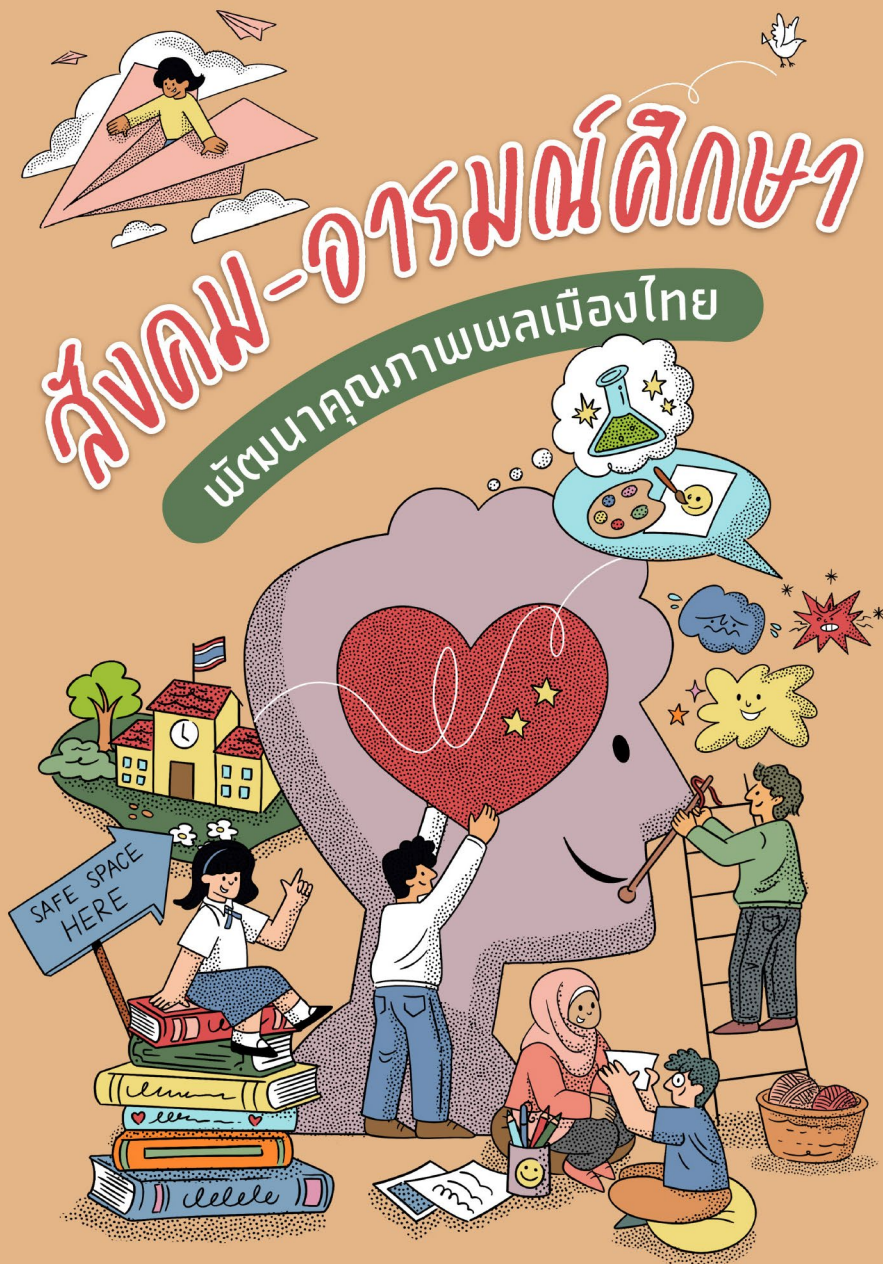

สังคม-อารมณ์ศึกษา

พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย

สังคม-อารมณศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย

ผู้เขียน	ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช
เจ้าของ	มูลนิธิสยามกัมมาจล
ที่ปรึกษา	ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร อุดม วงษ์สิงห์
บรรณาธิการ	ชุดิมา ชื่นเจริญ
ศิลปกรรม	วันทนีย์ มณีแดง
ภาพประกอบ	อัยยา มัณฑะจิตร
ประสานงานการผลิต	ชนกพรรณ วรดิลก ชุดิมา อกเงิน อนัญญา สาทรราย นฤมล ทับปาน กนกพิชญ์ อุ่นคง

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิสยามกัมมาจล 19 ถนนรัชดาภิเษก
แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0 2937 9901-7
www.scbfoundation.com

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา
อาคารเอส. พี. (อาคารเอ) ชั้น 13 เลขที่ 388
ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท
กรุงเทพมหานคร 10400
โทรศัพท์ 0 2079 5475
www.eef.or.th

ISBN	978-616-8000-48-9
พิมพ์ครั้งที่ 1	สิงหาคม 2569
จำนวนพิมพ์	2,000 เล่ม
พิมพ์ที่	บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด 2/103-106 ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120
ราคา	250 บาท

คำนำ

ในยุคที่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน การศึกษาจำเป็นต้องก้าวพ้นจากการสอนความรู้เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว ไปสู่การพัฒนาทักษะสังคม-อารมณ์ ที่มุ่งให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อสร้างมนุษย์ที่พร้อมปรับตัวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง พัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ พร้อมรับมือกับอนาคตอันท้าทายได้อย่างมั่นคง

หนังสือ *สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย* เล่มนี้ ศ. นพ.วิจารณ์ พานิช ได้รับแรงบันดาลใจจากหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition (2025)* Edited by Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Joseph L. Mahoney โดยตีความผ่านมุมมองและประสบการณ์ภายใต้บริบทสังคมไทย เพื่อสนับสนุนการสร้างระบบการศึกษาที่มีหัวใจและความยืดหยุ่นสูง หรืออีกนัยหนึ่งคือการคืน “ความเป็นมนุษย์” ให้แก่ระบบการเรียนรู้

สาระสำคัญของแนวคิดสังคม-อารมณ์ศึกษา (Social and Emotional Learning) คือการชี้ให้เห็นว่า การศึกษายุคใหม่จะต้องพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้ง VASK ได้แก่ ค่านิยม (Values), เจตคติ (Attitudes), ทักษะ (Skills) และ ความรู้ (Knowledge)

โดยมีหัวใจหลักคือ การพัฒนาความเข้าใจตนเอง ความเข้าใจผู้อื่น และความตระหนักต่อความเป็นธรรมในสังคม

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะให้แนวคิดและแนวทางในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนในระบบการศึกษาแล้ว ยังเสนอให้ประยุกต์ใช้กับบุคคลในหลายภาคส่วน อาทิ สื่อมวลชน กระบวนการยุติธรรม ระบบราชการ และระบบการเมืองไทย ซึ่งในท้ายที่สุดคือการเสนอให้ใช้สังคม-อารมณศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของชุดเครื่องมือพลิกโคมสังคมไทย สู้สังคมรายได้สูง ความเหลื่อมล้ำต่ำ และพลเมืองจิตใจสูง

ทั้งนี้ ลักษณะร่วมของการจัดการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณในทศวรรษวัย ประกอบด้วย พื้นที่ปลอดภัยทางใจ (Psychological Safety) การสะท้อนคิด (Reflection) และความเป็นมนุษย์ (Humanity) ซึ่ง ศ. นพ.วิจารณ์ พานิช ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “สังคม-อารมณศึกษา ไม่ใช่เพียงการสอนให้เป็นคนดีหรือคนมีความสุขเท่านั้น แต่เป็น ศาสตร์และศิลป์แห่งการชักจูงหัวใจเข้ากับสมอง เพื่อเป็นเครื่องมือทรงพลังในการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง”

หนังสือเล่มนี้จึงไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรทางการศึกษาคณาจารย์ พ่อแม่ผู้ปกครอง และผู้ทำงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน ยังเหมาะสำหรับทุกท่านที่ปรารถนาจะเห็นสังคมไทยเข้มแข็งจากภายใน และเป็นสังคมที่โอบรับชีวิตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า “สังคม-อารมณศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย” เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อการยกระดับทางความคิดเพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่สังคมที่เกื้อกูลและก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

คำนำ

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในศตวรรษที่ 21 การศึกษาไม่ได้มีหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้หรือพัฒนาทักษะทางวิชาการเท่านั้น หากยังมีการฝึกสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น อยู่ร่วมกับความแตกต่าง และดำรงชีวิตอย่างมีความหมายในสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นทุกวัน และตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษาทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะด้านสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning: SEL) มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ การสร้างความสัมพันธ์ การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ และการเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ การเรียนรู้ที่ดีจึงมิได้เกิดขึ้นจากการพัฒนาสติปัญญาเพียงด้านเดียว แต่เกิดจากการพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งมิติความคิด อารมณ์ คุณค่า และความสัมพันธ์กับผู้อื่น

หนังสือ *สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย* เล่มนี้ จะช่วยชวนผู้อ่านมองการศึกษาในมิติที่ลึกกว่าการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน โดยนำเสนอแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้สังคม-อารมณ์ศึกษาในบริบทที่หลากหลาย ตั้งแต่เด็กปฐมวัย โรงเรียน ครอบครัว ชุมชน องค์การภาครัฐ ภาคธุรกิจ สื่อมวลชน และสังคมโดยรวม สะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ยั่งยืนมิได้เริ่มต้นจาก

นโยบายหรือโครงสร้างเพียงอย่างเดียว แต่เริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในตัวมนุษย์ การเรียนรู้ที่จะตระหนักรู้ตนเอง รับฟังผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง เคารพความแตกต่าง และร่วมกันรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อผู้คนมีความสามารถเหล่านี้มากขึ้น สังคมย่อมมีโอกาสดำเนินไปสู่ความไว้วางใจ ความร่วมมือ ความเป็นธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

คุณค่าของหนังสือเล่มนี้ คือการเชื่อมโยงการพัฒนาภายในของมนุษย์เข้ากับการพัฒนาสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าการสร้างสังคมที่มีความไว้วางใจ เห็นอกเห็นใจ และร่วมมือกันแก้ปัญหาสาธารณะได้นั้น จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาความสามารถในการตระหนักรู้ตนเอง การจัดการอารมณ์ ความเข้าใจผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และสังคมแห่งการเรียนรู้ในบริบทของประเทศไทย ซึ่งกำลังเผชิญความท้าทายทั้งด้านคุณภาพการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมสังคม-อารมณ์ศึกษา จึงมีใช้ทางเลือก แต่เป็นความจำเป็น เพื่อสร้างคนไทยที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และความพร้อมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์

ผมในฐานะผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผ่านมิติการมองเรื่องสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำ เชื่อว่า การพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “คนเก่ง” และ “คนดี” ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องเริ่มจากการพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างรอบด้าน การเรียนรู้ที่จะเข้าใจอารมณ์ ความคิด คุณค่า และความสัมพันธ์ของตนเองและผู้อื่น มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายทางการศึกษา หากแต่เป็นรากฐานของการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง และยั่งยืนในอนาคต จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์

ต่อครู ผู้บริหารสถานศึกษา นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป ในการทำความเข้าใจและนำแนวคิดสังคม-อาารมณศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาตนเอง และร่วมกันสร้างสังคมไทยที่มีคุณภาพ มีความเอื้ออาทร และมีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ดร.อุดม วงษ์สิงห์

ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณภาพครูและสถานศึกษา
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

คำนำผู้เขียน

ในช่วงเวลากว่าร้อยปีที่ผ่านมา ระบบการศึกษาทั่วโลกประสบความสำเร็จสูงยิ่งในการขยายโอกาสทางการศึกษา ทำให้คนจำนวนมากสามารถอ่านออกเขียนได้ มีความรู้ทางวิชาการ และมีทักษะสำหรับการประกอบอาชีพมากขึ้นกว่าช่วงเวลาใดในประวัติศาสตร์มนุษยชาติแต่ในขณะเดียวกัน ในปัจจุบันโลกกลับเผชิญปรากฏการณ์ที่น่าแปลกใจคือคนจำนวนมากมีการศึกษาสูงขึ้น แต่ไม่ได้มีความสุขมากขึ้น เด็กและเยาวชนมีความรู้มากขึ้น แต่กลับเผชิญปัญหาความเครียด ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยว และภาวะซึมเศร้าเพิ่มขึ้น

ในปัจจุบัน สังคมมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่กลับเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความแตกแยก และการขาดความไว้วางใจระหว่างกัน ปรากฏการณ์เหล่านี้กำลังบอกเราว่าการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะความรู้ทางวิชาการเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพออีกต่อไป

การศึกษาที่มีคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งพัฒนามนุษย์ทุกคน ไม่ใช่เพียงพัฒนาสมอง แต่ต้องพัฒนาหัวใจด้วย ไม่ใช่เพียงพัฒนาความสามารถในการแข่งขัน แต่ต้องพัฒนาความสามารถในการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่เพียงพัฒนาความสำเร็จทางเศรษฐกิจ แต่ต้องพัฒนาสุขภาวะ (Well-being) ของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

แนวคิด “สังคม-อารมณ์ศึกษา” หรือ Social and Emotional Learning (SEL) จึงเกิดขึ้นและได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาลงตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา SEL ไม่ใช่วิชาใหม่ที่จะเพิ่มภาระให้โรงเรียน และไม่ใช่งิจกรรมพิเศษที่ทำเป็นครั้งคราว แต่เป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ผ่านการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง เข้าใจอารมณ์ของตนเอง ควบคุมตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ทำงานร่วมกับผู้อื่น และตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ที่จะต้องบูรณาการอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ทุกกิจกรรม ทุกช่วงเวลาของการเรียน

กล่าวอีกนัยหนึ่ง SEL คือการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่ดี และเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างสังคมที่ดี

ในอดีต เราอาจเคยเข้าใจว่าหน้าที่ของโรงเรียนคือการสอนหนังสือ แต่ความรู้จากวิทยาศาสตร์สมอง จิตวิทยาพัฒนาการ และงานวิจัยด้านการเรียนรู้ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นตรงกันว่า การเรียนรู้ที่ลึกและยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนรู้รู้สึกปลอดภัย ได้รับการยอมรับ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ของตนเอง รู้จักใช้อารมณ์หนุนการเรียนรู้ และเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ผลงานวิจัยบ่งชี้ว่าคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เกี่ยวข้อง เป็นส่วนสำคัญของคุณภาพการศึกษา

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้มุ่งเสนอเพียงทฤษฎีหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับ SEL เท่านั้น แต่มุ่งเชิญชวนให้ท่านผู้อ่านทุกคนมองการศึกษาในความหมายใหม่ จากการศึกษาเพื่อถ่ายทอดความรู้ สู่อารมณ์ศึกษา เพื่อพัฒนามนุษย์ จากการศึกษาเพื่อการแข่งขัน สู่อารมณ์ศึกษาเพื่อ

ความมั่งคั่งของชีวิต จากการศึกษาเพื่อความสำเร็จส่วนบุคคลเท่านั้น
สู่การศึกษาเพื่อสุขภาวะร่วมของสังคม

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ครู ผู้บริหาร
สถานศึกษา พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้กำหนดนโยบาย และประชาชนทั่วไป
มองเห็นความสำคัญของการพัฒนาด้านสังคมและอารมณีสู่ฐาน
หัวใจสำคัญของการศึกษา เพราะในที่สุดแล้ว เป้าหมายสูงสุดของ
การศึกษาไม่ใช่การสร้างคนที่ดีที่สุด แต่มุ่งสร้างมนุษย์ที่มีปัญญา
มีคุณธรรม มีความสุข สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่าง
สร้างสรรค์ และร่วมกันสร้างสังคมที่น่าอยู่สำหรับทุกคน

หากประเทศไทยต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ เราจำเป็นต้อง
ให้ความสำคัญกับสังคม-อารมณีสึกษา ไม่ใช่ในฐานะส่วนเพิ่มเติมของ
การศึกษา แต่ในฐานะรากฐานของการศึกษา และรากฐานของการ
พัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21

วิจารณ์ พานิช

19 มิถุนายน 2569

คำนิยม

ขอแสดงความชื่นชมและขอบคุณ ศ. นพ.วิจารณ์ พานิช ที่ได้เรียบเรียงหนังสือ “สังคม-อารมณศึกษา : พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย” เล่มนี้ขึ้น หนังสือเล่มนี้มิได้มองการศึกษาเพียงในมิติของความรู้หรือผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “คุณภาพของมนุษย์” คือรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกัน และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ในยุคที่ผู้คนจำนวนมากเผชิญความเร่งรีบ ความกดดัน ความเปราะบางทางอารมณ์ และความแตกแยกทางสังคม การศึกษาไม่อาจจำกัดตนเองอยู่เพียงการผลิต “คนเก่ง” แต่จำเป็นต้องช่วยให้มนุษย์ “รู้จักตนเอง” เข้าใจอารมณ์ ความคิด คุณค่า และแรงขับภายในของตนเองอย่างลึกซึ้ง หนังสือเล่มนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะได้เน้นย้ำเรื่องการตระหนักรู้ตนเอง (Self-Awareness) การสะท้อนคิด (Reflection) และการมีสติรู้ตัว (Mindfulness) ในฐานะรากฐานของการเติบโตภายในและการเรียนรู้ที่แท้จริง

สาระสำคัญหลายตอนของหนังสือสะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้ด้านสังคมและอารมณ์มิใช่ “กิจกรรมเสริม” แต่เป็น “ระบบปฏิบัติการ” ของการศึกษา ที่เชื่อมโยงความรู้ ความสัมพันธ์ จริยธรรม และสุขภาวะ

เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่ปลอดภัยทางใจ การส่งเสริมการฟังอย่างลึกซึ้ง การฝึกสังเกตอารมณ์ตนเอง และการสะท้อนประสบการณ์ชีวิต ล้วนเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียง “รู้มากขึ้น” แต่ “เข้าใจตนเองมากขึ้น” และสามารถเติบโตเป็นมนุษย์ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

ในมุมมองของจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งมิได้เกิดจากการสะสมข้อมูลเท่านั้น แต่เกิดจากความสามารถในการหยุด ฟัง สังเกต และใคร่ครวญต่อประสบการณ์ภายในของตนเอง หนังสือเล่มนี้จึงมีคุณูปการอย่างมากต่อการขับเคลื่อนการศึกษาไทยไปสู่การพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์จิตใจ และความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

ผมเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อครู ผู้บริหาร นักการศึกษา ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้สนใจการพัฒนามนุษย์และสังคม เพราะมิใช่เพียงหนังสือที่ให้ “ความรู้” แต่ยังเป็นหนังสือที่ชวนให้เรา “หันกลับมาเรียนรู้ตนเอง” และตั้งคำถามสำคัญต่อความหมายของการศึกษาและความเป็นมนุษย์ในโลกปัจจุบัน

ขอร่วมอนุโมทนาและแสดงความยินดีกับผู้เขียนที่ได้สร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่านี้ขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่องกาม ลุ่มลึก และเปี่ยมด้วยความเป็นมนุษย์

รศ. นพ. ชัชวาลย์ ศิลปกิจ
ผู้อำนวยการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล

คำนิยาม

สังคม – อารมณ์ศึกษา (Social – Emotional Learning, SEL) เป็นเรื่องที่สำคัญมากในการพัฒนาตัวตนของเด็กที่จะเรียนรู้การบริหารจัดการอารมณ์และการเรียนรู้อยู่ร่วมในสังคม การจะทำให้เกิดทักษะทั้ง 2 ด้าน ที่มีความเชื่อมโยงกันนี้ เป็นศาสตร์และศิลป์เชิงปฏิบัติที่จะขอยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนในระบบการศึกษา โดยใช้ประโยคว่า **“กายพร้อม ใจเปิด สมองจะเกิดการเรียนรู้”**

กายพร้อม หมายถึง การได้นอนหลับพักผ่อนเพียงพอ ทานอาหารไม่หิว ไม่ได้เจ็บป่วยไข้ สุขภาพพร้อมนั่นเอง ลองนึกดูว่าถ้าเด็กหิวอดหลับอดนอน คงคุมอารมณ์ยาก และสร้างการเรียนรู้ได้ยากเช่นกัน

ใจเปิด (Open Limbic) หมายถึง อารมณ์ที่แจ่มใส มีสมาธิไม่เครียดหนัก หรืออยู่ในสถานะที่จิตใจไม่พร้อม ศัตรูอันร้ายกาจของการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง ด้วยประสิทธิภาพของสมองส่วนคิดขั้นสูง (Brain EF) คือ ความเครียดวิตกกังวล หรือกล่าวง่ายๆ คือ **ใจปิด** (ไม่ใช่ใจเปิด) นั่นเอง ฉะนั้นบางโรงเรียนจึงใช้เพลง การออกกำลังกาย หรือการตั้งสติสมาธิเป็นการ**ทำให้ใจเปิด** แต่เป็นที่น่าเศร้าใจที่มีโรงเรียนจำนวนไม่น้อยที่ยังใช้ชั่วโมง Home Room หรือหน้าห้อง หน้าเสาธง เพื่อกล่าวต่าหนิตีเตือน ใช้อารมณ์ ทำให้บรรยากาศการบริหารอารมณ์สังคมสูญเสียวันนั้นทั้งวันจึงไม่มีอารมณ์ในการเรียนรู้

สมองเกิดการเรียนรู้ หมายถึง ประสิทธิภาพของสมองในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยในที่นี้ขอใช้ตัวอย่างแบบง่ายๆ ของโครงการ ดอยตุง แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ของชนชาติพันธุ์ที่สามารถควบคุม คุณภาพของตัวแม่คคาเดเมีย กาแฟดอยตุง ได้อย่างดี โดยหัวหน้าเผ่า ก่อนเลิกงานจะเชิญสมาชิกล้อมวง ใช้ **เทคนิคสะท้อนคิด (Reflection) ด้วย 3 คำถาม คือ รู้สึกอย่างไร เรียนรู้อะไร และจะอย่างไรต่อ** ทำให้ หัวหน้าเผ่ารับทราบความสุขความทุกข์ของสมาชิกทั้งหมด ด้วยคำถาม ง่ายๆ ที่ตอบตามความพึงพอใจ ไม่บังคับ กลายเป็น Happinometer ฉบับชาวบ้านได้เลย ก่อให้เกิดการบริหารจัดการอารมณ์และเรียนรู้ อยู่ร่วมในสังคม นอกจากนั้น ยังใช้ **คำถามที่ 2 เรียนรู้อะไร เป็นเรื่องเล่าเร้าพลัง (Storytelling)** ที่จะช่วยทุกคนเรียนรู้ ความคิด รวบยอด และการนำเสนอแบบสั้น กระชับ ได้ใจความ (Conceptual Thought) ขณะที่คำถามที่ 3 จะทำอะไรต่อ จะก่อให้เกิดการประยุกต์ **ความรู้ในวิถีชีวิต ความคิดสร้างสรรค์ หรือวิธีการจัดการปัญหา** นำไปสู่การบริหารทั้งอารมณ์และเรียนรู้อยู่ร่วมในสังคม

แนวทาง 3 คำถามนี้ จึงเปรียบเสมือนยาวิเศษง่ายๆ ที่น่าจะ ตอบโจทย์ สังคม-อารมณ์ศึกษา ได้เป็นอย่างดี

หนังสือ สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย (SEL) ที่รวบรวมเขียนขึ้นมาโดย **ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช** และมีการยกตัวอย่างให้เห็นกระบวนการที่นำไปปฏิบัติได้เลย พร้อมตัวอย่างของสถานที่ วิธีการ จึงเป็นอันสูงส่ง คุณูปการต่อระบบ การศึกษา รวมไปถึงผู้ปกครอง ครู ที่ได้ประโยชน์ พัฒนาทั้งตนเอง และนำไปใช้กับเด็กๆ ได้อีกด้วย เพื่อพัฒนานุตรหลานให้มีทั้ง Self และ Social Awareness and Management ในระบบนิเวศที่เป็นมิตร ทั้งบ้าน โรงเรียน และชุมชน

สุดท้ายนี้ ขอชื่นชมหนังสือ สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนา
คุณภาพพลเมืองไทย โดยมูลนิธิสยามกัมมาจล และกองทุนเพื่อ
 ความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่จัดทำหนังสืออันเป็นประโยชน์
 ในแวดวงการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพพลเมืองต่อไป

รศ. นพ.สุริยเดว ทรีปาตี
 ผู้อำนวยการศูนย์คุณธรรม

คำนิยม

มีหนังสืออยู่ไม่มากนักที่เมื่อผมอ่านจบแล้ว มิได้เพียงทำให้ผมได้ “รู้มากขึ้น” แต่กลับทำให้ผมตระหนักว่า สิ่งที่ผมเคยคิดว่าเข้าใจถ่องแท้ ดีแล้วนั้น อาจยังมีมิติที่ลึกกว่านั้นซ่อนอยู่

หนังสือ *สังคม-อารมณศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย* เป็นหนึ่งในหนังสือประเภทนั้น

ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา วงการศึกษาทั่วโลก รวมทั้ง ประเทศไทย ได้ทุ่มเทความพยายามอย่างมากในการค้นหาคำตอบว่า เราจะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ (Knowledge) มีทักษะ (Skills) มีคุณค่า (Values) และมีเจตคติ (Attitudes) ที่พึงประสงค์ได้อย่างไร เกิดเป็น แนวคิด หลักสูตร นวัตกรรม และเครื่องมือทางการศึกษาจำนวนมาก ที่ช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้คนทั่วโลก

ซึ่งคุณหมอวิจารณ์ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่อุทิศชีวิตการทำงานให้การแสวงหาคำตอบดังกล่าว ผ่านการเกาะติดทำงานด้านนวัตกรรม การเรียนรู้ การพัฒนาครู การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในหลากหลายระดับ จนกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องการพัฒนาผู้เรียนอย่างลึกซึ้งคนหนึ่ง

แต่สิ่งที่น่าชื่นชมยิ่งกว่าความรู้และประสบการณ์ คือความกล้าที่จะกลับมาตั้งคำถามต่อสิ่งที่คนส่วนใหญ่เคยเชื่อว่าตนเข้าใจแล้ว

หนังสือเล่มนี้สะท้อนการเดินทางทางปัญญาที่น่าสนใจ จากความพยายามทำความเข้าใจว่า “เราจะสร้างสมรรถนะอะไรให้แก่ผู้เรียน” ไปสู่คำถามที่ลึกกว่าเดิมว่า “เราจะสร้างเงื่อนไขอะไร เพื่อให้สมรรถนะเหล่านั้นงอกงามขึ้นได้ด้วยตนเอง”

คำถามดังกล่าวอาจดูเป็นเพียงความแตกต่างทางภาษา แต่แท้จริงแล้วเป็นการเปลี่ยนมุมมองครั้งสำคัญ จากการมองผลลัพธ์ของการเรียนรู้ ไปสู่การมองรากฐานของการเรียนรู้

หนังสือเล่มนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ด้าน Social and Emotional Learning (SEL) จากผลงานวิชาการระดับนานาชาติ โดยเฉพาะ Handbook of Social and Emotional Learning แล้วนำมาตีความ เชื่อมโยง และปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยอย่างน่าสนใจ ผู้เขียนมิได้เพียงอธิบายสมรรถนะหลัก 5 ด้าน ได้แก่ การตระหนักรู้ตนเอง การจัดการตนเอง การตระหนักรู้ทางสังคม ทักษะความสัมพันธ์ และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบเท่านั้น หากยังชวนให้ผู้อ่านมองสังคม-อารมณศึกษาในฐานะ “ระบบปฏิบัติการของการเรียนรู้” ที่แทรกอยู่ในทุกความสัมพันธ์ทุกประสบการณ์ และทุกพื้นที่ของชีวิต

สาระสำคัญที่ผมเห็นว่าเป็นคุณูปการอย่างยิ่งของหนังสือเล่มนี้ คือการทำให้เราเข้าใจว่า การเรียนรู้มิได้เกิดขึ้นจากหลักสูตรหรือเทคนิคการสอนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดขึ้นจากคุณภาพของความสัมพันธ์ คุณภาพของสภาพแวดล้อม และคุณภาพของประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับ

ก่อนที่เด็กคนหนึ่งจะเรียนรู้การคิดวิเคราะห์ เขาจำเป็นต้องรู้สึกปลอดภัย

ก่อนที่เด็กคนหนึ่งจะเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น เขาจำเป็นต้องรู้จักและยอมรับตนเอง

ก่อนที่เด็กคนหนึ่งจะพัฒนาคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม เขาจำเป็นต้องได้สัมผัสความเมตตา ความไว้วางใจ และความหมายของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ด้วยเหตุนี้ หนังสือจึงมิได้มองสังคม-อารมณ์ศึกษาเป็นเพียงกิจกรรมเสริมหรือทักษะอ่อน (Soft Skills) แต่เป็นรากฐานของการเรียนรู้ทั้งหมด เป็นฐานของสุขภาวะ เป็นฐานของความเป็นพลเมือง และเป็นฐานของการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน

ผมชื่นชอบเป็นพิเศษในบทที่กล่าวถึงการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ การพัฒนาครูในฐานะผู้สร้างสนามพลังบวก การเชื่อมโยงบ้าน โรงเรียน และชุมชนเข้าด้วยกัน ตลอดจนการมองการประเมินผลในฐานะเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้มากกว่าการตัดสินคุณค่าของมนุษย์ ประเด็นเหล่านี้มิใช่เพียงเรื่องของการศึกษาเพียงเท่านั้น หากเกี่ยวข้องกับอนาคตของสังคมไทยโดยตรง

ในยุคที่โลกเต็มไปด้วยความซับซ้อน ความเปลี่ยนแปลง และความเปราะบางทางจิตใจ หนังสือเล่มนี้ช่วยย้ำเตือนเราว่า เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาอาจไม่ใช่การสร้างคนที่มีความรู้มากที่สุด แต่คือการสร้างมนุษย์ที่สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น อยู่ร่วมกับความแตกต่างได้อย่างสร้างสรรค์ และมีพลังที่จะร่วมกันสร้างสังคมที่ดีงามกว่าเดิม

หากจะสรุปคุณค่าของหนังสือเล่มนี้ในประโยคเดียว ผมอาจกล่าวว่า หนังสือเล่มนี้มีได้เพียงเสนอวิธีพัฒนาผู้เรียน หากกำลังชวนให้เรากลับมาทบทวน “สมการพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์” อีกครั้ง

เพราะบางที สิ่งที่การศึกษาต้องการมากที่สุดในเวลานี้ อาจไม่ใช่การเพิ่มความรู้ให้แก่ผู้เรียน หากเป็นการสร้างดิน น้ำ แสงแดด และระบบนิเวศที่เอื้อให้ความเป็นมนุษย์ได้เติบโตอย่างเต็มศักยภาพ

ผมขอแสดงความชื่นชม และกราบขอบคุณคุณหมอวิจารณ์ ที่ได้กรุณาอุทิศเวลา ประสบการณ์ และการเรียนรู้อันยาวนานในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ สังคม-อารมณศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย จะเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการศึกษาไทยไปสู่การพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ อันจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ สุขภาวะ และความยั่งยืนของประเทศในอนาคต

รศ. ดร.ธัญวิษ วิเชียรพันธ์

ผู้ก่อตั้งมูลนิธิเพื่อทักษะแห่งอนาคต

สารบัญ

บทที่ 1	สังคม-อารมณศึกษา คืออะไร	22
บทที่ 2	ผลลัพธ์ ผลกระทบ และวิถีปฏิบัติ	29
บทที่ 3	การจัดการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ ที่ดี มีลักษณะอย่างไร	48
บทที่ 4	สังคม-อารมณศึกษา ของผู้ใหญ่	86
บทที่ 5	วางพื้นฐานสังคม-อารมณ พลเมืองไทย สู่การพลิกโฉมประเทศ	109
บทที่ 6	สังคม-อารมณศึกษา เชิงระบบ	128
บทที่ 7	ปรับเปลี่ยนการติดตามและประเมินผล	150
บทที่ 8	ใช้เทคโนโลยีหนุน	172
บทที่ 9	ปรับระบบผลิตและพัฒนาครู	190
บทที่ 10	วงจรเรียนรู้และพัฒนาักงานวิจัยในระบบการศึกษา	214
บทที่ 11	การปรับตัวเชิงระบบของระบบการศึกษา	238
บทที่ 12	เชื่อมโยงสู่การเรียนรู้โดยรับใช้สังคม	258
บทที่ 13	พลิกโฉมสังคมไทยสู่สังคมน่าอยู่	282
บทที่ 14	สรุป วาดฝันสู่อนาคต	304

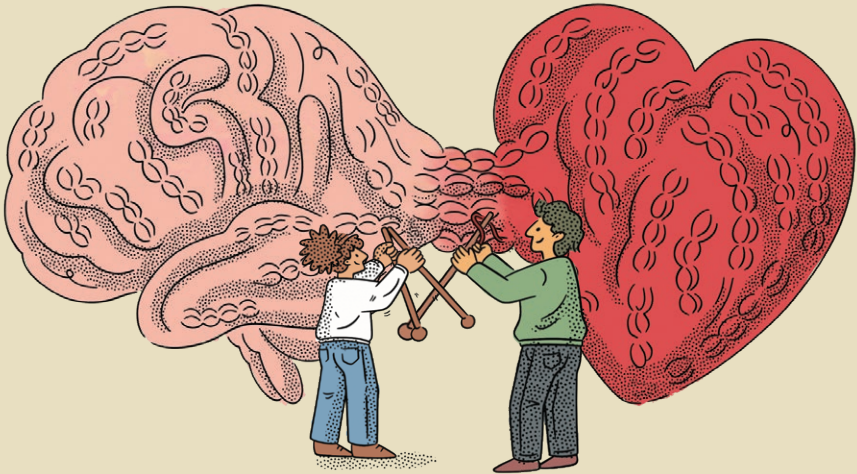

บทที่ 1

สังคม-อารมณ์ศึกษา คืออะไร

“สังคม-อารมณ์ศึกษา (SEL) เป็นกรอบการพัฒนา และการจัดการเรียนรู้ ที่บูรณาการมิติอารมณ์ ความสัมพันธ์ ค่านิยม และการรู้จักตนเอง เพื่อเป็นทั้งโครงสร้างพื้นฐาน และเป้าหมายของการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูง”

หนังสือ **สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย** เล่มนี้ เขียนขึ้นจากแรงบันดาลใจที่ได้จากหนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition (2025) Edited by Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Joseph L. Mahoney โดยผมอ่าน และตีความสังเคราะห์ขึ้นใหม่ด้วยความช่วยเหลือของปัญญาประดิษฐ์ หลายสำนัก ย่นย่อลงเหลือเพียง 14 บท โดยสร้างข้อบทใหม่ทั้งหมด เพื่อให้กระชับ และเหมาะสมต่อบริบทไทย ท่านที่ต้องการสาระเชิง วิชาการอย่างถ้วนถี่ ควรอ่านหนังสือต้นฉบับ

ตามในหนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning สังคม-อารมณ์ศึกษา (SEL – Social and Emotional Learning) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะสำคัญ 5 ด้านคือ (1) เข้าใจและจัดการอารมณ์ของตนเอง (2) ตั้งเป้าหมายและแสดงความรับผิดชอบ (3) แสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (4) สร้างและรักษาความสัมพันธ์เชิงบวก (5) ตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม

จุดเริ่มต้นของ SEL ก่อตัวขึ้นราวๆ ค.ศ. 1994 แล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นจากการประยุกต์ใช้และวิจัยผลที่เกิดขึ้น พร้อมกับการตกผลึก หลักการโดยทีมผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ เกิดเป็นหนังสือที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ในปี ค.ศ. 2015 แล้วมีการปรับปรุงเพิ่มเติมเป็นฉบับตีพิมพ์ครั้งที่สอง ที่ผมนำมาตีความสังเคราะห์ และเติมความเห็นของตนเองเข้าไปด้วย รวมทั้งขอให้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยค้นคว้าเพิ่มเติม และสรุปบ้าง โดยผมเป็นผู้สังเคราะห์ขั้นสุดท้ายในทุกบท

เครือข่ายนักวิชาการ SEL ร่วมกันก่อตั้ง CASEL - Collaborative for Advancing Social and Emotional Learning¹ ซึ่งในหนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning บางครั้ง ให้ชื่อเต็ม

ของ CASEL ว่า Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning สะท้อนความเชื่อมโยงของการเรียนรู้เชิงวิชาการกับการเรียนรู้ด้านสังคมและอารมณ์ และเสนอสมรรถนะหลัก 5 ประการ ด้านสังคม-อารมณ์ (CASEL's 5 Core Competencies) คือ (1) ตระหนักรู้ตนเอง (Self-Awareness) (2) จัดการตนเอง (Self-Management) (3) ตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) (4) ทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) และ (5) ตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making)

รูปที่ 1 กรอบสมรรถนะหลัก 5 ประการ ของ CASEL
กับปัจจัยเสริม 4 ชั้น (จาก casel.org)

หนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning บอกชัดเจนว่าผลงานวิจัยให้ข้อมูลว่า เมื่อมีการเอาใจใส่ สังคม-อารมณ์ศึกษา ผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านวิชาการจะดีขึ้นโดยอัตโนมัติ โดยที่ หนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning มอง SEL เป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ แต่ผมเห็นต่าง

หากตั้งคำถามว่า สังคม-อารมณ์ศึกษา (SEL) คืออะไร ผมขอให้คำตอบว่า เป็นกรอบการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการ มิติอารมณ์ ความสัมพันธ์ ค่านิยม และการรู้จักตนเอง เพื่อเป็น **ทั้งโครงสร้างพื้นฐานและเป้าหมายของการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูง** ส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมาย มีจริยธรรม มีความสุข และก่อสุขภาวะร่วม ต่อผู้เรียน ครู ครอบครัว และสังคมโดยรวม

ขอย้ำว่า ผมมอง สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นทั้งเป้าหมายและเป็นกลไก หรือเครื่องมือหนุนการเรียนรู้แบบบูรณาการครบด้าน เชื่อมโยงกับ สุขภาวะ (Well-Being) ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของผู้เรียน สังคม-อารมณ์ศึกษา ต้องครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งระบบ (ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง สังคม) และไม่เป็นเพียง “กิจกรรมเสริม” หรือ “ทักษะอ่อน” (Soft Skills) เท่านั้น แต่เป็นกลไกเชิงระบบ (Systemic SEL) ที่ สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นกลไก หรือเครื่องมือพลิกโฉม (Transform) การศึกษาหรือการเรียนรู้ทั้งระบบ

มีหลักฐานผลงานวิจัยด้านประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience) บอกชัดเจนว่า สมองเรียนรู้ได้ดีเมื่อรู้สึกปลอดภัย อารมณ์และความสัมพันธ์กำหนดคุณภาพการคิด และการเรียนรู้เชิงลึกเกิดได้ยาก หากผู้เรียนเครียด หวาดกลัว หรือรู้สึกไร้คุณค่า

โปรดสังเกตว่าเป้าหมายของ สังคม-อารมณศึกษา ไม่ใช่เพียง สุขภาวะเชิงอารมณ์ เท่านั้น ยังเชื่อมโยงสู่ การตัดสินใจเชิงจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม การอยู่ร่วมกันในสภาพที่มีความแตกต่าง และการเป็นพลเมืองที่กล้าริเริ่มกระทำการ (Agency)

สังคม-อารมณศึกษาที่ส่งผลอย่างแท้จริง ต้องไม่ถูกจำกัดอยู่เพียง คาบไฮมูม หรือกิจกรรมพิเศษ หรือในแบบประเมินอารมณ์รายบุคคล เท่านั้น สังคม-อารมณศึกษา ต้องบูรณาการอยู่ในทุกส่วนของระบบ การเรียนรู้หรือการศึกษา โดยครูทุกคนคือครูสังคม-อารมณศึกษา ไม่ใช่เฉพาะครูแนะแนว หรือครูด้านสังคม

ดังนั้น ครูทุกคน จึงต้องได้รับการฝึกทักษะด้านสังคม-อารมณ เพราะครูที่ไม่รู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง ไม่อาจสร้างพื้นที่ปลอดภัย หรือ สနမพลังบวก ให้แก่เด็กได้ หากจะให้ สังคม-อารมณศึกษา มีความ เข้มแข็ง ทักษะด้านสังคม-อารมณ ต้องเป็นส่วนหนึ่งของ การคัดเลือก พัฒนา และประเมินครู

ผมขอเถียงข้อความในย่อหน้าบน ว่า โรงเรียนไทยกลุ่มจิตศึกษา แนวโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา มีระบบจัดการให้โรงเรียนเป็นสнมพลังบวก มีช่วงเวลาจิตศึกษา และมีเครื่องมือให้นักเรียนเจริญสติ หลากหลายเครื่องมือ ครูที่ศึกษามาจากคณะศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ ตามปกติ เมื่อเข้าทำงานในโรงเรียนที่มีระบบนี้ ก็สามารถปรับตัว พัฒนาทักษะด้านอารมณ์-สังคมของตนเองได้

ต้องเชื่อม สังคม-อารมณศึกษา เข้ากับการเรียนรู้ฝึกฝนคุณธรรม และจริยธรรม โดยฝึกการตัดสินใจในสถานการณ์จริง ฝึกความกล้าหาญ ทางจริยธรรม และฝึกความรับผิดชอบต่อผลกระทบของการกระทำ

ต้องใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา แก้ไขปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ในระบบการศึกษา เช่น การใช้อำนาจเหนือของครู วัฒนธรรมครูถูกเสมอ การตีตราเด็กเรียนอ่อน การใช้การสอบเป็นเครื่องมือบังคับเด็ก ผู้การ ค้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็ก และแก่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง

ต้องใช้การประเมินเพื่อหนุนการเรียนรู้และพัฒนา ไม่ใช่เพื่อตัดสิน คุณค่าหรือความเก่ง โดยใช้เครื่องมือ การสะท้อนตนเอง (Self-Reflection) การเก็บข้อมูลหลักฐาน (Portfolio) การเติบโตภายในของตนเอง และ ครูเน้นให้การประเมินเชิงพัฒนา (Formative Assessment) ตามด้วยการให้คำแนะนำป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ (Constructive Feedback) รวมทั้งฝึกให้นักเรียนประเมินเพื่อน (Peer Assessment) และให้ คำแนะนำป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์แก่เพื่อน (Peer Feedback) เพื่อฝึก การประเมินและให้การป้อนกลับตนเอง อันเป็นเครื่องมือของทักษะ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (AaL – Assessment as Learning) (อ้างถึงหนังสือ การประเมินเพื่อมอบอำนาจการเรียนรู้ (2557) โดยวิจารณ์ พานิช สำนักพิมพ์สานอักษร)

สังคม-อารมณ์ศึกษา ไม่ใช่เพียงการสอนให้เป็นคนดีหรือคนมี ความสุขเท่านั้น แต่เป็น ‘ศาสตร์และศิลป์แห่งการชักจูงหัวใจเข้ากับ **สมอง**’ เพื่อเป็นเครื่องมือทรงพลังในการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Learning หรือ Mastery Learning)

สังคม-อารมณ์ศึกษา ทำหน้าที่เสมือนเป็น ‘ตัวคูณ’ ที่ทำให้ ความรู้ทางวิชาการ ทักษะการงาน และความเป็นมนุษย์ บูรณาการเข้า ด้วยกันอย่างสมบูรณ์ ส่งผลลัพธ์เป็นความเก่งที่มาพร้อมกับความสุข ทั้งต่อผู้เรียน ครู และสังคม

“เป้าหมายของ สังคม-อารมณศึกษา ไม่ใช่เพียง
 สุขภาวะเชิงอารมณ เท่านั้น ยังเชื่อมโยงสู่
 การตัดสินใจเชิงจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม
 การอยู่ร่วมกันในสภาพที่มีความแตกต่าง
 และการเป็นพลเมืองที่กล้าริเริ่มกระทำการ (Agency)”

สังคม-อารมณศึกษา จึงเป็นเสมือน “ระบบปฏิบัติการ” (Operating System) ของโรงเรียน ที่แทรกหรือบูรณาการอยู่ในทุกวิชา ทุกกิจกรรม ทั้งเพื่อพัฒนาทักษะเชิงสังคมและเชิงอารมณ ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเพื่อพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้องค์รวม และการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep/ Mastery Learning) รวมทั้งเพื่อบรรยากาศเชิงบวก ส่งผลให้ทุกฝ่าย มีสุขภาวะ (Well-Being) จากกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ระบบปฏิบัติการนี้

ผมขอเสนอว่า หากต้องการเห็นโรงเรียนไทยที่ใช้ สังคม-อารมณ ศึกษา เป็น “ระบบปฏิบัติการ” (Operating System) ของโรงเรียน ให้ไปดู ที่โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา และโรงเรียนโนนเครือข่าย นอกจากนั้น ยังมี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนเพลินพัฒนา และโรงเรียนอีกจำนวนหนึ่ง ที่เป็นโรงเรียนทางเลือก

การเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ จึงไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับวงการ ศึกษาไทยเสียทีเดียว เพียงแต่ยังไม่เป็นกระแสหลักของระบบการศึกษา ส่วนที่เป็นทางการ

• • • • •

1

บทที่ 2

ผลลัพธ์ ผลกระทบ และวิถีปฏิบัติ

“สร้างห้องเรียนที่เด็กทุกคนรู้สึกว่าเป็น ‘ฉันมีตัวตน’ (Being) และ ‘ฉันเป็นส่วนหนึ่ง’ (Belonging) ของชั้นเรียน รวมทั้งเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ คือไม่เปรียบเทียบ ไม่ตัดสิน หนุนให้นักเรียนไม่กลัวการทำผิดพลาด หรือล้มเหลว”

ผลกระทบระยะยาวที่จะเกิดขึ้นคือ สังคมได้พลเมืองคุณภาพสูงที่จะเป็นกำลังร่วมกันจุดประเทศไทยออกจากหล่มรายได้ปานกลาง และหล่มสังคมสีเทา นักเรียนได้รับผลดีทั้งในระยะสั้นและระยะยาวทั้งในด้านการวางพื้นฐานความเป็นมนุษย์ พื้นฐานทักษะเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความรู้ด้านวิชาการในระดับลึกและเชื่อมโยง ในระยะสั้นนักเรียนได้มีระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เป็นสนามพลังบวก ทำให้โรงเรียนบ้าน และชุมชนเป็นแหล่งของสุขภาวะ (Well-Being) คือนักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีสุขภาวะ เกิดทักษะสร้างสุขภาวะให้แก่ตนเอง เพื่อนๆ ครู ผู้ปกครอง และคนรอบข้าง

สังคม-อารมณศึกษา จึงเป็นพื้นฐานของการทำให้โรงเรียนเป็น “สัปปายะสถาน” (สถานที่น่าอยู่) หรือเป็นกลไกสร้างวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย มีการเคารพให้เกียรติกันในความแตกต่าง ไม่เอาความแปลกแตกต่างมาเยาะเย้ยเหยียดหยัน (บูลลี่) กัน

เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับสังคม-อารมณศึกษา ต้องร่วมกันปฏิบัติและไม่ปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ครูทำและไม่ทำอะไรบ้าง

หลักการสำคัญที่สุดคือ สร้างความสัมพันธ์ก่อน การเรียนรู้ด้านเนื้อหาที่ทรงคุณภาพจะตามมาในภายหลัง

ครูบอกตนเองว่า ต้องมีสติตระหนักรู้ และประยุกต์ใช้ เรื่องสังคม-อารมณ อยู่ตลอดเวลาของการปฏิบัติหน้าที่ครู และในความเป็นจริงแล้วผมมีความเห็นว่า การมีสติตระหนักรู้ และประยุกต์ใช้ เรื่อง สังคม-อารมณ

ควรเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ทุกคนในชีวิตประจำวัน แต่ครูต้องเอาใจใส่ เรื่องนี้เป็นพิเศษ เพราะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กในลักษณะหนุนการ เรียนรู้และพัฒนา ทักษะด้านสังคม-อารมณ์ เพื่อวางพื้นฐานชีวิตของศิษย์

สิ่งที่ครูควรทำ

- ครูต้องดูแลสุขภาพทางอารมณ์ของตนเองก่อน และหมั่นสำรวจอคติ (Bias) ของตนเอง งานวิจัยใหม่ยืนยันว่า “ครูที่เครียด ไม่สามารถสอนเด็กให้สงบได้” และครูต้องทำตัวเป็นตัวอย่าง (Role Model) ด้านการจัดการอารมณ์ของตนเองให้เด็กเห็น
- ฝึก “หยุดและรู้ตัว” เมื่อเกิดความขัดแย้งในห้องเรียน แทนที่จะระเบิดอารมณ์ใส่เด็ก
- ใช้หลักการ **SAFE S – Sequenced** : มีลำดับขั้นตอน ไม่สอนกระโดดไปมา **A – Active** : ให้เด็กได้ลงมือทำ ฝึกปฏิบัติจริง (ไม่ใช่แค่นั่งฟังบรรยาย ไม่ว่าเรื่องใด) **F – Focused** : มีเวลาเจาะจงให้กับการพัฒนาทักษะนี้ **E – Explicit** : ระบุชื่อทักษะให้ชัดเจน (เช่น “วันนี้เราฝึกทักษะการฟังอย่างใส่ใจ”)
- สอดแทรก สังคม-อารมณ์ศึกษา เข้าไปในทุกวิชา ผ่านกิจกรรมง่ายๆ และการตั้งคำถาม เช่น ในวิชาคณิตศาสตร์ “ก่อนสอบคณิตฯ มาฝึกหายใจลดความตึงเครียดกัน” ในวิชาประวัติศาสตร์ “ตัวละครในประวัติศาสตร์คนนี้ตัดสินใจโดยใช้อารมณ์ใด?”
- ให้งานกลุ่มที่ต้องใช้ทักษะการต่อรอง และการรับฟัง เพื่อฝึกทักษะด้านปฏิสัมพันธ์ไปในตัว

- สร้างพื้นที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรม โดยครูเข้าใจว่าการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กแต่ละวัฒนธรรม/พื้นเพ ไม่เหมือนกัน ยอมรับความแตกต่างนั้น และสร้างห้องเรียนที่เด็กทุกคนรู้สึก ว่า “ฉันมีตัวตน” (Being) และ “ฉันเป็นส่วนหนึ่ง” (Belonging) ของชั้นเรียน รวมทั้งเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ คือไม่เปรียบเทียบ ไม่ตัดสิน หนุนให้นักเรียนไม่กลัวการทำผิดพลาด หรือล้มเหลว พื้นที่ปลอดภัยดังกล่าว จะให้ผลดีต่อการเรียนรู้ทุกด้าน เพราะการเรียนรู้เกิดได้ดีกว่าเมื่อจิตใจรู้สึกปลอดภัย ไม่ใช่เมื่อตื่นกลัว
- ให้นักเรียนได้ฝึกการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness เช่น เขียนบันทึกความรู้สึกของตนเองในไดอารี่ (Reflective Journal) ก่อนเริ่มคาบเรียน ให้นักเรียนบอกว่าขณะนั้นตนรู้สึกอย่างไร 1 คำหรือ 1 ประโยค เมื่อได้มีประสบการณ์ร่วมกัน ถามนักเรียนว่า มีความรู้สึกอย่างไร เป็นต้น เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักให้ชื่ออารมณ์ จำแนกอารมณ์ และเชื่อมโยงอารมณ์ (Emotion) กับพฤติกรรม (Behavior)
- ให้นักเรียนได้ฝึกจัดการอารมณ์และพฤติกรรม เช่น ฝึกการหายใจเข้าออกยาวๆ 3 ครั้ง เพื่อลดอารมณ์ โกรธ เครียด วิตกกังวล ตื่นเต้น ฝึกควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมชั่วขณะ เน้นว่าเป็นการฝึกปฏิบัติจริง และฝึกบ่อยๆ ไม่ใช่แค่ทำความเข้าใจหรือเข้าใจ
- ให้นักเรียนได้ฝึกการสะท้อนคิดเชิงลึก (Critical Reflection) เช่น หลังทำกิจกรรมให้นักเรียนสะท้อนคิดว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นสอนฉันว่า หรือ เรื่องราวที่เกิดขึ้น ทำให้ฉันเรียนรู้ว่า

เป็นต้น

สิ่งที่ครูไม่ควรทำ

- ต้องไม่ให้คะแนนหรือเกรดแก่กิจกรรม สังคม-อารมณ์ศึกษา
- ไม่ระบุว่า คำตอบ ถูก-ผิด ในสังคม-อารมณ์ศึกษา
- ไม่ใช้คำพูดในเชิงสั่งสอน เช่น “อย่าโกรธ...” “อย่ารังแกเพื่อน...” สังคม-อารมณ์ศึกษา ต้องเป็นพื้นที่ของการคิดเชิงปัญญาและจริยธรรม ไม่ใช่พื้นที่เชิงควบคุม ครูต้องไม่แสดงออกในเชิงว่า “เด็กควรเชื่อฟังโดยไม่ตั้งคำถาม”
- ไม่ดำเนินการกิจกรรม สังคม-อารมณ์ศึกษา แบบเป็นกิจกรรมสั้น เช่น เป็นรายคาบ หรือเป็นกิจกรรมเสริม สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นเรื่องที่ต้องทำต่อเนื่องระยะยาว เพราะการฝึกอารมณ์และความสัมพันธ์ต้องการเวลา ควรเป็นเรื่องการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียน หรือสร้างสนามพลังบวกในโรงเรียน
- อย่าหลงผิดว่า “สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นการทำให้เด็กอารมณ์ดีอยู่เสมอ ต้องหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง หรือต้องให้เด็กมีความสุขทุกเวลา” เพราะสังคม-อารมณ์ศึกษา “เป็นการฝึกจัดการความไม่สบายทางอารมณ์อย่างมีสติ” ไม่ใช่การหลีกเลี่ยงอารมณ์ด้านลบ หลักการสำคัญคือ **ต้องไม่แยกสังคม-อารมณ์ศึกษาออกจากบริบทจริงของชีวิต** ซึ่งในกรณีของนักเรียนอยู่ในการทำงานกลุ่ม ในปฏิสัมพันธ์จริง ในความขัดแย้งจริง
- ไม่บังคับให้นักเรียนเปิดเผยความรู้สึก ต้องเคารพความสมัครใจและความปลอดภัยทางอารมณ์
- ไม่ทำให้ สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นภาระเพิ่มโดยไม่เชื่อมโยงกับการเรียนรู้จริง การสอนต้องผสมผสาน ไม่ใช่เพิ่มงานที่ไม่เกี่ยวข้อง

เป็นต้น

นักเรียนทำและไม่ทำอะไรบ้าง

นักเรียนต้องเปลี่ยนมุมมองต่อตนเอง จากเดิมที่เป็นเพียง “ผู้รับการฝึก” (Passive Recipients) ให้กลายเป็น “เจ้าของการเรียนรู้” (Active Agents) หนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 เน้นให้เด็ก “มีอำนาจในการตัดสินใจและกำหนดตนเอง” (Student Agency) ดังนั้น คำแนะนำสำหรับสิ่งที่นักเรียน “ควรทำ” และ “ไม่ควรทำ” จึงเปลี่ยนไปในทิศทางที่เน้นความตื่นรู้และการรับผิดชอบต่อใจตนเองมากขึ้น ดังนี้

สิ่งที่นักเรียนควรทำ

- ฝึกสังเกตและตั้งชื่ออารมณ์ของตนเอง เพื่อพัฒนา “ความเข้าใจในตนเอง” และลดปฏิกิริยาตอบโต้โดยไม่รู้ตัว เช่น ตั้งคำถามต่อตนเอง “เวลานี้ฉันกำลังรู้สึกอย่างไร อารมณ์แบบนี้เรียกชื่อว่า ...”
- ฝึกจัดการอารมณ์ เช่น หายใจเข้าลึกๆ ตั้งระบบเตือนตนเอง เช่น ถ้าโกรธในระดับ 7/10 ขึ้นไป ให้หยุด 3 วินาทีก่อนตอบหรือตอบโต้ เพื่อสร้างพื้นที่ให้ตนเองจัดการอารมณ์ได้อย่างรับผิดชอบ กำหนดเป้าหมายประจำสัปดาห์และติดตามผล
- ฝึก “การฟังและเข้าใจผู้อื่น” ฝึกฟังโดยไม่ขัดจังหวะ ฝึกตั้งคำถามเพื่อเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น หมั่นตรวจสอบผลกระทบของคำพูดและการกระทำต่อผู้อื่น
- ฝึกทักษะด้านปฏิสัมพันธ์ (Relationship Skills) เพื่อเสริมความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ฝึกแสดงออกโดยไม่เรียกร้องให้ผู้อื่นเห็นด้วย ตัวอย่างคำพูด “เมื่อเกิด

เหตุการณ์นี้ฉันรู้สึก...” ฝึกทำงานเป็นทีม โดยชวนเพื่อนแบ่งบทบาทและตั้งกติกา ฝึกขอ และให้ Feedback ที่สร้างสรรค์

- ฝึกการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) เป็นฐานของการมีคุณธรรมในชีวิตจริง โดยฝึกตั้งคำถามเชิงผลลัพธ์ เช่น “การเลือกนี้ส่งผลอย่างไรต่อคนอื่น” “ผลเสียระยะยาวคืออะไร” ฝึกทำความเข้าใจโครงสร้างวิธีคิดแบบมีหลายทางเลือก ตรวจสอบผลที่จะตามมา และเลือกอย่างมีเหตุผล
- ฝึกบูรณาการ สังคม-อารมณ์ศึกษา เข้ากับชีวิตจริง อันได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว งานกลุ่ม การเรียน การทำงาน โดยตระหนักอยู่เสมอว่า สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ไม่ใช่เรื่องนามธรรมหรือทฤษฎี แต่เป็นเรื่องที่อยู่ในชีวิตจริง เป็นทักษะชีวิต ไม่ใช่เรื่องที่จบในห้องเรียน
- ฝึกรับผิดชอบต่อสุขภาวะของตนเอง ดูแลร่างกายให้สมดุล หาเวลาพักและผ่อนคลาย ฝึกสติภาวนา สมาธิภาวนา และการสะท้อนคิด (Reflective Thinking) เพื่อให้ตนเองได้เติบโตในที่ที่ร่างกาย-จิตใจมีพื้นที่ปลอดภัย

เป็นต้น

สิ่งที่นักเรียนไม่ควรทำ

- ปฏิเสธ หรือเพิกเฉยอารมณ์ของตนเอง อย่างบอกเองว่า “ฉันไม่ควรรู้สึกแบบนี้” เพราะการปฏิเสธอารมณ์หยุดการเรียนรู้เชิงอารมณ์

- อย่าใช้ปฏิกิริยาทางอารมณ์ตอบสนองทันที เช่น ตอบโต้เมื่อโกรธทันที หรือปิดสนิทเวลารู้สึกผิดหวัง เพราะจะปิดกั้นการเรียนรู้จากอารมณ์
- อย่าแสวงหาความสุขโดยหลีกเลี่ยงอารมณ์ลบ เช่น หลีกหนีความล้มเหลว หลีกเลี่ยงบทเรียนจากความผิดพลาด เพราะสังคม-อารมณ์ศึกษา ไม่ใช่การทำให้ทุกอย่าง “สบาย” แต่เป็นการฝึกให้รู้เท่าทันและจัดการอารมณ์ได้
- อย่ามุ่งแข่งขันเพื่อ “คะแนน” สังคม-อารมณ์ศึกษา คือ พัฒนาการ ไม่ใช่การจัดอันดับ
- อย่าใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา เพื่อ “ควบคุมคนอื่น” ไม่ใช่บังคับให้เพื่อนทำตาม ไม่ใช่ปกปิดพฤติกรรมไม่ดี สังคม-อารมณ์ศึกษา ต้องไม่กลายเป็นเครื่องมือแสดงอำนาจ
- อย่าแยก สังคม-อารมณ์ศึกษา ออกจากชีวิตจริง ไม่มองว่าเป็นเรื่องห้องเรียน ไม่เกี่ยวกับบ้าน/สังคม สังคม-อารมณ์ศึกษา ต้องเกี่ยวกับชีวิตจริง และฝึกเพื่อนำไปใช้ในโลกจริง

เป็นต้น

โรงเรียนทำและไม่ทำอะไรบ้าง

เพื่อให้พลังของ สังคม-อารมณ์ศึกษา หนุนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเป็นองค์รวมของนักเรียน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โรงเรียนต้องดำเนินการโดยยึดหลัก 3 ประการ คือ 1) **มุ่งเน้นความเสมอภาค (Equity-Focused)** ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โรงเรียนต้องไวต่อความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและฐานะ การเคารพ

ความแตกต่างต้องไม่ใช่แค่คำพูดหรือตัวหนังสือ ต้องอยู่ในนโยบายและการปฏิบัติจริง 2) **อิงหลักฐานแต่ปรับตามบริบท** (Evidence-Based but Contextualized) ใช้หลักการสากล แต่ต้องปรับ “วิธีการ” ให้เข้ากับวิถีไทย การสร้างวัฒนธรรมความเอื้อเพื่อเกื้อกูล (Caring) เป็นทุนเดิมที่ดีของสังคมไทยที่ควรนำมาต่อยอด 3) **พัฒนาต่อเนื่อง** (Continuous Improvement) ไม่ใช่ทำโครงการจัดอบรมแล้วจบ แต่ต้องมีการประเมินกระบวนการดำเนินการ และประเมินผลกระทบ (Impact) ว่าพฤติกรรมเด็กเปลี่ยนจริงไหม บรรยากาศโรงเรียนดีขึ้นจริงหรือไม่ แล้วปรับปรุงตลอดเวลา

สิ่งที่โรงเรียน “ควรทำ”

- สร้าง *ระบบนิเวศ* ไม่ใช่แค่กิจกรรม สังคม-อารมณ์ศึกษา ต้องเป็นวัฒนธรรมองค์กร ไม่ใช่เป็นรายวิชาหนึ่ง สังคม-อารมณ์ศึกษา ต้องแทรกอยู่ในทุกวิชา อยู่ในวิธีจัดการชั้นเรียน การประเมินผล และในความสัมพันธ์ครู-นักเรียน โรงเรียนเป็น *สนามพลังบวก* ที่เด็ก กล้าคิด กล้าพูด กล้าลอง
- พัฒนาครูให้เป็น แบบอย่างมนุษย์ที่ดี (Role Model) ให้แก่ศิษย์ ลงทุนพัฒนามิติด้านสังคม-อารมณ์ และสุขภาวะ ของครูอย่างจริงจัง เน้นให้ครูร่วมกันฝึกฝนตนเองด้าน ตระหนักรู้ อารมณ์ของตนเอง (Self-Awareness) ควบคุมอารมณ์ของตนเอง (Emotion Regulation) เข้าใจอารมณ์ของผู้อื่น (Empathy) และฝึกการสะท้อนคิดต่ออารมณ์ของตนเอง (Reflective Practice) เอาไว้ประพฤติตนเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์
- ลดภาระงานที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ครูมี “พื้นที่ใจ” สำหรับ ความเป็นมนุษย์

“อย่าหลงผิดว่า “สังคม-อารมณศึกษาเป็นการทำให้
เด็กอารมณ์ดีอยู่เสมอ ต้องหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง
หรือต้องให้เด็กมีความสุขทุกเวลา” เพราะ สังคม-อารมณศึกษา
“เป็นการฝึกจัดการความไม่สบายทางอารมณ์อย่างมีสติ”
ไม่ใช่ว่าหลีกเลี่ยงอารมณ์ด้านลบ หลักการสำคัญคือ
ต้องไม่แยก สังคม-อารมณศึกษา ออกจากบริบทจริงของชีวิต”

- สร้างความร่วมมือ บ้าน-โรงเรียน-ชุมชน เพื่อสร้างระบบ
สังคม-อารมณศึกษา ที่สอดคล้องทั้งระบบชีวิตของเด็ก
สื่อสารกับผู้ปกครองเรื่อง สังคม-อารมณศึกษา อย่างเป็นมิตร
ไม่ใช่เชิงตำหนิ เชิญชุมชนร่วมเป็น “พื้นที่เรียนรู้ด้านค่านิยม
(Values)” ทำให้โรงเรียน บ้าน และชุมชน เป็นแหล่งของ
สุขภาวะ (Well-Being) ร่วมกัน
- ใช้การประเมินเพื่อ “พัฒนา” ไม่ใช่ “ตัดสิน” ประเมินเพื่อ
ถามว่า “เด็กต้องการการสนับสนุนอะไร” ไม่ใช่ เป็นเครื่องมือ
คัดคนดี-ไม่ดี เน้นประเมินจากการพูดคุยเสวนา และการ
สะท้อนคิดร่วมกัน มากกว่าการใช้ข้อสอบ
- ทำให้ความแตกต่างเป็นทรัพยากรไม่ใช่ปัญหา โดยมุ่งใช้พลัง
ของ ความแตกต่างหลากหลาย (Diversity), ความเท่าเทียม
(Equity), และ การยอมรับ (Inclusion) ผ่านการออกแบบ
กิจกรรมที่รับฟังซึ่งกันและกัน เคารพความต่าง และฝึกการ
อยู่ร่วมกันโดยมีความแตกต่าง จัดการปัญหาการรังแกกัน
ด้วยวิธีสมานฉันท์ (Restorative Practice) หรือด้วยการเสวนา
(Dialogue) กัน ไม่ใช้การลงโทษเชิงอำนาจเป็นหลัก

สิ่งที่โรงเรียน ⊗ “ไม่ควรทำ”

- ไม่ควรจัด สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็น “หลักสูตรสำเร็จรูป” ไม่ควรทำเพราะเป็นนโยบายของท้องถิ่น ไม่ควรให้นักเรียนท่องนิยามหรือความหมายของคำศัพท์ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy), ความกตัญญูรู้คุณ (Gratitude), ความยับยั้งชั่งใจ (Self-Regulation) เป็นต้น
- ไม่ควรใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา เพื่อควบคุมหรือทำให้เด็ก “เชื่อ” ไม่ใช่เพื่อกดอารมณ์หรือความคิดต่าง ไม่ตีตราเด็กว่า “ขาดทักษะด้านสังคม-อารมณ์” ไม่โทษเด็กเมื่อระบบไม่เอื้อหรือมีความอ่อนแอของระบบในโรงเรียนเอง
- ไม่แยก สังคม-อารมณ์ศึกษา ออกจากวิชาการ เพราะผลงานวิจัยบอชัดเจนว่า สังคม-อารมณ์ศึกษา ที่ดี ช่วยยกระดับการเรียนรู้ด้านวิชาการขึ้น เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ต้องไม่หลงคิดว่าการใช้เวลาเอาใจใส่ สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นการลดทอนความเอาใจใส่วิชาการ และจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนรู้ด้อยลง ไม่ลด สังคม-อารมณ์ศึกษา เมื่อใกล้สอบ ไม่แยกคนเก่ง กับคนดี
- ไม่มอง สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นภาระเพิ่มของครู ต้องไม่ทำให้ สังคม-อารมณ์ศึกษา นำสู่การเพิ่มงานเอกสาร หรือเพิ่มกิจกรรมโดยไม่ลดสิ่งเดิม และต้องไม่ทำให้ครูรู้สึกผิดเมื่อทำไม่ได้

ตารางสรุปแนวทางปฏิบัติสำหรับโรงเรียน

มิตีการทำงาน	โรงเรียน ควรทำ	โรงเรียน ไม่ควรทำ
 วัฒนธรรมองค์กร	สร้างพื้นที่ปลอดภัย (Psychological Safety) : ทำให้นักเรียนรู้สึกที่โรงเรียนคือพื้นที่ปลอดภัย ที่จะเป็นตัวของตัวเอง ที่จะผิดพลาด และที่จะขอความช่วยเหลือ (นี่คือหัวใจของ “สปีปายะสถาน”)	สร้างบรรยากาศแห่งความกลัว : ใช้ความกลัว การข่มขู่ หรือความอับอาย (Shaming) เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งจะทำลายสมรรถนะการเรียนรู้
 บทบาทครู	พัฒนาครูก่อนนักเรียน (Adult SEL) : ครูต้องมีทักษะ SEL และมีสุขภาวะที่ดีก่อน เพราะครูคือ “สิ่งแวดล้อม” ที่สำคัญที่สุดของเด็ก ครูต้องเป็นแบบอย่าง (Role Model) ของความเอื้อเฟื้อและการจัดการอารมณ์	มองครูเป็นผู้สั่งการ (Commander) : บังคับให้ครูสอนสังคม-อารมณ์ศึกษา ทั้งที่ตัวครูเองยังเครียด แบกภาระงานหนัก หรือใช้อารมณ์รุนแรงกับเด็ก ซึ่งจะทำให้ SEL เป็นเรื่อง “จอบปลอม” ในสายตานักเรียน
 การเรียนการสอน	บูรณาการในทุกวิชา (Integration) : สอดแทรกสังคม-อารมณ์ศึกษา เข้าไปในวิชาการ เช่น การฝึกทำงานเป็นทีมในวิชาวิทยาศาสตร์ การถกเถียงอย่างเคารพในวิชาสังคม เพื่อสร้าง “วิชาการระดับลึกและเชื่อมโยง”	แยกส่วนเป็นวิชาท่องจำ : จัดวิชา สังคม-อารมณ์ศึกษา แยกออกมาเดี่ยวๆ แล้วสอนแบบบรรยาย หรือให้ท่องจำคำนิยาม 12 ประการ โดยไม่ได้ฝึกปฏิบัติจริงในสถานการณ์ชีวิต
 การดูแลนักเรียน	เน้นวินัยเชิงบวก (Restorative Justice) : เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง หรือการกลั่นแกล้ง (Bully) ให้ใช้กระบวนการพูดคุยเพื่อเยียวยาและสร้างความเข้าใจ มากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว	ใช้อำนาจนิยม (Authoritarian) : ตัดสินถูกผิดอย่างรวดเร็ว ตีตราเด็กว่าเป็น “เด็กดี/เด็กเกเร” หรือเพิกเฉยต่อการบูลลี่ โดยมองว่าเป็นเรื่องปกติของการเล่นกัน

มิตีการทำงาน

ความสัมพันธ์

เป้าหมายระยะยาว
โรงเรียน ✓ ควรทำ
ดึงชุมชนเป็นหุ้นส่วน
(Community Partnership) :

เชื่อมโยงบ้านและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้ผู้ปกครองเข้าใจและใช้วิธีการเดียวกันในการดูแลเด็ก (Parental Engagement)

มุ่งเน้นความเป็นพลเมือง
(Civic Engagement) :

เชื่อมโยง สังคม-อารมณศึกษา สู่การรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) เพื่อแก้ปัญหา "สังคมสีเทา" ปลูกฝังความซื่อสัตย์และความกล้าหาญทางจริยธรรม

โรงเรียน ✗ ไม่ควรทำ
ผลักภาระให้โรงเรียน

ฝ่ายเดียว : ปิดกั้นชุมชนหรือมองว่าผู้ปกครองเป็นคนนอกที่ไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

มุ่งเน้นแค่ความเก่ง

ส่วนตัว : สอนให้เด็กเก่งแต่เห็นแก่ตัว หรือสอนสังคม-อารมณศึกษาเพียงเพื่อให้เด็กสงบเรียบร้อย และอ่านหนังสือท่องจำ (Compliance) เท่านั้น

พ่อแม่ผู้ปกครองควรจัดบรรยากาศที่บ้าน อย่างไรบ้าง

ครอบครัวเป็นระบบนิเวศที่สำคัญที่สุดต่อการพัฒนาเยาวชน สำหรับเติบโตเป็นพลเมืองคุณภาพสูงของประเทศ ในเรื่อง สังคม-อารมณ์ศึกษา นักการศึกษาต้องไม่มองพ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียนเป็นผู้รับผลจากการทำงานของโรงเรียนหรือระบบการศึกษาเท่านั้น ต้องมองเป็น “ผู้ร่วมสร้าง” (Co-Creator)

โดยมีคำแนะนำหลักการสำคัญ 3 ประการสำหรับครอบครัวไทย คือ 1) บ้านต้องเป็น “พื้นที่ปลอดภัย” (Safe Zone) : ไม่ใช่ศาลตัดสิน ผิดถูก แต่เป็นโรงพยาบาลเยียวยาจิตใจ 2) พ่อแม่ต้องเป็น “โค้ชชีวิต” (Life Coach) : ไม่ใช่ผู้คุมกฎ แต่เป็นผู้ชี้แนะแนวทางด้วยความรักและเหตุผล 3) ครอบครัวต้องเป็น “หน่วยต้านทานสังคมสีเทา” โดยเริ่มจากการไม่คอร์รัปชันความรู้สึก ไม่โกงความสัมพันธ์ และซื่อสัตย์ต่อกันในบ้าน

สิ่งที่พ่อแม่ผู้ปกครอง “ควรทำ”

- เป็น “พื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์” ให้แก่ลูก รับฟังลูกอย่างตั้งใจ โดยไม่รีบตัดสิน ยอมรับอารมณ์ของลูกแม้ไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรม แยกให้ชัดว่าความรู้สึกหรืออารมณ์ไม่ใช่สิ่งผิด แต่ต้องหาทางหนุนให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องการกระทำหรือพฤติกรรม ที่ในที่สุดเด็กจะได้เรียนรู้ “การตระหนักรู้ตนเอง” (Self-Awareness) และ “การควบคุมอารมณ์” (Emotion Regulation) จากชีวิตจริง
- เป็นแบบอย่างของการจัดการอารมณ์ ให้บ้านเป็นห้องเรียน สังคม-อารมณ์ศึกษา ที่ไม่มีตารางสอน เพราะเรียนจากชีวิตจริง

เหตุการณ์จริง แสดงให้ลูกเห็นว่า โกรธได้ แต่ไม่ทำร้ายใคร
 เครียดได้ แต่ขอความช่วยเหลือได้ ผิดพลาดได้ และขอโทษได้
 มีการพูดถึงอารมณ์ของตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ

- สร้างวัฒนธรรมเคารพความแตกต่างในครอบครัว เด็กจะซึมซับ
 ความเคารพ (Respect), ความเข้าใจผู้อื่น (Empathy), และ
 ความเข้าใจสถานการณ์ (Perspective-Taking) ผู้ปกครอง
 ไม่ใช้ท่าทีหรือคำพูดเหยียดหยามหรือล้อเลียนคนอื่นต่อหน้าลูก
 เปิดพื้นที่ให้ความเห็นต่างในบ้าน ฝึกการถกเถียงอย่างสุภาพ
 ไม่ใช่อำนาจ
- เชื่อมบ้านกับโรงเรียนในฐานะหุ้นส่วน มองครูเป็นผู้ร่วมพัฒนา
 ไม่ใช่ฝ่ายตรงข้าม สื่อสารกับโรงเรียนด้วยท่าทีสร้างสรรค์
 สนับสนุนกิจกรรม สังคม-อารมณ์ศึกษา ของโรงเรียน
 แม้ไม่เห็นผลทันที
- ให้คุณค่าต่อ “ความเป็นคนดี” ควบคู่กับ “ความเก่ง” ชื่นชม
 ความพยายาม ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ไม่ให้รางวัลเฉพาะ
 ผลลัพธ์ที่คะแนนสอบ เชื่อมความสำเร็จกับความรับผิดชอบ
 ต่อผู้อื่น

สิ่งที่พ่อแม่ผู้ปกครอง ⊗ “ไม่ควรทำ”

- ไม่ควรปฏิเสธอารมณ์ลูก เพราะจะทำให้เด็กหลงคิดว่าอารมณ์
 ของตน “ไม่มีค่า” ซึ่งเป็นการทำลาย สังคม-อารมณ์ศึกษา
 ระยะยาว อย่าพูดคำว่า “อย่าคิดมาก” “แค่นี้เอง” “เรื่องแค่นี้
 ทำไม่ต้องเสียใจ”

- ไม่ใช้ความรุนแรงทางคำพูดหรืออำนาจ เพราะสังคม-
อารมณศึกษา ไม่อาจออกมาได้ในบรรยากาศแห่งความกลัว
ไม่ดูดำ ประจาน เปรียบเทียบ ไม่ใช้การขู่ การลงโทษรุนแรง
ไม่ควบคุมลูกโดยทำให้อับอาย
- ไม่ควรส่งต่อค่านิยม “สังคมสีเทา” โดยไม่รู้ตัว ต้องตระหนักรู้
ความเป็นบ้านแห่งคุณธรรมจริยธรรมอยู่ตลอดเวลา อย่าพูดว่า
“โง่ชนิดหน่อยไม่เป็นไร” อย่ายกย่องความสำเร็จที่ได้มาโดยไม่
สุจริต อย่าทำให้ลูกเชื่อว่า “คนดีอยู่ยาก”
- ไม่ควรโทษโรงเรียนฝ่ายเดียว โดยตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า
สังคม-อารมณศึกษา เป็นงานร่วมกัน ไม่ใช่ภาระของฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่ง ต้องไม่คาดหวังให้โรงเรียน “แก้ทุกอย่าง” ไม่ปกป้อง
ลูกโดยไม่ดูพฤติกรรมจริง ไม่ใช้ลูกเป็นสนามต่อสู้กับครูหรือ
ระบบ
- ไม่ควรเร่งผลลัพธ์ระยะสั้น ละเลยผลระยะยาว เพราะ สังคม-
อารมณศึกษา เป็นเหมือนการปลูกต้นไม้ ต้องหวังผลระยะยาว
อย่าคาดหวังว่าลูกจะ “ดีขึ้นทันที” อย่าวัด สังคม-อารมณศึกษา
ด้วยพฤติกรรมผิวเผิน อย่าล้มเลิกเพราะไม่เห็นผลเร็ว

สิ่งที่ควรครว “ควรทำ”
เพื่อสร้างรากฐานความเป็นมนุษย์และสุขภาวะ

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ควรทำ	เหตุผล เชื่อมโยงกับเป้าหมาย
การเป็นแบบอย่าง (Modeling)	ทำตัวให้ดู มากกว่าสอนให้ฟัง : ผู้ปกครองต้องแสดงทักษะ การจัดการอารมณ์ของตนเอง (Adult SEL) ให้ลูกเห็น เช่น เมื่อโกรธ หรือเครียดจากงาน ให้ลูกเห็นวิธีสงบสติอารมณ์ อย่างสร้างสรรค์ ไม่ก้าวร้าว	เด็กเรียนรู้จากสิ่งที่เห็น หากพ่อแม่จัดการ อารมณ์ได้ดี บ้านจะ เป็น “สปีปายะสถาน” และเด็กจะซึมซับไปใช้ที่ โรงเรียน ลดปัญหา ความรุนแรง
การตอบสนอง อารมณ์ (Co-Regulation)	เป็นฐานที่มั่นคงทางใจ (Secure Base) : รับฟังความรู้สึกของ ลูกโดยไม่รีบตัดสินหรือรีบ สั่งสอน ยอมรับว่าความทุกข์/ ความโกรธเป็นเรื่องปกติ และช่วยประคองอารมณ์ลูก ให้กลับสู่สมดุล	สร้าง “สุขภาวะ” (Well-Being) พื้นฐาน ทำให้เด็กมีความมั่นคง ทางอารมณ์ พร้อมทั้ง จะเรียนรู้วิชาการใน ระดับลึก (Deep Learning)
ทัศนคติต่อผู้อื่น (Inclusivity)	ปลูกฝังความเคารพ ในความต่าง : พูดถึงผู้อื่น (เพื่อนบ้าน, ป้า, คนในสังคม) ด้วยความเคารพ ชื่นชมความ หลากหลาย และสอนให้ลูก เห็นใจผู้ที่ด้อยกว่า หรือ ไม่เหมือนเรา	แก้ปัญหา “การบูลลี่” ที่ต้นเหตุ และสร้าง พลเมืองที่ไม่เหยียด หยันกัน ขจัด “สังคม สีเทา” ด้วยการเคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
ความร่วมมือ (Partnership)	สื่อสารกับครูเชิงบวก : มองครูเป็น “ทีมเดียวกัน” แลกเปลี่ยนข้อมูลพฤติกรรมลูก ทั้งที่บ้านและโรงเรียน เพื่อดูแล ไปในทิศทางเดียวกัน	สร้าง “ระบบนิเวศที่ เป็นสนามพลังบวก” เชื่อมโยงบ้าน-โรงเรียน ให้เด็กได้รับข้อความที่ สอดคล้องกัน ไม่สับสน

สิ่งที่ครอบครัว ❌ “ไม่ควรทำ” ที่จะขัดขวางการเติบโต

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ไม่ควรทำ	ผลกระทบเชิงลบ
การจัดการพฤติกรรม	ใช้อำนาจและความรุนแรง (Authoritarian/ Corporal Punishment) : การเขียนตี ตำทวง หรือใช้อารมณ์ข่มขู่เพื่อให้ลูกเชื่อฟังทันที	ทำลายสมองส่วนการเรียนรู้ สร้างความหวาดกลัว และสอนทางอ้อมว่า “ใครมีอำนาจกว่า รังแกคนอื่นได้” ซึ่งเป็นต้นตอของสังคมอำนาจนิยมและสืบทอด
การคาดหวังผลลัพธ์	บูชาเกรตเหนือความสุข (Toxic Achievement) : กดดันเรื่องผลการเรียนเพียงอย่างเดียว หรือเปรียบเทียบลูกกับคนอื่น จนละเลยสุขภาพจิตและความสัมพันธ์	เด็กจะเติบโตเป็นคนที่เก่งแต่เห็นแก่ตัว (เน้นเอาตัวรอด) ขาดความเห็นอกเห็นใจ และอาจทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ
การแก้ปัญหา	ปกป้องลูกผิดทาง (OverProtecting/ Snowplow Parenting) : เมื่อลูกมีปัญหากับเพื่อน รับเข้าไปจัดการแทน หรือเข้าข้างลูกโดยไม่ฟังเหตุผล หรือสอนให้ลูก “สู้กลับ” ด้วยความรุนแรง	เด็กขาดทักษะการแก้ปัญหา ขัดแย้ง (Conflict Resolution) และไม่เรียนรู้ที่จะรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง
ทัศนคติสังคม	นิินทาและดูถูกผู้อื่น ให้ลูกได้ยิน : การพูดจาเหยียดหยามสถานะทางสังคม รูปร่างหน้าตา หรือเพศสภาพของผู้อื่น ในวงอาหารค่ำ	เป็นการบ่มเพาะเชื้อร้ายของการ “บูลลี่” และการแบ่งแยกชนชั้น ทำให้โรงเรียนไม่สามารถเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับความแตกต่างได้จริง

“ลดภาระงานที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ครูมี “พื้นที่ใจ” สำหรับความเป็นมนุษย์ สร้างความร่วมมือ บ้าน-โรงเรียน-ชุมชน เพื่อสร้างระบบ สังคม-อารมณศึกษา ที่สอดคล้องทั้งระบบชีวิตของเด็ก”

สังคม-อารมณศึกษา เป็นการปูพื้นฐานสู่ผลลัพธ์ระยะยาวของ การเรียนรู้และพัฒนาบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศ และโลก สู่การพัฒนาที่รอบด้าน สมดุล และยั่งยืน โดยที่เกิดผลลัพธ์ระยะสั้น ที่ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ด้านวิชาการดีขึ้น และสภาวะ (Well-Being) ของทุกฝ่ายก็ดีขึ้นด้วย

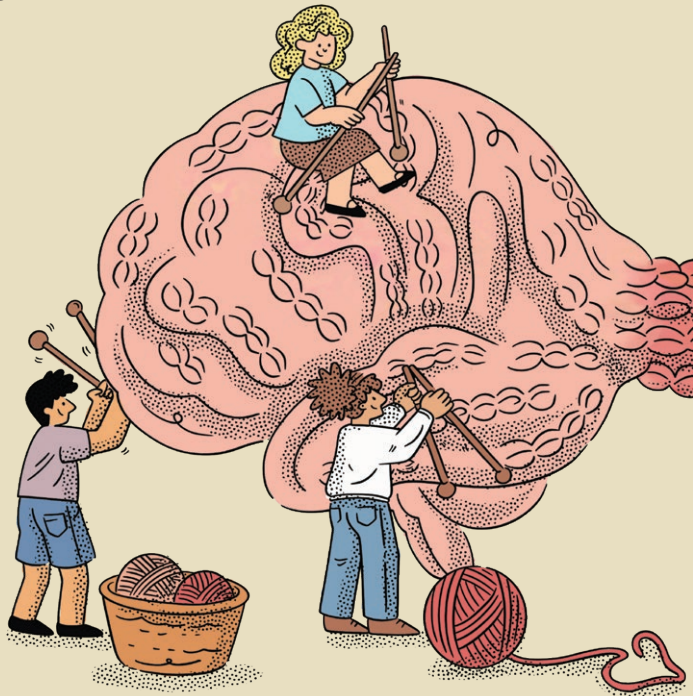
• • • • •

บทที่ 3

การจัดการเรียนรู้ ด้านสังคม-อารมณ์ ที่ดี มีลักษณะอย่างไร

“การเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ เข้มข้นมาก และเป็นพลวัตมาก ในช่วงแรกของชีวิตเป็นการวางรากฐาน และเป็นกลไกหนุน พัฒนาชีวิตที่ดี แต่ สังคม-อารมณ์ศึกษา ไม่ได้หยุดตอน เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ยังต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวจาก ประสบการณ์ไปตลอดชีวิต”

หลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ ที่ดี ได้แก่

- 1) ใช้กรอบคิด การจัดการเรียนรู้เชิงสังคม-อารมณ์ เชิงระบบ (Systemic SEL)
- 2) จัดร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่โรงเรียน หรือครูคนใดคนหนึ่งทำเรื่องนี้อย่างโดดเดี่ยว
- 3) จัดการเรียนรู้ด้าน สังคม-อารมณ์ศึกษา บูรณาการอยู่กับการเรียนรู้ของศิษย์ของเด็ก ไม่แยกการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ศึกษาออกมาจัดแบบแยกส่วนเฉพาะด้าน
- 4) จัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ไม่ใช่วิธีสั่งสอน
- 5) ใช้การประเมินแบบ *ประเมินเพื่อหนุนการเรียนรู้* (Formative Assessment) ตามด้วยการให้ *คำแนะนำป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์* (Constructive Feedback) ไม่ใช่วิธีประเมินโดยการสอบและให้คะแนน

ระบบนิเวศการเรียนรู้

ระบบนิเวศการเรียนรู้ต้องมีลักษณะ “ไร้รอยต่อ” (Seamless Learning Ecosystem)

การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) มิใช่เพียงเรื่องของอาคารสถานที่ แต่เป็นการถักทอ “วิถีชีวิต” รอบตัวเด็ก ตลอด 24 ชั่วโมงของวัน ตลอด 7 วันของสัปดาห์ และตลอด 365 วันของปี ให้เป็นพื้นที่แห่งความปลอดภัยและความมั่งคั่ง ทั้งที่ โรงเรียน บ้าน ชุมชน และโลกออนไลน์

เพื่อให้เกิด “สปีปายะนิเวศ” (สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความเจริญงอกงาม) อย่างแท้จริง องค์ประกอบทั้ง 4 มิติ ต้องสอดประสานกัน ดังนี้

1. มิติกายภาพและพื้นที่เสมือน (Physical & Digital Environment)

เป้าหมาย : สร้างพื้นที่ปลอดภัยที่ลดความเครียดและกระตุ้นการเรียนรู้

- **ที่โรงเรียน/ที่ทำงาน** ออกแบบให้ใกล้เคียงธรรมชาติ (Biophilic Design/Green Space) เพื่อช่วยฟื้นฟูสมาธิและลดความก้าวร้าว มีพื้นที่ “สงบใจ” (Quiet Zone/Peace Corner) สำหรับผู้ที่ต้องการพักใจหรือจัดการอารมณ์ตนเองอย่างปลอดภัย
- **ที่บ้าน** จัดมุมเล็กๆ ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย ที่สมาชิกในบ้านสามารถพูดคุยกันได้โดยไม่มีสิ่งรบกวน (Device-Free Zone)
- **ในโลกออนไลน์** (Digital Space) สร้าง “สุขภาวะดิจิทัล” (Digital Well-Being) โดยการคัดกรองอัลกอริทึมที่สร้างสรรค์ ปรับแต่ง Feed ข่าวสารให้เป็นพลังบวก และสอนให้เด็กรู้จัก “พื้นที่พักสายตาและพักใจ” จากหน้าจอ (Digital Detox)

2. มิติความสัมพันธ์และสังคม (Social & Relational Environment)

เป้าหมาย : เปลี่ยนจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นความสัมพันธ์เชิงความห่วงใย (Caring Relationship)

- **วัฒนธรรมองค์กร/ครอบครัว** เปลี่ยนจากวัฒนธรรม “จับผิด” เป็น “จับถูก” (Appreciative Inquiry) มองหาจุดแข็งและชื่นชมความพยายามมากกว่าผลลัพธ์

- ระบบกัลยาณมิตร

- โรงเรียน มีระบบ Buddy หรือ Mentor ระหว่างรุ่นพี่-รุ่นน้อง และครู-ศิษย์
- บ้าน พ่อแม่ทำหน้าที่เป็น “ฐานที่มั่นทางใจ” (Secure Base) ที่พร้อมรับฟังโดยไม่ตัดสิน (Empathic Listening) และช่วยประคองอารมณ์ลูก (Co-Regulation)
- ชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุมีส่วนร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา สร้างความสัมพันธ์ข้ามรุ่น (Intergenerational Bonding)

3. มิติจิตวิญญาณและวัฒนธรรม (Spiritual & Cultural Environment)

เป้าหมาย : ปลูกฝังคุณค่าภายในและการยอมรับความเป็นมนุษย์

- วัฒนธรรมการให้อภัย (Forgiveness & Restorative Culture) :
 - มองความผิดพลาดเป็น “โอกาสทองของการเรียนรู้” (Teachable Moment) ไม่ใช่ตราประทับความล้มเหลว
 - ใช้กระบวนการเยียวยา (Restorative Practice) เมื่อเกิดความขัดแย้ง เน้นการรับผิดชอบและการคืนดี มากกว่าการลงโทษ
- บูรณาการภูมิปัญญา นำหลักธรรมท้องถิ่นที่ส่งเสริมความดีงาม เช่น พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)

มาปรับใช้เป็นทักษะสากล เช่น การมีความเมตตา กรุณา
ต่อตนเอง (Self-Compassion) และผู้อื่น ในทุกบริบท
ทั้งโลกจริงและโลกเสมือน

4. มิติพลเมืองดิจิทัลและสังคมไร้พรมแดน (Digital Citizenship & Global Awareness)

เป้าหมาย : การเป็นพลเมืองต้นรู้ในยุคข้อมูลข่าวสาร

- **พื้นที่ไซเบอร์มีเดียม** ส่งเสริมให้นักเรียนเป็น “ผู้สร้างสื่อ
เชิงบวก” (Positive Content Creator) ที่ผลิตเนื้อหาจรรโลง
สังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้เสพสื่อ หรือผู้ส่งต่อความเกลียดชัง
(Cyberbullying)
- **การคิดเชิงวิพากษ์** ฝึกให้รู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)
รู้จักแยกแยะข่าวปลอม และเคารพความเห็นต่างในพื้นที่
คอมเมนต์ (Respectful Disagreement) โดยไม่ลดทอน
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของใคร

ลักษณะร่วมของการจัดการเรียนรู้ ด้านสังคม-อารมณ์ คุณภาพสูงในทุกช่วงวัย

ไม่ว่าจะเป็นเด็กอนุบาลหรือผู้สูงวัย กระบวนการ สังคม-อารมณ์
ศึกษา ต้องมี DNA ร่วมกัน 3 ประการ คือ

1. **พื้นที่ปลอดภัยทางใจ (Psychological Safety)** ต้องเป็นพื้นที่
ที่ “ผิดได้” ไม่ถูกตัดสิน เพื่อให้กล้าเปิดเผยความเปราะบาง
2. **การสะท้อนคิด (Reflection)** ต้องจบด้วยการตั้งคำถามเพื่อให้
ตกผลึกความคิดเสมอ ไม่ใช่แค่ทำกิจกรรมแล้วจบ

3. ความเป็นมนุษย์ (Humanity) ยอมรับความไม่สมบูรณ์แบบ และฝึกการให้อภัยตนเองและผู้อื่น (Self-Compassion & Forgiveness)

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในเด็กเล็ก วัย 0-3 ขวบ

เด็กเล็กวัย 0-3 ขวบ ถือเป็น “ช่วงเวลาทองคำ” (Golden Period) ที่สำคัญที่สุด ต่อการวางพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ เพราะสมองกำลังสร้างเส้นใยประสาทนับล้านเส้นต่อวินาที ตามหลักของประสาทวิทยาศาสตร์ ถ้าฐานนี้เปราะ การเยียวยาภายหลังจะ “ยากกว่า แพงกว่า และไม่สมบูรณ์” หลักการสากลบอกว่า หัวใจของการพัฒนาเด็กวัยนี้ไม่ได้อยู่ที่ “การสอนหนังสือ” แต่อยู่ที่ “คุณภาพความสัมพันธ์” (Relationship Quality) ระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูหลัก ในวัยนี้ “ความรักคืออาหารสมอง”

หลักการสำคัญในการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ให้องค์กัมสมบูรณ์ด้านสังคม-อารมณ์ ได้เต็มศักยภาพ ได้แก่

1. ความผูกพันที่มั่นคง (Secure Attachment) เด็กต้องรู้สึกว่ โลกนี้ปลอดภัย และผู้เลี้ยงดูคือ “ฐานที่มั่น” (Secure Base) ที่เมื่อเขาร้องไห้หรือกลัว จะมีคนตอบสนองเสมอ
2. การช่วยกำกับอารมณ์ (Co-Regulation) เด็กเล็กสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ยังไม่สมบูรณ์ เขา “หยุดร้องเองไม่ได้” ผู้ใหญ่ต้องทำหน้าที่เป็น “สมองภายนอก” ช่วยปลอบประโลม กอด และใช้น้ำเสียงนุ่มนวล เพื่อให้ระบบประสาทของเด็กสงบลง (เด็กเรียนรู้การสงบใจผ่านการถูกลบอบ)

3. ปฏิกริยาโต้ตอบ (Serve and Return) เหมือนการตีเทนนิส เมื่อเด็กส่งสัญญาณ (ยิ้ม, ส่งเสียงอ้อแอ้, ชี้มือ) ผู้ใหญ่ต้อง “รับลูก” และส่งกลับ (ยิ้มตอบ, พูดคุยด้วย, มองตาม) นี่คือการก่อสร้างเซลล์สมอง

จุดเน้นทางปฏิบัติสำหรับผู้เลี้ยงดูหรือดูแลเด็กในบริบทไทย

- เปลี่ยน “พี่เลี้ยง” เป็น “เพื่อนเล่น” ญาติตายายมักเน้นเลี้ยงให้อึดท้อง แต่มีมิติด้านสังคม-อารมณ์ ต้องการความอึดใจใช้ “การสัมผัส” (Touch) เช่น การกอด การอุ้ม การไกวเปล ร้องเพลงกล่อมเด็ก (ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของไทยที่ดีมาก) การนวดสัมผัส สิ่งเหล่านี้สร้าง Oxytocin (ฮอร์โมนแห่งความรัก) ได้ดีที่สุด
- เปลี่ยน “คำชู้” เป็น “ความเข้าใจ” สังคมชนบทไทยมักใช้ความกลัวคุมพฤติกรรม (เช่น “เดี๋ยวตุ๊กแกกินตับ”, “เดี๋ยวตำรวจจับ”) ซึ่งสร้าง Toxic Stress (ความเครียดเป็นพิษ) สอนให้ผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานเข้าใจว่า “หลานไม่ได้ดีอ แต่หลานกำลังเรียนรู้/กำลังสื่อสาร” เน้นการเบี่ยงเบนความสนใจแทนการชู้
- ใช้กิจวัตรสร้างวินัย (Routine as Ritual) การกิน นอน อาบน้ำ ให้เป็นเวลาที่แน่นอน สร้างความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย (Sense of Security) ให้เด็ก ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนามิติด้านสังคม-อารมณ์

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

สำหรับบริษัทไทยชนบท เพื่อสร้างพื้นฐานสังคม-อารมณ ที่แข็งแรงแก่เด็กเล็ก

มิติการเลี้ยงดู	สิ่งที่ “ควรทำ”	สิ่งที่ “ไม่ควรทำ”
การตอบสนอง	 สบตาและคุยด้วย (Eye Contact) เวลาป้อนข้าวหรืออาบน้ำ ให้มองตาหลานและพูดคุยบรรยายสิ่งที่ทำไปด้วย (“อาบน้ำเย็นสบายจังเลย”)	 เลี้ยงด้วยจอ (Digital Pacifier) ยื่นมือถือ/แท็บเล็ตให้ดูเพื่อให้เด็กนิ่ง การทำแบบนี้ทำลายโอกาส “Serve and Return” และทำให้เด็กขาดทักษะสังคม-อารมณรุนแรง
อารมณ	 กอดเมื่อร้องไห้ การอุ้มปลอบเมื่อเด็กร้อง ไม่ใช่การตามใจจนเสียคน แต่คือการสอนให้เขารู้ว่า “ความทุกข์จะจับได้”	 ปล่อยให้ร้องจนเจ็บ หรือปล่อยให้หยุดร้อง (“หยุดนะเดี๋ยวตุ๊กแกมากินตับ”) เพราะเด็กจะหยุดด้วยความกลัว ไม่ใช่ความเข้าใจ และจะกลายเป็นคนเก็บกดหรือก้าวร้าว
ภาษาและการสื่อสาร	 สะท้อนความรู้สึก “หนูเจ็บใช่ไหมลูก” “หนูโมโหเหรอ” ช่วยใช้ชื่อให้อารมณตั้งแต่เล็กๆ	 ห้ามแสดงอารมณ “เป็นผู้ชายห้ามร้องไห้” หรือล้อเลียนเมื่อเด็กแสดงความรู้สึก
สภาพแวดล้อม	 พื้นที่ปลอดภัย จัดบ้านให้ปลอดภัย ให้เด็กได้คลาน ได้สำรวจ ได้หยิบจับ (Sensory Play) โดยไม่ต้องคอยดุว่า “อย่าจับ!”	 ขังในคอก/รถหัดเดิน นานเกินไป จำกัดการเคลื่อนไหวและการเรียนรู้โลกกว้าง
ตัวช่วย	 ดึงชุมชนช่วยเลี้ยง พาเด็กไปวัด ไปลานชุมชน ไปศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้เจอคนหลากหลาย	 เก็บตัว ย่า/ยายเลี้ยงหลานอยู่แต่ในบ้านลำพัง ซึ่งทำให้เครียดทั้งคนแก่และเด็ก

ข้อเสนอแนะเชิงระบบ (Systemic Intervention) เพื่อให้การขับเคลื่อนนี้สำเร็จในพื้นที่ชนบท หน่วยงานท้องถิ่น (อปท./รพ.สต.) ควรเข้ามามีบทบาทเสริม โดยจัด

1. โรงเรียนพ่อแม่ และปู่ย่าตายาย (Grandparenting School) จัดอบรมสั้นๆ ในชุมชน สอนเรื่อง “สมองเด็ก 3 ขวบปีแรก” และ “พิษภัยของมือถือ” ด้วยภาษาชาวบ้านที่เข้าใจง่าย
2. อสม. เชี่ยวชาญเด็ก พัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ให้มีความรู้เรื่องพัฒนาการทางอารมณ์ เพื่อเข้าไปเยี่ยมบ้านและให้คำแนะนำปู่ย่าตายายได้ถึงที่
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ศพด.) คุณภาพสูง เนื่องจากเด็กอยู่กับตายาย ศพด. จึงเป็น “บ้านหลังที่สอง” ที่สำคัญมาก ครูปฐมวัย ต้องเชี่ยวชาญเรื่องสังคม-อารมณ์ศึกษา เพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดหายไปในการอบรม

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในเด็กวัยอนุบาล 3-6 ขวบ

สำหรับเด็กอนุบาล “อารมณ์คือกุญแจสู่การเรียนรู้” หากเด็กมีความสุข รู้สึกปลอดภัย และจัดการอารมณ์ได้ สมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) จะเปิดรับการเรียนรู้วิชาการและทักษะชีวิตอื่นๆ ได้อย่างเต็มที่ การเร่งเรียนเขียนอ่านโดยละเอียด การพัฒนาด้านสังคม-อารมณ์ในวัยนี้อาจได้ผลระยะสั้น แต่จะเสียโอกาสสร้าง “ฐานทุนมนุษย์” ในระยะยาว

ในวัยนี้ เด็กกำลังเปลี่ยนจาก “ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง” (Ego-centric) เริ่มก้าวออกไปสู่การ “เล่นร่วมกับผู้อื่น” (Cooperative Play)

พัฒนาการเชิงสังคม-อารมณ์ ทั้ง 5 ด้าน (เข้าใจและจัดการอารมณ์ของตนเอง ตั้งเป้าหมายและแสดงความรับผิดชอบ แสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สร้างและรักษาความสัมพันธ์เชิงบวก ตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม) จะมีลักษณะ ยังไม่มี “ความสมบูรณ์แบบ” แต่เป็น “จุดเริ่มต้น” ของการพัฒนา ดังนี้

- ด้านความเข้าใจและจัดการอารมณ์ตนเอง (Self-Awareness & Self-Management) เด็กเริ่มระบุชื่ออารมณ์พื้นฐานได้ (สุข, เศร้า, โกรธ, กลัว) เริ่มรู้ว่า “ตอนนี้หนูไม่โอเค” แต่ยังทำเองไม่ได้สมบูรณ์ 100% ยังต้องการครูหรือพ่อแม่ช่วย (Co-Regulation) เช่น การกอด, การพาไปมุมสงบ, หรือการนับ 1-10
- ด้านการตั้งเป้าหมายและแสดงความรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making - Early Stage) เด็กวัยนี้ยังมีเป้าหมายระยะสั้นมาก เช่น “หนูจะตอบล๊อกนี้ให้เสร็จ” หรือ “หนูจะเก็บของเล่นเมื่อเล่นเสร็จ” เรื่องความรับผิดชอบ เริ่มเข้าใจกติกาพื้นฐาน “ถูก/ผิด” (ตามผู้ใหญ่บอก) เช่น ไม่ตีเพื่อน ไม่แย่งของ
- ด้านเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Social Awareness) เด็กเริ่มสังเกตเห็นเมื่อเพื่อนร้องไห้ และอาจเข้าไปปลอบ (เช่น ยื่นของเล่นให้) เริ่มเข้าใจว่า “คนอื่นอาจรู้สึกไม่เหมือนเรา”
- ด้านสร้างและรักษาความสัมพันธ์ (Relationship Skills) เด็กเปลี่ยนจากการ “ต่างคนต่างเล่น” (Parallel Play) มาเป็น “การเล่นด้วยกัน” (Associative/Cooperative Play) เริ่มรู้จักการรอคอย (Turn-Taking) และการแบ่งปัน (Sharing) แม้จะยังทำได้ยาก

“สำหรับเด็กอนุบาล “อารมณ์คือกุญแจสู่การเรียนรู้” หากเด็กมีความสุข
รู้สึกปลอดภัย และจัดการอารมณ์ได้ สมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex)
จะเปิดรับการเรียนรู้วิชาการและทักษะชีวิตอื่นๆ ได้อย่างเต็มที่
การเร่งเรียนเขียนอ่าน โดยละเลยการพัฒนาด้านสังคม-อารมณ์ ในวัยนี้
อาจได้ผลระยะสั้น แต่จะเสียโอกาสสร้าง “ฐานทุนมนุษย์” ในระยะยาว”

โรงเรียนอนุบาลที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

- เน้นการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-Based Learning) การเล่น
คือ “งาน” ของเด็ก การเล่นบทบาทสมมติ (Role Play) คือ
ห้องเรียน สังคม-อารมณ์ ที่ดีที่สุด เพราะเด็กต้องตกลงกติกา
แบ่งบทบาท และแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานการณ์จำลอง
- สภาพแวดล้อมคือครู (Environment as the Third Teacher)
เด็กต้องการ “พื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์” (Safe Space/Calm
Corner) มุมที่มีตุ๊กตานุ่มๆ หมอน หรือหนังสือภาพเรื่อง
อารมณ์ ให้เด็กพาตัวเองไปนั่งพักเมื่อรู้สึกโกรธหรือเสียใจ
(เป็นการสอน การกำกับตนเอง เชิงบวก)
- กิจกรรมที่สม่ำเสมอ (Routine & Rituals) มีตารางเวลาที่ชัดเจน
แต่ยืดหยุ่น เด็กจะรู้สึกมั่นคง (Security) เมื่อรู้ว่าจะเกิดอะไร
ขึ้นต่อไป เช่น กิจกรรมวงกลมยามเช้า (Morning Meeting)
เพื่อเช็คความรู้สึกก่อนเริ่มวัน
- ครูเป็นผู้กำกับอารมณ์ร่วม (Adult as Co-Regulator) ครูต้อง
ไม่เน้นทำหน้าที่ “ห้าม” หรือ “สั่ง” แต่ทำหน้าที่ “สะท้อนความรู้สึก” และ “ชี้แนะแนวทาง”

ระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวและชุมชน (Learning Ecosystem)

เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง โรงเรียน บ้าน และชุมชน ต้องถักทอเป็นเนื้อเดียวกัน ในเรื่องต่อไปนี้

- ใช้ภาษาชุดเดียวกัน โรงเรียนและบ้านควรใช้คำศัพท์เรียก อารมณ์ชุดเดียวกัน เช่น ใช้คำว่า “ขอเวลานอก” เพื่อสงบสติอารมณ์ แทนการทำโทษ
- การสื่อสารสองทาง สมุดสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับบ้าน “ไม่ควรมีแค่ “การบ้าน” หรือ “แจ้งค่างค่าเทอม” แต่ควรมีช่อง “เรื่องเล่าเร้าพลัง” ที่ครูเล่าพฤติกรรมดีๆ ทางสังคมของลูก ให้พ่อแม่ฟัง และพ่อแม่เล่าพฤติกรรมที่บ้านให้ครูฟัง
- ชุมชนแห่งการเรียนรู้ เชิญปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างๆ มาทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก เพื่อให้เด็กเห็นแบบอย่างของผู้ใหญ่ที่หลากหลาย และฝึกการเข้าสังคมกับคนแปลกหน้าในพื้นที่ปลอดภัย

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

สำหรับครูอนุบาลและผู้ปกครอง
เพื่อบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์สังคม-อารมณ์ ในวัย 3-6 ขวบ

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ “ควรทำ”	สิ่งที่ “ไม่ควรทำ”
เมื่อเด็ก ใช้อารมณ์ (Tantrums)	 ยอมรับและระบุชื่อ “หนูกำลังโกรธใช่ไหมที่เพื่อน แย่งของ ครูเข้าใจนะ แต่อนุญาตให้ตีเพื่อนไม่ได้” (ทำความเข้าใจความรู้สึก, จำกัดพฤติกรรม)	 ปฏิเสธและสั่งห้าม “หยุดร้องเดี๋ยวนี้ เรื่องแค่นี้เอง ไม่เห็นน่าร้องเลย” (ปฏิเสธ ความรู้สึก) ซึ่งทำให้เด็กคิดว่า ความรู้สึกของเขาผิด
การสอนทักษะ สังคม	 สอนผ่านนิทาน/หุ่นมือ ใช้นิทานจำลองสถานการณ์ แล้วถามเด็กว่า “ถ้าเป็นหนู หนูจะทำอย่างไร”	 สอนแบบท่องจำ/บังคับ บังคับให้เด็กพูด “ขอโทษ” ทั้งที่ ใจยังโกรธ (ขอโทษอย่างไม่ จริงใจ) เด็กจะเรียนรู้การโกหก ความรู้สึกแทนที่จะสำนึกจริง
การแก้ ความขัดแย้ง (Conflict)	 เป็นคนกลาง (Mediator) “ไหนลองเล่าซิว่าเกิดอะไรขึ้น เราจะแบ่งกันเล่นยังงี้ดี” ช่วยเด็กคิดหาทางออก	 เป็นผู้ตัดสิน (Judge) “เธอผิด” ตัดสินทันทีโดยไม่ฟัง เหตุผล ทำให้เด็กขาดโอกาส ฝึกทักษะการเจรจาต่อรอง
การชมเชย (Praise)	 ชมที่กระบวนการ (Process Praise) “ครูเห็นว่า หนูพยายาม แบ่งของเล่นให้เพื่อน หนูใจดีมาก”	 ชมที่ตัวบุคคลลอยๆ “หนูเก่งมาก” “หนูเป็นเด็กดี” (เด็กจะไม่รู้ว่าทำอะไรดี และกลัวที่จะไม่เก่งใน ครั้งหน้า)
แบบอย่าง (Modeling)	 ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เมื่อครู/พ่อแม่ทำผิด ต้อง กล้า “ขอโทษ” เด็กให้เป็น เพื่อสอนว่าการรับผิดชอบ เป็นเรื่องปกติ	 ใช้อำนาจนิยม “ทำตาม ที่ฉันบอก ไม่ต้องถาม” หรือใช้อารมณ์รุนแรงใส่ เมื่อเด็กทำไม่ได้ดังใจ

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในเด็กวัยประถมต้น 7-9 ขวบ

วัย 7-9 ขวบ (ประถมต้น) เป็นช่วง “สะพานเชื่อม” จากการพึ่งพาผู้ใหญ่ สู่การกำกับตนเอง สังคม-อารมณ์ศึกษาในช่วงนี้จึงต้องเปลี่ยนจากการได้ชโล่ลัดชิด สู่ การฝึกคิด ฝึกเลือก และรับผิดชอบ หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นช่วง “ฝึกเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง”

ในวัยนี้ เด็กจะเริ่มมีความซับซ้อนทางอารมณ์และสังคมมากขึ้น โดยมีพัฒนาการของมิติด้านสังคม-อารมณ์ ดังนี้

- เข้าใจและจัดการอารมณ์ตนเอง (Self-Awareness & Self-Management) เริ่มแยกแยะอารมณ์ที่ซับซ้อนได้ เช่น “ผิดหวัง” “อิจฉา” “ภาคภูมิใจ” (ไม่ใช่แค่ ดีใจ/เสียใจ) และเริ่มเข้าใจว่าพฤติกรรมของตนส่งผลต่อผลการเรียนและความสัมพันธ์ เริ่มฝึก “ความอดทนรอคอย” และ “ความเพียร” (Grit) ในการทำงานยากๆ ให้สำเร็จ แต่ยังต้องการแรงเสริมจากผู้ใหญ่
- ตั้งเป้าหมายและรับผิดชอบต่อ (Responsible Decision-Making) เข้าใจเรื่อง “เหตุและผล” ชัดเจนขึ้น เริ่มตั้งเป้าหมายง่ายๆ ได้ เช่น “จะทำการบ้านให้เสร็จก่อนไปเล่น” หรือ “จะเก็บเงินซื้อของเล่น” ยึดติดกับ “ความยุติธรรม” (Fairness) และ “กฎกติกา” มาก หากใครโกงจะรู้สึกต่อต้านทันที
- เห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Social Awareness) เริ่มอ่านสีหน้าท่าทาง (Non-Verbal Cues) ได้ดีขึ้น เริ่มเข้าใจมุมมองของผู้อื่น (Perspective Taking) ว่าเพื่อนอาจจะคิดไม่เหมือนเรา

- สร้างและรักษาความสัมพันธ์ (Relationship Skills) “กลุ่มเพื่อน” เริ่มมีอิทธิพล เริ่มมีการจับกลุ่ม (Cliques) และอาจเริ่มมีการล้อเลียนหรือกีดกันเพื่อน (Exclusion) ทักษะการปฏิเสธ (Refusal Skills) และการแก้ความขัดแย้งด้วยคำพูดจึงจำเป็นมาก

ลักษณะการศึกษาประมัติน

ที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคม-อารมณ์

การเรียนการสอนต้องเปลี่ยนจาก “Play-Based” ในชั้นอนุบาล มาเป็น “Activity-Based & Integration” ที่มีความชัดเจนมากขึ้น ดังนี้

1. การบูรณาการในวิชาการ (Academic Integration)

- วิชาภาษาไทย/อังกฤษ เรียนรู้คำศัพท์อารมณ์ผ่านวรรณกรรม วิเคราะห์ว่า “ทำไมตัวละครนี้ถึงตัดสินใจแบบนั้น”
- วิชาคณิตศาสตร์/วิทย์ ฝึก Growth Mindset ผ่านการแก้โจทย์ยาก สอนให้มองว่า “ความผิดพลาดคือข้อมูล” ไม่ใช่ความล้มเหลว

2. ประชาธิปไตยในห้องเรียน

- ให้เด็กมีส่วนร่วมสร้าง “ข้อตกลงของห้องเรียน” แทนกฎระเบียบที่ครูสั่งฝ่ายเดียว
- มี “สภานักเรียนของห้อง” ประชุมสัปดาห์ละครั้งเพื่อสะท้อนปัญหาในห้องและช่วยกันหาทางออก

3. การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

- จัดกิจกรรมกลุ่มที่ทุกคนต้องมีบทบาท (ผู้นำ, ผู้จัดบันทึก, ผู้ช่วยเหลือทิ้งไป) และให้หมุนเวียนหน้าที่กัน เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กฝึกสื่อสาร และฟังพาทอาศัยกัน

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

สำหรับครู (ประถมต้น) และผู้ปกครอง
เพื่อประคองช่วงวัยแห่งการเรียนรู้

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ “ควรทำ”	สิ่งที่ “ไม่ควรทำ”
การสร้างวินัย	 วินัยเชิงบวก (Positive Discipline) : ใช้เหตุผลและผลของการกระทำ (Natural Consequence) เช่น “ถ้าทำการบ้านไม่เสร็จ จะมีเวลาเล่นน้อยลงนะ”	 การประจาน (Public Shaming) : การดูหน้าเสาะงหรือติดชื้อประจานหน้าห้องเด็กวัยนี้เริ่มมีอายสูง การประจานจะทำลาย Self-Esteem รุนแรง
การชมเชย	 ชมความพยายาม (Process Praise) : “ครูเห็นว่าเธอพยายาม แก่ใจกายนี้ตั้งหลายรอบ เยี่ยมมากที่ไม่ล้มเลิก”	 ชมความฉลาด/พรสวรรค์ : “หนูเก่งมาก หัวดีจัง” (เด็กจะยึดติดว่าต้องเก่งตลอดเวลา และกลัวความล้มเหลวในอนาคต)
การจัดการอารมณ์	 ฟังให้จบ (Active Listening) : วัยนี้ชอบฟ้องครู/พ่อแม่ต้องฟังเพื่อจับประเด็นความรู้สึก ไม่ใช่ตัดสินเรื่องราว	 ตัดสินทันที : “หยุดฟ้องได้แล้ว เรื่องไร้สาระ” หรือรับตัดสินว่าใครผิดโดยไม่ฟังเหตุผล
ความสัมพันธ์	 สอนให้ “ให้อภัย” : เมื่อเพื่อนทำผิดและขอโทษแล้ว สอนให้เด็กเรียนรู้การให้อภัย (Forgiveness) เพื่อไม่ให้เก็บความแค้น	 เปรียบเทียบ : “ดูเพื่อนคนนั้นสิ เขาเรียนเก่งกว่าเธออีก” (สร้างความอิจฉาและทำลายความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน)
บทบาทผู้ใหญ่	 เป็นนั่งร้าน (Scaffolding) : ช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น เพื่อให้เด็กทำเองได้สำเร็จ (สร้างความภูมิใจ)	 ทำให้ทุกอย่าง : ผูกเชือก รองเท้าให้ เก็บกระเป๋าให้ เพราะกลัวช้า (เด็กจะขาดความมั่นใจว่า “ฉันทำได้”)

เด็กประถมต้นคือ “**นักสร้างสรรค์ตัวน้อย**” ที่ต้องการการยอมรับในความสามารถ (Competence) หากผู้ใหญ่ช่วยสร้างระบบนิเวศที่เน้น “**ความพยายาม**” มากกว่า “**ผลลัพธ์**” เด็กจะเติบโตขึ้นมาพร้อมกับจิตใจที่เข้มแข็งและรักการเรียนรู้

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในเด็กวัยประถมปลาย 10-12 ขวบ

วัย 10-12 ขวบ เป็นช่วง “**หัวเลี้ยวหัวต่อ**” ของการสร้างตัวตน” เด็กเริ่มถามว่า “**ฉันเป็นใครในสายตาคนอื่น**” สังคม-อารมณ์ศึกษา จึงต้องขยับจาก การฝึกทักษะ สู่ การสร้างอัตลักษณ์และค่านิยมภายใน เป็นช่วงก่อนวัยรุ่น กำลังก้าวเข้าสู่ภาวะเจริญพันธุ์ (Puberty) สมองส่วนอารมณ์ทำงานรุนแรงขึ้น ในขณะที่สมองส่วนเหตุผลกำลังจัดระบบใหม่ (Pruning) ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนจาก “**เด็กน้อยที่เชื่อฟัง**” เป็น “**เด็กโตที่ต้องการการยอมรับจากผู้อื่น**” อย่างรุนแรง

พัฒนาการด้านสังคม-อารมณ์ ทั้ง 5 ด้าน จะมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับ “**สังคมเพื่อน**” และ “**ตัวตน**” มากขึ้น ดังต่อไปนี้

- ความเข้าใจและจัดการอารมณ์ตนเอง (Self-Awareness & Self-Management) เริ่มค้นหาอัตลักษณ์ (Identity) “**ฉันคือใคร ฉันเก่งอะไร**” เกิดการเปรียบเทียบตนเองกับเพื่อนอย่างรุนแรง (Social Comparison) อาจทำให้ความมั่นใจลดฮวบหากรู้สึกด้อยกว่า อารมณ์จะเหวี่ยงวีนง่ายขึ้น (Mood Swings) ซึ่งเป็นผลจากฮอร์โมน ต้องการพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น เริ่มมีความลับกับผู้ใหญ่

- การตั้งเป้าหมายและรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) สามารถคิดวิเคราะห์เหตุผลที่ซับซ้อนได้ (Abstract Thinking) เริ่มตั้งเป้าหมายระยะยาวได้ เช่น การสอบเข้า ม.1 หรือการเก็บเงินซื้อของชิ้นใหญ่ มักลังเลต่อการตัดสินใจระหว่าง “สิ่งที่ถูกต้อง” กับ “สิ่งที่เพื่อนทำ” (Peer Pressure)
- ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Social Awareness) เข้าใจเรื่อง “ความยุติธรรมทางสังคม” (Social Justice) เริ่มสนใจปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความเท่าเทียม ไม่ชอบถูกเอาเปรียบ หรือเห็นใครถูกรังแก (แต่อาจไม่กล้าช่วยเพราะกลัวเด่น)
- สร้างและรักษาความสัมพันธ์ (Relationship Skills) “เพื่อนคือพระเจ้า” กลุ่มเพื่อน (Peer Group/Cliques) มีอิทธิพลสูงสุด เริ่มมีการแบ่งพรรคพวก การนินทา และการไม่ยอมรับเพื่อน (Social Exclusion) ความสัมพันธ์มีความซับซ้อนและดราม่ามากขึ้น
- ตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม เริ่มตั้งคำถามต่อกฎเกณฑ์ (Questioning Authority) ไม่ทำตามเพียงเพราะครูบอก แต่ต้องการเหตุผลที่ยอมรับได้

ลักษณะการศึกษาประเภทปลายที่ส่งเสริมการพัฒนา สังคม-อารมณ

การเรียนการสอนต้องเปลี่ยนจาก “Teacher-Centered” เป็น “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” (Learner-Driven) เพื่อตอบสนองความต้องการเป็นอิสระ โดยมีหลักการและวิธีการดังต่อไปนี้

1. เรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning - PBL)
เน้นแก้ปัญหาจริง

- ให้เด็กทำโครงงานที่แก้ปัญหาในโรงเรียนหรือชุมชนจริง เช่น โครงการแยกขยะ, โครงการพี่สอนน้อง เพื่อฝึกการทำงานเป็นทีม การเจรจาต่อรอง และความรับผิดชอบ

2. เวทีแสดงความคิดเห็น (Student Voice & Agency)

- เปิดโอกาสให้ “สภานักเรียน” หรือการโหวตเลือกกิจกรรม เพื่อฝึกความเป็นประชาธิปไตย และการรับฟังความเห็นต่าง

3. การเรียนรู้เรื่องความหลากหลาย (Diversity & Inclusion)

- สอดแทรกเนื้อหาเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม รูปร่าง หน้าตา และฐานะ เพื่อลดการบูลลี่ (Bullying) ซึ่งมีฐานแรงที่สุดในช่วงวัยนี้

4. การพัฒนา Growth Mindset & Feedback

- เปลี่ยนการให้คะแนนแบบ “ตัดสิน” เป็นการให้ “Feedback เพื่อพัฒนา” สอนให้เด็กแยกแยะว่า “งานที่ผิดพลาดไม่ได้แปลว่าตัวฉันล้มเหลว”

ระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวและชุมชน

ต้องเตรียมพร้อมสำหรับการ “เปลี่ยนผ่าน” (Transition) สู่การเรียนรู้
ขั้นมัธยม และโลกออนไลน์ ดังต่อไปนี้

1. เตรียมเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship)

- โรงเรียนและบ้านต้องร่วมมือกันสอนเรื่อง Cyberbullying และ Digital Footprint เพราะวัยนี้เริ่มมีมือถือส่วนตัวและเข้าสู่โลกโซเชียลเต็มตัว

2. พื้นที่ปล่อยของ (Showcase Space)

- ชุมชนควรมีพื้นที่ให้เด็กวัยนี้ได้แสดงศักยภาพ (เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ) เพื่อสร้างความมั่นใจในตัวตน (Self-Esteem) ในโลกจริง ลดการติดโลกเสมือน

3. การเตรียมพร้อมสู่ขั้นมัธยม

- จัดกิจกรรมให้รุ่นพี่มัธยมมาเล่าประสบการณ์ เพื่อลดความวิตกกังวลในการเปลี่ยนระดับชั้น และสร้างแรงบันดาลใจ

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

สำหรับครูประณปลายและผู้ปกครอง
เพื่อรับมือกับ “วัยรุ่นตอนต้น”

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ “ควรทำ”	สิ่งที่ “ไม่ควรทำ”
การสื่อสาร	 รับฟังและชวนคิด (Coach) : “ลูกคิดว่าเรื่องนี้ควรแก้อย่างไร” (ถามความเห็นเพื่อให้เขาได้ใช้ความคิด)	 บ่นและสั่งสอน (Lecture) : “แม่บอกแล้วใช่ไหม...” “ทำไมไม่ทำแบบนี้...” (วัยรุ่นจะปิดหูทันทีที่เริ่มบ่น)
ความสัมพันธ์	 เคารพพื้นที่ส่วนตัว (Privacy) : เคาะประตูก่อนเข้าห้อง หรือขออนุญาตก่อนดูมือถือ (สร้างความไว้วางใจ)	 รูล้ำ/จับผิด : แอบอ่านไดอารี หรือแอบดูแชทเพื่อนโดยไม่บอก (ถ้าจับได้ ความไว้วางใจจะพังทลายทันที)
การจัดการพฤติกรรม	 ตักเตือนในที่ลับ (Private Correction) : ถ้าเด็กทำผิดเรียกไปคุยส่วนตัว รักษาหน้าเขาต่อหน้าเพื่อน	 ประจานต่อหน้าเพื่อน (Public Shaming) : การดูเด็กวัยนี้หน้าชั้นเรียน คือการ “ข่ากั๊งเป็น” เขาจะเกลียดครูและต่อต้านทันที
สังคมเพื่อน	 เข้าใจพลวัตกลุ่ม : เข้าใจว่าทำไมเขาถึงแค้นเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ และสอนวิธีปฏิเสธเพื่อน (Refusal Skills) อย่างนุ่มนวล	 ห้ามคบเพื่อน : “ห้ามไปยุ่งกับไอคนนี้นะ” (ยิ่งห้ามเหมือนยิ่งยุ ให้สอนวิธีดูเพื่อนและป้องกันตัวเองดีกว่า)
การใช้อำนาจ	 ยืดหยุ่นและเจรจาได้ : กฎบางอย่างปรับเปลี่ยนได้ถ้ามีเหตุผลที่ดีพอ (ฝึกการต่อรองอย่างสันติ)	 เผด็จการ : “ฉันเป็นครู/พ่อแม่ เธอต้องเชื่อ” (จะนำไปสู่การโกหกปิดบังเพื่อให้รอดตัว)

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในวัยรุ่น มัธยมต้น 13-15 ปี

วัย 13-15 ปี คือช่วง “การสร้างอัตลักษณ์ (Identity Formation)” ที่การรู้จักตัวเอง-สัมพันธ์กับผู้อื่น-และการตัดสินใจเชิงคุณค่า จะมีความซับซ้อนมากขึ้น สังคม-อารมณ์ศึกษา ที่มีคุณภาพสูงสามารถลดความเสี่ยงของปัญหาพฤติกรรม-อารมณ์ และเพิ่มความพร้อมของชีวิตในวัยรุ่นและผู้ใหญ่

ช่วงวัยมัธยมต้น (13-15 ปี) ถือเป็นช่วง “มรสุมและพายุอารมณ์” (Storm and Stress) ที่ท้าทายที่สุด แต่ก็เป็นเวลาทองของการ “ก่อร่างสร้างตัวตน” (Identity Formation)

สิ่งสำคัญที่สุดที่ต้องเข้าใจคือ “ช่องว่างของสมอง” (The Brain Gap) สมองส่วนอารมณ์ (Amygdala) พัฒนาเต็มที่แล้ว ทำให้รู้สึกรุนแรง หุนหันพลันแล่น แต่สมองส่วนเหตุผลและการยับยั้งชั่งใจ (Prefrontal Cortex) ยังอยู่ระหว่างการ “รีเซ็ตระบบและสร้างใหม่” (Remodeling) ทำให้พฤติกรรมดูย้อนแย้ง เดียวดีเดี๋ยวร้าย

พัฒนาการทั้ง 5 ด้านจะถูกขับเคลื่อนด้วยแรงผลักดันทางฮอร์โมนและความต้องการทางสังคม ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดของพัฒนาการและแนวทางการดูแล

1. ความเข้าใจและจัดการอารมณ์ตนเอง (Self-Awareness & Self-Management) มักเกิด “วิกฤตเอกลักษณ์” (Identity Crisis) ตั้งคำถามว่า “ฉันเป็นใคร” เริ่มมีความรู้สึกไวต่อภาพลักษณ์ตนเองสูงมาก (Self-Conscious) รู้สึกเหมือนมีสปอตไลต์ส่อง

ที่ตัวเองตลอดเวลา (Imaginary Audience) อารมณ์แปรปรวน รุนแรง เสียใจต่อภาวะซึมเศร้า หรือพฤติกรรมเสี่ยง เพื่อระบาย อารมณ์

2. การตั้งเป้าหมายและรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) สามารถคิดเชิงนามธรรม (Abstract Thinking) ได้ดีขึ้น เริ่มมองเห็นผลกระทบระยะยาว แต่มักพ่ายแพ้ต่อ “รางวัลระยะสั้น” (Instant Gratification) และแรงยุของเพื่อน เป้าหมายมักผูกติดกับสังคมเพื่อน เช่น อยากเด่น อยากเป็นที่ยอมรับ
3. ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Social Awareness) มีความเข้าใจ เรื่องโครงสร้างสังคม (Social Hierarchy) ชัดเจน รู้ว่าใครเป็น “ดาวเด่น” ใครเป็น “เด็กด้อย” ในโรงเรียน เริ่มสนใจประเด็น สังคมการเมือง (Social Justice) และความเท่าเทียมอย่างจริงจัง
4. ทักษะสร้างและรักษาความสัมพันธ์ (Relationship Skills) แยกตัวจากพ่อแม่ไปหาเพื่อน (Peer Orientation) ความสัมพันธ์กับเพื่อนจะเข้มข้นมาก เริ่มมีความสนใจเรื่องเพศและความรัก ซึ่งมาพร้อมกับความสับสนที่ซับซ้อน
5. ตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม เปลี่ยนจาก “ทำตามกฎเพราะกลัวโดนตี” เป็น “ตั้งคำถามต่อกฎ” (Questioning Authority) หากกฎนั้นไม่ยุติธรรมในสายตาเขา เขาพร้อมจะต่อต้าน

ลักษณะการศึกษามัธยมต้นที่ส่งเสริมการพัฒนา สังคม-อารมณ

การเรียนการสอนต้องเปลี่ยนจาก “การป้อนความรู้” เป็น “พื้นที่ปลอดภัยในการค้นหาตัวตน” ดังต่อไปนี้

1. ระบบที่ปรึกษา (Advisory System) ควรมีช่วงเวลา Homeroom ที่มีความหมาย (ไม่ใช่แค่เช็คชื่อ) โดยครู 1 คนดูแลนักเรียนกลุ่มเล็กๆ ตลอด 3 ปี เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นและไว้วางใจ
2. นักเรียนมีโอกาสเลือก (Voice & Choice) เปิดโอกาสให้นักเรียน “ออกแบบการเรียนรู้เอง” ในบางวิชา หรือเลือกชมรมอิสระ เพื่อตอบสนองความต้องการเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy)
3. เชื่อมโยงกับโลกแห่งความเป็นจริง (Real-World Connection) เชื่อมโยงบทเรียนกับสิ่งที่เขาสนใจ เช่น สอนสถิติผ่าน E-Sport หรือสอนวิทยาศาสตร์ผ่านเรื่องเครื่องสำอาง/สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เขาเห็นว่า “เรียนไปทำไม”
4. มีพื้นที่ถกเถียงหรือสานเสวนา (Debate & Dialogue) ใช้พลังงานในการ “อยากเถียง” ของวัยรุ่นให้เป็นประโยชน์ โดยจัดวงคุยเรื่องประเด็นสีเทาๆ (Ethical Dilemmas) เพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์และการฟังความเห็นต่าง

ระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวและชุมชน

ช่วยกันสร้าง “ตาข่ายรองรับความปลอดภัยทางความรู้สึก” (Social Safety Net) โดยตัวอย่างกิจกรรมต่อไปนี้

“วัย 13-15 ปี คือช่วง “การสร้างอัตลักษณ์ (Identity Formation)” ที่การรู้จักตัวเอง-สัมพันธ์กับผู้อื่น-และการตัดสินใจเชิงคุณค่า จะมีความซับซ้อนมากขึ้น สังคม-อารมณ์ศึกษา ที่มีคุณภาพสูง สามารถลดความเสี่ยงของปัญหาพฤติกรรม-อารมณ์ และเพิ่มความพร้อมของชีวิตในวัยรุ่นและผู้ใหญ่”

1. ครอบคลุมในฐานะ “ที่ปรึกษา” (Consultant) เปลี่ยนบทบาท จาก “ผู้จัดการ” (สั่งให้ทำ) เป็น “ที่ปรึกษา” (ให้คำแนะนำเมื่อได้รับการร้องขอ) และเคารพความเป็นส่วนตัว (Privacy) ของลูกมากขึ้น
2. Digital Wellness (สุขภาพะดิจิทัล) โรงเรียนและผู้ปกครอง ต้องรู้เท่าทันการข่มขู่หลอกลวงทางไซเบอร์ (Cyberbullying) และความกลัวว่าเพื่อนจะไม่ยอมรับ (Fear of Missing Out - FOMO) สอนให้เด็กรู้จักวิธีหลีกเลี่ยงและขจัดพิษร้ายจาก เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Detox) และการมีตัวตนที่มีคุณค่า ในโลกจริง
3. เรียนรู้ด้วยโครงงานจิตอาสา (Service Learning) พาว์รุ่น ออกไปทำกิจกรรมอาสาที่ทำหายในชุมชน เพื่อให้เขาได้ ปลดปล่อยพลังงานส่วนเกินไปในทางสร้างสรรค์ และรู้สึกว่ามีค่า ต่อสังคม

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

สำหรับครูมัธยมต้นและผู้ปกครอง เพื่อรับมือกับ “วัยรุ่นว้าวุ่น”

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ “ควรทำ”	สิ่งที่ “ไม่ควรทำ”
การสื่อสาร	 ฟังโดยไม่ตัดสิน (Empathic Listening) : “ดูเหมือนเรื่องนี้จะทำให้ลูกเครียดมากเลยนะ” (สะท้อนอารมณ์)	 สอนแทรก/ด่วนสรุป : “ก็แม่บอกแล้ว.../ เรื่องแค่นี้เองเดี๋ยวก็โตแล้ว” (ทำให้เขารู้สึกว่าผู้ใหญ่ไม่เข้าใจโลกของเขา)
ตัวตนและอำนาจ	 ให้ทางเลือก (Give Choices) : “ลูกอยากทำการบ้านตอนนี้ หรือจะพักก่อนแล้วทำตอนสองทุ่ม?” (ให้เขารู้สึกว่าเขาเป็นคนคุมเกม)	 ใช้อำนาจเผด็จการ : “ต้องทำเดี๋ยวนี้ เพราะฉันเป็นแม่/ครู” (จะนำไปสู่การต่อต้านเจ็บปวด หรือการโกหก)
การจัดการพฤติกรรม	 ตำหนิที่พฤติกรรม (Criticize Behavior) : “ครูไม่ชอบที่เธอพูดคำหยาบในห้อง” (แยกแยะว่าตัวเขาดี แต่พฤติกรรมต้องปรับ)	 ตำหนิที่ตัวตน/ประจาน (Shaming) : “เรอนี่มันแยจริงๆ/ตัวปัญหา” โดยเฉพาะต่อหน้าเพื่อน (นี่คือสิ่งที่เลวร้ายที่สุดสำหรับเด็กวัยนี้)
ความผิดพลาด	 มองเป็นบทเรียน : เมื่อเขาพลาด (เช่น เกรดตก, ออกหัก) ให้เป็นพื้นที่ฝึกใจ แล้วค่อยชวนถอดบทเรียนเมื่อเขาพร้อม	 ขี้เติม : “สมน้ำหน้า” หรือ “เห็นไหมล่ะ” (ทำให้เขาปิดประตูใจถาวร)
ความสัมพันธ์	 สนใจโลกของเขา : ลองถามเรื่องเกมที่เขาเล่น เพลงที่เขาฟัง หรือ Youtuber ที่เขาตาม ด้วยความอยากรู้จริงๆ ไม่ใช่จับผิด	 ดูถูกความชอบเขา : “ไร้สาระ” “ฟังเพลงอะไรเนี่ย ฟังไม่รู้เรื่อง” (เป็นการปฏิเสธตัวตนของเขา)

หัวใจของการดูแลเด็กมัธยมต้นคือ “ความสัมพันธ์มาก่อนกฎเกณฑ์” (Connection Before Correction) เด็กวัยนี้จะไม่เรียนรู้จากคนที่เขาไม่ชอบ หรือคนที่เขาคิดว่าไม่ชอบเขา หากเราชนะใจเขาได้ เราจะนำทางเขาผ่านพ้นพายุอารมณ์ไปสู่ฝั่งฝันได้

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในวัยรุ่นมัธยมปลาย อายุ 16-18 ปี

วัย 16-18 ปี เป็นช่วงที่เยาวชนกำลังสร้างฐานของตัวตน (Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม ต้องเผชิญกับความคาดหวังทางวิชาการ การตัดสินใจในชีวิตจริง เป็นช่วงสะสม ความเชื่อ อุดมการณ์ และความหมายของชีวิต สังคม-อารมณ์ศึกษา จึงต้อง เชื่อมกับการเป็นมนุษย์เชิงลึก และการเป็นพลเมืองที่มีจริยธรรม

วัยนี้ไม่ได้ต้องการแค่ “คนสอน” แต่ต้องการ “โค้ชชีวิต” (Life Coach) และ “พื้นที่จริง” ในการทดลองใช้ชีวิต เพราะสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ที่ใช้ตัดสินใจและวางแผนอนาคตกำลังพัฒนา เข้าสู่ช่วงสมบูรณ์ (แม้จะยังไม่เต็ม 100% จนกว่าจะอายุ 25 ปี)

พัฒนาการทั้ง 5 ด้านจะเน้นไปที่ “การบูรณาการอัตลักษณ์” (Identity Integration) และ “การมองอนาคต” (Future Orientation) โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เข้าใจและจัดการอารมณ์ตนเอง (Self-Awareness & Self-Management) เริ่มมีความชัดเจนใน “จุดยืน” หรือ “ค่านิยม” (Values) และ “ความสนใจ” ของตนเอง แต่ต้องเผชิญกับ “ความเครียดกดดันสูง” จากการสอบเข้ามหาวิทยาลัย (TCAS)

หรือการเลือกอาชีพ ความสามารถในการจัดการความเครียด (Stress Management) และความยืดหยุ่น (Resilience) จึงสำคัญที่สุด

2. ตั้งเป้าหมายและรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) การตัดสินใจมีเดิมพันสูง (High Stakes) เช่น เลือกคณะ เรียน ต่อ หรือทำงาน พฤติกรรมเสี่ยง (เหล้า, บุหรี่, เพศ) จะเปลี่ยนจากการ “อยากลอง” เป็น “วิถีชีวิต” หากไม่มีทักษะยับยั้งชั่งใจที่ดี
3. เห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Social Awareness) มองสังคมในระดับโครงสร้าง (Systemic View) เข้าใจความซับซ้อนของปัญหา การเมือง ความเหลื่อมล้ำ และสิทธิมนุษยชน สามารถถกเถียงเรื่องจริยธรรมที่ไม่มีถูกผิดชัดเจน (Ethical Dilemmas) ได้
4. สร้างและรักษาความสัมพันธ์ (Relationship Skills) ความสัมพันธ์กับเพื่อนลึกซึ้งและยั่งยืนขึ้น (Intimacy) เริ่มสร้างเครือข่าย (Networking) และต้องเรียนรู้การวางตัวที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่ในบริบทที่เป็นทางการ (Professionalism)
5. ตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม มีเข็มทิศศีลธรรมเป็นของตัวเอง (Internalized Moral Compass) ไม่ใช่ทำดีเพราะกลัวครูดุ แต่ทำดีเพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

ลักษณะการศึกษามัธยมปลายที่ส่งเสริมการพัฒนา สังคม-อารมณ

การเรียนรู้ต้องเปลี่ยนจาก “ห้องเรียนสี่เหลี่ยม” เป็น “โลกกว้าง” เพื่อเตรียมความพร้อมสู่โลกความจริง โดยมีหลักการและวิธีการดังต่อไปนี้

1. ออกแบบชีวิตและอาชีพ (Life Design & Career Counseling)
ไม่ใช่แค่แนะแนวว่า “เกรดนี้เข้าคณะไหน” แต่หนุนให้เกิดกระบวนการ “ออกแบบชีวิต” ให้เด็กรู้จัก Ikigai (สิ่งที่รัก+ สิ่งที่มีนัด+สิ่งที่โลกต้องการ) เพื่อค้นหา “เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต” (Purpose)
2. ผู้เรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (Student Agency) เปิดโอกาสให้ทำ Capstone Project หรือโครงงานจบการศึกษาที่แก้ปัญหาจริงในสังคม เพื่อฝึกทักษะความเป็นผู้นำและการบริหารจัดการ
3. ระบบช่วยเหลือด้านจิตใจ (Mental Health Support System)
มีนักจิตวิทยาประจำโรงเรียนที่เข้าถึงง่าย และไม่มี การตีตรา (Stigma) ว่าคนไปหาหมอก็คือคนบ้าหรือเป็นโรคจิต เพราะวัยนี้มีความเสี่ยงเรื่องซึมเศร้าและวิตกกังวลสูงที่สุด
4. ฝึกวิจารณ์ญาณ และการรู้เท่าทันสื่อ (Critical Thinking & Media Literacy) สอนให้วิเคราะห์ข่าวสาร สื่อโฆษณาชวนเชื่อ และตรรกะวิบัติ (Fallacies) เพื่อเป็นเกราะป้องกันการถูกชักจูงในสังคมสืเทา

ระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับนักเรียนมัธยมปลาย ในบริบทไทย

โรงเรียนมัธยมปลายของไทยต้องลดกำแพงระหว่าง “โรงเรียน” กับ “โลกภายนอก” ลง โดยมีประเด็นหลักๆ ต่อไปนี้

1. ความร่วมมือกับภาคเอกชน/ชุมชน (Internship & Job Shadowing)
โรงเรียนควรจับมือกับบริษัทหรือองค์กรท้องถิ่น ส่งเด็กไปฝึกงานระยะสั้นหรือดูงาน เพื่อให้เห็น “โลกการทำงานจริง” (Real-World Exposure) ก่อนเลือกคณะเข้าเรียนมหาวิทยาลัยหรือเลือกอาชีพในวิทยาลัยอาชีวะ
2. ครอบครัวคือตาข่ายรองรับความเสี่ยง (Family as Safety Net)
ในขณะที่เด็กกำลังพุ่งทะยานไปข้างหน้า พ่อแม่ผู้ปกครองต้องเป็น “สนามบิน” ที่มั่นคงให้เขากลับมาเติมพลัง ไม่ใช่เป็น “หอบังคับการบิน” ที่คอยสั่งการ
3. รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง (Alumni Mentorship) ดึงศิษย์เก่าที่กำลังเรียนมหาวิทยาลัยหรือทำงานมาเป็น Mentor แช่วีประสบการณ์ ความล้มเหลวและความสำเร็จ ให้รุ่นน้องเห็นภาพอนาคตที่จับต้องได้

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

สำหรับครูมัธยมปลายและผู้ปกครอง
เพื่อหนุนเสริมวัย “รอยต่อสู่ผู้ใหญ่”

มิติการปฏิบัติ	สิ่งที่ “ควรทำ”	สิ่งที่ “ไม่ควรทำ”
บทบาทผู้ใหญ่	 Partner & Consultant : ปฏิบัติกับเขาเหมือน “ผู้ใหญ่ ฝึกหัด” รับฟังความคิดเห็นอย่างให้เกียรติ แลกเปลี่ยนมุมมองแบบปัญญาชน	 Controller : ปฏิบัติเหมือนเขาเป็นเด็กเล็ก สั่งซ้ายหัน ขวาหัน หรือใช้อำนาจข่ม ซึ่งจะสร้างศัตรูถาวร
เรื่องอนาคต/อาชีพ	 ตั้งคำถามชวนคิด : “ลูกมองเห็นตัวเองทำอะไรแล้วมีความสุข” “อาชีพนี้มีความท้าทายไหมในมุมมองลูก”	 ยึดเยียดความฝัน : “เรียนหมอสิ มั่นคง” หรือ “เรียนบัญชีตามแม่” (เด็กอาจเรียนจนจบแต่จะมีความสุขตลอดชีวิต)
ความผิดพลาด	 Fail Safe : เมื่อเขาล้มเหลว (เช่น สอบตก, ออกร้าง) ให้บอกว่า “ดีแล้วที่พลาดตอนนี้ จะได้รู้ว่าต้องปรับตรงไหน” (Growth Mindset)	 I told you so : “เห็นไหมแม่บอกแล้วไม่เชื่อ” (คำพูดนี้ไม่ได้ช่วยอะไร นอกจากตอกย้ำความเจ็บปวดและสร้างระยะห่าง)
ความไว้วางใจ	 Trust but Verify : ให้เกียรติความเป็นส่วนตัว แต่ยังคงสังเกตห่างๆ ด้วยความห่วงใย (เช่น สังเกตพฤติกรรมนอน/การกินที่เปลี่ยนไป)	 Snoop & Spy : แอบดูโทรศัพท์ ค้นกระเป๋า หรือแอบติดตาม GPS โดยไม่บอก (เป็นการละเมิดสิทธิและทำลายความเชื่อใจ)
การเรียนรู้	 เชื่อมโยงโลกจริง : ครูสอนวิชาการโดยโยงเข้ากับข่าวปัจจุบัน หรือปัญหาที่เด็กสนใจ เพื่อให้เห็นคุณค่าของความรู้	 สอนแต่ในตำรา : ท่องจำเพื่อไปสอบอย่างเดียว โดยไม่สนว่าโลกเปลี่ยนไปถึงไหนแล้ว (เด็กจะหมดไฟในการเรียน – Burnout)

สำหรับวัย 16-18 ปี สังคม-อารมณ์ศึกษา ช่วยบ่มเพาะ “ทักษะการมีชีวิตรอด” และ “ทักษะการมีชีวิตที่ดี” ในโลกยุคใหม่ โรงเรียนและพ่อแม่ต้องช่วยกันถอด “การอุ้มชูปกป้อง” ออก แล้วหนุนให้เขาสร้าง “เข็มทิศ” และ “แผนที่” ของตนเอง สำหรับให้เดินเข้าสู่โลกของผู้ใหญ่ได้อย่างมั่นคงและมีคุณภาพ

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในชีวิตรอยต่อวัยรุ่น-ผู้ใหญ่ อุดมศึกษา อายุ 19-23 ปี

เนื่องจากบทที่ 3 นี้ ยาวมากแล้ว จึงขอสรุปสั้นๆ ว่า พัฒนาการด้านสังคม-อารมณ์ ของนักศึกษา (วัย 19-23 ปี) คือช่วง “ก้าวสู่สภาพผู้ใหญ่เต็มตัว” เน้นการสร้าง อัตลักษณ์วิชาชีพ (Professional Identity) และความรับผิดชอบต่อสังคม สมองส่วนบริหาร (EF) พัฒนาสมรรถนะพร้อมตัดสินใจเรื่องซับซ้อน แต่ยังเปราะบางเรื่องความเครียดและอนาคต

การจัดการศึกษา ต้องเปลี่ยนจาก “การสอน” เป็น “การโค้ช” เน้นประสบการณ์จริง (Experiential Learning/สหกิจศึกษา) ให้มหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจและเวทีทดลองล้มเหลว ระบบนิเวศต้องเชื่อมโยงภาคเอกชน/ชุมชน เข้ามาเป็นแหล่งเรียนรู้ และ Mentor

สิ่งที่ควรทำ:

- อาจารย์ ปฏิบัติต่อนักศึกษาแบบ “เพื่อนร่วมงานรุ่นเยาว์” (Junior Colleague) ให้เกียรติ รับฟัง และให้ Feedback เพื่อพัฒนา ไม่ใช่จับผิด

- พ่อแม่ ถอยมาเป็น “ที่ปรึกษา” (Consultant) คอยเป็นตาข่ายรองรับ (Safety Net) เมื่อลูกพลาด แต่ปล่อยให้ลูกตัดสินใจ และ “รับผิดชอบชีวิตตัวเอง”

สิ่งที่ไม่ควรทำ:

- อาจารย์ ใช้อำนาจนิยมกดขี่ทางความคิด หรือละเลยปัญหาสุขภาพจิตของนักศึกษา
- พ่อแม่ คอยบงการ (Helicopter Parenting) หรือคอยกรุยทางแก้ปัญหาให้ (Snowplow Parenting) ซึ่งจะทำลายทักษะการอยู่รอดในโลกจริงของลูกอย่างถาวร

การวางพื้นฐานด้าน สังคม-อารมณ์ ในชีวิตผู้ใหญ่ทำงาน

ผู้ใหญ่ทำงานต้องพัฒนา สังคม-อารมณ์ของตนเอง เพื่อรับมือความซับซ้อน ความกดดัน และบทบาทความรับผิดชอบต่อที่เชื่อมโยงตนเอง-ผู้อื่น-สังคม โดย

1. **เข้าใจและจัดการอารมณ์** รู้เท่าทันอารมณ์ ความเครียด และอคติของตน เพื่อไม่ให้เกิดการตัดสินใจถูกครอบงำ
2. **ตั้งเป้าหมายและความรับผิดชอบ** เชื่อมเป้าหมายงานกับค่านิยมในชีวิต สร้างแรงจูงใจภายในและความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์
3. **ความเห็นอกเห็นใจ** ฟังเชิงลึก เข้าใจความหลากหลาย ทำงานร่วมกันอย่างเคารพศักดิ์ศรีมนุษย์

“การบูรณาการ SEL ที่มีประสิทธิภาพเริ่มจากการตั้งเป้าหมาย
ทั้งด้านวิชาการและด้านอารมณ์สังคมร่วมกัน ใช้กิจกรรมการเรียนรู้
แบบมีปฏิสัมพันธ์ เช่น การทำงานกลุ่ม การอภิปราย และการเรียนรู้
ผ่านโครงการ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อน (Reflect)
ประสบการณ์ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ”

4. **ความสัมพันธ์เชิงบวก** สื่อสารอย่างจริงใจ สร้างความไว้วางใจ
และจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์

5. **การตัดสินใจเชิงจริยธรรม** คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้อง
ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ระบบหนุนเสริมที่จำเป็นได้แก่ วัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญ
ทางจิตใจ ผู้นำเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมด้านสังคม-อารมณ์ ระบบ
Mentor/Coach และชุมชนการเรียนรู้จากงานจริง

สติภาวนาและสมาธิภาวนา มีประโยชน์สูง ช่วยเพิ่มการรู้เท่าทัน
ตน การกำกับอารมณ์ ความเมตตา และการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม
เป็นฐานสำคัญของ สังคม-อารมณ์ศึกษา ในผู้ใหญ่

ความเข้มแข็งของพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ ในผู้สูงอายุ

สำหรับผู้สูงอายุ สังคม-อารมณ์ศึกษาเปรียบเสมือน “วัคซีน
ใจชะลอชรา” ช่วยลดความโดดเดี่ยว (ซึ่งอันตรายเท่ากับการสูบบุหรี่)
ลดความเสี่ยงสมองเสื่อม และช่วยให้พ้นจากความเจ็บป่วยทางกาย
ได้เร็วขึ้นผ่านทัศนคติเชิงบวก

วิธีปฏิบัติ เน้นหลัก “Generativity” คือผันตัวเป็น “ผู้ให้” หรือ “คลังปัญญา” ส่งต่อประสบการณ์สู่คนรุ่นหลัง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง (Self-Esteem) และรักษาสายสัมพันธ์ทางสังคมไม่ให้ขาดหาย

ระบบหนุนเสริม ชุมชนควรจัดกิจกรรม “ข้ามรุ่น” (Intergenerational Programs) ให้ผู้สูงอายุและเด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนพลังชีวิตและลดช่องว่างระหว่างวัย

สติและสมาธิภาวนา มีประโยชน์ “สูงสุดและจำเป็นที่สุด” สำหรับวัยนี้ เพราะเป็นเครื่องมือฝึก “การยอมรับและความปล่อยวาง” (Acceptance) ต่อความสูญเสีย ความเจ็บป่วย และความตาย ช่วยให้นอนหลับดี ลดความวิตกกังวล และสร้างความสงบเย็น (Serenity) ในบั้นปลายชีวิตได้อย่างแท้จริง

บูรณาการสังคม-อารมณ์ศึกษา กับการเรียนรู้ด้านวิชาการ

การบูรณาการการเรียนรู้ด้านสังคมและอารมณ์ (SEL) และ Transformative SEL (TSEL) เข้ากับการเรียนวิชาการ เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามแนวคิดในหนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition การเรียนรู้ไม่ควรมุ่งเพียงความรู้เชิงวิชา แต่ต้องพัฒนา “ความเป็นมนุษย์” ของผู้เรียนควบคู่กันไป

การบูรณาการ SEL ที่มีประสิทธิภาพเริ่มจากการตั้งเป้าหมายทั้งด้านวิชาการและด้านอารมณ์สังคมร่วมกัน ใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ เช่น การทำงานกลุ่ม การอภิปราย และการเรียนรู้ผ่าน

โครงการ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อน (Reflect) ประสบการณ์ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ สำหรับ TSEL จะเน้นการเชื่อมโยงบทเรียนกับความเป็นธรรมทางสังคม และการพัฒนาความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม

ในบริบทการศึกษาไทย การประยุกต์ใช้ควรเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัญหาชุมชน และวิถีชีวิตจริง พร้อมทั้งพัฒนาครูให้มีความเข้าใจเชิงลึกด้าน SEL และ TSEL อย่างต่อเนื่อง หากดำเนินการอย่างเป็นระบบ การบูรณาการดังกล่าวจะช่วยสร้างผู้เรียนที่มีทั้งความรู้ ความคิดวิพากษ์ และคุณธรรม พร้อมเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของสังคมในระยะยาว

สรุป

การเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ เข้มข้นมาก และเป็นพลวัตมากในช่วงแรกของชีวิต เป็นการวางรากฐาน และเป็นกลไกหนุนพัฒนาการชีวิตที่ดี แต่ สังคม-อารมณ์ศึกษาไม่ได้หยุดตอนเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วยังต้องมีการเรียนรู้และปรับตัว จากประสบการณ์ไปตลอดชีวิต ยิ่งในบั้นปลายของชีวิต ปฏิบัติการประจำวันด้านสังคม-อารมณ์ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อชีวิตที่ปล่อยวาง สรุปได้ว่าการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ต้องบูรณาการอยู่ในทุกช่วงวัย และในทุกกิจกรรมของชีวิต

• • • • •

บทที่ 4

สังคม-อารมณศึกษา ของผู้ใหญ่

“การลงทุนใน สังคม-อารมณศึกษา ไม่ใช่แค่การพัฒนา
เด็กรายบุคคล แต่เป็นการลงทุนสร้าง “ทุนมนุษย์” และ
“ทุนทางสังคม” เพื่อวางรากฐานให้ประเทศไทยก้าวสู่
อนาคตที่ “ชาวสะอาด มั่งคั่ง และยั่งยืน” อย่างแท้จริง”

หลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ที่ดีสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ 1) ใช้กรอบคิด การจัดการเรียนรู้เชิงสังคม-อารมณ์ เชิงระบบ (Systemic SEL) 2) จัดร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทำเรื่องนี้อย่างโดดเดี่ยว 3) จัดการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ศึกษา บูรณาการอยู่กับการเรียนรู้โดยรวมของผู้ใหญ่ ไม่แยกการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ศึกษา ออกมาจัดแบบแยกส่วน เฉพาะด้าน 4) จัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่งเน้นการร่วมกันสะท้อนคิด หลักการด้านสังคม-อารมณ์ศึกษา จากประสบการณ์ร่วม ไม่ใช่วิธีแนะนำ หรือสั่งสอน 5) ใช้การประเมินแบบ *ประเมินเพื่อหนุนการเรียนรู้* (Formative Assessment) ตามด้วยการให้ *คำแนะนำป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์* และโดยใช้การสะท้อนคิดร่วมกัน (Constructive & Reflective Feedback) ไม่ใช่วิธีประเมินโดยการสอบและให้คะแนน

ผมมีความเห็นว่า ปฏิบัติการด้านสังคม-อารมณ์ ของผู้ใหญ่ เป็นเสมือน “พิมพ์เขียว” สำหรับพัฒนา สังคม-อารมณ์ของเด็ก ดังได้เสนอไปแล้วใน 3 บทแรกของหนังสือเล่มนี้ เพราะผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดรูปแบบของปฏิสัมพันธ์กับเด็ก ที่นำสู่การพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของเด็ก ดังนั้น หากสังคมไทยต้องการพัฒนาคุณภาพพลเมืองไทยให้เกิดผลอย่างแท้จริง ภายในเวลาไม่นานเกินไป ต้องดำเนินการหนุนการพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของคนทุกช่วงวัยไปพร้อมๆ กัน โดยนอกจากใช้หลักการและวิธีการตามในหนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning แล้ว ควรเชื่อมโยงกับเรื่อง IDG – Inner Development Goals 5 มิติ 25 องค์ประกอบย่อย เรื่องภาวนา (สติ ภาวนา และสมาธิภาวนา) เรื่องจิตตปัญญาศึกษา เรื่องสุขภาวะทางกาย

(ออกกำลังแบบแอโรบิก) และเรื่องการสร้างสังคมสีขาว (ต่อต้านคอร์รัปชัน)

สร้างสังคมแห่งความไว้วางใจ

ความไว้วางใจต่อกันและกัน (Mutual Trust) ในสังคม เป็นทุนทางสังคม หรือ “สกุลเงินทางสังคม” (Social Currency) ที่สำคัญยิ่งต่อการประกอบกิจการงานหรือธุรกิจ รวมทั้งต่อการมีสังคมที่อบอุ่นและมีสุขภาวะ ความไว้วางใจต่อกันและกัน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยจุดประเทศไทยออกจากหล่มประเทศรายได้ปานกลาง สังคมสีเทาสู่การเป็นประเทศรายได้สูง สังคมดี

การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning - SEL) และ ความไว้วางใจระหว่างกัน (Mutual Trust) เป็น “โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม” ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 มิใช่เพียงทักษะเสริมในห้องเรียน แต่เป็นทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ การเมือง และสุขภาวะของสังคมโดยรวม

หัวใจของแนวคิดนี้อยู่ที่ *วงจรส่งเสริมซึ่งกันและกัน* ระหว่าง สังคม-อารมณ์ศึกษา กับ ความไว้วางใจ สังคม-อารมณ์ศึกษาช่วยหล่อหลอมบุคคลให้เป็น “คนที่น่าไว้วางใจ” ผ่านการจัดการอารมณ์ตนเอง ความจริงใจ ความเห็นอกเห็นใจ ทักษะความสัมพันธ์ และการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม เมื่อคนมีพฤติกรรมที่คาดเดาได้ เชื่อสัตย์ และคำนึงถึงส่วนรวม ความไว้วางใจในสังคมย่อมเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน สังคมที่มีความไว้วางใจสูงจะสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยทางใจ (Psychological Safety)” ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้และฝึกฝน สังคม-อารมณ์ศึกษา

เกิดขึ้นได้จริง ไม่ใช่เพียงการท่องจำเชิงนามธรรม วงจรนี้จึงสร้างทั้ง “คนคุณภาพ” และ “สังคมคุณภาพ” ไปพร้อมกัน

เมื่อความไว้วางใจแผ่ขยายในวงกว้าง จะยกระดับเป็น *ทุนทางสังคม* (Social Capital) หรือ “สกุลเงินทางสังคม” (Social Currency) ที่ขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างทรงพลัง งานวิจัยยืนยันว่า ความไว้วางใจช่วยลดต้นทุนทางธุรกรรม ส่งเสริมนวัตกรรม การลงทุน และผลผลิตภาพของแรงงาน ในมิติทางสังคม ความไว้วางใจช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มความสามัคคี และยกระดับสุขภาวะทางจิตใจ ตัวอย่างจากประเทศนอร์ดิค สะท้อนชัดว่า สังคมที่มีความไว้วางใจสูง มักเป็นทั้งประเทศที่มีความสุขสูง และมีเศรษฐกิจเข้มแข็ง

ในบริบทไทย การขาดความไว้วางใจเชิงสถาบัน เอื้อต่อการคอร์รัปชัน วัฒนธรรมอุปถัมภ์ และการพึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าระบบที่เป็นธรรม การปลูกฝัง สังคม-อารมณศึกษา อย่างเป็นระบบ จึงเป็นการสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางสังคม” ระยะยาว ช่วยเสริมคุณธรรม ความรับผิดชอบ และความเป็นธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษา คือจุดเริ่มต้นที่ทรงพลังที่สุดของการเปลี่ยนแปลงนี้ ครูและผู้บริหารการศึกษาไม่ใช่เพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่เป็น “สถาปนิกทางสังคม” ที่สร้างวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจ แนวทางสำคัญ คือเริ่มจากการพัฒนา ทักษะด้านสังคม-อารมณ ของผู้ใหญ่ในโรงเรียน การบูรณาการ สังคม-อารมณศึกษา ในทุกวิชา การสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่เอื้ออาทร และการปรับระบบประเมินให้เห็นคุณค่าการเติบโตทางสังคมและอารมณ ย้ำว่า ผู้ใหญ่ (ซึ่งในที่นี้คือครู ผู้บริหารการศึกษา พ่อแม่ ฯลฯ) เป็นแบบอย่างของการฝึกฝนพัฒนาด้านสังคม-อารมณ ให้แก่เด็ก

วงจรแห่งพลัง สังคม-อารมณ์ศึกษา สร้าง “คนน่าไว้วางใจ”
ความไว้วางใจสร้าง “พื้นที่แห่งการเรียนรู้” คุณภาพสูง หนุนเสริมกัน
เป็นวงจรยกระดับ

- สังคม-อารมณ์ศึกษา สร้าง ความไว้วางใจ ทักษะ สังคม-อารมณ์ศึกษา ทั้ง 5 ด้านเปลี่ยนคนธรรมดาให้เป็น “พลเมืองคุณภาพ” ที่สังคมไว้วางใจได้ กล่าวคือ การจัดการตนเองสร้างความน่าเชื่อถือ, ความเข้าอกเข้าใจสร้างความปรารถนาดี และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบสร้างความซื่อสัตย์สุจริต
- ความไว้วางใจ หนุน สังคม-อารมณ์ศึกษา เมื่อสังคมหรือห้องเรียนมีความไว้วางใจ จะเกิด “พื้นที่ปลอดภัยทางใจ” (Psychological Safety) ที่เอื้อให้เด็กกล้าคิด กล้าเสี่ยง และกล้าเรียนรู้สิ่งใหม่ ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างนวัตกรรม

บทบาทของภาคการศึกษา : จาก “ครูผู้สอน” สู่ “สถาปนิกทางสังคม”

โรงเรียนคือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง ครูและผู้บริหารต้องยกระดับบทบาทเป็น “สถาปนิกทางสังคม” โดย

- เริ่มที่ผู้ใหญ่ (Adult SEL) ครูต้องมีทักษะด้านสังคม-อารมณ์ และมีความสุขก่อน จึงจะส่งต่อพลังบวกให้เด็กได้
- บูรณาการ ไม่ใช่เพิ่มวิชา สอดแทรก สังคม-อารมณ์ศึกษา เข้าไปในทุกวิชาและกิจกรรม เพื่อให้เป็นวิถีชีวิต
- สร้างวัฒนธรรมความไว้วางใจ เปลี่ยนการลงโทษเป็นการพูดคุย (Restorative Practices) และสร้างพื้นที่ที่ทุกคนกล้าแสดงความเปราะบางโดยไม่ถูกตัดสิน

การลงทุนใน สังคม-อารมณ์ศึกษา จึงไม่ใช่แค่การพัฒนาเด็ก รายบุคคล แต่เป็นการลงทุนสร้าง “ทุนมนุษย์” และ “ทุนทางสังคม” เพื่อวางรากฐานให้ประเทศไทยก้าวสู่อนาคตที่ “ชาวสะอาด มั่งคั่ง และยั่งยืน” อย่างแท้จริง

โดยสรุป การลงทุนใน สังคม-อารมณ์ศึกษา และการสร้างความไว้วางใจ คือการลงทุนใน “คน” และ “ความสัมพันธ์” ซึ่งเป็นรากฐานที่ขาดไม่ได้ของการพาประเทศไทย ก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางและสังคมสีเทา สู่สังคมที่มีคุณภาพ มีสุขภาวะ และยั่งยืนอย่างแท้จริงในระยะยาว

ปฏิบัติการ สังคม-อารมณ์ศึกษา ในชีวิตประจำวัน

พฤติกรรมเชิง สังคม-อารมณ์ในชีวิตประจำวันของผู้ใหญ่ ที่ดำรงอารมณ์เชิงบวก (เป็นแหล่งระบาศอารมณ์ดี) อยู่เป็นนิตย เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าสู่สุขภาวะ (Well-Being) ของตนเอง ของผู้คนรอบข้าง ทั้งในครอบครัว และในสถานที่ทำงาน และมีผลกระทบทางอ้อมต่อสุขภาวะของชุมชน สังคม ประเทศ และโลก ส่งผลกระทบต่อบัณฑิตอื่นๆ ทางสังคม

ผมค้นพบด้วยตนเองว่า มีเครื่องมือง่ายๆ สำหรับการดำรงชีวิตประจำวันอย่างมีสุขภาวะทางสังคม-อารมณ์ อย่างหนึ่งคือการออกกำลังกายแบบแอโรบิกประจำวัน วันละครึ่งชั่วโมง อีกอย่างหนึ่งคือการปฏิบัติสติภาวนาด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ห่มนหายใจเข้าออกยาวๆ 3 ครั้งติดต่อกันบ่อยๆ

นี่คือพื้นฐานของความสงบสุขภายในตนเอง และความสงบสุขในครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศและโลก ภายใต้สภาพที่เป็นพลวัต และพลวัตรอยู่ตลอดเวลาในตัวปัจเจกบุคคล ทั้งภายในและภายนอกตัว ยิ่งเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น สิ่งอื่น สัมพันธ์กันเป็นระบบ ความยุ่งยาก ซับซ้อนและคลุมเครือไม่ชัดเจนก็เพิ่มขึ้นตามมา รวมทั้งเป็นปกติธรรมดาที่จะมีการตีความเหตุการณ์หรือพฤติกรรมด้วยมุมมองหรือกระบวนทัศน์ที่แตกต่าง ปฏิบัติการด้านสังคม-อารมณของพวกเราจึงมีธรรมชาติ ลุ่มๆ ดอนๆ ซึ่งก็คือสภาพที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ เป็นโจทย์ของ สังคม-อารมณศึกษา ที่คนเราจะได้รับอยู่ตลอดชีวิต ซึ่งหมายความว่า ความไม่ราบรื่นในชีวิตคือแบบฝึกหัดที่ดี สำหรับการเรียนรู้เชิงสังคม-อารมณ สำหรับได้ฝึกตั้งหลักรับสภาพอย่างมีสติ ไม่ปล่อยให้ตนเอง และคนรอบข้างต้องเผชิญความเครียดเรื้อรัง หรือมีความขัดแย้งเรื้อรัง ระหว่างกัน ซึ่งเป็นผลร้ายต่อสุขภาพ

บริบทไทยมีความพิเศษเรื่องความสัมพันธ์ และระบบอาวุโส
ต่อไปนี้เป็นคำแนะนำ สิ่งที่ดีควรทำ และสิ่งที่ไม่ควรทำ

มีดี	สิ่งที่ ✓ ควรทำ	สิ่งที่ ✗ ไม่ควรทำ
 การสื่อสาร	สุนทรียสนทนา (Deep Listening) : การฟังโดยไม่ด่วนตัดสิน ไม่เตรียมคำตอบสวนกลับ ฟังให้ได้ยิน “ความรู้สึก” และ “ความต้องการ” ที่ซ่อนอยู่	นิินา (Gossip) การจับกลุ่มนินทา คือ “มะเร็งร้าย” ทำลาย Trust ในองค์กร/ชุมชน
 อารมณ	รู้เท่าทัน “ความเกรงใจ” : แยกแยะระหว่าง “ความเกรงใจ” (มารยาท) กับ “การเก็บกด” (Suppression) หากอัดอัดให้สื่อสารแบบ I-Message (“ผมรู้สึกกังวลเรื่อง...”)	ระเบิดลง หรือ ประชดประชัน : เก็บความรู้สึกไว้นานเกินไปแล้วระเบิด หรือพูดเหน็บแนม (Passive-Aggressive) ซึ่งทำลายความสัมพันธ์ระยะยาว
 สังคม	ขอบคุณจากใจ (Authentic Gratitude) : ขอบคุนแม่บ้าน สปก. หรือคนในครอบครัว ระบุพฤติกรรมเจาะจง (“ขอบคุณที่ช่วย... ทำให้เรา...”)	ใช้อำนาจข่ม (Power Over) : ใช้วิญญูต์หรือตำแหน่งกดขี่ผู้อื่น อ้างอาวุโสเพื่อเอาเปรียบ ซึ่งสร้างความเกลียดชังในสังคม

ชีวิตประจำวันกับเพื่อนดิจิทัล

ในยุคนี้ คนเรามีชีวิตประจำวันอยู่กับ เพื่อน “ดิจิทัล” ด้วย โดยเพื่อนที่มาอยู่ระยะหนึ่งแล้วคือ โซเชียลมีเดีย ที่มาใหม่และมาแรงคือ เอไอ เราต้องฝึกฝนตนเองให้อยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมดิจิทัลให้ได้รับผลกระทบเชิงบวกทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รู้เท่าทันและป้องกันผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นได้

ทั้งโซเชียลมีเดีย และ เอไอ เป็นได้ทั้งเครื่องช่วยขยายปัญญา และเป็นตัวทำลายความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ คำแนะนำในการใช้ เอไอ ส่วนที่ควรทำคือ ใช้เป็นเพื่อนสะท้อนคิด ใช้ลดภาระงานที่ทำซ้ำๆ แทนไม่ต้องคิด ใช้ตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อหรือแชร์ ส่วนที่ไม่ควรทำคือ ให้เอไอคิดแทน ใช้เป็นเพื่อนคุยแทนคนจนปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนน้อยลง ใช้เป็นที่ระบายอารมณ์ ใช้อย่างไม่ไตร่ตรอง

สังคม-อารมณศึกษา เริ่มต้นที่ “ตัวเรา” แต่เป้าหมายคือ “สังคม” การใช้ชีวิตประจำวันด้วยสติ และการใช้ AI อย่างชาญฉลาดในฐานะ “เครื่องมือช่วยฝึกใจ” ไม่ใช่ “เครื่องมือหนีปัญหา” จะทำให้ตัวเราเป็น จุดกำเนิดของคลื่นแห่งความสุขที่แผ่ขยายไปสู่ระดับประเทศและโลกได้

สังคม-อารมณศึกษา ในที่ทำงาน

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องการเพื่อนหรือกัลยาณมิตร หากไม่มีเพื่อนจะรู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว เพื่อนที่พบบันทุกวันหรือแทบทุกวัน นอกจากคนในครอบครัวแล้ว เพื่อนในที่ทำงานเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง การธำรงความสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อนร่วมงาน (รวมทั้งหัวหน้า) และ กับตัวงานเอง เป็นเรื่องสำคัญต่อชีวิตการทำงานที่ดี คือนอกจากเพื่อบรรลุ เป้าหมายสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้อง และผลงานดำเนินไปด้วยดีในระยะสั้นแล้ว เป้าหมายระยะสั้นหรือปัจจุบันอีกอย่างหนึ่ง คือ ระบบนิเวศของที่ทำงานเป็น สบายะสถาน หรือสถานที่ที่น่าอยู่นอกจากนั้น ยังมีเป้าหมายระยะยาว คือทั้งงานและคนมีความก้าวหน้า ซึ่งหมายความว่าตัวบุคคลมีการเรียนรู้และพัฒนา ที่งานก็มีการเรียนรู้ และพัฒนาร่วมกัน

ประเด็นสำคัญคือ สภาพด้านสังคม-อารมณ์ของสมาชิกในที่ทำงาน ที่เป็นบวก และระบบนิเวศของที่ทำงานมีสภาพดีสปีดจะส่งผลให้ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากประสบการณ์การทำงาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่สมาชิกหรือทีมงาน และแก่งาน สภาพเช่นนี้ไม่ได้โพรยลาดด้วยกลีบกุหลาบ คือ ไม่ราบรื่น ย่อมมีเหตุการณ์หรือปัจจัยไม่คาดคิดมาทำให้ยุ่งยาก ต้องเอาชนะอุปสรรคเป็นระยะๆ ซึ่งหากทีมงานมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เคารพไว้วางใจต่อกัน ย่อมฟันฝ่าอุปสรรคได้เป็นส่วนมากหรือเกือบทั้งหมด และสามารถใช้อุปสรรคหรือความล้มเหลวนั้นเอง เป็นปัจจัยสู่การเรียนรู้ร่วมกัน คือทีมงานที่เหนียวแน่น จะสามารถร่วมกันเปลี่ยนแปลงเป็นบวกได้

การประยุกต์ใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา ในที่ทำงาน จึงเป็นเงื่อนไข จำเป็น ต่อการเป็นองค์กรเรียนรู้ (Learning Organization) โดยบุคลากร มีความปลอดภัยทางใจ (Psychological Safety) ในการพูดความจริง ที่มีประโยชน์ แล้วไม่ถูกตำหนิหรือลงโทษ ตัวงานต้องท้าทายอย่าง มีความหมาย คือมีความยากให้ต้องฟันฝ่า ที่เมื่อสำเร็จ ทีมงานมีความภาคภูมิใจ และได้เรียนรู้คุณค่าความยากลำบาก หัวหน้าหรือผู้นำ ต้องไม่ “บังคับบัญชา” แต่เอื้อสภาพและบริบทให้ทีมงานได้แก้ปัญหา ด้านสังคม-อารมณ์กันเอง มีระบบให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) แบบ ไม่ทำร้ายจิตใจหรือศักดิ์ศรี รวมทั้งมีมุมมองต่อความขัดแย้ง ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เพราะจะนำสู่โอกาสเรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หรือ แนวทางใหม่ๆ

ที่ทำงานที่มี สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ สูง ไม่ใช่ที่ที่ไม่มีปัญหา แต่คือที่ที่ “มีปัญหาแล้วไม่แตกแยกกัน มีความล้มเหลวแล้วเรียนรู้

มีความต่างแล้วเติบโตร่วมกัน” นี่คือการฐานของคนทำงานที่มีความหมายในชีวิต ทีมงานที่เหนียวแน่น องค์การที่ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน และสังคมที่ไว้วางใจกันได้

สิ่งที่ควรทำในบริษัทไทย

- ระดับบุคคล พึงอย่างตั้งใจไม่ขัด ไม่ประชด กล้าพูดความจริงอย่างสุภาพ แยก “ตัวคน” ออกจาก “ปัญหา” รู้เท่าทันอารมณ์ตนเองก่อนสื่อสาร
- ระดับทีม เริ่มประชุมด้วย Check-in สั้นๆ (มนุษย์มาก่อนงาน) ทำ AAR - After-Action Review แบบไม่โทษใคร ให้คุณค่ากับความสำเร็จร่วม มากกว่าคนเก่งเดี่ยว สร้างพื้นที่พูดเรื่องยากโดยไม่เสียหน้า
- ระดับผู้นำ เป็นแบบอย่างการยอมรับความผิดพลาด หรือความเปราะบาง ปกป้องลูกทีมเมื่อพูดความจริง วัดความสำเร็จทีม ไม่ใช่แค่ KPI ส่วนบุคคล สร้างสภาพ “กล้าคิด กล้าลอง กล้าล้ม”

สิ่งที่ไม่ควรทำ

- ใช้ความเกรงใจปิดบังปัญหาเรื้อรัง
- ใช้อำนาจทำให้คนเจ็บบ
- ตีความความเห็นต่างว่าไม่จงรักภักดี
- ประชุมเพื่อสั่ง ไม่ใช่เพื่อคิดร่วม
- ใช้คำว่า “วัฒนธรรมไทย” เป็นข้ออ้างไม่พัฒนา

สังคม-อารมณศึกษา ในการฝึกอบรมวิชาชีพ

คนในวงการวิชาชีพ (Professionals) ได้ชื่อว่ามีการศึกษา และได้รับการฝึกวิชาชีพขั้นสูง ย่อมมีความรู้ลึกภูมิในตนเอง และในบางคนอาจเกินเลยสู่การหลงตน หรือทะนงตน (Arrogance) ได้ง่าย การฝึกความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility) และทักษะให้เกียรติหรือเคารพ (Respect) ผู้อื่น รวมทั้งยอมรับฟังความเห็นที่ต่าง จึงมีความจำเป็น สถาบันการศึกษาวิชาชีพจึงต้องเอาใจใส่จัด สังคม-อารมณศึกษา บูรณาการอยู่ในวิชา และการฝึกหัดวิชาชีพดังกล่าว รวมทั้งครูด้วย

สถาบันการศึกษาวิชาชีพ และสถาบันวิชาชีพ ต้องมีกระบวนการด้านสังคม-อารมณศึกษา เพื่อปรับ Mindset ว่าคนในวิชาชีพขั้นสูงไม่ได้เป็น “ผู้รู้ทุกเรื่อง” แต่เป็น “ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต” ที่พร้อมจะผิดพลาดและแก้ไข ฝึกให้พูดคุยกับคนทั่วไปในภาษาชาวบ้านได้ ไม่ติดศัพท์เฉพาะของวิชาชีพเอาไปพูดนอกเวลาปฏิบัติวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกกิริยาท่าทีที่ไม่สะท้อนความเย่อหยิ่ง (Arrogance) หรือท่าทีความเป็นผู้สูงกว่า (Superiority) รวมทั้งฝึกความเมตตาเห็นอกเห็นใจ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) สำหรับครู ต้องฝึกให้ไม่ทำตัวเป็นผู้รู้ทุกเรื่อง ต้องยอมรับกับศิษย์ได้ว่าบางเรื่องตนยังไม่รู้ และพร้อมเรียนรู้ไปด้วยกันกับศิษย์ ทั้งหมดนั้น ต้องไม่ใช้การสอน หรือสั่งสอน ต้องจัดให้ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ตามด้วยการสะท้อนคิดร่วมกัน

ความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility) และการให้เกียรติผู้อื่น ไม่สามารถเกิดได้จากการได้รับคำสอน แต่เกิดจากการได้เผชิญความซับซ้อน ความไม่แน่นอน และข้อจำกัดของตนเอง รวมทั้งการได้เห็นแบบอย่างที่ดี (Role Model)

ความท้าทายในสังคมไทย ช้อนทับกัน 3 ชั้น คือ 1) วัฒนธรรมลำดับชั้น ยากต่อการฟังความเห็นต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้อยู่ในลำดับชั้นล่างกว่า 2) ระบบอุปถัมภ์ ที่เอื้อการใช้อำนาจมากกว่าคุณธรรม 3) การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ที่ทำให้ปัญหาถูกกดทับไม่ได้รับการเรียนรู้และแก้ไข

แนวปฏิบัติที่ควรทำ

- **ระดับหลักสูตรวิชาชีพ** บูรณาการการฝึกสะท้อนคิด (Reflection) เชิงลึกในทุกการฝึกงาน ใช้กรณีศึกษาเชิงจริยธรรมที่ไม่มีคำตอบเดียว ฝึกการรับ Feedback จากผู้มีสถานะต่ำกว่า (นักเรียน คนไข้ ชุมชน)
- **ระดับครู/อาจารย์วิชาชีพ** แสดงแบบอย่างการยอมรับความไม่รู้ เปิดพื้นที่ให้ตั้งคำถามกับความเชี่ยวชาญ วิจาร์ณการกระทำ โดยไม่ทำลายศักดิ์ศรี
- **ระดับผู้เรียน** ฝึกฟังโดยไม่รีบตอบ แยก “ความเก่ง” ออกจาก “ความดี” ตระหนักว่าการเคารพผู้อื่นคือทักษะวิชาชีพ ไม่ใช่มารยาทส่วนตัว

สิ่งที่ไม่ควรทำ

- สอนความอ่อนน้อมถ่อมตนด้วยการกดทับหรือทำให้อับอาย
- ใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นเครื่องมือสร้างภาพลักษณ์สวยงาม
- อ้างความอาวุโสปิดปากการตั้งคำถาม
- สร้างวัฒนธรรม “คนดีตามแบบ” ที่ไม่เปิดพื้นที่ความต่าง
- ประเมินวิชาชีพจากความรู้เชิงเทคนิคอย่างเดียว

“การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning – SEL) และ ความไว้วางใจระหว่างกัน (Mutual Trust) เป็น “โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม” ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ในศตวรรษที่ 21”

มีอาชีพที่แท้จริงในศตวรรษที่ 21 ไม่ใช่คนที่ “รู้มากที่สุด” แต่คือ คนที่ รู้พอที่จะถ่อมตน เก่งพอที่จะรับฟัง และมีหัวใจพอที่จะเคารพผู้อื่น

สังคม-อารมณ์ศึกษา กับการพัฒนาด้านใน ของมนุษย์

สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นการเรียนรู้และพัฒนาด้านในของตนเอง เชื่อมโยงกับการเรียนรู้โลกมนุษย์ภายนอกหรือสังคม ส่วน IDGs – Inner Development Goals เป็นเรื่องการพัฒนาด้านในของตนเอง เพื่อให้ตนเองเป็นพลังขับเคลื่อนความยั่งยืนของโลก คือ SDGs – Sustainable Development Goals หรืออาจมองว่า สังคม-อารมณ์ศึกษา คือ “รากฐานสมรรถนะ” (Fundamental Capabilities) ในขณะที่ IDGs คือ “ทิศทางและเป้าหมาย” (Direction & Purpose) เพื่อนำสมรรถนะนั้น ไปใช้กับโลก (SDGs)

IDGs

พัฒนาขึ้นในปี ค.ศ. 2021 เพื่อเป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่าง “การเติบโตภายใน” กับ “การเปลี่ยนแปลงภายนอก” (SDGs) โดยประกอบด้วย 5 มิติคือ

- การดำรงอยู่ - การบ่มเพาะชีวิตด้านในของเรา (Being - Cultivating Our Inner Life)
- การคิด - ความเข้าใจในโลกที่ซับซ้อนของเรา (Thinking - Understanding Our Complex World)
- การเชื่อมโยงสัมพันธ์ - การดูแลใส่ใจผู้อื่นและโลก (Relating - Caring for Others and the World)
- การร่วมมือ - การสร้างความไว้วางใจและการทำงานร่วมกัน (Collaborating - Building Trust and Working Together)
- การลงมือทำ - การนำและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง (Acting - Leading and Enabling Change)

แต่ละมิติมี 5 องค์ประกอบ รวมทั้งสิ้น มี 25 องค์ประกอบ
ดูรายละเอียดได้ที่ <https://www.innercorner.com/HomeRoom/Content/The-Inner-Development-Goals>¹

ความเชื่อมโยงระหว่าง สังคม-อารมณศึกษา กับ IDGs

สังคม-อารมณศึกษา เปรียบเสมือน “ระบบปฏิบัติการพื้นฐาน” (Operating System) ของมนุษย์ ที่ทำให้เรา “อยู่รอดและอยู่ร่วม” กับผู้อื่นในสังคมปกติได้ดี IDGs เปรียบเสมือน “โปรแกรมอัปเกรด” (Advanced Upgrade) ที่ติดตั้งทับบน สังคม-อารมณศึกษา เพื่อให้เราสามารถรับมือกับ “ความซับซ้อนของโลก” (Wicked Problems)² และสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างได้

- สังคม-อารมณศึกษา และ IDGs มีจุดร่วมสำคัญใน “การพัฒนาตนเองเพื่อสังคม” แต่ IDGs ขยายขอบเขตไปสู่การเป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อความยั่งยืน” ในระดับโลก

- สังคม-อารมณศึกษา เน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมในระดับบุคคลและชุมชน IDGs ขยายขอบเขตสู่การพัฒนาภาวะผู้นำ การคิดเชิงระบบ และการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงระดับโลก
- การบูรณาการ สังคม-อารมณศึกษา กับ IDGs จะช่วยให้การพัฒนาคนมีทั้ง “รากฐานด้านใน” และ “เป้าหมายเพื่อสังคมและโลก”

เชื่อมโยงสู่ จิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) พัฒนาขึ้นในประเทศไทย นำสู่ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา³ ของมหาวิทยาลัยมหิดลที่ก่อตั้งมาครบ 20 ปีในปี 2569 นี้ และได้ขยายกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาไปทั่วประเทศ⁴ รวมทั้ง สสส. ได้จัดตั้ง ศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ ส่งเสริมจิตตปัญญาศึกษา⁵ มีการจัดตั้ง ศูนย์ความรู้และประสานงานสุขภาวะทางปัญญา (จิตวิวัฒน์)⁶ ที่กิจกรรมสำคัญคือการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายความรู้สุขภาวะทางปัญญา⁷ ทุกๆ 2 ปี

เชื่อมโยงสู่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (SEP - Sustainable Economy Philosophy)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ กรอบแนวคิดการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่ยึดหลัก **ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** โดยอยู่บนพื้นฐานของ **ความรู้ และ คุณธรรม** เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ผ่านการปฏิบัติตนอย่างมีทางสายกลาง พออยู่พอกิน พอใช้ และไม่ประมาท ในทุกด้าน

จะเห็นว่า เมื่อบูรณาการ สังคม-อารมณศึกษา กับ IDGs จะนำสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของไทย และ สังคม-อารมณศึกษา ของไทย ต้องไม่หยุดแค่การพัฒนาอารมณ ต้องเน้นเรื่องการคิดอย่างลึกซึ้งหรือคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking) รวมทั้งการสะท้อนคิด (Reflective Thinking) มากขึ้น ผ่านการเรียนรู้แบบลงมือทำ (Active Learning) และเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)

สังคม-อารมณศึกษา กับศาสนา

ศาสนา เป็นระบบความเชื่อ ความหมาย และการปฏิบัติ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออธิบายชีวิตโลก และความจริงสูงสุด พร้อมทั้งใช้เป็นแนวทางกำกับ คุณค่า จริยธรรม และวิถีการอยู่ร่วมกัน สังคม-อารมณศึกษา เป็นระบบการเรียนรู้และพัฒนาจิตด้านในของความเป็นมนุษย์เพื่อเชื่อมโยงออกสู่การปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเรื่องที่เหลื่อมหรือซ้อนทับกันอย่างซับซ้อน ผมมีความเห็นว่า ศาสนามีจุดเด่นที่ความเชื่อและพิธีกรรม ที่จำเพาะของแต่ละศาสนา แต่ สังคม-อารมณศึกษามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่า เน้นที่ประสาทวิทยาศาสตร์ว่าด้วยการเรียนรู้ และเน้นการพัฒนาอย่างเป็นพลวัตต่อเนื่องจากงานวิจัย

*“สังคมอารมณ์ศึกษา ไม่ได้มีไว้เพียงสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางใจ
หากมีไว้เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สามารถอยู่กับความไม่ปลอดภัยของโลก
โดยไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์ของตน”*

หากเปรียบชีวิตกับการขับเคลื่อนยานพาหนะ ศาสนา คือ “เข็มทิศ” (The Compass/Why) ให้คำตอบเรื่อง “ความหมาย” (Purpose) และ “ทิศทางทางจริยธรรม” (Values) ว่าเราควรเป็นคนดีไปเพื่ออะไร (เพื่อพระเจ้า เพื่อนิพพาน หรือเพื่อความหลุดพ้น) สังคม-อารมณ์ศึกษา คือ “เครื่องยนต์และพวงมาลัย” (The Engine/How) ให้ “ทักษะ” (Skills) และ “กลไกการทำงานของสมอง” ว่าทำอย่างไรเราจึงจะควบคุมตนเองให้เดินไปตามทิศทางนั้นได้จริง ไม่หลุดโค้งเมื่อเจออารมณ์ปั่นป่วน

ศาสนามี “พิธีกรรม” (เช่น การสวดมนต์, การทำสมาธิ) ซึ่ง สังคม-อารมณ์ศึกษา สามารถใช้ประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience) เข้ามาอธิบายได้ว่า พิธีกรรมเหล่านี้ช่วยลดการทำงานของ Amygdala (ความกลัว/โกรธ) และเสริมสร้าง Prefrontal Cortex (สติ/การยับยั้งชั่งใจ) ได้อย่างไร ทำให้ศาสนาดู “จับต้องได้” และทำให้ สังคม-อารมณ์ศึกษา ดู “ลึกซึ้ง” ขึ้น

แนวทางสหพลัง (Synergy) เชิงปฏิบัติ ระหว่าง ศาสนา กับ สังคม-อารมณ์ศึกษา ในบริบทไทย

- ถอดรหัส “พิธีกรรม” สู่ “ทักษะ” (Secularizing Practice)
นำเทคนิคทางศาสนามาใช้พัฒนา สังคม-อารมณ์ศึกษา โดยไม่อิงความเชื่อ (เพื่อให้เป็นสากลในโรงเรียนที่มีความหลากหลาย) ตัวอย่างหนึ่งคือ การเจริญสติ (Mindfulness) ของพุทธ

ไม่ต้องเน้นเรื่องนิพพาน แต่เน้นเรื่องการมีสติระลึกรู้ตนเอง (Self-Awareness) และการมีสมาธิอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Focus) อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การละหมาด หรือ การสวดภาวนา นำมาเชื่อมโยงกับ การสะท้อนคิด (Reflection) และ การยอมรับผิด และเริ่มใหม่ (Growth Mindset)

- ใช้ “เรื่องเล่า” (Narratives) สร้างความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) ใช้ชาดก นิทานปรัมปรา หรือประวัติศาสตร์ มาเป็นกรณีศึกษา ในการเรียน สังคม-อารมณศึกษา แทนที่จะสอนว่า “พระเวสสันดรทำดีเพราะ...” ชวนนักเรียนวิเคราะห์อารมณ์ด้วยมุมมอง สังคม-อารมณศึกษา ว่า “ท่านน่าจะมีความรู้สึก (Emotion) อย่างไรตอนบริจาคนทาน ท่านจัดการความอึดอัดอารมณ์ (Self-Management) ต่อลูกเมียอย่างไร”

วิธีดังกล่าวจะช่วยให้เด็กไทยเข้าใจศาสนาลึกซึ้งขึ้น และได้ฝึกวิเคราะห์อารมณ์ผู้อื่น

เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือการครอบงำทางความคิด สิ่งไม่ควรทำ และสิ่งที่ไม่ควรทำ ได้แก่

มี	สิ่งที่ ✓ ควรทำ	สิ่งที่ ✗ ไม่ควรทำ
 การเชื่อมโยง	เน้นจุดร่วม (Common Ground) : เชื่อมโยง สังคม-อารมณศึกษา กับ “คุณค่าสากล” ที่ทุกศาสนามีเหมือนกัน เช่น ความเมตตา, การให้อภัย, ความกตัญญู	เน้นความต่าง (Dogma Focus) : นำ สังคม-อารมณศึกษา ไปผูกติดกับกฎข้อห้าม เฉพาะของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง จนทำให้เด็กต่างศาสนา รู้สึกแปลกแยก หรือเข้าไม่ถึง
 วิธีการสอน	วิทยาศาสตร์นำหน้า (Neuro-Based) : อธิบาย ประโยชน์ของสมาธิ/สวดมนต์ ด้วยผลต่อสมองและฮอร์โมน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ยอมรับ	ศรัทธานำหน้า (Faith-Based Forcing) : บังคับให้ปฏิบัติ พิธีกรรมโดยไม่อธิบายเหตุผล หรือใช้ความกลัว (นรก/สวรรค์) ชู่เชิญให้เด็กมีพฤติกรรมดี (ซึ่งไม่ใช่ สังคม-อารมณศึกษา แต่เป็น Fear Conditioning
 บทบาทครู	ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) : ชวนตั้งคำถามว่า “หลักธรรมนี้ช่วยให้เรา อยู่ร่วมกันดีขึ้นอย่างไร”	ครูเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา (Preacher) : ใช้คาบ สังคม-อารมณศึกษา เพื่อ เทศนาหรือชักจูงให้นักเรียน เชื่อตามศาสนาของครู
 การปฏิบัติ	ปฏิบัติเพื่อความสงบเย็น (Practice for Calm) : ใช้พิธีกรรมสั้นๆ (เช่น สงบนิ่ง 1 นาที) เพื่อเตรียมความพร้อม ทางอารมณ์ก่อนเรียน	ปฏิบัติเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ (Ritual for Holiness) : เน้นความเปื้อนของท่าทาง หรือทสวดที่ยาวเกินไป จนเด็กเครียดและต่อต้าน

สังคม-อารมณศึกษา และ ศาสนา สามารถเป็นพันธมิตรที่ทรงพลัง ที่สุดในการพัฒนาคนไทย สังคม-อารมณศึกษา ทำให้ศาสนา “ทันสมัย” และ “ปฏิบัติได้จริง” (Scientific & Practical) ศาสนาทำให้ สังคม-อารมณศึกษา มี “รากเหง้า” และ “ความลึกซึ้ง” (Cultural & Spiritual)

พื้นที่ปลอดภัยทางใจ

มนุษย์ทุกคนมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความซับซ้อน ไม่แน่นอน และคลุมเครือ รวมทั้งมนุษย์เอง ก็มีธรรมชาติที่มีทั้งความเข้มแข็งและความอ่อนแออยู่ด้วยกัน จึงต้องการพื้นที่ปลอดภัยทางใจ เพื่อการผ่อนคลายและพลิกฟื้นพลังใจกลับคืนมา เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการฟื้นฟูพลัง ที่จะนำสู่การมีพลังเป็นผู้กระทำการเพื่อสังคมในโอกาสต่อไป ไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยสำหรับอยู่อย่างถาวร และไม่ใช่เพียงพื้นที่ปลอดภัยสำหรับอยู่คนเดียว แต่เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับฟื้นพลังร่วมของทีมของเพื่อนร่วมชาติ และของเพื่อนร่วมโลก

สังคม-อารมณศึกษา คือการพัฒนากระบวนการกำกับตนเองทางอารมณ์ ความคิด และความสัมพันธ์ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีพลัง ภายใต้ความไม่แน่นอน ความขัดแย้ง และความเปราะบาง พื้นที่ปลอดภัยทางใจ เป็น จุดหนึ่งหรือพื้นที่หนึ่งของการเดินทาง ไม่ใช่เป้าหมายสุดท้าย

แนวทางการจัดระบบ สังคม-อารมณศึกษา ในทางปฏิบัติ ในบริบทไทย

ระดับ “ตัวบุคคล” (นักเรียน-ครู-ผู้บริหาร) ควรทำ 1) สอนทักษะ Self-Regulation อย่างเป็นระบบ (ไม่ใช่กิจกรรมเป็นครั้งคราว) 2) ทำให้การรู้จักกลัว สับสน เศร้า เป็น “เรื่องที่ถูกได้” 3) พัฒนาครูให้เข้าใจสมองและอารมณ์ของตนเองก่อน *ไม่ควรทำ* 1) ทำ สังคม-อารมณศึกษา เป็นกิจกรรมผ่อนคลายเฉยๆ 2) ใช้ สังคม-อารมณศึกษา เพื่อเด็ก “สงบ เชื่อฟัง และไม่ตั้งคำถาม” 3) คาดหวังให้ครูเป็นนักบำบัด

ระดับห้องเรียน ควรทำ 1) สร้างกิจวัตรประจำวันที่เอื้อต่อความปลอดภัยทางอารมณ์ (Check-in, Reflection) 2) ให้ความผิดพลาดเป็นโอกาสเรียนรู้ 3) เชื่อมสังคม-อารมณ์ศึกษา กับการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) **ไม่ควรทำ** 1) บังคับให้เด็ก “เปิดใจ” 2) ใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา แยกขาดจากการเรียนวิชาการ 3) ตีตราเด็กว่า “ขาดทักษะด้านสังคม-อารมณ์”

ระดับโรงเรียนและนโยบาย ควรทำ 1) มอง สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็น “โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้” 2) ปรับระบบประเมินผลให้ไม่สร้างความกลัวเรื้อรัง 3) ให้ความสำคัญกับ สังคม-อารมณ์ศึกษา ของผู้บริหาร **ไม่ควรทำ** 1) ทำ สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นโครงการแพะชั้น 2) ใช้แบบประเมินอารมณ์อย่างผิวเผิน 3) นำ สังคม-อารมณ์ศึกษา ไปใช้หนุนพฤติกรรมเชิงอำนาจ

ความท้าทายในบริบทวัฒนธรรมไทย

- วัฒนธรรมเกรงใจ ที่นำสู่การกดอารมณ์
- ระบบอำนาจแนวดิ่ง ที่นำสู่ความไม่ปลอดภัยทางใจ
- ใช้ศีลธรรมมากกว่า “การเรียนรู้ทางอารมณ์”

ตอบรับความท้าทายดังกล่าวโดยให้สังคม-อารมณ์ศึกษา กำหนดที่

- แปลง “ความอดทน” เป็น “การกำกับตนเองอย่างมีสติ”
- แปลง “ความดั่งามเชิงคำสอน” เป็น “สมรรถนะที่ฝึกได้”
- สร้างพื้นที่พูดความจริงอย่างไม่รุนแรง

“แนวทางสำคัญ คือ เริ่มจากการพัฒนา ทักษะด้านสังคม-อารมณ์
ของผู้ใหญ่ ในโรงเรียน การบูรณาการ สังคม-อารมณ์ศึกษา ในทุกวิชา
การสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่เอื้ออาหาร และการปรับระบบประเมิน
ให้เห็นคุณค่าการเติบโตทางสังคมและอารมณ์”

สังคม-อารมณ์ศึกษาไม่ได้มีไว้เพียงสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางใจ
หากมีไว้เพื่อพัฒนานุชนวัยให้สามารถอยู่กับความไม่ปลอดภัยของโลก
โดยไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์ของตน

ผู้ใหญ่ต้องเอาใจใส่การเรียนรู้และพัฒนาชีวิตด้านสังคม-อารมณ์
ของตนเอง สำหรับใช้ทำประโยชน์แก่ตนเอง แก่ผู้อื่น แก่บ้านเมือง และ
แก่โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อการมีส่วนพัฒนา สังคม-อารมณ์ศึกษา
ของเด็ก ผ่านการร่วมกันสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ทุกด้าน รวมทั้ง
ด้านสังคม-อารมณ์ศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนไทยเติบโตขึ้นเป็น
พลเมืองไทยคุณภาพสูง

.....

บทที่ 5

วางพื้นฐาน

สังคม-อารมณื พลเมืองไทย

สู่การพลิกโฉมประเทศ

“การวางพื้นฐาน สมรรถนะด้านสังคม-อารมณื ของ พลเมืองไทยทั้งมวล ทุกกลุ่มอายุ ทุกกลุ่มอาชีพ ทุกกลุ่ม เศรษฐกิจและสังคม ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ หรือเชื้อชาติ และทุกกลุ่มที่อยู่ตามภูมิศาสตร์ จะเป็นการวางพื้นฐาน ความก้าวหน้าระยะยาวให้แก่ประเทศไทย และทุกประเทศ”

บทที่ 5 นี้ชวนท่านผู้อ่านคิดใคร่ครวญเรื่อง การพัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย ในช่วงก่อนปฏิสนธิ จนถึงเด็ก และต่อเนื่องไปจนวัยชรา ซึ่งส่วนหนึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 การจัดการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ที่ดี มีลักษณะอย่างไร ในหัวข้อ การวางพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ในเด็กเล็ก วัย 0-3 ขวบ และในหัวข้ออื่นๆ ในบทที่ 3

บทที่ 5 นี้ จึงเน้นการมองภาพใหญ่ของการจัดการด้านสังคม-อารมณ์ ของประเทศ และของพื้นที่ ทั้งเพื่อเตรียมต้อนรับสมาชิกใหม่ของสังคม เพื่อสร้างโอกาส หรือระบบนิเวศ ให้เขาได้เติบโตและพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ซึ่งในที่นี้เน้นที่การพัฒนาพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ และเพื่อยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ในภาพใหญ่ หรือระดับประเทศ

เป็นการมองภาพใหญ่ ภายใต้อำนาจคิดว่า การรอกงามเติบโตด้านสังคม-อารมณ์ และด้านอื่นๆ ของมนุษย์ ส่วนที่ลึก มั่นคง และเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้และพัฒนาในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านอุปนิสัย บุคลิก และความเชื่อ ที่นำสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่วนใหญ่มาจากประสบการณ์ตรง ไม่ใช่มาจากการสอนหรือสั่งสอน ระบบนิเวศที่ให้ประสบการณ์ตรงในเรื่องสังคม-อารมณ์ศึกษาที่ชักจูงเด็กและเยาวชนไปในทางที่ดี ป้องกันโอกาสหลงผิดไปในทางเลวร้าย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการมีสังคมที่เข้มแข็งในทุกๆ ด้าน รวมทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น การเรียนรู้และพัฒนาด้าน สังคม-อารมณ์ศึกษา จึงต้องดำเนินการแบบ “ครอบคลุม” (Inclusive) ทั้งในด้านมิติ (ทั้ง 5) ของสังคม-อารมณ์ศึกษา มิติด้านวัยของมนุษย์ (ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ถึงเชิงตะกอน) มิติด้านพื้นที่ (เมือง - ชนบท) มิติด้านเศรษฐฐานะ

มิติด้านศาสนาและความเชื่อ มิติด้านเชื้อชาติ มิติด้านค่านิยมที่ด้งาม (ดูหนังสือ *ค่านิยมศึกษา สู่คุณค่านำทางชีวิต* 2567 โดยวิจารณ์ พานิช) มิติด้านกลุ่มเปราะบาง หรือหลงผิด (เด็กในสถานพินิจ ผู้ถูกจองจำ) และมิติด้านอื่นๆ และที่สำคัญยิ่ง ต้องดำเนินการแบบที่มี “วงจรเรียนรู้และพัฒนา” (Kolb’s Experiential Learning Cycle) และมีเครื่องมือให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) เข้ามาร่วมกันสะท้อนคิดข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการพัฒนา เครื่องมือนั้นเรียกว่า DE – Developmental Evaluation ทั้งสองเครื่องมือนี้ เป็นตัวสนับสนุนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ หรือจากประสบการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการสะท้อนคิด (Reflection) และรับฟังซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า การสานเสวนา หรือสุนทรีสนทนา (Dialogue)

ยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ ของคนทั้งประเทศ

หนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) Edited by Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Joseph L. Mahoney เน้นการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดยมีสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของผู้ใหญ่ (Adult SEL) เป็นตัวหนุน แต่เมื่อผมเขียนต้นฉบับหนังสือ *สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย* ก็ค่อยๆ ตระหนักว่า ต้องไม่มุ่งดำเนินการแบบจำกัดเฉพาะต่อนักเรียนนักศึกษา และคนในวัยเด็กเท่านั้น ต้องไม่ดำเนินการเฉพาะในโรงเรียนหรือสถานศึกษาเท่านั้น ต้องดำเนินการแบบ “ครอบคลุม” ในทุกภาคส่วนของสังคม ในคนทุกกลุ่มอายุ และบูรณาการอยู่ในทุกกิจกรรมในสังคมไทย ไม่ใช่เฉพาะในวงการศาสนาเท่านั้น โดยมี

เป้าหมายที่ชีวิตที่ดี หรือ สุขภาวะ ของคนทั้งสังคม และส่งผลกระทบต่อ การยกระดับเศรษฐกิจของประเทศด้วย ดังจะกล่าวต่อไป

ขับเคลื่อนด้วยเป้าหมาย สุขภาวะ

การเรียนรู้และพัฒนาด้านสังคม-อารมณ์ เป็นเรื่องใกล้ตัวของทุกคน เพราะเป็นเรื่องของชีวิตที่มีความสุข หรือสุขภาวะ (Well-Being) ทั้งของตนเอง และของคนรอบข้าง คนที่เป็นผู้ใหญ่ทุกคนจึงควรลุกขึ้นมา ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม เพื่อพัฒนาสมรรถนะหลัก 5 ประการด้านสังคม-อารมณ์ ได้แก่ (1) ตระหนักรู้ตนเอง (Self-Awareness) (2) จัดการตนเอง (Self-Management) (3) ตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) (4) ทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) และ (5) ตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) ตามที่ระบุในบทที่ 1 โดยดำเนินการอย่างบูรณาการในชีวิตประจำวัน และในชีวิตการทำงาน

ดำเนินการเชิงระบบ

ต้องขับเคลื่อนขบวนการยกระดับสังคม-อารมณ์ ในสังคมแบบ “ครอบคลุม” ทุกภาคส่วน ไม่ใช่เน้นเฉพาะในภาคการศึกษาเท่านั้น และนอกจากหลักการ 5 ประการของ SEL แล้ว ควรเพิ่ม (6) จากเป้าหมาย “ความสุข” สู่ “ความสามารถในการฟื้นตัว” (Resilience) คือ ต้องเผชิญความจริงว่า ชีวิตจริงไม่ได้ราบเรียบหรือราบรื่น มีสภาพลุ่มๆ ดอนๆ ความเข้มแข็ง หรือความมั่นคง ด้านสังคม-อารมณ์ของบุคคล และของสังคม ช่วยให้มีสามารถในการฟื้นตัวจากสภาพตกต่ำได้ ไม่ใช่ช่วยให้มีความราบรื่นเสมอไป

ที่ยิ่งกว่าพื้นฐานคือ (7) โอกาส “กลับตัว กลับใจ” (Transformative Learning) สำหรับคนที่โชคร้าย เส้นทางชีวิตนำสู่การเห็นผิดเป็นชอบ ดูหนังสือ *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง Transformative Learning* (2558) โดยวิจารณ์ พานิช¹

หลักการเพิ่มเติมประเด็นที่ (8) การกำกับดูแล สังคม-อารมณร่วมกันทั้งสังคม ไม่ปล่อยให้บางคนหรือบางกลุ่มรับผิดชอบเท่านั้น คือเราต้องช่วย “พยุ่งอารมณ” ให้แก่กันและกัน รวมทั้งมีมุมมองหรือกระบวนทัศน์ที่มุ่งเน้นการพัฒนา มิติด้านสังคม-อารมณ ของสังคม ภาพรวม

และหลักการประเด็นที่ (9) คือ การบูรณาการกับวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมองค์กร และวัฒนธรรมประจำครอบครัว ต้องไม่ใช่กิจกรรมเสริม แต่เป็น “วิถีทำงาน” และ “วิถีดำเนินชีวิต” เช่น วิธิดำเนินการประชุม วิธีการให้ Feedback หรือวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในที่ทำงาน และในครอบครัว

ดำเนินการให้สอดคล้องกับบริบทไทย

SEL ในวิถีตะวันตก สอดคล้องกับเรื่อง สุขภาวะทางปัญญา (Spiritual Well-Being) ในบริบทไทย ที่มีการดำเนินการส่งเสริมกันอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดย สสส. และกลไกอื่นๆ ที่กล่าวในตอนที่ 4 ขบวนการยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณของคนไทยทั่วประเทศ จึงควรร่วมมือกับเครือข่ายสุขภาวะทางปัญญาของ สสส. และใช้ถ้อยคำที่คนไทยคุ้นเคยแทนถ้อยคำที่ถอดจากภาษาอังกฤษ เช่น ใช้คำว่า *สติรู้เท่าทันตนเอง* แทน *ตระหนักรู้ในตนเอง* (Self-Awareness) ใช้คำว่า *ความอดทน มีวินัย* แทน *การจัดการตนเอง* (Self-Management)

ใช้คำว่า เมตตา กรุณา แทนคำว่า ตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) ใช้คำว่า สัมมาวาจา แทนคำว่า ทักษะด้านปฏิสัมพันธ์ (Relationship Skills) ใช้คำว่า ปัญญา คุณธรรม แทน การตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) โดยสามารถเทียบเคียง 5 สมรรถนะของ SEL กับหลักสุขภาวะทางปัญญาได้แนบสนิท ดังนี้

SEL Competency	สุขภาวะทางปัญญา (Spiritual Well-Being)
1. Self-Awareness	สติ (Mindfulness) / การรู้เท่าทันจิตตนเอง : รู้ว่าโกรธ รู้ว่าโลภ รู้ว่าสุข
2. Self-Management	ขันติ (Patience) / ฝึก (Self-Discipline) : การข่มใจ การกำกับพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนตนเอง
3. Social Awareness	เมตตา-กรุณา (Empathy/Compassion) : การเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ การมองเห็นความเป็นมนุษย์ในผู้อื่น
4. Relationship Skills	ปยวาจา / สังคหวัตถุ 4 : การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่สร้างสรรค์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
5. Responsible Decision-Making	โยนิโสมนสิการ (Critical Reflection) / ปัญญา (Wisdom) : การคิดใคร่ครวญถึงเหตุผลและผลกระทบอย่างรอบด้าน รวมทั้งผลต่อส่วนรวม

โดยควรนิยามคำว่า “สุขภาวะทางปัญญา” ให้กว้าง เป็นสากล และร่วมสมัย เน้นที่ ความสามารถในการมีความสุขที่ประณีต ความรักที่ไร้เงื่อนไข และความรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์ ใช้กิจกรรมเสริมที่หลากหลาย เช่น ดนตรี ศิลปะ การสัมผัสธรรมชาติ การทำงานอาสาสมัคร เป็นเครื่องมือพัฒนาจิตวิญญาณ ไม่จำกัดอยู่ที่กิจกรรมสติภาวนา สมาธิภาวนา หรือกิจกรรมทางศาสนา เท่านั้น

เน้นใช้กระบวนการ “สุนทรียสนทนา” (Dialogue) เป็นแกนกลาง ในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการฟื้นฟูจิตใจ หรือฟื้นฟูความสัมพันธ์ เพื่อสร้าง วงคฺยที่คนสามารถ “ถอดหน้ากาก” เข้าหากัน ฟังกันด้วยหัวใจ (Deep Listening) เพื่อบ่มเพาะความไว้วางใจและความเป็นมนุษย์ นำเอา เหตุการณ์จริง สถานการณ์จริง มาสะท้อนคิดร่วมกันในวงสุนทรียสนทนา เพื่อหาทางให้คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่มารับฟังซึ่งกันและกัน เริ่มจาก คนรุ่นเก่าหรือปราชญ์ชาวบ้านตีความแนวคุณธรรมศีลธรรม ค่านิยมใน ความดีงาม ที่เป็นภูมิปัญญาเก่า แล้วให้คนรุ่นใหม่ถอดบทเรียนด้วย SEL ที่เป็นเครื่องมือใหม่ ทำให้เกิดการเรียนรู้ข้ามรุ่น เกิดความเอ็นดู และ เคารพต่อกัน โดยเริ่มที่ “ใจผู้ใหญ่” ก่อนเสมอเพื่อแสดงความเคารพ ผู้อาวุโสตามธรรมเนียมไทย แต่ในโอกาสเหมาะสมอาจทดลองให้ ผู้เยาว์กว่าเสนอข้อดีความก่อน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อาวุโสได้รับฟัง มุมมองที่ต่าง โครงการต้องเริ่มจากการฟื้นฟูจิตวิญญาณของครูพ่อแม่ ผู้นำชุมชน ให้เขามีความสุขและอิมเอม (Well-Being) ก่อน แล้วเขาจะ ส่งต่อพลังนี้ให้เด็ก

สร้าง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Space) ในความหมายใหม่ ไม่ต้อง สร้างโบสถ์วิหาร แต่สร้าง “มุมสงบในโรงเรียน” “สวนในชุมชน” หรือ “วงล้อมความรู้สึกในบ้าน” ที่ทุกคนรู้ว่าเมื่อเข้ามาตรงนี้ เราจะพูด ความจริงต่อกันด้วยความรัก และไม่ตัดสินกัน

เท่ากับเรานำจุดแข็งของสังคมไทยมาปรับใช้พัฒนามิตติด้านสังคม- อารมณ์แนวตะวันตกอย่างแนบเนียน ถูกโหลกกับคนไทย ใช้จุดแข็ง ของศาสนาพุทธ ด้านสติ เมตตา ความไม่ยึดติด ใช้จุดแข็งของชุมชน ด้านความเอื้อเฟื้อ เกรงใจ ช่วยเหลือกัน ใช้จุดแข็งของครอบครัวด้าน ความกตัญญู ความผูกพัน ใช้จุดแข็งของวิถีชีวิตด้านความพอเพียง ความสมดุล เป็นต้น

ประเด็นที่พึงระวังคือ ต้องไม่ดำเนินการแนวศานานิยม เช่น บังคับให้สวดมนต์ บังคับให้นั่งสมาธิ ใช้คำสอนศาสนาแทนเหตุผล เหมารวมศาสนาเดียว เน้นใช้พิธีกรรมทางศาสนา ต้องไม่ทำเป็นพิธีกรรม ไม่ใช่เป็นเครื่องมือควบคุมหรือบังคับ และต้องไม่ทำเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่า ทำแล้ว ซึ่งจะเป็นการทำแบบปลอมๆ สะท้อนความไม่จริงใจออกมา ความจริงใจเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการร่วมสร้างสังคมอุดมพลังสังคม-อารมณ

แนวทางดำเนินการที่ถูกต้องคือ ออกแบบอย่างเป็นระบบ เน้นการมีระบบนิเวศสำหรับคนทั้งหมู่บ้านหรือชุมชน ต้องไม่ทำเป็นโครงการเดี่ยว ทำจบเดียวแล้วจบ ทำเป็นระบบนิเวศที่เชื่อมโยง บ้าน (ครอบครัว) วัด โรงเรียน ชุมชน สื่อ แพลตฟอร์มดิจิทัล เน้นการเรียนรู้ร่วมกันจากสถานการณ์จริง นำมาสะท้อนคิด (Reflect) ร่วมกัน เพื่อร่วมกันทำความเข้าใจหลักการเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) และสมาชิกนำไปทดลองปฏิบัติ แล้วนำข้อสังเกตผลลัพธ์มาเข้าวงสุนทรียสนทนา ร่วมกัน เพื่อยกระดับการเรียนรู้ ตาม Kolb's Experiential Learning Cycle

เน้นเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ร่วมกัน โดยร่วมกันออกแบบกิจกรรมที่จะทำร่วมกันเพื่อนำสู่การพัฒนามิติด้านสังคม-อารมณของสมาชิก เน้นโครงการพัฒนาชุมชน เช่น โครงการหมู่บ้านสะอาด ใจสะอาด โครงการชุมชนปลอดภัยเสพติด ที่นักเรียนอาจดำเนินการเป็นโครงการเรียนรู้จากการรับใช้ชุมชน (Service Learning)

ควรดำเนินการพัฒนาครูก่อน ให้ครูได้มีพื้นที่เยียวยาใจ มีวงสะท้อนคิดสุนทรียสนทนาของครู มีชุมชนนักปฏิบัติ (CoP หรือ PLC หรือ SLC) ของครู ระบบนิเวศที่สร้างขึ้นต้องเป็นพื้นที่ปลอดภัย ให้เด็ก และสมาชิกพูดความในใจและความรู้สึกของตนออกมาโดยไม่ถูกตัดสิน หรือถูกดู

แนวทางดังกล่าว จะไม่เพียงสร้างพลเมืองที่ “เก่งและดี” ตาม นิยามตะวันตก แต่เราจะสร้างพลเมืองที่ “**ตื่นรู้และเบิกบาน**” ตามวิถี แห่งปัญญาตะวันออก ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งที่สุดในยุคนี้

ศาสนาหนูน

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนน้อยนับถือคริสต์ และ คนในสามจังหวัดภาคใต้ นับถือศาสนาอิสลาม ทุกศาสนามุ่งส่งเสริม ชีวิตที่ดี สังคมมีความสุข จึงควรนำพลังหรือคุณค่าของศาสนาเข้ามา หนุนการเรียนรู้และยกระดับสมรรถนะด้านสังคม-อารมณของผู้คน เน้นใช้ศาสนาหนุน ไม่ใช่เน้น โดยไม่ยึดติดพิธีกรรมหรือศรัทธาจำเพาะ ของศาสนา แต่มุ่งใช้คุณค่าร่วมเชิงศีลธรรมและมนุษยธรรมของศาสนา มา หนุนกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและตัวตนของมนุษย์ ที่ยอมรับความหลากหลาย และไม่ผูกติดกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ดึง “กลไก” การทำงานของจิตในแต่ละศาสนา มาใช้พัฒนาสมรรถนะ สังคม-อารมณ ให้แข็งแรงขึ้น ถอดเปลือกพิธีกรรมออก เหลือไว้แต่ “แก่นศีลธรรม” ที่มนุษย์ทุกคนใช้ได้ ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด เน้นที่ คุณค่าแท้จริงว่า ทำสิ่งนี้แล้วใจสงบขึ้นไหม เข้าใจผู้อื่นดีขึ้นไหม แปลศัพท์ ศาสนาให้เป็นทักษะสังคม-อารมณ เช่น “ศีล” = “Self-Management”, “เมตตา” = “Social Awareness” เป็นต้น

พุทธศาสนาเด่นเรื่อง “การรู้เท่าทันกระบวนการคิดและอารมณ์”
 ฝึก *การรู้ตัวตน* (Self-Awareness) ด้วยสติ หรือกระบวนการพัฒนาสติ (สติภาวนา) ด้วยวิธีกำหนดลมหายใจ (อานาปานสติแบบประยุกต์) ช่วยการคุมสติเวลาอารมณ์พุ่งพล่าน มีการฝึกกายภาวนา (พิจารณา กาย – Body Scan) เพื่อจับสัญญาณอารมณ์ ฝึก *ความตระหนักรู้ทางสังคม* (Social Awareness) ด้วยพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เช่นใช้ *เมตตา* (Loving-Kindness) เป็นฐานในการเข้าใจผู้อื่น - แผ่เมตตาให้แก่ศัตรู ช่วยลดความขัดแย้ง และเกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) และใช้ *อุเบกขา* (Equanimity) ในการวางใจเป็นกลางไม่ตัดสิน *การตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ* (Responsible Decision-Making) เชื่อมโยงกับโยนิโสมนสิการ - การใคร่ครวญไตร่ตรอง (Critical Reflection) และความเข้าใจรากของปัญหา โดยอริยสัจ 4 เป็นต้น

ศาสนาอิสลามเด่นเรื่องระเบียบวินัยในชีวิต และสันติภาพหรือความเป็นพี่น้อง *การจัดการตนเอง* (Self-Management) หนุนด้วยการถือศีลอดและละหมาด การถือศีลอดช่วยฝึกการยับยั้งชั่งใจ ฝึกเอาชนะความอยาก การละหมาดเป็นการฝึกจัดการเวลา และจัดการตนเองให้มาอยู่กับความสงบวันละ 5 เวลา อุคูวะห์ (ภราดรภาพ - ความเป็นพี่น้องกัน) เป็นทักษะปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่เมื่อพบกันก็ทักทายด้วย “สลาม” (ขอความสันติจงมีแด่ท่าน) คือการเริ่มต้นความสัมพันธ์เชิงบวก มีวงพูดคุย หรือการรวมกลุ่มในครอบครัว (Usrah) เป็นพื้นที่ปลอดภัย (Safe Space) ในการเปิดใจและดูแลความรู้สึกกัน

คริสต์ศาสนาเด่นเรื่อง “ความรักที่ไร้เงื่อนไข” (Unconditional Love) และ “การให้อภัย” (Forgiveness) ฝึก *ความตระหนักรู้ทางสังคม* (Social Awareness) โดยใช้เรื่องเล่า “ชาวสะมาเรียผู้ใจดี” (Good Samaritan) เพื่อสอนเรื่องการไม่เลือกปฏิบัติ และการมีความเห็นอกเห็นใจ (Compassion) ต่อคนที่แตกต่าง กิจกรรม “Service Learning” (การเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคม) เป็นหัวใจของคริสต์ที่สร้าง Empathy ได้ดีที่สุด พัฒนาทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) หนุนด้วย “การให้อภัย” – Forgiveness โดยทำความเข้าใจว่า การให้อภัยไม่ใช่เพื่อคนอื่น แต่เพื่อปลดปล่อยใจตัวเองจากความโกรธ ฝึก การยอมรับผิด และการคืนดี (Confession & Reconciliation) เมื่อเกิดความขัดแย้งในห้องเรียนหรือที่ทำงาน เป็นต้น

ตัวผู้นำทางศาสนาเป็นคนที่ได้รับความยอมรับนับถือในชุมชนหรือสังคม การที่ท่านเข้าร่วมขบวนการยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ของคน จึงย่อมช่วยเสริมพลังและศรัทธาจากผู้คน นอกเหนือจากพลังของหลักการหรือคำสอนในศาสนาที่กล่าวแล้ว

“พลังสำคัญที่สุดไม่ใช่ครู ต้องใช้นักเรียนเป็นพลังสำคัญในการทำหน้าทึ่นี้ โดยครูและวงการการศึกษาไทย ต้องเปลี่ยนมุมมองหรือกระบวนทัศน์ต่อนักเรียน เปลี่ยนจากผู้มารับหรือดูดซับวิชาความรู้ไปเป็น “ผู้ร่วมสร้าง” (Co-Creator) สิ่งดีมีคุณค่าให้แก่ชุมชนและสังคม ผ่านการเรียนรู้ของตน”

โรงเรียนและครูเป็นกลไกหนุน

ในที่นี้ เรากำลังพิจารณาแนวทางยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณของคนทั้งประเทศ ดังนั้นจึงต้องไม่ลืมใช้ ครูและโรงเรียนเป็นพลังขับเคลื่อนเป้าหมายนี้ โดยต้องไม่หลงเน้นเฉพาะบทบาทต่อนักเรียน และต่อวงการครูหรือวงการการศึกษาเท่านั้น ต้องสร้างกลไกให้ครูและระบบการศึกษาเป็นกลไกหนุนการพัฒนามิติด้านสังคม-อารมณของคนทั้งประเทศ และหนุนการพัฒนาเชิงระบบ เป็นวงจรเรียนรู้และพัฒนาต่อเนื่อง

ผมมีความเห็นว่า ต้องไม่เพิ่มภาระแก่ครู และระบบการศึกษา กลยุทธ์สำคัญคือ ต้องใช้การทำงานตามปกตินั่นเอง เป็นกลไกขับเคลื่อนการยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณของคนที่เกี่ยวข้อง และของคนในชุมชนโดยรอบโรงเรียน และอาศัยผลงานที่เป็นที่ประจักษ์ ไปขับเคลื่อนชุมชนอื่น รวมทั้งระดับประเทศ และโลก ผ่านการสื่อสารผลสำเร็จ

พลังสำคัญที่สุดไม่ใช่ครู ต้องใช้นักเรียนเป็นพลังสำคัญในการทำหน้าทึ่นี้ โดยครูและวงการการศึกษาไทย ต้องเปลี่ยนมุมมองหรือกระบวนทัศน์ต่อนักเรียน เปลี่ยนจากผู้มารับหรือดูดซับวิชาความรู้ไปเป็น “ผู้ร่วมสร้าง” (Co-Creator) สิ่งดีมีคุณค่าให้แก่ชุมชนและสังคม ผ่านการเรียนรู้ของตนที่เป็นการเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้จากประสบการณ์

ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคม (Service Learning) การพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของนักเรียน ที่ดำเนินการผ่านกิจกรรม “โครงการ” (PBL - Project-Based Learning) ต้องออกแบบให้สร้างผลกระทบต่อชุมชน ในลักษณะช่วยยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ของคนในชุมชน และทำประโยชน์ด้านอื่นๆ ต่อชุมชน ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ครูร่วมกันหนุนนักเรียน โดยครูร่วมกันทำกิจกรรม SLC – School as Learning Community (ดูหนังสือ *โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้* 2566 โดยวิจารณ์ พานิช)² ร่วมกันสังเกตและเก็บข้อมูลกิจกรรม PBL ของนักเรียน ที่มีเป้าหมายยกระดับสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของนักเรียน และของผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders) รวมทั้งยกระดับสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของคนในชุมชน ว่าในความเป็นจริงก่อผลกระทบอะไรบ้าง แล้วนำออกเผยแพร่ทั้งต่อชุมชน ต่อวงการศึกษา และต่อสังคมวงกว้างในประเทศ และต่างประเทศ

นั่นคือครูและระบบการศึกษา มีบทบาทยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ของคนทั้งประเทศ ผ่านการพลิกความคิดหรือกระบวนทัศน์ว่าด้วย “ห้องเรียน” ให้ทำหน้าที่ “ห้องปฏิบัติการทางสังคม” ด้วยโดยนักเรียนแสดงบทบาทนี้ เพื่อการเรียนรู้ของตน ผ่านการเรียนรู้แบบโครงการ ที่นักเรียนและครูร่วมกันออกแบบอย่างดี รายละเอียดมีอยู่ในหนังสือ *พลัษนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา* 2569³ โดยวิจารณ์ พานิช ซึ่งจริงๆ แล้ว ส่งผล “พลิกโฉมสังคม” ด้วย

ศัตรูหมายเลขหนึ่ง หรืออุปสรรคตัวร้าย ที่ปิดกั้นไม่ให้ครูและระบบการศึกษาทำหน้าที่นี้ได้ คือวัฒนธรรมอำนาจรวมศูนย์สั่งการของราชการกระทรวงศึกษาธิการ ที่นำสู่ระบบการสอบวัดผลแบบเน้นคะแนนของการสอบส่วนกลาง ที่เป็นศัตรูหมายเลขสอง

ตัวอย่างการดำเนินการเชิงระบบในระบบการศึกษา ของทั้งประเทศ

ประเทศสิงคโปร์

มีระบบ CCE (Character and Citizenship Education)⁴ เชื่อมโยง “ค่านิยมชาติ” เข้ากับ “ทักษะอารมณ์-สังคม” ผนวกอยู่ในหลักสูตรแกนกลาง รัฐบาลมีสื่อและ Workshop ให้ผู้ปกครอง เพื่อให้สิ่งที่สอนที่บ้านตรงกับโรงเรียน เน้นกิจกรรม “Values in Action” (VIA) คือให้เด็กออกไปทำโครงการเพื่อสังคมจริงๆ แล้วกลับมาถอดบทเรียน (Reflection) ในห้องเรียน ความยืดหยุ่นทางใจและการรู้เท่าทันโลก เพื่อสร้างพลเมืองที่ นิยดี ยืดหยุ่น และรับผิดชอบต่อสังคม

ใช้ โมเดล R3ICH (Respect, Responsibility, Resilience, Integrity, Care, Harmony) 3 เสาหลัก (The 3 Focus Areas) ที่ใช้อย่างเข้มข้น คือ (1) สุขภาพจิต (Mental Health) สอนวิธีจัดการความเครียด การขอความช่วยเหลือ และการเป็นผู้ฟังที่ดี (Peer Support) (2) สุขภาวะทางไซเบอร์ (Cyber Wellness) การรับมือ Cyberbullying, Fake News และการรักษา Digital Footprint (3) ประเด็นร่วมสมัย (Contemporary Issues - CI) การหยิบยกข่าวสารบ้านเมือง เรื่องเชื้อชาติ ศาสนา และความขัดแย้งระดับโลก มาถกเถียงกันในห้องเรียน

จากการดำเนินการมาประมาณ 5 ปี เห็นผลกระทบชัดเจนใน 2 ด้าน **ด้านบวก**: ความตื่นตัวเรื่องสุขภาพจิต เด็กสิงคโปร์กล้าพูดเรื่องความเครียดและซึมเศร้ามากขึ้น คำว่า “ไปหาหมอจิตเวช” กลายเป็นเรื่องปกติในหมู่วัยรุ่น ลด Stigma ลงได้มาก ทักษะการคิดวิพากษ์ เด็กแยกแยะ Fake News ได้ดีขึ้น และเข้าใจมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย (Perspective-Taking) จากการถกเถียงเรื่องประเด็นร่วมสมัย (CI)

ความท้าทาย/ผลกระทบเชิงลบ : ภาระทางอารมณ์ของครู ครูจำนวนมากรู้สึกกดดันที่ต้องสอนเรื่องที่ตนเองไม่เชี่ยวชาญ (เช่น สุขภาพจิต หรือ ความขัดแย้งทางการเมือง) กลัวพูดผิดแล้วกลายเป็นประเด็นดราม่า ความขัดแย้งกับผู้ปกครอง บางประเด็นที่สอนในโรงเรียน (เช่น เรื่องเพศสภาพ หรือ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ) ขัดแย้งกับความเชื่อของผู้ปกครองบางกลุ่ม นำไปสู่การร้องเรียน

รัฐ British Columbia ของประเทศแคนาดา

มีนโยบาย ERASE⁵ – Expect Respect and a Safe Education เป็นนโยบายเชิงกลไกปฏิบัติหลักการของ SEL โดย ERASE แนะนำให้โรงเรียนและพื้นที่

- สร้างบรรยากาศที่เด็ก “รู้สึกปลอดภัย”
- มีทักษะฟังอย่างลึก (Active Listening)
- มีวัฒนธรรมการรายงานโดยไม่ถูกลงโทษ
- ครูและผู้บริหารฝึกทักษะสุขภาวะและการรับรู้

เพื่อบรรลุผลนโยบาย ERASE รัฐบริติชโคลัมเบีย มุ่งพัฒนาครูด้าน Building Empathy & Relational Capacity (สร้างขีดความสามารถด้านเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่น และสมรรถนะในการสร้างปฏิสัมพันธ์), De-Escalation Strategies (รู้กลยุทธ์ในการลดความขัดแย้ง), Understanding Social Identity & Bias (เข้าใจอัตลักษณ์ทางสังคมและอคติ), Supporting Student Well-Being (ส่งเสริมสุขภาวะของนักเรียน) ซึ่งเป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับ SEL

ผลลัพธ์ที่ ERASE ต้องการไม่ใช่แค่ ลดสถิติการรังแก (Bullying Statistics) หรือสถิติความรุนแรง แต่ต้องการให้ นักเรียนรู้สึกว่าคุณค่า ทำงานร่วมกับเพื่อนได้ดีขึ้น มีความมั่นใจและ Resilience โรงเรียนเป็นที่ปลอดภัยทางใจ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ SEL โดยตรง

โครงสร้างของกลไกเชิงระบบสำหรับประเทศไทย

เพื่อยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ของคนทั้งประเทศ ต้องมีโครงสร้างของระบบขับเคลื่อนคือมีกลไกเชิงสถาบันทำหน้าที่รับผิดชอบที่ขณะนี้เมื่ออยู่แล้ว 2 กลไก คือ ศูนย์คุณธรรม องค์การมหาชน⁶ กับ สถาบันพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม⁷ มูลนิธิยุวพัฒน์ ที่น่าจะมีกลไกปรึกษาหารือหาทางร่วมมือกัน ผลักดันให้มีนโยบายสนับสนุนระดับประเทศ รวมทั้งมีงบประมาณสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม (เช่นการยกเว้นภาษีแก่ผู้บริจาคสนับสนุนงานนี้) และมีระบบวัดความก้าวหน้า หรือผลกระทบในภาพรวม สำหรับใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับสู่การพัฒนาการดำเนินการในแต่ละจังหวัด แต่ละพื้นที่หรือชุมชน กลไกเชิงระบบนี้จะเสนอโดยละเอียดในบทที่ 6 ในหัวข้อ *ขบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย*

จัดการแรงต้านเชิงโครงสร้าง

แรงต้านเชิงโครงสร้างต่อการยกระดับพื้นฐานด้านสังคม-อารมณ์ของคนทั้งประเทศ ในสังคมไทยได้แก่ วัฒนธรรมอำนาจนิยม การกลัวความเสี่ยง หรือความผิดพลาด ล้มเหลว ระบบประเมินที่ลงโทษความเสี่ยง และภาระงานครูส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวกับการพัฒนาศิษย์

ส่วนวัฒนธรรมเคารพอาวุโส การมีพวกพ้อง ความเกรงใจ เป็นได้ทั้งคุณและโทษ ต้องมีวิธีใช้ในทางบวก ป้องกันการนำไปใช้ในทางลบ

ผลกระทบระยะยาวต่อสังคม จากการที่ผู้คนมี พื้นฐานสูงด้านสังคม-อารมณ์

เมื่อพลเมืองมีสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ สูง สังคมจะเปลี่ยนผ่านจาก “สังคมฐานอำนาจ” ไปสู่ “สังคมฐานปัญญาและความร่วมมือ”

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

งานวิจัย (ในสหรัฐอเมริกา) ระบุว่า ทุกๆ 1 ดอลลาร์ที่ลงทุนใน SEL จะได้ผลตอบแทนถึง 11 ดอลลาร์ (ลดงบประมาณคุก, ลดค่ารักษาพยาบาลจิตเวช, ได้ภาษีเพิ่มจากคนที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ) โลกยุค AI ไม่ต้องการคนทำงานซ้ำซาก (Rote Tasks) แต่ต้องการคนที่ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ (Collaboration), ยืดหยุ่น (Adaptability) และมีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งทั้งหมดนี้รากฐานคือ สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์

ผลกระทบด้านสังคมและการเมือง

นำสู่ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ (Deliberative Democracy) สังคมที่มีสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์สูง จะมีความขัดแย้งรุนแรงต่ำ เพราะคนรู้จักจัดการความโกรธ และมีทักษะการฟัง (Deep Listening) ทำให้ความเห็นต่างไม่นำไปสู่ความเกลียดชัง พลเมืองจะไม่ได้แค่ออกไปเลือกตั้ง แต่จะตื่นตัวเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) เพราะเขามีความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ต่อผู้ที่ด้อยโอกาสมากว่าตน

ผลกระทบด้านสาธารณสุข : สังคมอายุยืนที่มีสุขภาพจะ (Healthy Longevity)

ลดโรคระบาดทางใจ อัตราการฆ่าตัวตาย ซึมเศร้า และการติดยาเสพติดจะลดลง เพราะคนมี “ภูมิต้านทานทางใจ” สุขภาพกาย (Physical Health) ดีขึ้น เพราะความเครียดเป็นต้นเหตุของโรคเรื้อรัง (NCDs) เมื่อคนจัดการอารมณ์ได้ ร่างกายก็จะเจ็บป่วยน้อยลง ลดภาระงบประมาณสาธารณสุขของประเทศ

ผลกระทบสำคัญต่อ “ประเทศไทย” เป็นพิเศษ

ทะลากับดักความขัดแย้งทางความคิด (Polarization) สังคมไทยติดหล่มกีฬาเสื้อสีเสื้อมานาน สมรรถนะด้าน สังคม-อารมณ์ (โดยเฉพาะทักษะ Social Awareness และ Relationship Skills) คือเครื่องมือเดียวที่จะทำให้คนไทยคุยเรื่องการเมืองกันได้โดยไม่เลิกคบกัน

จัดการกับดักสังคมสูงวัย (Aging Society) ได้ดีขึ้น สังคมไทยแก่ก่อนรวย ถ้าคนหนุ่มสาวไม่มี Empathy ต่อคนแก่ และคนแก่ไม่มีความยืดหยุ่นทางความคิด ช่องว่างระหว่างวัยจะกลายเป็นระเบิดเวลา สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ จะช่วยสร้างความปรองดองข้ามรุ่น

จัดการกับดักความเหลื่อมล้ำ (Inequity) เด็กยากจนมักมีความเครียดสูง (Toxic Stress) ซึ่งทำลายสมอง สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ช่วย สร้างความยืดหยุ่น (Resilience) ให้เด็กกลุ่มเปราะบาง มีพลังใจที่จะเติบโตเองพ้นจากความยากจน

วิกฤตสุขภาพจิตวัยรุ่น สถิติเด็กไทยเครียดและซึมเศร้าสูงขึ้นอย่างน่าตกใจ สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ คือ “วัคซีนใจ” ที่ต้องฉีดด่วนที่สุด

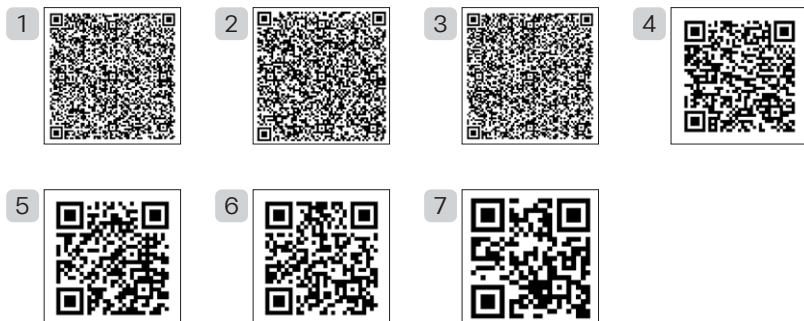
สร้าง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Space) ในความหมายใหม่
ไม่ต้องสร้างโบสถ์วิหาร แต่สร้าง “มุมสงบในโรงเรียน” “สวนในชุมชน”
หรือ “วงล้อมความรู้สึกในบ้าน” ที่ทุกคนรู้ว่าเมื่อเข้ามาตรงนี้
เราจะพูดความจริงต่อกันด้วยความรัก และไม่ตัดสินกัน

หากนำไปใช้เยียวยาเด็กในสถานพินิจ และผู้ใหญ่ในเรือนจำ
เราจะได้พลเมืองดี มีความสามารถ ทำประโยชน์แก่สังคม กลับมา
จำนวนหนึ่ง

สรุป

การวางพื้นฐาน สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ของพลเมืองไทย
ทั้งหมด ทุกกลุ่มอายุ ทุกกลุ่มอาชีพ ทุกกลุ่มเศรษฐกิจและสังคม ทุกกลุ่ม
ชาติพันธุ์ หรือเชื้อชาติ และทุกกลุ่มที่อยู่ตามภูมิศาสตร์ จะเป็นการวาง
พื้นฐานความก้าวหน้าระยะยาวให้แก่ประเทศไทย และทุกประเทศ

• • • • •

บทที่ 6

สังคม-อารมณศึกษา

เชิงระบบ

“สังคม-อารมณศึกษายุคใหม่’ หรือยุคพลิกโฉมสังคม นอกจากต้องยึดความเสมอภาคหรือเท่าเทียม (Equity) เป็นศูนย์กลางแล้ว ยังต้องเน้นใช้พลังของการเอื้ออำนาจ (Empowerment) เป็นพลังหนุนด้วย”

สังคม-อารมณศึกษายุคปัจจุบันต้องเป็น Transformative SEL (TSEL) คือเป็นพลังพลิกโฉม (Transform) ตัวตนของบุคคล และของสังคม สู่สภาพที่มีสุขภาวะเพิ่มขึ้น และทั่วถึง ผ่านการถึงพร้อม พฤติกรรมด้านสังคม-อารมณ ทั้งระดับบุคคลและระดับชุมชน สังคม ประเทศ และโลก สังคม-อารมณศึกษาที่เน้นผลกระทบต่อสังคมอย่าง ทั่วถึง จึงต้องเป็น สังคม-อารมณศึกษาเชิงระบบ คำนึงถึงองค์ประกอบ ที่รอบด้าน ดำเนินการอย่างเป็นระบบ และในระยะยาว มีวงจเรียนรู้ จากการปฏิบัติ หรือจากประสบการณ์ นำมาปรับปรุงการดำเนินการ อย่างต่อเนื่อง เป็นสังคม-อารมณศึกษาของคนทั้งสังคม ของกลไกหลัก ทั้งมวลของประเทศ ไม่ใช่เพียงเป็นกลไกด้านการศึกษาเท่านั้น

สังคม-อารมณศึกษากับการเอื้ออำนาจ (Empowerment)

สังคม-อารมณศึกษายุคใหม่ หรือยุคพลิกโฉมสังคม นอกจากต้อง ยึดความเสมอภาคหรือเท่าเทียม (Equity) เป็นศูนย์กลางแล้ว ยังต้อง เน้นใช้พลังของการเอื้ออำนาจ (Empowerment) เป็นพลังหนุนด้วย

สังคม-อารมณศึกษาที่ขาดความเท่าเทียม อาจเป็นกลลวงสำหรับ ใช้กดขี่เอาเปรียบคนที่ด้อยกว่า ให้ยอมทำตาม ส่วนสังคม-อารมณศึกษา ที่ขาดการเอื้ออำนาจ จะไม่มีพลังที่จะนำสู่การพลิกโฉมสังคม ไม่มีทาง ที่จะใช้ สังคม-อารมณศึกษา เป็นเครื่องมือ “วิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย” ตามที่จะกล่าวในตอนต่อไป ได้ เพราะในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์มี พลังต่างๆ ซ่อนอยู่ในตัวอย่างมากมาย หากการศึกษามีระบบนิเวศ การเรียนรู้ที่เอื้ออำนาจ พลังซ่อนเร้นเหล่านั้นก็จะออกมากระทำการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พลังสร้างสรรค์ สู่การพลิกโฉมสังคมเชิงโครงสร้าง

ในบริบท Transformative SEL การใช้อำนาจไม่ใช่แค่ “การให้กำลังใจ” หรือ “ให้คนตัดสินใจเอง” แต่หมายถึงการสร้างเงื่อนไข และทรัพยากร ที่ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกพลังตัดสินใจ แสดงออก และสร้างผลกระทบต่อชีวิตตนเองและสังคมอย่างมีอำนาจจริง ผู้เรียนที่ได้รับการใช้อำนาจ จะได้รับโอกาสสำคัญ 4 อย่าง คือ (1) *ได้มีเสียง (Voice)* คือการที่ผู้เรียนได้พูด ได้ออกความเห็น ได้รับการรับฟัง และมีผลต่อกิจกรรม หรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับตน (2) *ตัดสินใจด้วยตนเอง (Decision)* สามารถตั้งเป้าหมาย คิดแล้วลงมือ และมีผลลัพธ์ที่เกิดจากการเลือกของตน (3) *มีสำนึกเชิงวิพากษ์ (Critical Consciousness)* มองเห็นโครงสร้างและบริบทที่มีอิทธิพลต่อชีวิต และสามารถตั้งคำถาม หรือเปลี่ยนแปลงได้ (4) *มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (Participation)* ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกับผู้อื่น

เมื่อได้รับการใช้อำนาจ 4 อย่างนั้นแล้ว ผู้เรียนจะได้นำมาใช้ฝึกตน และเรียนรู้ฝึกฝนทักษะด้านสังคม-อารมณ์ตัวอื่นๆ ให้ครบถ้วนและเข้มแข็งยิ่งขึ้น เช่น ทักษะการรับฟังผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรับฟังความเห็น ที่ต่างอย่างให้เกิดริหรือแสดงความเคารพ ทักษะความร่วมมือ ทักษะการให้และรับ (Give and Take) ทักษะการอยู่กับความไม่ชัดเจน ไม่แน่นอน (Ambiguity) ทักษะการให้ความเห็นอกเห็นใจ (Compassion) ทักษะการแข่งขันแบบร่วมมือ (Collaborative Competition) ทักษะการให้ความรักแบบไร้เงื่อนไข (Unconditioned Love) เป็นต้น

ผมมีความเห็นว่า สังคม-อารมณ์ศึกษาแบบใช้อำนาจ ผสานกับการโค้ชที่ดี จะหนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพลิกโฉมตนเองในมิติด้านสังคม-อารมณ์ สู่การเป็นผู้เห็นแก่ส่วนรวม และร่วมพลิกโฉมสังคม

จะเห็นว่า Transformative SEL มีความเชื่อมโยงกับ Transformative Student Voice (gotoknow.org/posts/tags/TSV) ตามที่เสนอไว้ในหนังสือ *พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา*¹

ผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียนจากการได้รับการเอื้ออำนาจ

เมื่อได้รับการเอื้ออำนาจ และได้ทำกิจกรรม ตามด้วยการสะท้อนคิดร่วมกัน ผู้เรียนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ

- *ทักษะการจัดการตนเอง หรือความมั่นใจตนเอง (Self-Efficacy)* ผู้เรียนจะมีความเชื่อว่า “ฉันสามารถทำให้สิ่งที่ฉันตั้งใจให้เป็นจริงได้” นี่คือนพลังที่จะนำไปสู่ความกล้าที่จะเป็นผู้ริเริ่มเปลี่ยนแปลงพลิกโฉมสังคมในอนาคต เพราะจะเป็นคนมีเป้าหมายชีวิต ความตั้งใจมุ่งมั่นยืนยาว มีความอดทนมานะพยายามเมื่อเผชิญอุปสรรค
- *ความไว้วางใจตนเอง (Self-Trust)* ผู้เรียนจะรู้วิธีจัดการอารมณ์ รู้แหล่งแรงจูงใจของตน รู้ว่าความผิดพลาดคือบทเรียน นำสู่ความมั่นคงภายในในระดับสูง
- *ความตระหนักรู้เชิงวิเคราะห์ (Critical Awareness)* ผู้เรียนจะไม่รับข้อมูลหรือกฎเท่านั้น แต่จะตั้งคำถาม ทำความเข้าใจบริบท มองผลกระทบต่อนักเรียนและต่อสังคม และวิเคราะห์ “โครงสร้าง” ที่มีผลต่อชีวิต นี่คือนพื้นฐานของพลเมืองที่คิดเป็น
- *เกิดพลังร่วมริเริ่มกระทำการ (Collective Agency)* เมื่อแต่ละคนมีพลังแล้ว จะตามมาด้วยความร่วมมือ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วม การสร้างกติการ่วมที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายของ Transformative SEL

ผลกระทบเชิงเปลี่ยนแปลงบรรยากาศทางสังคม ของผู้เรียน

เมื่อ Transformative SEL และการเอื้ออำนาจเกิดผลจริง จะเห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันระหว่างผู้เรียนกับครู และผู้ใหญ่อื่นๆ ดังต่อไปนี้

- *ความไว้วางใจต่อกันและกัน (Mutual Trust)* ทั้งไว้วางใจระหว่างบุคคล และไว้วางใจต่อกลไกกฎระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน รวมทั้งลอคอคติต่อกัน ลดการแบ่งแยก เกิดระบบความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง
- *ความผูกพันต่อสังคม (Civic Engagement)* และเข้าร่วมกิจกรรม (Collective Action) ผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการที่เอื้ออำนาจจะสนใจปัญหาสังคม เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ร่วมแก้ปัญหาเชิงระบบ
- *ความเท่าเทียม และการเปลี่ยนแปลงสังคม (Equity and Social Change)* เมื่อทุกคนได้รับอำนาจจริง ความเหลื่อมล้ำจะลดลง ระบบจะรับฟังเสียงคนชายขอบ กติกาและพื้นที่สาธารณะจะเป็นธรรมขึ้น
- *สุขภาวะในวงกว้าง* ผลของสังคม-อารมณ์ศึกษาแนวเอื้ออำนาจไม่ได้จำกัดที่สุขภาพจิตหรือความสุขเฉพาะบุคคลเท่านั้น แต่จะขยายสู่สุขภาวะชุมชน ที่สัมผัสได้

ผมขอเสนอ การแปลงโฉม สังคม-อารมณ์ศึกษา สู่วาทารที่ไม่เพียงพัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย แต่จะมีผลยิ่งใหญ่ระดับ พัฒนาคุณภาพสังคมไทย ได้จริง เรียกชื่อว่า *ขบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย (Thailand Wisdom Evolution Movement)*

“สังคม-อารมณศึกษาแบบเอื้ออำนาจผสานกับการโค้ชที่ดี
จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพลิกโฉมตนเอง
ในมิติด้านสังคม-อารมณ์ สู่การเป็นผู้เห็นแก่ส่วนรวม
และร่วมพลิกโฉมสังคม”

ขบวนการวิวัฒนปัญญาสังคมไทย

เน้นทั้งปัญญาภายนอก และปัญญาภายใน เพื่อร่วมกันก้าวข้ามความท้าทายในสังคมทั้งที่เห็นเด่นชัด และที่ซ่อนเร้น ในทุกอณู หรือทุกภาคส่วนของสังคม โดยไม่มุ่งตำหนิหรือกล่าวหาซึ่งกันและกัน มุ่งหาสาเหตุระดับรากเหง้า (Root Cause) นำมาใช้ในการดำเนินการ วิวัฒน์ปัญญา (Wisdom Development) ทั้งปัญญาภายนอก และปัญญาภายใน ทั้งปัญญาบุคคล และปัญญาสังคม ทั้งปัญญาของภาคส่วน และปัญญาเชิงระบบ

นี่คือ ยุทธศาสตร์ชาติทางจิตวิญญาณและปัญญา ที่แปลงหลักการตะวันตก ตามที่เสนอในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition* (2025) และในแหล่งความรู้ด้าน SEL อื่นๆ ของตะวันตก สู่การพัฒนาพลเมืองไทยให้มีปัญญา อารมณ์ จริยธรรม และพลังพลเมือง ในลักษณะ “ตื่นรู้ภายใน เกื้อกูลภายนอก” ร่วมสร้างระบบสังคมที่ยุติธรรม เอื้อการงอกงาม และร่วมสร้างอนาคตอย่างยั่งยืน ประยุกต์ใช้พลังพลเมือง เพื่อพลิกโฉมสังคมไทย สู่สังคมรายได้สูง สังคมดี มีสุขภาวะถ้วนหน้า (Well-Being for All) และปรับตัวได้ต่อเนื่อง เป็นสังคมแห่งปัญญาและเมตตา

ใช้โมเดล 3 × 3 × 3 เป็นโครงสร้างปฏิบัติการหลัก

โมเดลการดำเนินการ 3 × 3 × 3 ประกอบด้วย 3 ระดับ 3 แกน
คุณค่า 3 กลไกขับเคลื่อน

3 ระดับ ได้แก่

1. บุคคล การเติบโตภายใน เน้นฝึกสติรู้ตน ควบคุมอารมณ์
จริยธรรม พลังชีวิต (Agency) เพื่อพัฒนาด้านใจ-ปัญญา-
อัตลักษณ์สู่การเป็นคนที่มั่นคงภายใน
2. ความสัมพันธ์ ฝึกปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน พัฒนาความไว
างใจ การสื่อสารเชิงเคารพและให้เกียรติกัน ฝึกแก้ข้อขัดแย้ง
การมีส่วนร่วม เป้าหมายการมีวัฒนธรรมร่วม เป็นชุมชนที่มี
ความเกื้อกูล
3. โครงสร้าง เน้นการเปลี่ยนวัฒนธรรมสู่การมีนโยบายที่มีความ
ยุติธรรม กระจายอำนาจ รับฟังเสียงของประชาชน ระบบ
งบประมาณที่กระจายผลประโยชน์ เป้าหมายที่ระบบและ
อำนาจที่ไม่กดทับความเป็นมนุษย์

3 แกนคุณค่า ที่บูรณาการกัน และเป็นเสมือนยาดำแทรกอยู่ใน
ทุกเรื่อง ทุกกิจกรรม ได้แก่

1. ความเท่าเทียม ด้านโอกาส ทรัพยากร เสี่ยง ศักดิ์ศรี
2. คุณธรรมสาธารณะ ด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อ
ส่วนรวม ความกล้าหาญทางจริยธรรม
3. พลังพลเมือง (Agency) ที่กล้าคิด กล้าทำ กล้าเปลี่ยนไม่ยอม
จำนน

3 กลไกขับเคลื่อน เพื่อพลิกโฉมสังคม ได้แก่

1. ระบบเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Cycle) ในชีวิตจริง เช่น ร่วมกันทำโครงการเรียนรู้จากการรับใช้สังคม (Service Learning) โครงการพัฒนาชุมชน (Community Development Project) กิจกรรมสาธารณะ (Civic Action) กิจกรรมสร้างนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) เป็นต้น
2. ระบบการสะท้อนคิดและสุนทรียสนทนา เรียนรู้จากการรับฟังซึ่งกันและกัน เปิดเผยความคิดต่อกัน วงสุนทรียสนทนาข้ามวัยเวทีชุมชน
3. การประเมินเพื่อพัฒนา (DE – Developmental Evaluation) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันตีความข้อมูล (ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ) ความก้าวหน้าการดำเนินการโครงการที่มีเป้าหมายร่วมกัน ร่วมกันปรับนโยบาย หรือหาทางพัฒนาสู่เป้าหมายนั้น โดยทุกคนมีส่วนร่วมกันดำเนินการต่อเนื่อง

โมเดล 4 เสาหลัก

เพื่อเป็นทางเลือก และเพื่อความชัดเจนในหลักการ ขอเสนออีกโมเดลหนึ่งสำหรับเลือกใช้ หรือใช้ควบคู่ คือโมเดล 4 เสาหลัก ประกอบด้วย

เสาหลักที่ 1 การศึกษาฐานสมรรถนะใจ (SEL in Education) สถาบันพัฒนาครูบูรณาการ TSEL ในการฝึกครูรุ่นใหม่และครูประจำการ เปลี่ยนโรงเรียนจาก “โรงงานผลิตคนเก่ง” เป็น “พื้นที่ปลอดภัยของการเติบโต” มี TSEL บูรณาการอยู่ในทุกกิจกรรม ทักษะ เพื่อเป้าหมายจิตใจเข้มแข็ง (Self-Awareness & Self-Management) ใจเขาใจเรา

(Social Awareness & Relationship Skills) คิดเป็นทำเป็น (Responsible Decision-Making) และจิตสาธารณะ (Transformative Civic Engagement)

ยกเลิกการประเมินครูด้วยเอกสาร แต่ประเมินด้วย “บรรยากาศห้องเรียน” (Classroom Climate) และทักษะการเป็น “กระบวนกร” (Facilitator) ดูแลนักเรียน (และครู) ด้วยระบบ “เพื่อนช่วยเพื่อน” (Peer Support) ที่เข้มแข็ง ลดปัญหาการรังแก (Bully) ด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) แทนการลงโทษ

ประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนแบบองค์รวม โดยใช้ Portfolio, การสังเกต, และการประเมินโดยชุมชน

เสาหลักที่ 2 ครอบครัวและชุมชนฐานปัญญา (Community & Family SEL) สร้าง “หมู่บ้าน/ชุมชน” ที่ทำหน้าที่เป็น “ตาข่ายรองรับทางใจ” (Safety Net) วัด/มัสยิด 2.0 พัฒนาศาสนสถานให้เป็น “ศูนย์บำบัดทุกข์ทางใจ” (Spiritual Community Hub) โดยผู้นำศาสนาต้องผ่านการอบรมทักษะการฟัง (Deep Listening) และ Basic Counseling พ่อแม่ มีหลักสูตร “พ่อแม่มือใหม่” ที่รัฐสนับสนุน (เรียนฟรี/ลดหย่อนภาษี) เพื่อสอน Positive Parenting ตัดวงจรความรุนแรงในครอบครัว มีศูนย์เรียนรู้ครอบครัวสุขภาพะทุกอำเภอ อสม.ทางจิต ยกย่อง อสม. ให้มีทักษะคัดกรองสุขภาพจิตเบื้องต้น เพื่อดูแลคนในชุมชน ธนาคารเวลาชุมชน แลกเปลี่ยนทักษะทางสังคม-อารมณ์ข้ามรุ่น

เสาหลักที่ 3 องค์กรแห่งความสุขและผลิตภาพ (Workplace Well-Being) เปลี่ยนที่ทำงานจาก “ระบบเจ้านาย-ลูกน้อง” เป็น “พื้นที่แห่งความร่วมมือ” ความปลอดภัยทางใจ กฎหมายแรงงานต้อง

คุ้มครอง “ความปลอดภัยทางใจ” ไม่ใช่แค่ทางกาย (เช่น การถูกคุกคาม ต้องร้องเรียนได้) ผู้บริหาร ผู้บริหารต้องผ่านการประเมิน EQ และ ธรรมภิบาล (Governance) เพื่อแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ มีหลักสูตร ผู้นำแห่งความเห็นอกเห็นใจ สำหรับผู้บริหาร Reskilling อบรมทักษะ “Empathy & Collaboration” ให้พนักงานทุกระดับ เพื่อรองรับการทำงาน ร่วมกับ AI ทุนสนับสนุน มีกองทุนพัฒนาความฉลาดทางสังคมและ อารมณ์ในที่ทำงาน

เสาหลักที่ 4 สื่อและพื้นที่ดิจิทัลสร้างสรรค์ (Digital Citizenship) เพื่อสร้างพลเมืองดิจิทัลที่มีจริยธรรมและความรับผิดชอบ ผ่านการ ส่งเสริมการบูรณาการ SEL ในรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และโซเชียล มีเดีย รวมทั้งป้องกันสื่อที่ชักจูงไปในทางเสื่อม เช่น Algorithm Watch รัฐและภาคประชาสังคมร่วมมือกันตรวจสอบสื่อที่สร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) ส่งเสริมเนื้อหาสร้างสรรค์ สนับสนุนทุนสร้างสื่อ (ละคร, เกม, TikTok) ที่สอดแทรก SEL และความเท่าเทียม โดยไม่ยึดเยียด ศีลธรรมแบบเก่า ทุนสนับสนุนสื่อดี กองทุนสื่อสร้างสรรค์มีทุนสนับสนุน สื่อเพื่อสังคมอารมณ์สุข รางวัล จัด “รางวัลสื่อเมตตา” เพื่อส่งเสริม เนื้อหาที่พัฒนาทักษะ SEL

*“ความสำเร็จเล็กๆ ที่เห็นเป็นรูปธรรม
เป็นพลังสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคง ขยายตัว และต่อเนื่อง
ของกระบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย”*

ไม่ว่าใช้โมเดลใด ขบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย สนธิ (Synergy) สองพลังหลัก คือ “พลังแห่งสติและปัญญา” และ “พลังแห่งความเท่าเทียมและเกื้อกูล”

โครงสร้างกลไกกำกับและขับเคลื่อนเชิงนโยบาย

ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

ระดับชาติ ผมมีความเห็นว่าเพื่อให้เกิดผลจริงจังและดำเนินการต่อเนื่องยาวนาน (10-20 ปี) ไม่ควรใช้กลไกทางการเมือง ควรใช้กลไกของความพร้อมใจกันของภาคประชาชน องค์การชุมชน ภาครัฐ (กระทรวง ศึกษาธิการ สาธารณสุข พัฒนาชุมชนและความมั่นคงของมนุษย์ มหาดไทย สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) หน่วยงานของรัฐที่ไม่เป็นหน่วยราชการ (เช่น สสส. ศูนย์คุณธรรม มูลนิธิยุวพัฒน์) และภาควิชาการ ร่วมกันจัดตั้งและดำเนินการหน่วยกำกับดูแลและหนุนนำระดับชาติ โดยมีคณะเลขานุการกิจที่เข้มแข็ง

กรอบพัฒนา และระดับเป้าหมายการดำเนินการ (Thailand SEL Framework) สำหรับใช้เป็น “เข็มทิศร่วม” ของทุกภาคส่วน กรอบดังกล่าวครอบคลุมคนทุกอายุ ทั้งในเมืองและในชนบททางไกล ทั้งคนในระบบที่เป็นทางการและคนนอกระบบ

งบประมาณแผ่นดิน แบบ เน้นความเท่าเทียม (Equity-Based Budgeting) คือพื้นที่ที่เปราะบางได้มากกว่า

กลไกขับเคลื่อนเชิงกลยุทธ์

ใช้ 3 กลไกคือ

1. ใช้นโยบายเป็นคานงัด ตัวชี้วัดความสำเร็จ เปลี่ยนตัวชี้วัดความสำเร็จของชาติ จาก GDP อย่างเดียว เป็น GDP + GNH (Gross National Happiness/Well-Being) ระบบงบประมาณ จัดสรรงบประมาณแบบ “Integration” คือโครงการไหนมี SEL ผลสมอยู่ จะได้รับงบประมาณสนับสนุนพิเศษ
2. ใช้ความเท่าเทียมเป็นแว่นขยาย ทุกโครงการต้องตอบคำถามว่า “คนกลุ่มเปราะบาง (คนจน, คนพิการ, กลุ่มชาติพันธุ์) ได้ประโยชน์อย่างไร” จัดสรรทรัพยากรแบบ “เอียงข้างคนจน” (Pro-Poor) คือให้โรงเรียน/ชุมชนที่ขาดแคลน มากกว่าปกติ เพื่อปิดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ
3. ใช้ปัญญาเป็นเข็มทิศ บูรณาการงานของ สสส., กรมสุขภาพจิต, กระทรวงศึกษาธิการ ศูนย์คุณธรรม มูลนิธิยุวพัฒน์ ฯลฯ ให้เป็น “ภาคีเครือข่ายสุขภาวะทางปัญญาแห่งชาติ” เพื่อไม่ให้ต่างหน่วยต่างทำ

ชาลาดำเนินการ (Implementation Platform)

มีการออกแบบชาลาปฏิบัติการที่ส่งมอบผลลัพธ์การพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์เชิงระบบในชีวิตจริง เห็นผลกระทบได้ชัดเจน อย่างน้อย 3 กลุ่มคือ

1. ชาลาปฏิบัติการในสถานศึกษา (โรงเรียน มหาวิทยาลัย) สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัย (สนามพลังบวก) มีสถานักเรียน มีโครงงานฐานชุมชน กิจกรรมรับใช้สังคม นักเรียนนักศึกษา

ร่วมกำหนดกติกาสถานศึกษา มีกิจกรรม TSV/TSA¹ และหนังสือ *พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา*² 2569)

2. **ซาลาปฏิบัติการในชุมชน** มีซาลาการทำงานร่วมกันระหว่าง วัด (มัสยิด โบสถ์คริสต์) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และศูนย์เรียนรู้ในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานที่เป็นกลไกสุขภาพะในชุมชน เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อร่วมกันสร้างกิจกรรมและระบบนิเวศที่หนุนการพัฒนาสังคม-อารมณ ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน
3. **ซาลาปฏิบัติการในสถานที่ทำงาน หรือองค์กร** พัฒนาการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณในที่ทำงาน (Work-Place SEL) เช่น ภาวะผู้นำที่เห็นอกเห็นใจ (Empathy) ระบบนิเวศสุขภาพะวัฒนธรรมแห่งคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

ใช้โมเดล L-C-A-R-A-S 6 ขั้นตอน

เพื่อปฏิบัติและฝึกการพัฒนาทักษะสังคม-อารมณ์ในทุกกิจกรรม
 อย่างเป็นกิจวัตร แนะนำให้ใช้โมเดล L-C-A-R-A-S L = Listen (ฟัง
 อย่างลึก), C=Co-Design (ร่วมกันออกแบบ), A = Act (ลงมือปฏิบัติ,
 R = Reflect (สะท้อนคิด), A = Adapt (ปรับปรุง), S = Scale (ขยายผล)
 โดยทำอย่างเป็นวงจรต่อเนื่องในทุกเรื่อง ทุกกิจกรรม จนเป็นนิสัย หรือ
 เป็นวัฒนธรรม

กิจกรรมตัวอย่าง

เป็นกิจกรรมที่รวมตัวกันทำได้ทันที เช่น

- กลุ่มเยาวชนพัฒนาหมู่บ้าน ร่วมกันศึกษาหนังสือ วิถีชุมชน :
*คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้การทำงานชุมชนเป็นเรื่องสนุก (เครื่องมือ
 7 ชิ้น)* โดยโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ นำมาใช้หาปัญหาสำคัญ
 ของชุมชน แล้วร่วมกันทำงานเพื่อแก้ปัญหาที่เลือกมา 1 อย่าง
 ซึ่งอาจต้องทำต่อเนื่องเป็นปี และมีผู้ใหญ่ช่วยให้คำแนะนำ
 ปรัชญา ในระหว่างนั้น มีการตั้งวงสะท้อนคิดร่วมกันว่า ตนได้
 เรียนรู้และพัฒนามิติด้านสังคม-อารมณ์ด้านใดบ้าง เกิดการ
 พัฒนาได้อย่างไร เพราะอะไร คิดว่าเป็นคุณค่าต่อชีวิตของตน
 ในภายหน้าอย่างไร เป็นต้น
- ในกิจกรรมข้างบน อาจจัดเป็นเวทีสาธารณะในหมู่บ้าน
 เชิญปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชนมารับฟังข้อค้นพบ และ
 ข้อเสนอแนะของเยาวชน เพื่อขอคำแนะนำ ช่วยหนุน และขยายผล
- *เครือข่ายครอบครัวพัฒนาสังคม-อารมณ์* ในชุมชนหรือหมู่บ้าน
 ตั้งวงคุยกันสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 ความสำเร็จ และความท้าทายในการโค้ชให้ลูกหรือบุตรหลาน

รู้จักพัฒนามิติต่างด้านอารมณ์-สังคมของตน รู้จักจำกัดการใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างพอเหมาะพอควร รวมทั้งอาจแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาตนเองด้านสังคม-อารมณ์ เป็นต้น

- *เวทีสุนทรียสนทนา* ในชุมชน ที่เป็นการเสวนาข้ามวัย ข้ามกลุ่ม เพื่อเข้าใจซึ่งกันและกันในชุมชน
- *กลุ่มข้าราชการที่มีหัวใจของมนุษย์* ให้บริการประชาชนด้วยหัวใจ รวมตัวกันสะท้อนคิดถอดบทเรียน ว่าวิถีปฏิบัติเช่นนั้น ให้ผลดีด้านสังคม-อารมณ์แก่ตนเองอย่างไร มีแนวทางการยกระดับขึ้นไปอีก ได้อย่างไร เป็นต้น

หนุนด้วยตัวชี้วัดความสำเร็จ

ใช้ความสำเร็จเล็กๆ เป็นพลังหนุนการหมุนวงล้อหรือวงจรแห่งการพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ที่ส่งผลเชิงระบบให้เกิดชุมชนหรือสังคมสุขภาวะ โดยต้องไม่มุ่งวัดเป็นคะแนน ไม่มุ่งที่การได้คะแนนสูง แต่มุ่งหาความสำเร็จเล็กๆ มาตีความสะท้อนคิดหาความหมายร่วมกัน ตามวงจร Kolb's Experiential Learning Cycle เพื่อให้หลักการเชิงนามธรรมที่ร่วมกันตีความได้ เป็นพลังหมุนวงจรกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ตัวชี้วัดที่น่าสนใจ เช่น

- ดัชนีความไว้วางใจ (Trust Index) มีการศึกษาเชิงวิชาการเรื่องนี้มากมาย สรุปง่ายๆ ว่า ความไว้วางใจมี 3 มิติ คือ ไว้วางใจตนเอง ไว้วางใจผู้อื่น และไว้วางใจซึ่งกันและกัน คนที่ความไว้วางใจตนเองต่ำ จะซื่อสัตย์และคอร์รัปชันง่าย หากความไว้วางใจคนอื่นต่ำสังคมจะแตกแยกและรุนแรง

หากความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Mutual Trust) ต่ำ เศรษฐกิจจะพังเพราะต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) สูง ขบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย ส่งเสริมให้มีการทำงานวิชาการเรื่องดัชนีความไว้วางใจในสังคมไทย เอามาพัฒนาเป็นเครื่องมือที่ใช้ง่ายสำหรับคนทั่วไปนำมาใช้ประเมินผลกระทบของกิจกรรมที่ตนร่วมกันดำเนินการ

- วัดระดับความมั่นใจตนเอง (Self-Efficacy) ของผู้เข้าร่วม ซึ่งมีวิธีวัดทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ที่ทำได้ง่ายๆ เช่น
 - ในระดับบุคคล ใช้ 3 คำถาม (1) เมื่อเจอปัญหาในชุมชน ท่านมั่นใจแค่ไหนที่ท่านมีส่วนช่วยแก้ไขได้ (2) ท่านมั่นใจแค่ไหนในการพูดคุยกับคนที่คิดต่างจากท่าน (3) แม้จะยากลำบาก ท่านมั่นใจแค่ไหนว่าจะไม่ล้มเลิกกลางคัน
 - วิธีวัดที่เรียกว่า การถามย้อนหลัง (Retrospective Pre-Test) ใช้คำถามว่า “ก่อนมาร่วมกิจกรรม วันนั้นท่านมีความมั่นใจระดับไหน... และวันนี้ท่านมีความมั่นใจระดับไหน”
 - วัดเชิงพฤติกรรม (Behavioral Observation) เช่น จาก “ผู้สังเกตการณ์” เปลี่ยนเป็น “อาสาสมัคร” หรือไม่ จาก “คนนั่งหลังห้อง” ขยับมา “นั่งหน้า/ถือไมค์” หรือไม่ มีการริเริ่มชักชวนคนอื่นมาร่วมด้วยหรือไม่

ความสำเร็จเล็กๆ ที่เห็นเป็นรูปธรรม เป็นพลังสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคง ขยายตัว และต่อเนื่องของ ขบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย

กลไกสนับสนุน (Support Mechanisms)

ขบวนการวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย ต้องการกลไกสนับสนุน เพื่อให้เกิดวงจรการเรียนรู้ขึ้นในกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว กลไกสนับสนุนจึงได้แก่

- ระบบวิจัยและพัฒนา เพื่อมีฐานข้อมูลติดตามผลระยะยาว 20 ปี มีการวิเคราะห์ประมวลผลสำหรับหนุนการปรับระบบ ปรับกลไกการดำเนินการเป็นระยะๆ และเพื่อนำผลออกสื่อสาร สังคม เพื่อให้มีแรงสนับสนุนจากสังคม
- ระบบการประเมินเพื่อพัฒนา (DE – Developmental Evaluation) เพื่อมีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) สำหรับนำมาตั้งวงสนทนา (Dialogue) ในหมู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เพื่อทำความเข้าใจผลกระทบ และความท้าทาย ที่เกิดขึ้น นำสู่ การทำความเข้าใจหรือข้อตกลงการดำเนินการในระยะต่อไป ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มจะเป็นผู้ดำเนินการอะไรบ้าง เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าต่อเนื่องของขบวนการวิวัฒน์ปัญญา สังคมไทย

- ระบบงบประมาณสนับสนุน ทั้งจากภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคการกุศล เพื่อให้ดำเนินการได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องระยะยาว
- ระบบการมีส่วนร่วม เช่น สภาเยาวชนปัญญาชนสาธารณะแห่งชาติ การจัดฟอรัมวิวัฒน์ปัญญาสังคมไทย รายไตรมาส โดยจัดในส่วนกลาง และในภูมิภาคสลับกัน สร้างความคึกคักต่อเนื่อง
- ระบบข้อมูลและสารสนเทศที่มีความแม่นยำ ครบถ้วน และทันเวลา สนับสนุนระบบวิจัยและพัฒนา สำหรับนำข้อมูลไปวิเคราะห์สังเคราะห์ประมวลองค์ความรู้ ออกสื่อสารคุณค่า
- ระบบสื่อสารสาธารณะ เพื่อสื่อสารคุณค่าต่อสังคมระยะยาว สื่อสารความก้าวหน้า สื่อสารความท้าทาย สื่อสารความสำเร็จเล็กๆ ในพื้นที่หรือกลุ่มเฉพาะ ที่เป็นตัวอย่างให้แก่พื้นที่อื่น หรือกลุ่มอื่นได้ เป็นกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ระวังปัจจัยบ่อนทำลาย

ปัจจัยหรือพฤติกรรมบ่อนทำลายที่พบบ่อยได้แก่

- ทำเป็นโครงการชั่วคราว
- ทำแบบสั่งการจากบนลงล่าง
- วัดผลแบบปรนัย
- โยนความรับผิดชอบให้ครู หรือเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ

ผลลัพธ์ที่จะ “พลิกโฉม” สังคมไทย

หากดำเนินการตามโมเดลนี้ เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับ ดังนี้

ระดับ	จากสภาพปัจจุบัน	สู่สภาพใหม่
คนไทย (ปัจเจก)	ใช้อารมณ์นำ, เชื่อว่าง่าย, รอคอยโชคชะตา	มีสติรู้ทัน, คิดวิเคราะห์เป็น, เชื่อมั่นในศักยภาพตนเอง (Agency)
ความสัมพันธ์ (Interpersonal)	เกรงใจจนกีดกั้น, นิินทา, ขัดแย้งรุนแรง	สื่อสารตรงไปตรงมาด้วยความเคารพ (Assertiveness), ฟังด้วยหัวใจ, ร่วมมือกัน
สังคม (Societal)	ระบบอุปถัมภ์, เหลื่อมล้ำสูง, อำนาจนิยม	สังคมที่เป็นธรรม (Equity), เคารพความหลากหลาย, มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen)

“ใช้ความสำเร็จเล็กๆ เป็นพลังหนุนการหมุนวงล้อหรือวงจรแห่ง
การพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ที่ส่งผลเชิงระบบให้เกิด
ชุมชนหรือสังคมสุขภาวะ โดยต้องไม่มุ่งวัดเป็นคะแนน
ไม่มุ่งที่การได้คะแนนสูง แต่มุ่งหาความสำเร็จเล็กๆ
มาตีความสะท้อนคิดหาความหมายร่วมกัน”

สรุป

สังคม-อารมณ์ศึกษา แนวสร้างการพลิกโฉม (TSEL – Transformative Social and Emotional Learning) มุ่งใช้ สังคม-อารมณ์ศึกษา เป็นกลไกพลิกโฉมสังคม สู่สังคมที่มีความเจริญรุ่งเรือง มีความเสมอภาค มีความครอบคลุม มีความมั่นคง ผ่านกลไกการเรียนรู้บูรณาการทุกด้าน รวมทั้งด้านสังคม-อารมณ์ ทั้งในระดับบุคคล องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศ และโลก โดยเน้นการเรียนรู้และพัฒนาที่บูรณาการอยู่ในทุกกิจกรรมของสังคม

• • • • •

1

2

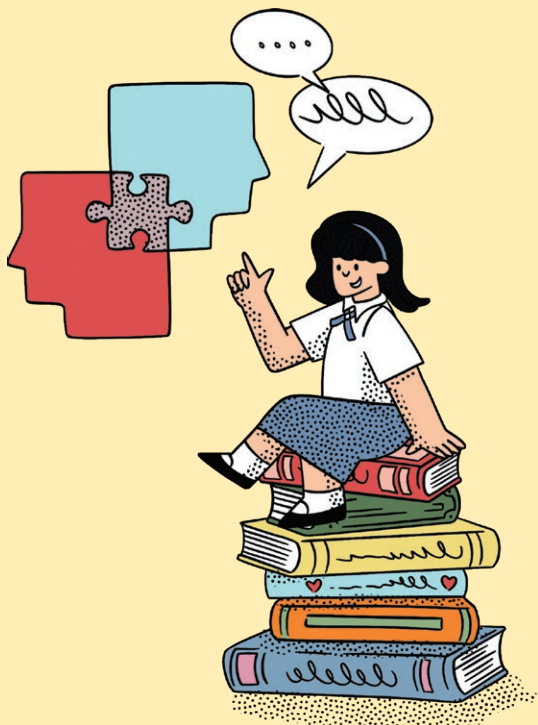

บทที่ 7

ปรับเปลี่ยนการติดตาม และประเมินผล

“ความหมายของการประเมิน ในระบบการศึกษายุค
ศตวรรษที่ 21 เน้นให้การประเมินเป็นส่วนหนึ่งของ
โครงสร้างรองรับการเรียนรู้ที่เอาใจใส่การเรียนรู้ของ
ผู้เรียนทุกคน ไม่ใช่เป็นเครื่องมือของระบบหรือวิธีคิด
แบบแพ็คติดออก”

สังคม-อารมณ์ศึกษา แนว TSEL (Transformative Social and Emotional Learning) เพื่อการพลิกโฉมบุคคลและสังคม ต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการเรียนรู้หลายด้าน จากวิธีการเดิมๆ ที่เราค้นเคย คือต้องเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้จาก “เรียนเชิงรับ” (Passive Learning) เป็น “เรียนรู้เชิงรุก” (Active Learning) และเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) โดยที่กระบวนการเรียนรู้แบบใหม่นี้ต้องเปลี่ยนมุมมองต่อการติดตามและประเมินผล จากเน้นการวัดผลลัพธ์ว่าบรรลุผลตามที่ต้องการหรือไม่ มองการประเมินเป็นส่วนแยกออกจากกระบวนการเรียนรู้ ผลของการประเมินนำสู่การตัดสินใจของคนสอบผ่าน กับคนสอบตก เปลี่ยนเป็นมองการประเมินว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เป็นส่วนช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนบรรลุผลตามที่ต้องการ ตามรายละเอียดในหนังสือ *การประเมินเพื่อมอบอำนาจการเรียนรู้* (2557) โดยวิจารณ์ พานิช ที่เดี๋ยวนี้นี้เรียกกันว่า AfL (Assessment for Learning) - ประเมินเพื่อการเรียนรู้ และ AaL (Assessment as Learning) – การประเมินเป็นการเรียนรู้

มุมมองใหม่ต่อ “การเรียนรู้” ในมิติของ TSEL อีกมุมมองหนึ่งคือการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเมื่ออยู่ในห้องเรียน หรือในโรงเรียน แต่เกิดขึ้นกับตัวเด็กในทุกที่ ตลอดเวลา ทั้งเวลาตื่นและเวลาหลับ 24 ชั่วโมงต่อวัน 7 วันต่อสัปดาห์ และ 365 วันต่อปี ดังนั้น ระบบนิเวศรอบตัวเด็กมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ การประเมิน SEL จึงต้องไม่ประเมินเฉพาะที่ตัวเด็ก ต้องประเมินผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และประเมินระบบนิเวศรอบตัวเด็กด้วย

ดังนั้น เพื่อให้สังคม-อารมณศึกษา ส่งผลพลิกโฉมสังคม (Social Transformation) ต้องพลิกโฉม (Transform) ระบบประเมินการเรียนรู้ โดยสิ้นเชิง

ให้ความหมายใหม่ต่อการประเมิน

เปลี่ยนเป้าหมายหลักของการประเมิน จากประเมินเพื่อตัดสินสู่ประเมินเพื่อหนุนการเรียนรู้ให้บรรลุผลที่ต้องการ ในผู้เรียนทุกคน - ย้ำคำว่า “ทุกคน” มองว่าการประเมินเป็นเสมือนเครื่องยนต์หรือแรงส่งสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) ของผู้เรียน ที่เราเรียกว่า เป็นการพลิกโฉม การประเมินจึงไม่ได้อยู่ที่ปลายทางของการเรียนรู้ แต่อยู่ตลอดทางของการเรียนรู้ ผลของการประเมินแทนที่จะใช้ตัดสินได้-ตก เก่ง-ไม่เก่ง แต่ใช้เป็นข้อมูลให้คำแนะนำป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ (Constructive Feedback) เพื่อหนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน

ย้ำว่า ความหมายของการประเมินในระบบการศึกษายุคศตวรรษที่ 21 ที่สภาพของระบบประชากรมีคนเกิดน้อยกว่าคนตาย นี้ เน้นให้การประเมินเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างรองรับการเรียนรู้ ที่เอาใจใส่การเรียนรู้ของผู้เรียนทุกคน (ย้ำคำว่า ทุกคน) ไม่ใช่เป็นเครื่องมือของระบบหรือวิธีคิดแบบ “แพ้คัดออก”

การประเมินจึงไม่ควรจัดแบบ “เสือโหล” แต่ควร “ตัดเฉพาะตัว” เพื่อให้ได้ข้อมูลผลลัพธ์ หรือความก้าวหน้าของการเรียนรู้เฉพาะตัวสำหรับให้คำแนะนำป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมเจาะต่อผู้เรียนแต่ละคน

อีกความหมาย หรือคุณค่าหนึ่งของการพลิกโฉมการประเมิน คือ การ “คืนอำนาจ” (Empowerment) ให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้มีบทบาทสำคัญทั้งในการตั้งเป้าหมายของการเรียน และในการประเมิน ดังจะกล่าวถึงต่อไป และตามในหนังสือ *การประเมินเพื่อมอบอำนาจการเรียนรู้* (2557) โดยวิจารณ์ พานิช อันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความงอกงามของพลังความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (Agency) ขึ้นในตัวผู้เรียน เป็นการวางรากฐานการมีบทบาทเป็นผู้ร่วมพลิกโฉมสังคมในอนาคต

ความหมายที่กว้างขึ้นไปอีก การประเมินเป็นกระบวนการเพื่อส่งเสริมการสะท้อนคิด การเข้าใจบทเรียนจากประสบการณ์จริง การปรับตัวของระบบการสอน การมีส่วนร่วมของทุกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Multi-Stakeholder Feedback) ไม่ใช่เพื่อวัดคะแนนแบบเดิม ไม่ใช่เพื่อมีผู้ชนะและผู้แพ้ ไม่ใช่เพื่อหาคนเรียนเก่งและเรียนอ่อน ไม่ใช่เพื่อเป็นเครื่องมือแสดงอำนาจของผู้ประเมิน

ความหมายที่ลึกไปอีกทาง คือ *ประเมินความพร้อม* (Readiness Assessment) ที่เสนอไว้ในหนังสือ *โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้* (2566) บทที่ 9 หน้า 131-147 ซึ่งเป็นการประเมินที่ต้นทาง สำหรับใช้เตรียมตัวผู้เรียน และสำหรับครูใช้ประกอบการออกแบบการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

แนวคิดใหม่ของการประเมิน จากหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition* (2025) มองว่า ต้องปรับแนวคิดด้านการประเมินใน 5 มิติ คือ (1) เปลี่ยนจากมุ่งประเมินผลลัพธ์ (Outcome-Based) เป็นมุ่งประเมินการเติบโตหรือการพัฒนา (Growth-Based) (2) เปลี่ยนจากการสอบจัดโดยกลไกนอกโรงเรียนหรือชั้นเรียน (External Evaluation) เป็นการสอบหรือการประเมิน อยู่ภายในชั้นเรียนหรือภายในบทเรียน (Embedded Assessment) (3) เปลี่ยนจากการ

สอบมาตรฐาน (Standardized Evaluation) ผู้ประเมินเป็นรายคน (Individualized Assessment) (4) เปลี่ยนจากครูหรือนักวิชาการศึกษา เป็นเจ้าของการประเมิน เป็นทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เรียน ร่วมเป็นเจ้าของ (Co-Own) (5) เปลี่ยนจากเน้นสร้างความรู้รอบตัวต่อการเรียน เป็นเน้นการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

รื้อถอนระบบประเมินแบบเก่า และสร้างใหม่

ระบบประเมินแบบเก่าถูกใช้เป็นกลไกของระบบบริหารการศึกษา ของประเทศ เพื่อควบคุมกำกับโรงเรียนและครู และครูก็ใช้เป็นเครื่องมือ ควบคุมดูแลให้นักเรียนปฏิบัติตามอีกต่อหนึ่ง แนวทางนี้เป็นอุปสรรค ขัดขวางการใช้ TSEL เป็นเครื่องมือพลิกโฉมสมรรถนะของนักเรียน ครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ซึ่งจะนำสู่การพลิกโฉมประเทศไทยสู่ ประเทศรายได้สูง สังคมดี อีกต่อหนึ่ง ระบบประเมินแบบนี้เรียกว่า Summative Evaluation (การประเมินผลปลายทาง) จุดอ่อนที่สำคัญคือ ไม่มีโอกาสใช้ผลการประเมินนี้เพื่อเป็นข้อมูลป้อนกลับสู่การปรับปรุง ใดๆ เลย

ระบบประเมินแบบใหม่ เพื่อหนุน TSEL และหนุนการเรียนรู้ อย่างครบด้าน (Holistic Learning) ของนักเรียน เรียกว่า Formative Assessment (การประเมินเพื่อพัฒนา หรือ การประเมินระหว่างเรียน) ซึ่งที่จริงไม่ใหม่ แต่ระบบการศึกษาไทยไม่หนุนให้ใช้อย่างจริงจัง เพราะ ไม่สนองอำนาจของส่วนกลาง รายละเอียดโดยพิสดารมีในหนังสือ การประเมินเพื่อมอบอำนาจการเรียนรู้ (2557) (gotoknow.org/posts/tags/ประเมินเพื่อมอบอำนาจ) ที่เสนอว่า การประเมินแบบนี้ต้องตาม

ด้วยการให้ข้อมูลป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ (Constructive Feedback) เพื่อช่วยหนุนให้ผู้เรียนปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ของตน ซึ่งจริงๆ แล้ว ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ก็จะได้รับประโยชน์จากการประเมินแบบนี้ด้วย เพราะจะสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับต่อตนเอง เพื่อพัฒนาตนเอง ให้ช่วยพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของเด็กให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ในชีวิตจริงเราไม่ควรเลิกการประเมินแบบ Summative Evaluation แต่ควรให้น้ำหนักน้อยลง และหนุนให้มีการใช้ Formative Assessment + Constructive Feedback ในชีวิตประจำวันของการเรียนรู้ โดยอาจให้น้ำหนักการประเมินสองแบบนี้ ในสัดส่วน 20 : 80 หรือ 10 : 90 โดยให้น้ำหนัก Formative Assessment ร้อยละ 80-90 สำหรับใช้หนุนการเรียนรู้และปรับตัวของนักเรียน และของผู้เกี่ยวข้อง

การประเมินอีกรูปแบบหนึ่งที่วงการศึกษไทยควรเรียนรู้และนำมาปรับใช้ สำหรับใช้พลังของการร่วมกันตีความสะท้อนคิดข้อมูลจากการประเมิน ผู้เรียนรับรู้ปรับตัวของผู้เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของนักเรียน การประเมินแบบนี้เรียกว่า DE – Developmental Evaluation (การประเมินเพื่อพัฒนา – gotoknow.org/posts/tags/DE) ที่จะกล่าวถึงต่อไป

ในบริบทไทย แนะนำแนวทาง 6 ประการคือ

1. เปลี่ยนวัฒนธรรมการสอบ จากสอบเพื่อตัดสิน สู่สอบเพื่อใช้หนุนการสะท้อนคิดเพื่อปรับปรุง โดยน่าจะมีมาตรการพัฒนาครูประจำการทุกคนในเรื่องนี้ และนำสู่หลักสูตรผลิตครูด้วย
2. สร้างระบบแฟ้มสะสมผลงาน TSEL ในระดับประเทศ สะสมผลงานด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านคุณธรรม ด้านพลเมือง สะสมตั้งแต่ชั้น ป. 1 - มหาวิทยาลัย

3. พัฒนาครูเป็นโค้ชด้านการประเมิน ชวนศิษย์ร่วมกันตั้งเป้าและออกแบบคำแนะนำป้อนกลับที่ต้องการ แทนการออกข้อสอบ
4. ใช้เทคโนโลยีช่วยการสะท้อนคิด (Reflection) หนุนการเรียนรู้ ไม่ใช่ใช้จัดอันดับ (Ranking) บอกว่าใครเรียนเก่ง ใครเรียนอ่อน เช่น ใช้ทำ E-Portfolio, Learning Dashboard, AI Reflection Assistant
5. เชื่อมการประเมินเพื่อหนุนการเรียนรู้ (AfL – Assessment for Learning หรือ Formative Assessment) กับสุขภาวะทางปัญญา (Spiritual Well-Being) อันได้แก่ ความหมายในชีวิต ความเมตตา ความรับผิดชอบ ความสงบภายใน ไม่แค่ประเมินพฤติกรรมภายนอก
6. ปรับระบบประกันคุณภาพการศึกษา จากเน้นเอกสาร เป็นเน้นการพัฒนาจริงอย่างต่อเนื่อง ใช้ระบบประกันคุณภาพเพื่อพัฒนา (Developmental QA)

ในบริบทไทย พึงระวังสิ่งที่จะทำลาย TSEL 5 ประการคือ (1) ทำเป็นรายการตรวจสอบ (Checklist) (2) ให้คะแนนอารมณ์ (3) แข่งขันการทำความดี (4) ใช้การประเมินเพื่อลงโทษ (5) ใช้สร้างภาพลักษณ์

ย้ำว่า ในบริบทใหม่ การประเมินเป็นพลังสู่การพลิกโฉม สุขภาพที่เด็กได้พัฒนาความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (Agency) ครูเปลี่ยนเป็นหุ้นส่วนของการเรียนรู้ (Learning Partner) โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้ สังคมมีพลังวัฒนธรรมสะท้อนคิด และประเทศมีการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในทุกกระบวน ทุกภาคส่วน

*“การประเมินการเรียนรู้แนวใหม่ในบทที่ 7 นี้
เน้นการประเมินแบบปัญญาและเมตตานิยม
และเน้นเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์แนวราบ
แทนวัฒนธรรมแนวตั้งในระบบการศึกษาไทย”*

เพิ่มมิติใหม่ของการประเมิน

ขยายขอบเขตการประเมินจาก “ตัวบุคคล” (Individual) ไปสู่ “ระบบนิเวศ” (Ecosystem) อย่างชัดเจน เพราะเราไม่สามารถคาดหวังให้ “ปลา” แข็งแรงได้หาก “น้ำ” ที่ปลาอาศัยอยู่นั้นเป็นพิษ เน้นประเมินสภาพแวดล้อมและบริบท ก่อนประเมินเด็ก ระบบการศึกษาต้องตรวจสอบว่าโรงเรียนสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” และ “โอกาส” ให้เด็กได้ฝึกฝน การพัฒนาด้านสังคม-อารมณ์ และด้านคุณลักษณะอื่นๆ ของตนเอง หรือยัง ถ้าสภาพแวดล้อมเป็นพิษ เราไม่ควรประเมินทักษะอารมณ์ของเด็ก แต่ควรประเมินความล้มเหลวของระบบ

เน้นการประเมินที่ช่วยสร้างความเสมอภาค ระวังเรื่องอคติทางวัฒนธรรม เครื่องมือวัดผลมาตรฐานมักสร้างจากบรรทัดฐานของตะวันตก การประเมินแบบ TSEL ต้องเปิดกว้างให้เด็กแสดงออกซึ่งทักษะทางสังคม-อารมณ์ ในแบบฉบับวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งในประเทศไทย มีหลายวัฒนธรรม

การประเมินแนวใหม่ เน้นการวัด “ความสัมพันธ์และสภาพแวดล้อม” ใน 4 มิติหลัก

1. ใน 3 สถานที่ คือ โรงเรียน บ้าน และในพื้นที่ดิจิทัลและสื่อสังคม (โซเชียลมีเดีย) โดยเน้น “การประเมินอำนาจ” โดยตั้งคำถามว่า ในความสัมพันธ์ภายใต้ 3 สถานที่นั้น ใครมีอำนาจกำหนดเกณฑ์

ใครได้ประโยชน์จากการวัด ใครเสียเปรียบ มีใครเป็นผู้ยึดกุมอำนาจ ควรมีการแบ่งปันอำนาจอย่างไร ควรใช้อำนาจแก่เด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ TSEL ของเขาอย่างไร ใครมีอำนาจกำหนดเกณฑ์ หากทางเพิ่มการประเมินความร่วมมือ (Collective Assessment) ได้แก่ ประเมินทีม ประเมินชุมชน ประเมินระบบสัมพันธ์

2. ใช้การให้คำแนะนำป้อนกลับ (Feedback) ที่เพื่อการให้เกียรติ ความเมตตาและหวังดี หนุนการเรียนรู้และพัฒนา ในลักษณะของ “วงจรป้อนกลับเชิงระบบ” (Systems Feedback Loops) ที่สะท้อนกลับสู่ครู หลักสูตร ผู้บริหาร และนโยบายด้วย ไม่จำกัดอยู่เพียงสะท้อนกลับสู่นักเรียน ซึ่งจะเป็นการป้อนกลับของระบบประเมินแนวสร้างการพลิกโฉม (Transformative Evaluation)
3. ใช้ DE – Developmental Evaluation เพื่อการเรียนรู้และร่วมกันพัฒนาสู่เป้าหมายร่วม ของภาคีหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยเริ่มจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ต้องการขับเคลื่อนร่วมกัน (Shared Goal) ที่มีมิติของเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่เหนือผลประโยชน์ส่วนตน (Shared Purpose) แล้วร่วมกันกำหนดกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น และร่วมกันกำหนดบทบาทหรือการกระทำของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละคน (หรือแต่ละฝ่าย) ว่าต้องเป็นผู้ทำ หรืองดเว้นการทำอะไร เมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งทีมประเมินนำผลการประเมินมาเสนอในวงสนทนาเสวนา (Dialogue) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันตีความ ว่าผลสำเร็จ และผลที่ยังไม่สำเร็จมีปัจจัยเกี่ยวข้องอะไรบ้าง และร่วมกันกำหนดกิจกรรม

และผู้รับผิดชอบทำกิจกรรมนั้นๆ ในรอบต่อไป เป็นวงจรเช่นนี้ ตลอดโครงการ

4. สู่เป้าหมายฝึกบทบาทพลิกโถมสังคม เริ่มจาก (1) พลิกโถมวัฒนธรรมอำนาจในโรงเรียน (2) พลิกโถมความเป็นพลเมืองดิจิทัล (3) พลิกโถมการมีส่วนร่วมของสังคม โดยเริ่มจากกิจกรรมเล็กๆ ใน 3 ระดับ คือ

- **ระดับห้องเรียน** มีการตั้งเป้าหมายร่วมของนักเรียน เช่น “สัปดาห์นี้เราจะร่วมกันเรียนรู้วิธีการจัดการอารมณ์ อะไรที่เป็นเรื่องยากสำหรับพวกเรา” แล้วครูแนะนำเครื่องมือให้นักเรียนใช้เพื่อการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายนั้น ตัวอย่างเช่น ใช้ “บันทึกสะท้อนคิด” (Reflective Journal) นักเรียนแต่ละคนเขียนไดอารี บันทึกข้อสะท้อนคิดประสบการณ์การจัดการอารมณ์นั้นของตนเอง อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ครูชวนนักเรียนร่วมกันทำ SEL Rubric สำหรับให้นักเรียนแต่ละคนประเมินตนเอง ในแต่ละตัวอย่างวิธีการมี 1 ชั่วโมงในสัปดาห์ ที่นักเรียนตั้งวงนำเสนอผลการประเมินตนเอง และสะท้อนคิดร่วมกัน แบบสุนทรีสนทนาหรือสานเสวนา (Dialogue Assessment)
- **ระดับโรงเรียน และชุมชน** ตรวจสอบความรู้สึกรักของนักเรียน (และครู) ในเรื่องความปลอดภัยต่อการแสดงออก ปลอดภัยจากการถูกบังคับให้ทำหรือไม่ทำบางสิ่ง ปลอดภัยจากการถูกละเลยหรือล่อลวงในโรงเรียน และในชุมชน โดยมีเครื่องมือตัวอย่างให้ใช้ เช่น การสำรวจบรรยากาศในโรงเรียน (School Climate Survey) การวัดดัชนีความเชื่อใจ (Trust

Index) การจัดให้มีกลไกให้คำแนะนำป้อนกลับจากชุมชน (Community Feedback) การจัดให้มีกิจกรรมสำรวจและให้คำแนะนำป้อนกลับจากทีมครูโรงเรียนอื่น (Peer Feedback) เป็นต้น

- **ระดับระบบการศึกษา หรือระดับนโยบาย** ตรวจสอบว่านโยบายมีความเหมาะสมหรือไม่ มีการดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้แค่ไหน เช่นสำรวจว่า เด็กเปราะบางมีการพัฒนาครบด้าน และพัฒนาดีหรือไม่ ตัวอย่างเครื่องมือหลักได้แก่ DE การประเมินผลกระทบด้านความเท่าเทียม (Equity Impact Assessment) การติดตามผลระยะยาว เป็นต้น

เครื่องมือใหม่ ช่วยประเมินและป้อนกลับทันที

ปัญญาประดิษฐ์ (Generative AI) ที่กำลังพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว หากใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยหนุนการประเมินเพื่อพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

- **Real-Time Feedback Loop** ไม่ใช่ AI แทนที่ครู แต่ให้ช่วยทำหน้าที่เป็น “กระจกสะท้อน” (Mirroring) ให้ผู้เรียนเห็นอารมณ์และทักษะสังคมของตนเองในทันที (Real-Time) แทนที่จะรอผลสอบปลายภาค
- **Constructive Feedback** (ให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์) AI สามารถวิเคราะห์ข้อความสะท้อนความรู้สึก (Reflection Logs) ของนักเรียน และให้ Feedback ทันที เช่น “ดูเหมือน

เธอกำลังกังวลเรื่องเพื่อน ลองใช้วิธีสื่อสารแบบ I-Message ใหม่” ช่วยครูร่างคำแนะนำที่จำเพาะเจาะจง (Personalized) สำหรับเด็กแต่ละคนได้รวดเร็วขึ้น ทำให้ Formative Assessment เกิดขึ้นได้จริงในห้องเรียนที่มีเด็กจำนวนมาก

- Scaffolding for TSEL ใช้ AI ให้ “นั่งร้าน” (Scaffold) การเรียนรู้โดยปรับระดับคำถามหรือสถานการณ์จำลอง (Role-Play Scenarios) ให้เหมาะกับระดับพัฒนาการและบริบททางวัฒนธรรมของเด็กแต่ละคน ซึ่งตรงกับหลักการ Transformative SEL

นอกจากนั้น ปัญญาประดิษฐ์ยังจะช่วยให้ข้อมูลป้อนกลับแบบ Real-Time แก่การประเมินแบบ 360 องศา และการประเมินระบบนิเวศ ดังจะกล่าวในตอนนั้นๆ

นักเรียนประเมินครู

การประเมินการเรียนรู้แนวใหม่ในบทที่ 7 นี้ เน้นการประเมินแบบ ปัญญาและเมตตานิยม และเน้นเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์แนวราบ แทนวัฒนธรรมแนวตั้งในระบบการศึกษาไทย และในกรณีนักเรียน ประเมินครูนี้ เป็นการ “ประเมินด้วยความเคารพและตรงไปตรงมา” ไม่ใช่ ประเมินแบบทำหายหรือตำหนิตีเดียวน เท่ากับนักเรียนได้ฝึกทักษะด้าน สังคม-อารมณ์จากการทำหน้าที่ประเมินครูด้วย คือได้ฝึกทำที่วาจาต่อ ผู้ใหญ่ ผ่านการให้ข้อมูลป้อนกลับตามความจริง ด้วยท่าที่อ่อนน้อม เคารพนบถนอม

มีคำแนะนำวิธีปรับการประเมินครูโดยนักเรียนให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย ที่เป็นวัฒนธรรมเกรงใจ เคารพอาวุโส 6 ประการ ดังนี้

1. ไม่ใช้คำว่า “ประเมิน” แทนที่ด้วยคำว่า “สะท้อนการเรียนรู้” “กิจกรรมสะท้อนความรู้สึกรู้สึก” (Reflection Circle) หรือ “ช่วยครูออกแบบห้องเรียน”
2. ทำความเข้าใจว่า การให้ Feedback เป็นการตอบแทนครูด้วยความจริงใจ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อครู เพราะช่วยให้ครูได้พัฒนา และมีความก้าวหน้า
3. ค่อยๆ สร้างพื้นที่ปลอดภัยในการประเมิน เริ่มจากให้ Feedback แบบไม่บอกชื่อ ตามด้วยการประเมินแบบกลุ่ม เมื่อคุ้นเคยต่อการประเมินดีแล้ว จึงประเมินแบบพบตัวพบหน้ากัน พูดคุยกัน
4. ฝึกให้เด็กรู้จักใช้ถ้อยคำเชิงบวกในความหมายเดียวกัน เช่น แทนที่จะบอกครูว่า “ชั่วโมงนี้ครูสอนไม่เข้าใจครับ” เปลี่ยนเป็น “ผมอยากให้คุณอธิบายเพิ่มเรื่อง ... ครับ” ซึ่งที่จริง เป็นการฝึกเรื่องสังคม-อารมณ์ โดยตรง
5. ครูเปิดความเปราะบาง หรือจุดอ่อน หรือความห่วงใยของตนเองก่อน เพื่อเปิดช่องให้นักเรียนกล้าพูด เช่น “ครูรู้สึกว่าคุณนี่ครูสอนได้ไม่ค่อยชัดเจน นักเรียนมีความเห็นอย่างไร ยังไม่เข้าใจตรงไหนบ้าง” “วันนี้ครูสอนเร็วไปไหม ใครไม่ทันบอกครูนะ ครูอยากให้พวกเราได้รับความรู้จริงๆ” เมื่อครูแสดงความ “ห่วงใย” (Care) นักเรียนจะกล้าสะท้อนกลับด้วยความ “เคารพ”
6. ในช่วงแรกใช้ครูพี่เลี้ยงช่วยเป็นผู้ดำเนินรายการ (Moderator) หรือ “คุณอำนวย” (Facilitator) ช่วยจัดวงเสวนาแบบไม่เผชิญหน้า

เริ่มจากครูก่อน ครูต้องเตรียมใจตัวเองให้พร้อมรับการประเมิน เพื่อพัฒนาตนเอง เตรียมถ้อยคำที่แสดงความห่วงใยการเรียนรู้ของนักเรียน สำหรับใช้เป็นตัวเปิดบรรยากาศให้นักเรียนกล้าบอก การประเมินครูนี้จริงๆ แล้วไม่ใช่แค่ให้นักเรียนประเมิน แต่ควรเป็นการประเมิน 360 องศา ดังจะกล่าวต่อไป

ตัวอย่างวิธีประเมินในชั้นเรียน

- **บัตรจบคาบเรียน** 3 นาทีก่อนจบคาบเรียน แจกกระดาษให้นักเรียนคนละแผ่น มี 3 คำถาม ให้นักเรียนตอบคำถามละ 1 - 3 ประโยค (1) จากการเรียนในคาบนี้ ฉันรู้แล้วว่า ... (2) ฉันอยากรู้ว่า (3) ฉันอยากบอกว่า ...
- **เทคนิค 2 คำชม 1 คำขอ (Two Stars and a Wish)** ให้นักเรียนประเมินการสอนของครูในคาบนั้น โดยบอก “2 ข้อดี” (Stars) และ “1 ข้อที่นำไปพัฒนาได้อีก” (Wish)
- **ร่วมกันสร้าง Rubrics ประเมินครู (Rubrics Co-Creation)** นักเรียนและครูร่วมกันสร้างเกณฑ์การประเมิน ทั้งประเมินนักเรียนและประเมินครู ตอนเริ่มปีการศึกษา
- **สะท้อนคิดร่วม** หาเวลาสัปดาห์ละ 15 - 30 นาที ครูกับนักเรียนร่วมกันตั้งคำถามว่าใน 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา บรรยากาศและผลลัพธ์การเรียนรู้เป็นอย่างไรบ้าง ส่วนใดที่ได้ผลดีเกินคาด เพราะอะไร ส่วนไหนที่ยังได้ผลน้อยเพราะอะไร ควรปรับปรุงอะไรบ้าง ปรับอย่างไร ใครควรทำ/ไม่ทำ อะไรบ้าง

*“ในบริบทใหม่ การประเมินเป็นพลังสู่การพลิกโฉม
สู่สภาพที่เด็กได้พัฒนาความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (Agency)
ครูเปลี่ยนเป็นหุ้นส่วนของการเรียนรู้ (Learning Partner)
โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้ สังคมมีพลังวัฒนธรรมสะท้อนคิด
และประเทศมีการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในทุกกระบวน ทุกภาคส่วน”*

ประเมินด้วยถ้อยคำ (Narrative-Based Assessment)

Narrative Assessment คือการใช้ “เรื่องเล่า” เป็นเครื่องมือประเมิน ที่สอดคล้องกับ SEL เพราะช่วยสะท้อนทักษะอารมณ์ สังคม และการตัดสินใจเชิงลึก เพราะเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง ในชีวิตจริง สะท้อนตัวตนได้ดีกว่าคะแนน เป็นการประเมินเชิงคุณค่า (Qualitative & Reflective) โดยใช้ “เรื่องเล่า” ของผู้เรียนเอง เพื่อให้ผู้เรียนสะท้อนประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก ความสัมพันธ์ และการตัดสินใจของตนเอง เป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดเชิงตรวจสอบความคิดของตนเอง (Metacognition) และสร้างความหมายเชิงส่วนตัวต่อทักษะ SEL เช่น การมีสติในตนเอง (Self-Awareness), ความตระหนักทางสังคม (Social Awareness), ทักษะด้านปฏิสัมพันธ์ (Relationship Skills), ทักษะการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ (Decision-Making Skills)

เมื่อนักเรียนเขียนบันทึก สร้างเรื่องเล่า หรือสะท้อนประสบการณ์ นักเรียนจะได้สร้าง “ตัวตนในการเรียนรู้” (Learner Identity) ซึ่งสอดคล้องกับการปลูกฝังความเป็นผู้ริเริ่มก่อการ (Agency) และทักษะด้านการเป็นพลเมือง (Citizenship Skills เช่น การรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ, การทำงานร่วมกับผู้อื่น, การจัดการอารมณ์)

วิธีดำเนินการ Narrative Assessment

1. สะท้อนด้วย “เรื่องเล่าชีวิต/ประสบการณ์” (Life Story Narratives) ให้ผู้เรียนเขียนหรือบันทึกเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับประสบการณ์ที่สะท้อน SEL Skills เช่น (1) ครั้งที่ฉันต้องจัดการอารมณ์เมื่อเกิดความท้าทาย (2) เรื่องที่ฉันต้องร่วมมือกับผู้อื่นและเรียนรู้บางอย่าง (3) เหตุการณ์ที่ฉันตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ โดยมีคำถามชี้นำที่กระตุ้นการตรวจสอบความรู้สึกและความคิด เช่น “สิ่งนี้ทำให้ฉันรู้สึกอย่างไร” “ฉันเลือกทำอะไรและทำไม” “สิ่งนี้ช่วยพัฒนาทักษะอะไรในตัวฉัน”
2. วิเคราะห์เรื่องเล่าโดยใช้ “กรอบทักษะ SEL” วิเคราะห์เนื้อหาเรื่องเล่าว่ามีหลักฐานของสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ อะไรบ้าง เช่น ความตระหนักรู้ตน (Self-Awareness) การจัดการอารมณ์ (Self-Management) การตระหนักรู้สังคม (Social Awareness) ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ การตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ
3. ให้คำแนะนำป้อนกลับ แบบ Narrative โดยผู้สอนให้ Feedback แบบเล่าเรื่องตอบกลับ เช่น “ฉันเห็นว่าคุณตอบสนองต่อความเครียดอย่างไร...” “จากเรื่องเล่านี้ สะท้อนการตระหนักรู้ตนที่ลึกซึ้ง...” “ถ้าลองมองเรื่องนี้ จะเกิดอะไรขึ้น” เป็นการเปลี่ยนผลลัพธ์ เป็นโอกาสเรียนรู้ (Learning Opportunity) และพัฒนาต่อ

การนำ Narrative Assessment มาใช้ในบริบท การศึกษาไทย

ในบริบทไทย การใช้ Narrative Assessment เพื่อพัฒนาคนที่สร้างสรรค์ ริเริ่มกิจการ (Agency) และเป็นพลเมืองผู้ริเริ่มกิจการ (Agentic Citizen) มีแนวทางดังนี้

- เชื่อม เรื่องเล่า กับบริบทชีวิต โดยให้ผู้เรียนสะท้อนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของตน เช่น เรื่องในชุมชน ครอบครัว โรงเรียน เพราะเรื่องเล่าในบริบทจริงจะช่วยให้เกิดความหมายที่ลึกซึ้งและเชื่อมต่อกับตัวตนของผู้เรียน
- เชื่อมโยง Narrative Assessment เข้ากับการเรียนรู้ผ่านโครงการ (Project-Based Learning) ให้นักเรียนทำโครงการที่สะท้อนปัญหาชุมชน และเขียนเรื่องเล่าว่า เป้าหมายของโครงการคืออะไร ฉันทำอะไร ได้เรียนรู้อะไรบ้าง จะใช้สิ่งที่เรียนรู้นั้นสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
- ให้คำแนะนำป้อนกลับจากหลายมิติ โดยใช้เพื่อนเป็นผู้ให้การสะท้อนคิด (Peer Reflection), สะท้อนคิดตนเอง (Self-Reflection), และ ครูสะท้อนคิดป้อนกลับ (Teacher Feedback) ทำให้ Narrative Assessment เป็นส่วนหนึ่งของการประเมิน 360 องศา ซึ่งสะท้อนทั้งมุมมองของตัวผู้เรียน เพื่อน ครอบครัว และครู

ร่วมกันตั้งเป้า และร่วมกันประเมิน

ร่วมกันตั้งเป้าหลายเป้า และร่วมกันประเมิน แบบ 360 องศา กระดับไปสู่การประเมิน “ความสัมพันธ์” และ “ระบบนิเวศ” ซึ่งตรงกับหัวใจของ TSEL (Transformative SEL) ในยุคใหม่ อย่างแท้จริง โดยมองว่าเราไม่สามารถสร้างเด็กที่มี ความริเริ่มก่อการ (Agency) ได้ หากระบบนิเวศยังกดทับเขาอยู่ เป็นการนำการประเมิน “ลงสู่ดิน” ในบริบทสังคมไทย เพื่อ ใช้การประเมินแนวใหม่ หนุนการสร้าง “พลเมือง ผู้กระตือรือร้นและรู้สึกรับเป็นเจ้าของการเปลี่ยนแปลง” (Agentic Citizen)

ไม่ใช่ประเมินเพื่อ “ตัดสินคน” แต่เป็นการ “ตรวจสอบสุขภาพของพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน” ผู้ถูกประเมิน ไม่ใช่แค่ “เด็ก” แต่รวมถึง “ครู” “ผู้บริหาร” และ “บรรยากาศโรงเรียน” เป้าหมายของการประเมิน เพื่อคว้า ระบบนิเวศนี้อนุญาตให้ความเป็น *Active Citizen* เติบโตได้หรือไม่

กุญแจสำคัญคือ “ผู้ใหญ่ต้องใจกว้างพอที่จะถูกประเมิน” หากครู และผู้บริหารยอมรับ Feedback จากเด็กได้ จะเป็นบทเรียนแรกของ ความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองที่เด็กจะได้สัมผัสจริง ไม่ใช่แค่ท่องจำจากตำรา

หลักการและวิธีการประยุกต์ใช้ในบริบทไทย

- เปลี่ยนจาก “ตรวจสอบ” เป็น “กัลยาณมิตร” ลดความเป็นทางการ เปลี่ยนจาก “การสอบ” หรือ “การประเมินผลงานครู” ไปเป็น “วงคุยเพื่อพัฒนาบ้านของเรา” เน้นความปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety) ให้ความมั่นใจว่า “พูดความจริงแล้วปลอดภัย” (Voice without Fear) หากเด็กสะท้อนว่าครูใช้อำนาจกดทับ เด็กต้องไม่ถูกหักคะแนนจิตพิสัย

- สร้างความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (Agency) โดย
 - ให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินระบบ (Student-Led Ecosystem Audit) ให้เด็กๆ สวมหมวกเป็น “นักวิจัย” สำรวจโรงเรียน แล้วสะท้อนกลับมา เช่น “จุดไหนในโรงเรียนที่ทำให้เรารู้สึกกล้าแสดงความคิดเห็นมากที่สุด และจุดไหนที่ทำให้เรารู้สึกตัวเล็กลง” เด็กได้ฝึกใช้ Agency ในการวิพากษ์ระบบ และผู้ใหญ่ได้รับข้อมูลจริงเพื่อแก้ปัญหา รายละเอียดมีอยู่ในหนังสือ พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา (2569) เขียนโดย วิจารณ์ พานิช
 - ใช้การสะท้อนกลับแบบสลับขั้ว (Reciprocal Feedback) ครูถามเด็ก : “มีอะไรที่ครูทำแล้วช่วยให้เธอเรียนรู้ได้ดีขึ้น? และมีอะไรที่ครูเผลอทำแล้วปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของเธอไหม” เด็กถามครู : “ผม/หนู อยากให้ครูช่วยหนูเรื่อง... เพื่อให้โปรเจกต์นี้สำเร็จ” การที่ครูยอมให้เด็กประเมินกลับคือการสอน TSEL ที่ทรงพลังที่สุด ผ่านการเป็นตัวอย่าง (Role Model) เป็นการทลายกำแพงอำนาจนิยม
 - ใช้การประเมินด้วยถ้อยคำ 360 องศา แบบสร้างสรรค์ (Constructive “360 Narrative”) แทนการให้คะแนน ด้วยการเขียน Note สั้นๆ ให้กัน (เพื่อนถึงเพื่อน, ครูถึงศิษย์, ศิษย์ถึงครู) โดยใช้สูตร “สิ่งที่ชื่นชม (Strength)” + “สิ่งที่อยากเห็นเพิ่ม (Growth)” เน้นพฤติกรรมที่เป็น Active Citizen เช่น “ชื่นชมที่เธอกล้าแย้งในที่ประชุมวันนั้น ทำให้งานกลุ่มเราดีขึ้น”

พลังของคณะกรรมการสถานศึกษา

การประเมินไม่ใช่หน้าที่ของฝ่ายบริหารหรือครูเพียงฝ่ายเดียว คณะกรรมการสถานศึกษาในฐานะตัวแทนชุมชน ควรมีส่วนร่วมเชิงรุก ในการกำกับติดตาม (Oversight) เพื่อให้แน่ใจว่าโรงเรียนไม่ได้ดำเนินนโยบาย TSEL ไปปฏิบัติอย่างผิวเผิน แต่มีการดำเนินการจริงจัง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและเท่าเทียม แล้วนำไปสื่อสารสาธารณะในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชน หนุนการศึกษาแนวใหม่ ที่สร้างคนรุ่นใหม่ที่มีสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 ครบทุกด้าน รวมทั้งด้านสังคม-อารมณ์ เพื่อทำหน้าที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลง

คณะกรรมการสถานศึกษาเปลี่ยนบทบาท “จากผู้สนับสนุน ผู้ผู้ขับเคลื่อน” โดยกำหนดให้ TSEL เป็นวาระของการกำกับติดตาม มีวาระการประชุมที่ชัดเจนเกี่ยวกับ TSEL อย่างสม่ำเสมอ (เช่น ทุกภาคเรียน) เพื่อติดตามความคืบหน้า ไม่ใช่แค่รายงานการดำเนินงานทั่วไป

ร่วมกันกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อน TSEL นอกจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้ว คณะกรรมการควรสอบถามและเห็นชอบตัวชี้วัดอื่นๆ ที่สะท้อนความสำเร็จของ TSEL เช่น (1) ข้อมูลเชิงบวก อัตราการมาเรียน ของนักเรียนและครู, จำนวนกิจกรรมเสริมสร้างทักษะทางสังคมอารมณ์, ผลสำรวจความรู้สึกลดตึงและการเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน (School Connectedness) (2) ข้อมูลเชิงพัฒนา แนวโน้มของการลดลงของการใช้มาตรการทางวินัยเชิงลบ (เช่น การพักการเรียน) จำนวนข้อขัดแย้งที่ได้รับการแก้ไขด้วยกระบวนการเชิงสมานฉันท์ (Restorative Practices) (3) ตั้งคำถามเชิงลึกต่อผู้บริหาร คณะกรรมการควรมีบทบาทในการ ตั้งคำถามที่ท้าทายและสร้างสรรค์ ตัวอย่างคำถามที่คณะกรรมการควรถามผู้บริหาร เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินงาน TSEL มีคุณภาพและยั่งยืน

ประเด็นการประเมิน	ตัวอย่างคำถามที่คณะกรรมการควรถาม
ความเสมอภาค (Equity)	ข้อมูลที่เราเก็บรวบรวม สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนกลุ่มใดบ้างที่ยังเข้าไม่ถึงหรือไม่ได้รับประโยชน์จาก TSEL อย่างเต็มที่ แผนลดช่องว่างนี้มีอะไรบ้าง
การพัฒนาผู้ใหญ่ (Adult SEL)	เราได้ลงทุนในการพัฒนากทักษะ SEL ของครูและบุคลากรแล้วหรือยัง เพราะครูจะปลูกฝังทักษะเหล่านี้ให้เด็กได้ดีก็ต่อเมื่อตัวครูเองมีทักษะเหล่านี้เป็นอย่างดี
การบูรณาการ (Integration)	TSEL ถูกผนวกเข้ากับการเรียนการสอนในวิชาหลักๆ เช่น คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อย่างไร หรือยังคงถูกมองว่าเป็นกิจกรรมแยกต่างหาก
การมีส่วนร่วม (Partnership)	เรามีช่องทางใดบ้างที่เปิดให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบ ให้ข้อเสนอแนะ และสนับสนุนการดำเนินงาน TSEL

กลยุทธ์การสื่อสารสู่ชุมชนเพื่อสร้างแรงหนุน

คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นสะพานเชื่อมที่สำคัญที่สุดระหว่างโรงเรียนและชุมชน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเปลี่ยน “ความเข้าใจ” เป็น “การสนับสนุน” และเปลี่ยน “การสนับสนุน” เป็น “หุ้นส่วน” ที่เข้มแข็ง โดยคณะกรรมการสถานศึกษาดำเนินการกิจกรรมต่อไปนี้

- **เปิดบ้าน...เปิดใจ (Transparency & Storytelling)** จัดประชุมคณะกรรมการในรูปแบบ “Town Hall” หรือ “Open House” ปีละครั้ง เพื่อนำเสนอข้อมูลความก้าวหน้าของ TSEL ต่อชุมชนโดยตรง ที่ไม่ใช่เสนอเพียงตัวเลข แต่เล่าเรื่องราวความสำเร็จผ่านนักเรียน ผู้ปกครอง และครู ให้ชุมชนเห็นภาพจริงของ “การพลิกโฉม” (Transformation) ที่เกิดขึ้น
- **ใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือสื่อสาร (Data as a Dialogue Tool)** นำเสนอข้อมูลเชิงบวกที่คณะกรรมการได้ร่วมกันกำหนดไว้

(เช่น การลดลงของปัญหาทางวินัย) เพื่อแสดงให้เห็นถึง “ผลตอบแทนจากการลงทุน” (Return on Investment) ด้าน TSEL ทั้งในเชิงคุณค่าต่อตัวนักเรียนและเชิงเศรษฐกิจต่อสังคม

- *คณะกรรมการทำหน้าที่ “ทูต TSEL”* (Board Members as Ambassadors) คณะกรรมการแต่ละท่านควรเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารกับเครือข่ายของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในที่ทำงาน ชุมชน หรือในกลุ่มผู้ปกครองด้วยตนเอง โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และเชื่อมโยงกับคุณค่าร่วมของชุมชน
- *สร้างวงจรรับฟัง-ปรับปรุง* (Feedback Loop) ใช้การประชุม คณะกรรมการเป็นเวทีเปิดให้ชุมชนได้เสนอความคิดเห็นและข้อกังวลเกี่ยวกับการดำเนินงาน TSEL จากนั้นคณะกรรมการต้องแสดงให้เห็นว่าข้อคิดเห็นเหล่านั้นถูกนำไปพิจารณาและปรับปรุงการทำงานอย่างไร สร้างความไว้วางใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม
- *สร้างกลไกพัฒนา ระบบนิเวศ เพื่อการพัฒนา SEL ในชุมชน* ที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันดำเนินการและปรับปรุง เพื่อสร้างชุมชนแห่งความสัมพันธ์เชิงบวก ชุมชนที่ร่วมกันขจัดภัยที่ชักจูงเด็กในชุมชนไปในทางเสื่อม

ใช้กลไกการติดตามประเมินผล เป็นกลไกส่งเสริมวงจรเรียนรู้ และปรับตัวของระบบการศึกษา ที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมในฐานะผู้ร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับพลิกโอมให้แก่ระบบการศึกษาไทย เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนารากฐานด้านสังคม-อารมณ์ และด้านอื่นๆ อย่างครบถ้วน (Holistic Learning) เพื่อเติบโตไปเป็นพลเมืองที่มีพลังของผู้ริเริ่มกระทำการเพื่อพัฒนาชุมชน และประเทศ

บทที่ 8

ใช้เทคโนโลยีหมุน

“การใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างระบบนิเวศหมุน TSEL ในไทย ต้องระวังกับดักของ “อำนาจนิยมดิจิทัล” (Digital Authoritarianism) ต้องไม่ใช่เทคโนโลยีเพื่อทำให้เด็ก “เชื่อง” แต่ต้องใช้เพื่อให้ระบบนิเวศ “เอื้อ” ให้เขากล้าหาญที่จะเป็นตัวของตัวเอง และเคารพความแตกต่างของผู้อื่น”

เวลานี้เทคโนโลยีดิจิทัล คือโทรศัพท์มือถือ เป็นของคู่กายของ ผู้ใหญ่และเด็กโตแทบทุกคน โดยภายในโทรศัพท์มีเทคโนโลยีที่สามารถ ใช้แล้วเกิดผลดีต่อการเรียนรู้ก็ได้ หรืออาจก่อผลร้ายก็ได้ จึงต้องจัดการ เทคโนโลยีให้ก่อผลบวก ไม่ก่อผลลบ ต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ เพื่อการพลิกโฉมบุคคลและสังคม (TSEL)

บทที่ 8 นี้จึงว่าด้วย การใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาดเพื่อหนุน การพัฒนา TSEL ของนักเรียน และของระบบนิเวศการเรียนรู้ 360 องศา คือ ที่โรงเรียน บ้าน ชุมชน และในพื้นที่ดิจิทัล เพื่อผลลัพธ์เชิงระบบ อันได้แก่การพลิกโฉมสังคมไทย ให้เต็มไปด้วยพลเมืองผู้ริเริ่มกระทำการ (Agentic Citizen) มีคุณธรรมจริยธรรม และเห็นแก่ส่วนรวม มีสังคมดี มีสุขภาวะถ้วนหน้า และระบบเศรษฐกิจพัฒนาขึ้นเป็นประเทศรายได้สูง

เทคโนโลยีไม่ใช่เพียงเครื่องมือการสอน แต่เป็น “ส่วนหนึ่งของ ระบบการเรียนรู้” ที่ช่วยเสริมการตระหนักรู้ การสะท้อนคิด การสร้างความสัมพันธ์ และการประเมนร่วมกันของระบบนิเวศทั้ง 360 องศา ใช้เป็นเครื่องมือ สังเกต/เก็บข้อมูลพฤติกรรมจริง (Behavioral Signals) เป็นแพลตฟอร์มสำหรับ สะท้อนคิดและวงจรป้อนกลับ (Feedback Loops) เป็นพื้นที่สำหรับ สนทนาเชิงสร้างสรรค์และการเป็นกัลยาณมิตร ของการเรียนรู้ (Co-Learning) เป็นเครื่องมือสำหรับ วัดการเติบโตแบบ ระยะยาว (Longitudinal) และเป็นโครงสร้างสำหรับ การประเมนร่วม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกฝ่าย

ใช้เทคโนโลยีเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

การพัฒนาเชิงอารมณ์-สังคม เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ การใช้เทคโนโลยีหุ่น TSEL จึงต้องหมุนผ่านการยกระดับปฏิสัมพันธ์ ระหว่างครูกับนักเรียน ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ระหว่างครูกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ระหว่างครูกับคณะกรรมการโรงเรียน ระหว่างครูกับผู้นำ ชุมชน ฯลฯ

ต้องใช้เทคโนโลยี “ขยายหัวใจมนุษย์” ไม่ใช่ใช้ “แทนหัวใจมนุษย์” ระบบเทคโนโลยีที่เหมาะสมคือระบบที่ช่วยให้ ครูเป็นโค้ช เด็กเป็น ผู้ร่วมสร้าง (Co-Creator) พ่อแม่เป็นพันธมิตร ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนเป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ ไม่ใช่แค่ศูนย์ข้อมูล

เพื่อเป้าหมายในหัวข้อย่อนี้ ต้องวางตำแหน่งของเทคโนโลยีใหม่ ไม่ใช่ในฐานะ “ผู้ส่งสาร” (Messenger) แต่ใช้เป็น “ตัวเร่งปฏิกิริยาทาง ความสัมพันธ์” (Relationship Accelerator) หัวใจสำคัญคือ “High Tech for High Touch” คือใช้เทคโนโลยีเพื่อขจัดงานธุรการของครู และกำแพง ทางกายภาพ เพื่อให้มนุษย์มีเวลาและคุณภาพในการ “สัมผัสใจ” กัน มากขึ้น

ข้างล่างคือ ตารางสรุป ตัวอย่างการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม กับคู่ความสัมพันธ์ต่างๆ พร้อมข้อระวังและแนวทางสำหรับบริบทไทย ที่ปัญญาประดิษฐ์ช่วยสร้างให้

คู่ความสัมพันธ์	เป้าหมาย TSEL	เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Suitable Tech)	ทำไมจึงเหมาะ
 ครู-นักเรียน	สร้างพื้นที่ปลอดภัย (Safety) และการมองเห็นตัวตน (Identity)	Check-in Apps/Mood Trackers เช่น ระบบที่ให้เลือก Emoji อารมณ์ก่อนเริ่มเรียน	ช่วยให้เกิดข้อขัดแย้งหรือเด็กที่มีปัญหาที่บ้าน กล้า “ส่งสัญญาณ” ขอความช่วยเหลือโดยไม่ต้องพูดต่อหน้าเพื่อน
 นักเรียน-นักเรียน	ฝึกการทำงานร่วมกัน (Collaboration) และการยอมรับความต่าง (Inclusion)	Collaborative Whiteboards เช่น ใช้ Miro, Padlet, Canva ร่วมกัน	พื้นที่ดิจิทัลช่วยลด “อำนาจ” ของเด็กพูดเก่ง (Dominant) เปิดโอกาสให้เด็กเงียบๆ พิมพ์ไอเดียลงไปได้ ทำให้เกิดความเท่าเทียมในการระดมสมอง
 ครู-พ่อแม่	สร้างความไว้วางใจ (Trust) และความเป็นหุ้นส่วน (Partnership)	Multimedia Messaging/Digital Portfolios ส่งคลิปสั้นตอนลูกทำกิจกรรมดีๆ หรือภาพผลงาน	เปลี่ยนจากการ “โทรไปฟ้อง” เป็นการ “ส่งข่าวดี” ทำให้พ่อแม่เปิดใจและเห็นพัฒนาการด้านบวกของลูกชัดเจนกว่าเกร็ด
 ครู-ผู้นำชุมชน	เชื่อมโยงบริบทท้องถิ่น (Cultural Relevance)	Virtual Guest/Live Streaming เชิญปราชญ์ชาวบ้านสอนผ่านจอ หรือเด็ก Live พาชมชุมชน	แก้ปัญหาเรื่องเวลาและการเดินทาง ทำให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีบทบาทในห้องเรียนได้บ่อยขึ้น
 ครู-กรรมการโรงเรียน	การตัดสินใจบนฐานข้อมูล (Data-Informed Decision)	Dashboard/Data Visualization (กราฟแสดงแนวโน้มสุขภาพจิต หรือบรรยากาศโรงเรียน)	เปลี่ยนการประชุมที่ใช้ “ความรู้สึก” มาคุยบน “ข้อมูลจริง” เพื่อวางนโยบายที่ตรงจุด

ผมพิจารณาแล้ว เห็นว่า ในตารางข้างต้น ปัญญาประดิษฐ์ยังมองความสัมพันธ์แบบ “ทางเดียว” (One Way) จึงขอให้ปรับเปลี่ยนให้เป็นความสัมพันธ์แบบ 2 ทาง หรือแบบต่างตอบแทน (Reciprocal Relationship) ได้ตารางใหม่ (ที่ผมปรับปรุงเล็กน้อย) ดังนี้

แมทริกซ์เทคโนโลยีเพื่อความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน (Reciprocal Tech-Promoted Relationship Matrix)

คู่ความสัมพันธ์ (Reciprocal Pair)	เป้าหมาย TSEL แบบต่างตอบแทน	เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Suitable Tech)	ทำไมจึงเป็น “ต่างตอบแทน” (The Reciprocal Shift)
 ครู ≠ นักเรียน	Power Sharing & Mutual Feedback ครูฟังเด็กเท่ากับที่เด็กฟังครู	Anonymous Feedback/ Reverse Mentoring App เช่น ใช้ Mentimeter ให้เด็กโหวตว่า “สอนเร็วไป/ช้าไป” หรือแอปฯ ที่ให้เด็กสอนครูเรื่องศัพท์วัยรุ่น/Tech ใหม่ๆ	เดิม : ครูเช็คชื่อ/อารมณืเด็กฝ่ายเดียว ใหม่ : เด็กได้สิทธิประเมินการสอนของครู (เพื่อพัฒนา) และครูยอมรับฟัง ทำให้เกิด “ความอ่อนน้อมถ่อมตน” (Humility) ในตัวครู และ “ความกล้าหาญ” (Agency) ในตัวเด็ก
 นักเรียน ≠ นักเรียน	Peer Support & Restorative Justice เพื่อนดูแลใจเพื่อน ไม่ใช่แค่ทำงานกลุ่ม	Peer Recognition/ Kindness Wall เช่น Padlet “ขอบคุณเพื่อน” หรือระบบ Buddy ออนไลน์ ที่สุมให้ดูแลกันและกันโดยไม่รู้จักตัว	เดิม : ทำงานกลุ่มร่วมกัน (Task-Based) ใหม่ : ดูแลความรู้สึกกัน (Heart-Based) ผู้รับรู้สักติ ผู้ให้รู้สึกมีคุณค่า ลดการกลั่นแกล้งด้วยวัฒนธรรมการขอบคุณ
 ครู ≠ พ่อแม่	Co-Creation & Funds of Knowledge พ่อแม่คือคลังปัญญา ไม่ใช่แค่ผู้รับใบเกรด	Video Ask/Voice Messages (Two-Way) ครูส่งคลิปเล่าเรื่องลูก -> พ่อแม่ส่งคลิป “เล่าภูมิปัญญา/วัฒนธรรมที่บ้าน” กลับมาสอนในห้องเรียน	เดิม : ครูแจ้งข่าวฝ่ายเดียว ใหม่ : พ่อแม่ส่งความรู้กลับมา (เช่น วิธีทำอาหารท้องถิ่น, นิทานพื้นบ้าน) ทำให้โรงเรียนเห็นคุณค่าของวิถีชีวิตที่บ้าน (Home Culture Validation)

คู่ความสัมพันธ์ (Reciprocal Pair)	เป้าหมาย TSEL แบบต่างตอบแทน	เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Suitable Tech)	ทำไมจึงเป็น “ต่างตอบแทน” (The Reciprocal Shift)
 โรงเรียน ↔ ชุมชน	Service Learning & Problem Solving ชุมชนให้โจทย์ โรงเรียนให้ ทางแก้	Crowdsourcing Platform/Community Map แอปฯ ปักหมุด ปัญหาชุมชน -> เด็กทำ โปรเจกต์แก้ปัญหา -> ชุมชนให้ Feedback และนำไปใช้จริง	เดิม : เชิญคนในชุมชนมาพูด ใหม่ : นักเรียนลงมือ แก้ปัญหาให้ชุมชน เช่น ทำแอปฯ ขายสินค้า ชุมชน) ชุมชนได้ประโยชน์ จริง เด็กได้เรียนรู้จริง (Win-Win)
 ครู ↔ กรรมการฯ	Support System & Resource Matching กรรมการถาม “มีอะไรให้ช่วย?” แทน “ทำไมทำไม่ได้”	Needs Assessment/ Well-Being Pulse Survey (ระบบที่ครูแจ้ง “สิ่งที่ขาดแคลน” หรือ “ความเครียด” ตรงถึง กรรมการ เพื่อให้มีการ ระดมทุน/ทรัพยากร มาหนุน)	เดิม : กรรมการตรวจสอบ ผลงานครู ใหม่ : กรรมการเป็น “กองหนุน” (Supporter) รับฟังความลำบาก ของครู ผ่านข้อมูล และเข้ามาช่วยแก้ปัญหา เชิงโครงสร้าง

ข้อสังเกตการเปลี่ยนแปลง (Key Shifts for TSEL)

1. จาก “ตรวจสอบ” สู่ “แลกเปลี่ยน” (From Monitor to Exchange) ไม่ใช่เทคโนโลยีช่วยจับผิด แต่ใช้เปิดประตูให้ข้อมูลและความรู้สึกไหลหากันได้สองทาง
2. จาก “ผู้รับ” สู่ “หุ้นส่วน” (From Passive to Partner) นักเรียน พ่อแม่ และชุมชน ไม่ได้นั่งรอรับบริการจากโรงเรียน แต่มีบทบาทในการ “ป้อนข้อมูลกลับ” (Input) เพื่อร่วมสร้างระบบนิเวศ
3. ลดทอนอำนาจ (De-Hierarchy) ใช้เทคโนโลยีช่วยทำให้ “เสียง” ของเด็กหรือพ่อแม่ ดังเท่ากับ “เสียง” ของครูหรือ ผอ. ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยในโรงเรียน

ข้อควรระวังไม่ให้เทคโนโลยีกลายเป็น “กำแพงกัน”

ต้องระวัง “ความสัมพันธ์เทียม” (Artificial Connection) ดังนี้

1. การที่ครูหรือนักเรียนก้มหน้าดูจอขณะที่มีคนพูดด้วย ทำลายความรู้สึก “มีตัวตน” ของอีกฝ่ายอย่างรุนแรง
2. การสื่อสารผ่านแชท ทำให้มองไม่เห็นสีหน้า แววตา น้ำเสียง ซึ่งเป็นร้อยละ 90 ของความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) เสี่ยงต่อการเข้าใจผิด
3. การใช้เทคโนโลยีสั่งงานอย่างเดียว (Transactional) โดยไม่มีการถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ ทำให้ความสัมพันธ์กลายเป็น “เจ้านาย-ลูกน้อง” แทนที่จะเป็น “ครู-ศิษย์”

ข้อแนะนำการนำไปใช้ในบริบทไทย

สิ่งที่ต้องระวัง วัฒนธรรมไทยอาจมองว่าการที่ได้ Feedback ครูหรือครู Feedback กรรมการ เป็นการ “ก้าวร้าว” หรือ “ลามปาม”

วิธีแก้ด้วยเทคโนโลยี

- ช่วงแรกให้ใช้ระบบไม่ระบุตัวตน (Anonymous) เพื่อสร้างความปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety)
- ใช้ AI ช่วยกรองคำหยาบ หรือช่วยปรับโทนภาษา (Tone Check) ให้สุภาพแต่ตรงไปตรงมา ก่อนส่งข้อความหากัน
- ตั้งกติกาว่า Feedback ต้องเป็นแบบ “Constructive” (ดีเพื่อก่อ) เท่านั้น

หลักการสำคัญ

ต้องใช้เทคโนโลยีช่วยหนุนความสัมพันธที่ถูกต้อง คือให้ช่วยหนุนความสัมพันธแนวระนาบ ไม่ใช่ใช้หนุนความสัมพันธแนวตั้ง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอำนาจ จึงจะช่วยยกระดับการเรียนรู้ด้านสังคม-อารมณ์ เพื่อสร้างเด็กไปเป็นพลเมืองผู้ริเริ่มกระทำการในอนาคต

ใช้เทคโนโลยีหนุนการทำงานและการพัฒนาครู

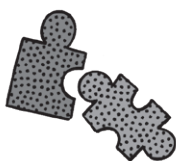
เป้าหมายสำคัญที่สุดในชีวิตการเป็นครู คือการได้ทำประโยชน์ในการสร้างคน หรือสร้างพลเมืองแห่งอนาคตให้แก่บ้านเมือง แรงหนุนทุกด้านต้องหนุนให้ครูทำหน้าที่นี้ได้เต็มที่ ไม่ถูกบั่นทอนโดยงานที่ไม่สำคัญ หรือสำคัญน้อย ไม่ถูกบั่นทอนโดยสภาพสังคม-อารมณ์ที่ทำให้ครูจิตตก ดังนั้น เป้าหมายของการใช้เทคโนโลยีหนุนการทำงานของครู จึงต้องหนุนให้ครูได้มีปฏิสัมพันธ์กับศิษย์เพิ่มขึ้น เน้นเพิ่มทั้งคุณภาพและปริมาณของปฏิสัมพันธ์ เราหวังให้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้ไม่มีสภาพที่ “ครูมีงานยุ่งเสียจนไม่มีเวลาดูแลศิษย์” และไม่มีสภาพที่ครูหลงให้เทคโนโลยี (เอไอ) ดูแลศิษย์แทนครู ไม่มีสภาพที่เอไอดูแลนักเรียนได้ดีกว่าครู นักเรียนต้องได้อยู่กับครูอย่างน้อยร้อยละ 80 ของเวลาเรียน อยู่กับเอไอและเทคโนโลยีอื่นๆ อีกไม่เกินร้อยละ 20 ของเวลา

ในช่วงเวลาไม่กี่ปีมานี้ได้เกิด การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ครั้งใหญ่ในการพัฒนาครู จากเดิมที่เน้นการอบรม (Training) แบบ One-Size-Fits-All ไปสู่ “การเสริมพลังและดูแลสุขภาพ (Empowerment & Well-Being)” โดยใช้เทคโนโลยีเป็น “ระบบนิเวศสนับสนุน” (Support Ecosystem) เพื่อให้ครูมี Adult SEL ที่แข็งแรงก่อนที่จะไปสอนเด็ก ให้ได้เป็นครูที่ทั้งสอนเก่งขึ้น และมีความสุขมากขึ้น

หลักการสำคัญในการใช้เทคโนโลยีพัฒนาครู เพื่อหนุน TSEL

- ใช้เทคโนโลยีหนุน ไม่ใช่แทน หนุนการสะท้อนคิด หนุนการฝึกปฏิบัติ เสริมความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่ใช่แค่ใช้สื่อเนื้อหาสาระ
- พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามบริบท ณ วินาทีนั้น เกิดทุกวันที่ครูสอน ผสานกับสถานการณ์จริง ให้การป้อนกลับในช่วงเวลาที่เหมาะสม
- พัฒนาการะผู้นำ นักร่วมมือและแบ่งปัน ผ่านระบบเทคโนโลยีที่รองรับ ชุมชนเรียนรู้ของครู วง Peer Coaching ของครู และวงสนทนาการสะท้อนคิด (Reflective Dialogue)
- ใช้ประโยชน์ข้อมูล (Data Informed) ไม่ใช่ให้ข้อมูลขับเคลื่อนหรือกำกับ (Data-Driven) ข้อมูลที่ต้องการคือ บรรยากาศทางอารมณ์ รูปแบบของประสบการณ์ของนักเรียน พัฒนาการของการเรียนรู้จากการสะท้อนคิด ไม่ใช่ข้อมูลเชิงผลคะแนนเพียงอย่างเดียว
- เชื่อมโยงกับ TSEL ของผู้ใหญ่ ไม่ใช่พัฒนาเฉพาะเรื่องทักษะอาชีพเท่านั้น ต้องผสานกับการพัฒนาทักษะของครูด้านความตระหนักรู้ตนเอง การจัดการตนเอง ความยืดหยุ่น (Resilience) และความเชื่อถือ (Trust) ต่อผู้อื่น

ครูที่ทำงานเป็นทีมไม่เป็น ไม่สามารถขับเคลื่อน TSEL ได้

ตัวอย่างเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในบริบทไทย

- *E-Portfolio* ที่มีข้อมูล หลักฐานการสอน SEL บันทึกการสะท้อนคิด บันทึกวงจรป้อนกลับ บันทึกความเจริญงอกงาม
- ใช้ App หนุนการสะท้อนคิดเรื่อง สังคม-อารมณ์ศึกษา ได้แก่ Prompted Journaling, AI Summarization, Personal SEL Dashboard
- *Online CoP* เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเครื่องมือ และช่วยทำ Peer Coaching
- *Dashboard* บอกบรรยายภาคห้องเรียน ช่วยเตือนทันที บอกสภาพการมีส่วนร่วม บอกสภาพอารมณ์
- สถานการณ์จำลอง เช่น สถานการณ์จัดการความขัดแย้ง สถานการณ์การสานเสวนาอย่างได้ผลดี เป็นต้น

สรุปประเด็นสำคัญในการใช้เทคโนโลยีหนุนการพัฒนาครู

- เปลี่ยนจากการฝึก ทักษะ เป็นการพัฒนา วิธีคิด
- ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างวัฒนธรรมการป้อนกลับ
- เสริมขีดความสามารถด้านการสะท้อนคิดของครู
- ผสาน *Peer Coaching* และ *Learning Networks*
- ไม่วัดด้วยคะแนนเท่านั้น วัดด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ และเรื่องเล่าด้วย
- ให้ครูเป็น *Active Learners* ไม่ใช่ *Content Deliverers*
- ใช้ข้อมูลเพื่อ พัฒนา ไม่ใช่ ตรวจสอบ

ใช้เทคโนโลยีหนุนการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้

แนวคิด Transformative SEL (TSEL) ล่าสุด ได้เปลี่ยนมุมมองต่อเทคโนโลยีจาก “สื่อการสอน” ไปสู่การเป็น “โครงสร้างพื้นฐานของระบบนิเวศ” (Infrastructure of the Ecosystem) ที่เชื่อมโยง บ้าน-โรงเรียน-ชุมชน เข้าด้วยกัน

เทคโนโลยีไม่ได้มีหน้าที่แค่ “สอนเด็ก” แต่ยังมีหน้าที่ “ปรับสภาพแวดล้อม” ให้เอื้อต่อการเติบโต และ “สลายพิษ” (Detoxify) ปัจจัยลบในระบบนิเวศ

หน้าที่ 3 ประการของเทคโนโลยี ในระบบนิเวศ TSEL

1. **รับรู้** เป็น “ประสาทสัมผัส” ให้โรงเรียนรับรู้ความรู้สึกและความไม่ปลอดภัยที่ซ่อนอยู่ (Unseen Needs)
2. **เชื่อมโยง** เป็น “สะพาน” เชื่อมความสัมพันธ์ที่ขาดหาย โดยเฉพาะกับกลุ่มเปราะบาง
3. **ขยาย** เป็น “เครื่องขยายเสียง” ให้เด็กได้มีอำนาจในการกำหนดสภาพแวดล้อมของตนเอง (Student Agency) อ่านรายละเอียดในหนังสือ พลัษณ์นักเรียน พลิกโฉมการศึกษา (2569) โดยวิจารณ์ พานิช

วิธีใช้เทคโนโลยีสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ในบริบทไทย

ใช้สร้าง “ระบบนิเวศเชิงบวก”

- กาวใจดิจิทัล เชื่อมบ้านและโรงเรียน ใช้แอปพลิเคชันหรือไลน์ ที่ตั้งค่าให้ครูส่ง “ข่าวดี” กลับบ้านสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยเน้นเรื่องความพยายามหรือน้ำใจของเด็ก (ไม่ใช่เกรด ไม่ใช่ฟัอง)

เปลี่ยนบรรยากาศจาก “จับผิด” เป็น “ชื่นชม” สร้างความไว้วางใจ (Trust) ในระบบนิเวศ

- พื้นที่ชื่นชมเพื่อน สร้างวัฒนธรรมการมองเห็นคุณค่าผู้อื่น (Social Awareness) ใช้แพลตฟอร์มภายใน (Intranet/App) ให้เด็กส่ง “เหรียญความดี” หรือ “สติ๊กเกอร์ขอบคุณ” ให้เพื่อนที่ช่วยเหลือกัน โดย AI ช่วยสรุปว่าใครมีจุดแข็งด้านไหน (เช่น “ผู้ให้คำปรึกษา” หรือ “ผู้ไกล่เกลี่ย”) เด็กที่เรียนไม่เก่งแต่มั่นใจจะมีตัวตนและที่ยืนในสังคมโรงเรียน (Inclusion)

ลด “ปัจจัยลบ” ในสภาพแวดล้อม

- ระบบแจ้งเหตุที่ปลอดภัยไม่เผยแพร่ เด็กไทยมักไม่กล้าฟ้องครู เรื่องการถูกล้อเลียน เพราะกลัวถูกตราหน้าว่าเป็น “คนขี้ฟ้อง” หรือ กลัวผู้มีอิทธิพล ใช้แอปพลิเคชันที่让孩子แจ้งเหตุร้องแค้นแบบนิรนาม (Anonymous) ได้ 100% โดยระบบจะส่งเรื่องตรงถึงทีมจิตวิทยาโรงเรียน ไม่ใช่ครูฝ่ายปกครอง (เพื่อลดความกลัวการถูกลงโทษ) ใช้ กำจัด “มุมอับ” ในโรงเรียน และหยุดวงจรการกลั่นแกล้งได้ทันที่
- AI เผื่อระวังความไม่เสมอภาค ป้องกันไม่ให้ครูเผลอเรียกถามแต่เด็กเก่งหน้าห้อง ใช้ AI (Voice Analysis) ช่วยวิเคราะห์ในคาบเรียน (โดยครูอนุญาต) ว่า “วันนี้ครูมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กทั่วถึงไหม” หรือ “ครูเผลอใช้น้ำเสียงดุกับเด็กกลุ่มไหนเป็นพิเศษหรือเปล่า” ช่วยให้ครูรู้ทันอคติของตนเอง และปรับบรรยากาศห้องเรียนให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

สิ่งที่ ควรทำ และ ต้องไม่ทำ		
มิติ	สิ่งที่ควรทำ	สิ่งที่ต้องไม่ทำ
การเข้าถึง (Access)	 ออกแบบระบบให้ใช้ได้กับมือถือรุ่นเก่าและเน็ตช้า เพราะนี่คือเครื่องมือเดียวที่เด็กกลุ่มเปราะบางมี	 บังคับใช้ระบบที่ต้องมี iPad หรือคอมพิวเตอร์เท่านั้น (เป็นการสร้างกำแพงกีดกันเด็กยากจนออกจากระบบนิเวศ)
ความปลอดภัย (Safety)	 ข้อมูลอาารณ/ความรู้สึกเด็ก ต้องเป็นความลับสูงสุด ห้ามเปิดเผยต่อสาธารณะ	 เอาคะแนนพฤติกรรมหรือข้อมูลการขาดเรียนขึ้นจอประจานหน้าเสาธง หรือส่งลงไลน์กลุ่มผู้ปกครอง (ทำลาย Self-Esteem รุนแรง)
บทบาทเทคโนโลยี	 ใช้เทคโนโลยีปกป้องเด็กจากการคุกคาม (เช่น ใช้กรองคำหยาบใน Webboard โรงเรียน)	 ใช้กล้องวงจรปิดจับผิดพฤติกรรมยับยั้ง (เช่น เดินลัดสนาม) แล้วหักคะแนนอัตโนมัติ (สร้าง “คุก” ไม่ใช่ “โรงเรียน”)
การมีส่วนร่วมริเริ่ม (Agency)	 ให้สภานักเรียนช่วยร่างกติกาการใช้สื่อดิจิทัลในโรงเรียน (Digital Constitution)	 บล็อกทุกเว็บ บล็อกทุกแอปฯ โดยไม่อธิบายเหตุผล (เด็กจะหาทางมุด และไม่เกิดการเรียนรู้ TSEL)
เป้าหมาย (Goal)	 วัดความสำเร็จที่ “ความสุขและความปลอดภัย” ของนักเรียน	 วัดความสำเร็จที่ “ความเรียบร้อย และการเชื่อฟัง”

การใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างระบบนิเวศหนู TSEL ในไทย ต้องระวังกับดักของ “อำนาจนิยมดิจิทัล” (Digital Authoritarianism) ต้องไม่ใช่เทคโนโลยีเพื่อทำให้เด็ก “เชื่อฟัง” แต่ต้องใช้เพื่อให้ระบบนิเวศ “เอื้อ” ให้เขากล้าหาญที่จะเป็นตัวของตัวเอง และเคารพความแตกต่างของผู้อื่น หากทำได้ เทคโนโลยีจะเป็น “ลมใต้ปีก” ที่ช่วยพยุงให้เด็กไทยทุกคนไม่ว่าจะมาจากพื้นฐานครอบครัวแบบใด สามารถบินได้สูงในแบบของเขาเอง

ใช้เทคโนโลยีหนุนความยืดหยุ่นของระบบการศึกษา

ทิศทางของ Transformative SEL (TSEL) ในปัจจุบัน ได้ยกระดับแนวคิดเรื่อง “ความยืดหยุ่น (Flexibility)” จากเดิมที่เป็นเพียงทางเลือก (Alternative) ไปสู่การเป็น “เครื่องมือสร้างความเสมอภาค (Equity Enabler)” ในมุมมองของ TSEL ระบบการศึกษาที่แข็งตัว (Rigid System) คือระบบที่กดทับผู้เรียน (Oppressive) โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง TSEL จึงไม่ได้มองเทคโนโลยีว่าเป็นแค่เครื่องมือถ่ายทอดเนื้อหา แต่เป็น “โครงสร้างพื้นฐานเพื่อปลดปล่อยศักยภาพ” (Infrastructure for Liberation) ที่ช่วยให้ผู้เรียนออกแบบชีวิตตนเองได้ (Agency) ซึ่งต้องเป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนรายบุคคล

เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ ที่สำคัญยิ่งกว่าคือ นโยบายและการบริหารจัดการที่ “เห็นอกเห็นใจ (Empathy)” ของผู้บริหารและครู

กลไกทางเทคโนโลยีเพื่อความยืดหยุ่นเชิงระบบ สำหรับนักเรียนยากจนที่ต้องทำงาน หรือช่วยงานบ้าน

- ยืดหยุ่นเรื่องเวลา (Asynchronous Learning) นักเรียนจะเรียนเวลาใดก็ได้ตามที่ตนสะดวก โดยอาศัยเนื้อหาที่ครูเตรียมไว้ให้ล่วงหน้า ไม่ต้องเข้าเรียนผ่าน Zoom หรือนั่งในห้องเรียนพร้อมกัน นอกจากยืดหยุ่นเรื่องเวลาแล้ว ยังยืดหยุ่นเรื่องความเร็ว (Pace) : ใครหัวไวข้ามไปเร็วได้ ใครไม่เข้าใจกดหยุด (Pause) หรือดูซ้ำ (Replay) ได้ ตัวอย่างของเครื่องมือเทคโนโลยีช่วยได้แก่ คลิปวิดีโอการสอนที่อัดไว้แล้ว (Pre-Recorded Video) เอกสารให้อ่านออนไลน์ (E-Books / PDFs) กระดานถาม-ตอบ (Discussion Forums) แบบฝึกหัดออนไลน์ที่เฉลยอัตโนมัติ (Quizzes) การโต้ตอบของครูไม่ได้เกิดขึ้นทันที

(Real-Time) แต่ใช้เครื่องมืออย่าง กระดานสนทนา (Webboard), อีเมล, หรือคอมเมนต์ใน Google Classroom ซึ่งครูจะมาตอบในภายหลัง

- ยืดหยุ่นเรื่องขนาดของบทเรียน ย่อยบทเรียนยาวๆ 1 ชั่วโมง ออกเป็นบทเรียนย่อย (Micro-Learning) ใช้เวลาเพียง 3 - 10 นาที ต่อหนึ่งหน่วยการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะต่อการเรียนออนไลน์ นอกจาก (1) สั้น แล้ว ยังมี (2) ความเจาะจง (Specific) หนึ่งคลิปหรือหนึ่งบทเรียนจะเน้นแค่ 1 วัตถุประสงค์ หรือ 1 หลักการเท่านั้น (เช่น “วิธีใช้ I-Message” ไม่ใช่ “ทักษะการสื่อสารทั้งหมด”) และ (3) ใช้สื่อหลากหลาย (Multimedia) เช่น วิดีโอสั้น, อินโฟกราฟิก, พอดแคสต์, หรือคิทสั้นๆ
- ยืดหยุ่นเรื่อง “สมองและความจำ” (Cognitive Flexibility) การสอนเนื้อหายาวๆ ทำให้สมองล้า (Cognitive Overload) โดยเฉพาะเด็กที่มีสมาธิสั้นหรือมีความเครียดสะสม การเรียนที่ละนิดทำให้สมองย่อยข้อมูลง่าย เหมือนการ “ทานอาหารว่าง” ที่ย่อยง่ายกว่าทานบุฟเฟต์มื้อใหญ่ ผลลัพธ์เชิง TSEL คือเด็กเกิดความรู้สึก “ทำได้สำเร็จ” (Small Wins) บ่อยขึ้น เมื่อเรียนจบบทเล็กๆ สะสมความมั่นใจ (Self-Efficacy) ไปเรื่อยๆ
- ยืดหยุ่นเรื่อง “เส้นทางเรียนรู้” (Personalized Pathways) ปัญหาเดิมทุกคนต้องเรียนเหมือนกันหมด ตั้งแต่ต้นจนจบ แก่ด้วย Micro-Learning ที่ผู้เรียนเลือก “ข้อป้ัง” ความรู้เฉพาะเรื่องที่ตนเองขาดหรือสนใจ (On-Demand) ไม่จำเป็นต้องเรียนเรียงลำดับ 1-2-3 ตัวอย่าง นักเรียน ก เก่งแล้ว เข้าไปเรียนโมดูล “การคิดวิเคราะห์ขั้นสูง” นักเรียน ข ยังไม่เข้าใจเรื่องอารมณ์ เลือกเรียนโมดูล “การรู้ทันความโกรธ” ข้ำอีกรอบ

*“การพัฒนาเชิงอารมณ์-สังคม เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
การใช้เทคโนโลยีหุ่น TSEL จึงต้องหุ่นผ่านการยกระดับปฏิสัมพันธ์
ระหว่างครูกับนักเรียน ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
ระหว่างครูกับพ่อแม่ผู้ปกครอง ระหว่างครูกับคณะกรรมการโรงเรียน
ระหว่างครูกับผู้นำชุมชน”*

การเรียนรู้ยุคใหม่ที่เทคโนโลยีก้าวหน้า เน้น “เรียนเมื่อต้องใช้”
(Just-in-Time Learning) ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่เป็น “เรียนเพื่อไว้ใช้”
(Just-in-Case Learning)

ในบริบทไทย การทำสื่อการสอนแบบ Micro-Learning จะช่วยให้
เด็กต่างจังหวัดที่อินเทอร์เน็ตไม่แรง หรือมีแค่มือถือเครื่องเก่า สามารถ
โหลดบทเรียนเล็กๆ มาเรียนได้ง่ายกว่าไฟลวีดีโอขนาดใหญ่

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสำหรับนักเรียนปัญญาเลิศ (Gifted & Talented)

- **ยืดหยุ่นระดับชั้น** (Adaptive Learning) ใช้ เอไอ วิเคราะห์
สมรรถนะ (Competency) ถ้านักเรียนทำคณิตศาสตร์ ม.3
ได้แล้ว ระบบจะปลดล็อกเนื้อหา ม.ปลาย หรือมหาวิทยาลัย
ให้ทันที โดยไม่ต้องรอเพื่อนร่วมชั้น
- **ยืดหยุ่นสถาบัน** เรียนหลายสถาบันในเวลาเดียวกัน
ใช้เทคโนโลยี Blockchain หรือ Digital Credential เพื่อเรียน
วิชาเคมีกับมหาวิทยาลัย ก, เรียนศิลปะกับศิลปิน ข, และ
เรียนสังคมที่โรงเรียนเดิม แล้วนำหน่วยกิตมารวมกันใน
“Digital Portfolio” เดียว

สิ่งที่ ควรทำ และ ต้องไม่ทำ

มิติ	สิ่งที่ควรทำ	สิ่งที่ต้องไม่ทำ
มุมมองต่อผู้เรียน	 เชื่อมั่นว่าเด็กอยากเรียนรู้ แม้เขาจะมาโรงเรียนไม่ได้ และเคารพวิถีชีวิตที่แตกต่างของเขา	 มองว่าเด็กที่ขอเรียนที่บ้าน คือเด็กขี้เกียจ หรือพยายามหนีเรียน (Mindset แบบจับผิด)
การใช้เทคโนโลยี	 ใช้เทคโนโลยีเพื่อให้ครูและศิษย์ยัง “เชื่อมโยง” กันได้ แม้ตัวจะอยู่คนละที่ (High Touch through High Tech)	 โยนคลิปการสอนใส่ระบบแล้วปล่อยเด็กทิ้งไว้ตามยถากรรม โดยไม่มีการติดตามดูแล (เด็กจะหลุดจากระบบทันที)
การวัดผล	 วัดว่า “ทำได้จริงไหม” (Skill Mastery) ไม่ว่าจะเรียนมาจากไหน	 วัดที่ “เวลาเรียนครบไหม” หรือ “เข้า Zoom ครบกี่นาที” (ไม่ยืดหยุ่นและไม่ตอบโจทย์ TSEL)
ความสัมพันธ์	 แม่เด็กจะเรียนที่บ้าน หรือไปเรียนข้ามสถาบัน ต้องจัดกิจกรรม (On-Site หรือ Online) ให้เขายังรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของรุ่น หรือโรงเรียนแม่	 ปล่อยให้เด็กรู้สึกว่าเป็นคนนอก หรือเป็นแกะดำ เพราะไม่ได้มาเข้าแถวเคารพธงชาติทุกวัน
บทบาทครู	 ครูทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการรายกรณี” (Case Manager) ที่คอยออกแบบตารางชีวิตให้เหมาะกับเด็กแต่ละคน	 ครูทำหน้าที่เป็น “ยามเฝ้าประตู” (Gatekeeper) ที่คอยตรวจระเบียบและปิดกั้นโอกาส

“เราหวังให้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้ไม่มีสภาพที่
 “ครูมีงานยุ่งเสียจนไม่มีเวลาดูแลศิษย์”
 และไม่มีสภาพที่ครูหลงให้เทคโนโลยี (เอไอ) ดูแลศิษย์แทนครู”

สรุป

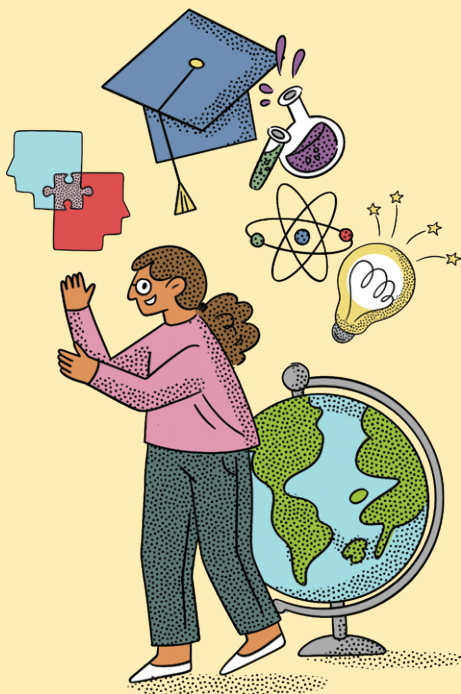
การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา ส่งผลได้ทั้งทางบวก และทางลบ เป็นหน้าที่ของคนในวงการศึกษาและทุกฝ่ายในสังคม ที่จะต้องร่วมมือกัน จัดให้ระบบเทคโนโลยีก่อผลด้านบวกต่อการพัฒนานักเรียนและเยาวชน ไทย ช่วยกันป้องกันผลด้านลบ เทคโนโลยีดิจิทัลที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาประดิษฐ์ จะเปิดโอกาสสร้างสรรค์การจัดการเรียนรู้ได้อย่างมากมายเกือบจะเรียกได้ว่า ไร้ขีดจำกัด ไม่ว่าจะเป็นด้าน TSEL และด้านอื่นๆ โดยมีหลักการสำคัญคือ ต้องไม่ใช่เทคโนโลยีทดแทนครู แต่ช่วยหนุนให้ครูทำหน้าที่ใกล้ชิดศิษย์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เทคโนโลยียังช่วยหนุนให้มีการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และครอบคลุม (Inclusive) มากยิ่งขึ้น

• • • • •

บทที่ 9

ปรับระบบผลิต และพัฒนาครู

“แนวคิด TSEL เสนอให้สถาบันผลิตและพัฒนาครูหันมาใส่ใจ “ตัวครู” ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง โดยปรับสมรรถนะให้รู้เท่าทันความเหลื่อมล้ำ และใช้กระบวนการพัฒนาที่เอื้อให้ครูได้เติบโตทางอารมณ์และสังคมควบคู่ไปกับการเรียนรู้เชิงวิชาการ”

แนวคิด TSEL เสนอให้สถาบันผลิตและพัฒนาครูหันมาใส่ใจ “ตัวครู” ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง โดยปรับสมรรถนะให้รู้เท่าทันความเหลื่อมล้ำ และใช้กระบวนการพัฒนาที่เอื้อให้ครูได้เติบโตทางอารมณ์ และสังคมควบคู่ไปกับการเรียนรู้เชิงวิชาการ เน้นวิธีการพัฒนาคุณภาพะ ด้านสังคม-อารมณ์ ที่บูรณาการอยู่ในชีวิตจริง ผ่านการสะท้อนคิด (Reflection) อย่างสม่ำเสมอ และอย่างมีวิจารณญาณสูง (Critical Reflection) ผักผ่อนทักษะการรับมือกับความเครียดและอารมณ์ที่ทำลาย ในสถานการณ์จริง และสถานการณ์จำลอง และการเรียนรู้ผ่านเวิร์กช็อปเชิงประสบการณ์ที่ออกแบบมาเพื่อผู้ใหญ่โดยเฉพาะ

เป็นสัญญาณสื่อต่อสถาบันผลิตและพัฒนาครู ว่ารูปแบบการผลิตครูแบบเดิมที่เน้น “เทคนิคการสอน” (Pedagogy) ละเลย “ความเป็นมนุษย์” (Humanity) นั้น ไม่เหมาะสมอีกต่อไป

พลิกโฉมระบบ

หนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) และงานวิชาการด้าน TSEL (Transformative SEL) ได้ยกระดับการพูดคุยเรื่องการผลิตครู จากการ “ปรับปรุงหลักสูตร” (Curriculum Reform) ไปสู่การ “พลิกโฉมระบบ” (Systemic Transformation)

เป้าหมายของการพลิกโฉมระบบการผลิตครูคือ เปลี่ยนจากเป็นระบบที่เน้นเพียงผลิต “ผู้รับจ้างสอนหนังสือ” หรือนักเทคนิค (Technicians) ด้านการศึกษาเท่านั้น ให้เป็นระบบที่มุ่งเพาะ “นักเปลี่ยนแปลงสังคม” (Social Change Agents) ด้วย หรืออาจกล่าวใหม่ว่า เป็นระบบผลิตนักเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีปัญญา จะเห็นว่า ครูในยุคนี้ได้รับการ

ยกย่องคุณค่าสูงกว่าเดิม ซึ่งหากมองมุมกลับ อาจมีคนคิดว่า มีภาระหนักยิ่งขึ้น

ระบบการผลิตครู ต้องมีกลไกเพิ่ม **ความสามารถของระบบ** ในการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตัวเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีหลักการเชิงเป้าหมายสำคัญของการพลิกโฉม คือ (1) เน้นความเท่าเทียม (2) ใช้ข้อมูล (3) ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม (4) บูรณาการ TSEL ของผู้ใหญ่เข้าไปในระบบ (5) ปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง

นั่นคือ ระบบการผลิตครู และ ระบบการทำงานของครู ต้องเป็นระบบที่เรียนรู้ (Learning System) และปรับตัว

แนวคิด TSEL เชื่อว่า “ไม่สามารถปลูกพืชพันธุ์ใหม่ (ครู TSEL) ในดินที่เต็มไปด้วยสารพิษที่มีอยู่เดิม (ระบบอำนาจนิยม)” ได้

โปรดสังเกตว่า “สารพิษ” ตัวร้ายที่สุด ที่ทำให้ หน่ออ่อนของ สังคม-อารยธรรมศึกษาเพื่อพลิกโฉมสังคม ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ไม่สามารถงอกงามได้ คือ วัฒนธรรมอำนาจนิยม

การพลิกโฉมระบบการผลิตครู

ต้องพลิกโฉม 4 ด้านคือ

1. **พลิกโฉมวัฒนธรรมองค์กร** (Organizational Culture Shift) จากวัฒนธรรม “เชื่อฟังและทำตาม” (Compliance) สู่ “ความเอื้ออาทรและความยุติธรรม” (Care & Justice) ล้าง “หลักสูตรแฝง” (Hidden Curriculum) ที่สอนให้ครูยอมจำนนต่ออำนาจ (เช่น ระบบรุ่นพี่ไต่ตั่ว, การห้ามตั้งคำถามอาจารย์) เมื่อนักศึกษาทำผิด (เช่น ส่งงานช้า, ขาดเรียน) เปลี่ยนจากการลงโทษ

ตัดคะแนน เป็นการ “พูดคุยเพื่อเยียวยาและหาทางออก” (Restorative Dialogue) เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ตรงของการได้รับโอกาส และได้รับการเอื้ออำนาจ (Empowerment)

2. **พลิกโฉมหลักสูตรและการสอน (Curriculum & Pedagogy Shift)** ต้องรวม TSEL ไว้ในหลักสูตรผลิตครูอย่างเป็นทางการ มีการตั้งเป้าหมายด้านอารมณ์และสังคมควบคู่กับวิชาการ และในทางปฏิบัติ ต้องเปลี่ยนจากฝึก “เทคนิคการสอนเนื้อหา” เท่านั้น สู่การบูรณาการ “การตื่นรู้เชิงวิพากษ์และตัวตน” (Identity & Critical Consciousness) มีกระบวนการให้นักศึกษาครูสำรวจ “อคติ” (Bias) และ “ปมชีวิต” ของตนเอง ก่อนออกไปฝึกสอน ไม่สอน SEL แบบบรรยายทฤษฎี แต่ให้นักศึกษาทำโครงการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งจริงๆ ในโรงเรียนฝึกสอน เท่ากับนักศึกษาครูได้เรียน Inquiry-Based TSEL

3. **พลิกโฉมหุ้นส่วนการเรียนรู้ (Partnership Shift)** จาก “มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลาง” สู่ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน” (University-School-Community Ecosystem) มหาวิทยาลัยและโรงเรียนต้องเป็น “เนื้อเดียวกัน” อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องออกไป Co-Teach กับครูพี่เลี้ยงที่โรงเรียน เพื่อให้นักศึกษาเห็นแบบอย่างการทำงานร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ ดังปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนมาเป็น “อาจารย์พิเศษ” สอนเรื่องบริบทสังคมเพื่อให้ครูใหม่เข้าใจรากเหง้าของเด็ก รายละเอียดของเรื่องนี้ มีอยู่ในหนังสือ *โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้* (2566) โดยวิจารณ์ พานิช แต่ข้อเสนอที่น่าพิจารณาคือ อาจารย์ใน

*“การพัฒนาครูต้องกระตุ้นให้ครูตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อ
นโยบาย หลักสูตร หรืออคติ (Bias) ของตนเอง และของระบบ
ที่อาจกีดกันเด็กบางกลุ่ม เพื่อสร้างพื้นที่ที่ทุกคนมีส่วนร่วม
และรู้สึกเป็นเจ้าของ (Belonging)”*

สถาบันผลิตครู ต้องไปทำงานในโรงเรียนครึ่งของเวลาทำงาน
ทั้งหมด เพื่อเรียนรู้จากการเป็นส่วนหนึ่งของ โรงเรียนเป็น
ชุมชนเรียนรู้ จึงจะเกิด Transformation อย่างแท้จริง

4. พลิกโฉมการประเมินผล (Assessment Shift) เปลี่ยนจาก
“วัดความจำ” (Standardized Test) สู่ “วัดสมรรถนะการเป็น
มนุษย์” (Humanistic Competency) วัดผลจากการบันทึก
วิถีดอตอนสอน การสะท้อนคิด (Reflection Journal) และ
Feedback จากเด็กนักเรียนจริง ประเมิน “เจตคติ” และ
“วุฒิภาวะทางอารมณ์” อย่างเข้มข้น หากนักศึกษาคูคนใด
มีพฤติกรรมก้าวร้าวหรือไม่ยอมรับความแตกต่าง และแก้ไข
ตัวเองไม่ได้ ต้องมีระบบคัดกรองออก (Gatekeeping) อย่าง
ยุติธรรม

ผมขอย้ำข้อ 4 ข้างบน ว่าต้องมีการให้นักศึกษาคูออกจาก
หลักสูตร เพราะแก้ไขปรับปรุงตัวเองไม่ได้ในเรื่องสังคม-อารมณ์
แม้อาจารย์จะช่วยเหลือแนะนำแล้ว ตามหลักการ SEL

นอกจากนั้นการพลิกโฉมระบบวิชาชีพครู ให้เป็นวิชาชีพผู้นำ
การพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ จะสำเร็จได้จริง ต้องเปลี่ยน
เกณฑ์การประเมินวิชาชีพครู สู่การให้น้ำหนักกับ **ทักษะการสร้างความ
สัมพันธ์ (Relational Skills)** และ **ความเข้าใจในความเสมอภาค
(Equity Literacy)** ให้เท่ากับทักษะด้านวิชาการ

ระบบผลิตครูที่บูรณาการอยู่กับชีวิตจริงของครู

สมรรถนะการฝึกเด็กด้านสังคม-อารมณ์ศึกษา ของครู ไม่สามารถบรรลุได้โดยการเรียนในห้องบรรยาย และในสภาพแวดล้อมภายในสถาบันอุดมศึกษา นักศึกษาครูต้องไปฝึกในสภาพการทำงานจริงของโรงเรียน ในสภาพที่นักเรียน ครู และโรงเรียน มีปฏิสัมพันธ์ตามปกติกับชุมชน ในสภาพแวดล้อม หรือระบบนิเวศจริงที่มีทั้งส่วนที่เอื้อ และส่วนที่เป็นอุปสรรคหรือความท้าทาย ต่อการพัฒนาทักษะด้านสังคม-อารมณ์เชิงบวกของนักเรียน กล่าวใหม่ว่า สมรรถนะด้านสังคมและอารมณ์ (SEL) ไม่ใช่ชุดความรู้ (Knowledge) ที่จะท่องจำได้ แต่เป็น **“ทักษะเชิงสมรรถนะ” (Competency-Based Skills)** ที่ต้องอาศัยการฝึกฝนผ่านประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) เท่านั้น

ก่อนลงฝึกภาคสนาม (โรงเรียน) นักศึกษาครูต้องได้ฝึกกำกับมิติด้านสังคม-อารมณ์ของตนเองก่อน โดยเรียนพื้นฐาน SEL/TSEL เรียนประสาทวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความเครียด (Neuroscience of Stress) ฝึกการสะท้อนคิดกับตนเอง (Self-Reflection) ฝึกการสื่อสารเชิงเห็นอกเห็นใจ

การฝึกนักศึกษาครูที่โรงเรียนต้องทำต่อเนื่องเป็นเทอมหรือเป็นปี นอกจากฝึกสอนตามปกติแล้ว มีการฝึกปฏิบัติด้านโค้ชชิ่ง ทักษะสังคม-อารมณ์แก่นักเรียน ในชั้นเรียนตามปกติ โดยมีครูพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือสังเกตชั้นเรียน บันทึกเหตุการณ์อารมณ์ ร่วมกันสะท้อนคิด และร่วมวางแผนพัฒนา นำสู่วงจรทดลองใหม่

นักศึกษาครูฝึกงาน ควรได้เข้าสังเกตชั้นเรียนของครูพี่เลี้ยง (ครูแกนนำ) บันทึกเหตุการณ์อารมณ์ของนักเรียนและของครู นำมาร่วมกันสะท้อนคิดกับครูผู้เปิดชั้นเรียน เพื่อทำความเข้าใจทั้งเชิงวิธีการและเชิงหลักการ ตาม Kolb's Experiential Learning Cycle

สู่สภาพที่โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้ที่ครูและนักศึกษาครู “กล้า
แชร์ความล้มเหลว” การเปิดใจฟังกันในวงครูไทย จะช่วยทลายกำแพง
ของระบบอำนาจนิยม ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของ SEL

นอกจากนั้น นักศึกษาครูฝึกงาน ควรได้ลงพื้นที่ชุมชน เยี่ยมบ้าน
ทำโครงการชุมชน ร่วมกิจกรรมท้องถิ่น ฟังเสียงผู้ปกครอง เพื่อเข้าใจ
บริบทชีวิตเด็ก และฝึกสร้างระบบนิเวศในชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนา
สมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของเด็ก

สถาบันผลิตครูต้องสร้างเครือข่ายครูพี่เลี้ยง TSEL โดยทำงาน
ใกล้ชิดกับโรงเรียน พัฒนาครูพี่เลี้ยงให้เป็น Coach ด้านอารมณ์ ไม่ใช่
แค่ผู้ตรวจแผนการสอน และจัดให้มี PLC ของครูโค้ชในโรงเรียนเครือข่าย

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

ในระบบผลิตครู

สิ่งที่ควรทำ	สิ่งที่ไม่ควรทำ
 รับฟังเสียงของเด็ก : ฝึกให้ นักศึกษาครูใช้ Listening Pedagogy แม้กับเด็กที่ดื้อที่สุด	 ตัดสิน (Judging) : อย่าด่วนสรุป พฤติกรรมเด็กจากเกรด หรือฐานะทาง ครอบครัว
 ยอมรับความเปราะบาง : ผู้ใหญ่ (อาจารย์/ผู้บริหาร) ควรแสดงให้เห็น ว่าการเสียใจหรือเครียดเป็นเรื่องปกติ และรู้วิธีจัดการ	 สร้างภาพ (Window Dressing) : อย่าทำ SEL แค่ตอนมีคนมาตรวจ ประเมิน หรือทำเป็นเพียงกิจกรรม หน้าเสาะง
 เชื่อมโยงกับชุมชน : ดึงปราชญ์ ชาวบ้านหรือผู้ปกครองมาเป็นส่วน หนึ่งของการเรียนรู้	 สั่งการจากบนลงล่าง : อย่าใช้ SEL เป็นเครื่องมือในการบังคับให้เด็ก “เรียนร้อย” หรือ “เชื่อฟัง” เท่านั้น
 เน้นกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ : ให้ความสำคัญกับ “วิธีที่เด็ก แก้ปัญหา” มากกว่า “คะแนน”	 ทำคนเดียว : อย่าปล่อยให้ นักศึกษาครูเผชิญสถานการณ์ยาก ลำบากเพียงลำพังโดยไม่มีที่ปรึกษา

การฝึกปฏิบัติจริง (Practice-Based Learning) ของนักศึกษาครู

นักศึกษาครูต้องได้เรียนภาคทฤษฎีเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์ และพฤติกรรมมนุษย์ ผ่านการศึกษาเชิงทฤษฎีและตัวอย่างจริง เช่น รูปแบบการสอน SEL ที่เป็นแบบอย่าง แล้วได้ฝึกปฏิบัติในห้องเรียนจริง ผ่านการฝึกสอนจริงที่เน้น SEL (Field Experiences/Practica) ที่ให้โอกาส นักศึกษาครูได้ใช้ทักษะการสร้างสัมพันธ์ การสื่อสารเชิงอารมณ์ และการจัดการชั้นเรียนที่เคารพด้านอารมณ์ ตามด้วยการสะท้อนประสบการณ์ (Reflection) ทั้งในรูปแบบรายบุคคลและกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ว่า SEL ถูกนำไปใช้แบบใด และผลลัพธ์เป็นอย่างไร โดยมีอาจารย์ที่มีสมรรถนะ สูงด้าน TSEL เป็นโค้ช ช่วยให้คำแนะนำ ตั้งคำถาม เพื่อการสะท้อนคิด ส่งความเข้าใจหลักการที่ลึกซึ้ง ตามแนวทางของ Kolb's Experiential Learning Cycle รวมทั้งช่วยให้การประเมินและข้อเสนอแนะที่เชื่อมต่อกับ SEL เช่น การให้ Feedback ที่เน้นทั้งทักษะอารมณ์และทักษะการสอน

นักศึกษาครู ต้องได้ฝึกสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่สนับสนุน SEL เช่น วัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน การสร้างชุมชนการเรียนรู้ และการจัดการแรงกดดันอย่างสร้างสรรค์

พลิกโฉมระบบพัฒนาครูประจำการ

หนังสือ Handbook of Social and Emotional Learning และ เอกสารวิชาการด้าน TSEL อื่นๆ มองว่า ไม่สามารถพัฒนาเด็กให้มี ทักษะสังคม-อารมณ์ได้ หากระบบนิเวศของโรงเรียนยังกดทับและ บั่นทอนตัวครูเอง การเปลี่ยนแปลงระบบพัฒนาครูประจำการในระดับ “พลิกโฉม” (Transform) จึงได้แก่

- เปลี่ยนจาก “การซ่อมครู” เป็น “การสร้างระบบนิเวศ” เลิกมองว่าครูขาดทักษะและต้องให้เข้ารับการอบรม เปลี่ยนเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีความปลอดภัยทางจิตวิทยา และดูแลสุขภาวะ (Well-Being) ของครูเป็นอันดับแรก (Adult SEL)
- ให้อำนาจครูในการเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (Agentic Teacher) ระบบต้องคืนอำนาจให้ครูในการออกแบบการเรียนรู้ ครูไม่ใช่แค่ผู้รับนโยบายไปปฏิบัติ แต่เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creator) ที่เข้าใจความท้าทายในห้องเรียนของตนเองอย่างแท้จริง รวมทั้งคณะครูเป็นผู้ให้ข้อมูลป้อนกลับจากภาคสนามแก่ส่วนกลาง เพื่อใช้ในการปรับระบบ และปรับนโยบายที่มีข้อมูลสนับสนุน
- มองผ่านเลนส์ของความเท่าเทียม การพัฒนาครูต้องกระตุ้นให้ครูตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อนโยบาย หลักสูตร หรืออคติ (Bias) ของตนเอง และของระบบ ที่อาจกีดกันเด็กบางกลุ่ม เพื่อสร้างพื้นที่ที่ทุกคนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ (Belonging)

พัฒนาครูทั้งด้านทักษะวิชาการ และด้านทักษะหนุนพัฒนาการด้านสังคม-อารมณ์ของเด็กอย่างบูรณาการกันไม่แยกกัน เพราะสองสิ่งนี้คือสองด้านของเหรียญเดียวกัน การบูรณาการระดับพลิกโคม ไม่ได้แปลว่าต้องมี “วิชา SEL” เพิ่มขึ้นมา แต่ส่งเสริมให้ซึมซับเข้าไปใน “วิธีการสอน” โดย

- เรียนวิชาการผ่านปฏิสัมพันธ์ (Interactive Pedagogy) ออกแบบการเรียนรู้วิชาการที่ “ชี้นำ” (Nudge) ให้ผู้เรียนต้องใช้ SEL โดยอัตโนมัติ เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน (PBL)

การทำงานกลุ่มที่ต้องมีการสะท้อนคิด (Reflection) หรือการสอนให้รู้จักรับมือกับความล้มเหลวในการแก้โจทย์คณิตศาสตร์ (Academic Mindset)

- ใช้เนื้อหาวิชาการเพื่อสร้างความตระหนักรู้ทางสังคม (Academic Content for Social Awareness) เช่น ในวิชาภาษาไทย หรือสังคมศึกษา ให้ได้วิเคราะห์วรรณกรรมหรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ผ่านเลนส์ของความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ความยุติธรรม หรือการกดขี่ทางสังคม ซึ่งตรงกับหัวใจของ TSEL
- ประเมินผลที่เน้นการเติบโต (Formative & Growth-Oriented Assessment) ปรับระบบการประเมินวิชาการให้เป็นการให้ฟีดแบ็กที่สร้างเสริมพลังใจ มากกว่าการตัดเกรดเพื่อแข่งขัน และคัดคนออก

การนำมาปรับใช้ในบริบทไทย การศึกษาไทยมีความท้าทายเฉพาะตัว ทั้งวัฒนธรรมอำนาจนิยม ภาระงานเอกสารที่หนักหน่วง และการเน้นผลสัมฤทธิ์ของการทดสอบ การพลิกโฉมการพัฒนาครูประจำการจึงต้องอาศัยความเข้าใจเชิงบริบท โดยควรดำเนินการ

- เปลี่ยน PLC ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ที่แท้จริง กระบวนการ PLC (Professional Learning Community) ในไทยมักถูกใช้เพื่อทำเอกสารประเมินวิทยฐานะ ต้องพลิกโฉม PLC ให้เป็นกลุ่มสนับสนุนทางอารมณ์ (Support Group) ให้ครูได้ระบายความเครียด แบ่งปันความล้มเหลวในการสอนได้อย่างปลอดภัย ก่อนที่จะคุยเรื่องเทคนิควิชาการ

“ในเรื่องสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ครูต้องมุ่งเรียนรู้
และพัฒนาร่วมกันกับศิษย์ ครูไม่ทำตัวเป็น “ผู้รู้แจ้ง” ไม่ว่าในเรื่องใด
โดยเน้นให้ห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย มีการฟังกัน
และให้เกียรติซึ่งกันและกัน”

- ลดทอนอำนาจนิยมในโรงเรียน ผู้อำนวยการ/ผู้บริหาร ต้องปรับบทบาทจาก “ผู้สั่งการและตรวจสอบ” มาเป็น “ผู้อำนวยการความสะดวกและสนับสนุน” (Facilitator & Supporter) เพื่อปลดล็อกความเกรงใจและเปิดโอกาสให้ครูรุ่นใหม่กล้าเสนอนวัตกรรม
- บูรณาการ SEL เข้ากับตัวชี้วัดเดิม แทนที่จะสร้างตัวชี้วัดใหม่ให้เป็นภาระ ควรช่วยครูจับคู่ (Mapping) ว่ากิจกรรมทางวิชาการที่ทำอยู่แล้ว ตอบโจทย์สมรรถนะผู้เรียน หรือ SEL ข้อใดบ้าง เพื่อลดความรู้สึกว่า “SEL เป็นภาระงานใหม่”

สิ่งที่ ควรทำ และ ไม่ควรทำ

ในการพัฒนาครูประจำการ

สิ่งที่ควรทำ	สิ่งที่ไม่ควรทำ
 เริ่มที่ Adult SEL เสมอ ดูแลสภาพจิตใจและลดภาระงานที่ไม่จำเป็นของครูก่อนคาดหวังให้ครูไปดูแลเด็ก สร้างความหมาย (Meaning-Making) ทำให้ครูเห็นว่า SEL ไม่ใช่เรื่องวัฒนธรรมตะวันตก แต่สอดคล้องกับค่านิยมที่ดีของไทย เช่น ความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ เน้นกระบวนการต่อเนื่อง (Ongoing Process) สนับสนุนผ่านพี่เลี้ยง (Mentoring) และโค้ชอย่างต่อเนื่องหน้างานจริง เคารพบริบทความหลากหลาย ให้ครูในแต่ละพื้นที่มีสิทธิ์ปรับใช้ TSEL ให้เข้ากับปัญหาในชุมชนของตนเอง	 สั่งการแบบ Top-Down บังคับให้ครูทำ SEL ผ่านนโยบายโดยไม่ให้เวลาไม่เพียงพอ และไม่มี การสนับสนุน ทำให้เป็นเรื่องเอกสาร (Paperwork-Driven) สร้างแบบฟอร์มประเมิน SEL แบบตีกฤก (Checklist) ซึ่งจะกลายเป็นการทำเพื่อส่งงาน แยก SEL ออกเป็นรายวิชาเอกเทศ สอน SEL แค่สัปดาห์ละ 1 คาบ แล้วเวลาที่เหลือกลับไปใช้วิธีสอนแบบอำนาจนิยม ใช้มาตรวัดเดียวประเมินทุกคน คาดหวังให้ครูทุกคนและเด็กทุกคนแสดงออกถึงการมี SEL ในรูปแบบเดียวกันหมด

สมรรถนะทางสังคม-อารมณ์ของครู

เพื่อชีวิตที่ดี คนทั่วไปต้องเรียนรู้ฝึกฝนมิติด้านสังคม-อารมณ์ 5 กลุ่มตาม CASEL's 5 Core Competencies ที่กล่าวแล้วในบทที่ 1 คือ (1) ตระหนักรู้ตนเอง (Self-Awareness) (2) จัดการตนเอง (Self-Management) (3) ตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) (4) ทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) และ (5) ตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ

(Responsible Decision-Making) ครูต้องเอาใจใส่เรียนรู้ฝึกฝนยกระดับทักษะดังกล่าวในบริบทการทำหน้าที่ครู และปรับปรุงจุดอ่อนของตน ตลอดชีวิตความเป็นครู จากประสบการณ์ชีวิตครูของตน โดยพัฒนาผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนครูและนักการศึกษา ที่เรียกว่า PLC และโรงเรียนต้องมีระบบหรือกลไกส่งเสริม ที่เรียกว่า โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้ (School as Learning Community - SLC) โดยพึงเชื่อมโยงทักษะทั้ง 5 กลุ่ม เข้ากับปฏิสัมพันธ์ในการทำหน้าที่ครู ทั้งปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนครู ปฏิสัมพันธ์กับผู้บริหาร ปฏิสัมพันธ์กับครูอาวุโส ปฏิสัมพันธ์กับครูที่อาวุโสน้อยกว่า ปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน ปฏิสัมพันธ์กับกรรมการโรงเรียน ปฏิสัมพันธ์กับปราชญ์ชาวบ้าน ปฏิสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ปฏิสัมพันธ์กับนักธุรกิจใจในชุมชน ปฏิสัมพันธ์กับข้าราชการในหน่วยราชการอื่น ฯลฯ

ผมมีความเห็นว่า การพัฒนาตนเองให้เป็นครูที่ดี (ต่อนักเรียน และคนรอบข้าง และต่อตนเอง) ไม่ใช่เรื่องยาก หากจับประเด็นสำคัญตามในหนังสือ *สังคม-อารมณศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย* เล่มนี้ ซึ่งหมายความว่า หากมิติทางสังคม-อารมณ์เข้มแข็ง จะเป็นฐานให้การพัฒนามิติเชิงเทคนิคในการทำหน้าที่ครูทำได้ไม่ยาก หรือช่วยให้ชีวิตครูเป็นชีวิตที่มีสุขภาวะสูง ไม่ใช่ชีวิตที่ระทมความเครียดเป็นอาณิจน

ความจำเพาะของสมรรถนะครูที่เพิ่มจากของผู้ใหญ่ทั่วไป

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ที่พึงประสงค์

ของครู

สมรรถนะหลัก

จุดเน้นในเชิง Transformative (TSEL) สำหรับครู

การรู้จักตนเอง (Self-Awareness)

Identity (อัตลักษณ์) ครูต้องเข้าใจอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อคติที่ซ่อนอยู่ (Implicit Bias) และจุดแข็งของตนเองในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง

การบริหารจัดการตนเอง (Self-Management)

Agency (ความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ) ความสามารถในการจัดการความเครียดของตนเอง และช่วยเหลือเพื่อนครู (Teacher Burnout) และกล้าตัดสินใจเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในห้องเรียน

ความตระหนักรู้ ทางสังคม (Social Awareness)

Belonging (การสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง) เข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของนักเรียน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ทุกคนรู้สึกปลอดภัยและมีคุณค่า

ความสัมพันธ์ (Relationship Skills)

Collaborative Problem-Solving ทำงานร่วมกับนักเรียน ครอบครัว และชุมชนในฐานะหุ้นส่วน ไม่ใช่ผู้ออกคำสั่ง

การตัดสินใจอย่าง รับผิดชอบ (Responsible Decision-Making)

Curiosity (ความอยากรู้อยากเห็นเชิงวิพากษ์) ตั้งคำถามต่อความไม่ยุติธรรม และการใช้ข้อมูลรอบด้านเพื่อแก้ปัญหาเชิงระบบ

ระดับสมรรถนะด้าน สังคม-อารมณ์ ของครู มี 6 ระดับ หรือ 6 ด้าน ที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

1. ระดับส่วนบุคคล (Self-Competence) ครูต้องมีทักษะรู้เท่าทัน อารมณ์ (Emotional Intelligence) เพื่อให้สามารถ “กำกับ อารมณ์” (Emotion Regulation) ของตนเองในสถานการณ์ ที่ท้าทายได้
2. ระดับออกแบบบทเรียน มีทักษะออกแบบบทเรียนทุกรายวิชา ทุกกิจกรรม ที่มีเรื่อง TSEL บูรณาการอยู่ด้วยเสมอ
3. ระดับการสอนและแบบอย่าง (Modeling & Instruction) ครูต้องไม่แค่สอนตามบทเรียน แต่ต้องแสดงออกเป็นแบบอย่าง (Model) ด้านความเห็นอกเห็นใจและการแก้ปัญหาอย่าง สร้างสรรค์ให้นักเรียนเห็นตลอดเวลา
4. ระดับการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) มีความสามารถในการออกแบบห้องเรียนที่สนับสนุนความสัมพันธ์ เชิงบวก ซึ่งระดับนี้จะวัดจาก “ปฏิสัมพันธ์” (Interactions) ระหว่างครูกับศิษย์ รวมทั้งมีความสามารถในการชักชวนภาคี ในโรงเรียน ในครอบครัวนักเรียน และในชุมชน ให้ร่วมกันสร้าง ระบบนิเวศการเรียนรู้เชิงบวกให้แก่ นักเรียน ช่วยกันจัด ระบบนิเวศเชิงลบ
5. ระดับร่วมสร้างชุมชนเรียนรู้ในโรงเรียน – SLC – School as Learning Community ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องวิธีการ บูรณาการ TSEL เข้าในบทเรียนต่างๆ

6. ระดับประเมิน SEC – Social and Emotional Competencies ของนักเรียน พร้อมทั้งมีทักษะให้คำแนะนำป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์

ความท้าทายจำเพาะในบริบทของครูไทย ได้แก่

- ความเกรงใจและลำดับชั้น ครูไทยเผชิญความท้าทายในการสร้าง “Collaborative Problem-Solving” เนื่องจากวัฒนธรรมที่เน้นอำนาจนิยม การพัฒนา TSEL ในไทยจึงต้องเน้นไปที่การลดกำแพงระหว่างครูกับศิษย์
- การจัดการความเครียดจากระบบบริหารและระบบสังคม (Systemic Stress) ภาระงานเอกสารและความคาดหวังจากสังคมไทยส่งผลต่อสุขภาพจิตครูสูงมาก สมรรถนะด้าน Self-Management ในบริบทไทยจึงเน้นไปที่การสร้าง Psychological Capital (ทุนทางจิตวิทยา) เช่น ความหวัง และความยืดหยุ่นทางจิตใจ
- พุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) ในไทยมีการบูรณาการ “การเจริญสติ” (Mindfulness) เข้ากับ SEL อย่างแพร่หลาย เพื่อช่วยให้ครู “หยุดและเรียกสติคืนมา” ก่อนที่จะตอบโต้อารมณ์ของเด็ก ซึ่งช่วยลดปัญหาความรุนแรงหรือการลงโทษที่ไม่เหมาะสมในโรงเรียน
- บริบทพหุวัฒนธรรมในเมือง ปัจจุบันโรงเรียนในไทย (โดยเฉพาะใน กทม. และเขตเศรษฐกิจ) มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และสถานะทางสังคมสูงขึ้น ครูไทยจึงต้องเร่งพัฒนาสมรรถนะด้าน Social Awareness เพื่อทำความเข้าใจเด็กที่มีภูมิหลังต่างกัน

การพัฒนาสมรรถนะทางสังคม-อารมณ์ ของครูประจำการ

การพัฒนาครูประจำการ ก็เหมือนกับการพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ในกิจการอื่นๆ ควรใช้หลักการ 70 – 20 – 10 คือร้อยละ 70 พัฒนาโดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน ร่วมกับเพื่อนร่วมงาน โดยกิจกรรมการจัดการความรู้ (KM – Knowledge Management) ในที่ทำงาน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประยุกต์ใช้ Kolb's Experiential Learning Cycle (ดูรายละเอียดในหนังสือชุด การเรียนรู้ 'ขั้นสูง' จากประสบการณ์)¹ อีกร้อยละ 20 แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนครูในโรงเรียนอื่น อีกเพียงร้อยละ 10 ที่ไปเข้ารับการฝึกอบรม หรือศึกษาต่อ

การพัฒนาสมรรถนะทางสังคม-อารมณ์ของครูประจำการควรใช้หลักการข้างต้น และเปลี่ยนโรงเรียนจาก “สถานที่ทำงาน” ให้เป็น “ห้องแล็บของมนุษย์” ที่ครูเติบโตไปพร้อมกับศิษย์ ย้ำว่าในเรื่องสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ครูต้องมุ่งเรียนรู้และพัฒนาพร้อมกับศิษย์ ครูไม่ทำตัวเป็น “ผู้รู้แจ้ง” ไม่ว่าในเรื่องใด โดยเน้นให้ห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย มีการฟังกัน และให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความร่วมมือช่วยเหลือกันด้วยการเข้าสังเกตชั้นเรียน และให้ข้อสังเกตพฤติกรรม การเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักการ SLC – School as Learning Community ตามรายละเอียดในหนังสือ โรงเรียนเป็นชุมชนเรียนรู้

ความท้าทายของครูไทยคือ “วัฒนธรรมอำนาจนิยม” และ “ภาระงานที่ท่วมท้น” ซึ่งมักทำลาย SEL ของครู (Adult SEL) ก่อนถึงมือนักเรียน

ตารางการประยุกต์การพัฒนสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์
ของครู เอาชนะความท้าทายด้านวัฒนธรรม

ประเด็นความท้าทาย	แนวทางประยุกต์ใช้ตามหลัก TSEL + SLC
ระบบอาวุโส (Seniority)	ใช้หลัก SLC “Listening Pedagogy” ให้ผู้อำนวยการโรงเรียน และครูอาวุโสทำหน้าที่เป็น “ผู้ฟังที่ยิ่งใหญ่” เพื่อเปิดพื้นที่ให้ครูรุ่นใหม่กล้าเสนอไอเดีย TSEL
การรักษาหน้า (Face-Saving)	เปลี่ยนจุดโฟกัสจากการวิจารณ์ “เทคนิคครู” ไปที่ “ความรู้สึกลและการเรียนรู้ของเด็ก” (Student-Centered Reflection)
ภาวะ “หมดไฟ” (Burnout)	บูรณาการ Adult SEL ในการประชุมปกติ ไม่เพิ่มภาระ แต่ทำให้การประชุมกลายเป็นพื้นที่ “ซาร์จพลังใจ” (Healing Space)
ค่านิยมการสั่งการ (Top-Down)	ผู้บริหารต้องเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ตรวจตรา” เป็น “ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้” (Facilitator) ที่ร่วมวงสังเกตชั้นเรียนเคียงข้างครู

การพัฒนสมรรถนะด้าน สังคม-อารมณ์ของครูไม่ใช่การเข้าคอร์สอบรมเสาร์-อาทิตย์แล้วจบ ต้องเป็นการสร้าง **“วิถีชีวิตในโรงเรียน”** ที่เน้น

1. ความเมตตาต่อตนเอง (Self-Compassion) ครูไทยต้องเรียนรู้ที่จะใจดีกับตัวเองในวันที่เหนื่อยล้า
2. ความเป็นชุมชน (Community) เลิกเป็น “ศิลปินเดี่ยว” ในห้องเรียน แต่มาเป็น “ฝูงชนที่เกื้อกูล” ใน SLC
3. ความอยากรู้อยากเห็นเชิงวิพากษ์ (Critical Curiosity) กล้าตั้งคำถามกับกฎเกณฑ์ที่อาจสร้างความไม่เป็นธรรมในโรงเรียน

เมื่อครูไทยเริ่มฟังกันอย่างลึกซึ้ง และกล้าเปิดเผยความเปราะบางของตนเองในพื้นที่ SLC เมื่อนั้น TSEL จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ไม่ใช่แค่เป็นวิชาสอน แต่เป็นวิถีชีวิต

จากครูผู้สร้างแรงบันดาลใจแก่ศิษย์ สู่ครุฑกริเริ่มพัฒนา

ครูที่มีสมรรถนะ TSEL สูง ไม่ได้เป็นเพียง “ผู้สอน” แต่เป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” (Change Agent) ที่ส่งผลกระทบถึงระดับจิตวิญญาณและอุดมการณ์ของศิษย์ ทำให้เด็กไม่เพียงแค่ “อยากเรียน” แต่ “รู้ลึก” ว่าการเรียนรู้มีความหมายในชีวิตของตนเอง”

ความท้าทายที่สุดของครูไทยคือ “การกล้าที่จะเป็นมนุษย์ต่อหน้านักเรียน” ด้วยการยอมรับว่าเราไม่รู้ การขอโทษเมื่อผิด และการแสดงความเห็นอกเห็นใจอย่างจริงใจ สิ่งเหล่านี้คือ TSEL ที่ทรงพลังที่สุด มากกว่าแผนการสอนใดๆ ในโลก ภารกิจของครูยุคใหม่ ไม่ใช่การปั้นเด็กให้เป็นไปตามที่โลกต้องการ แต่เป็นการบ่มเพาะเด็กให้เป็นผู้ที่จะสร้างโลกที่พวกเขาอยากอยู่

การจุดประกาย “เป้าหมายที่เหนือกว่าตนเอง” (Transcendent Purpose)

สังคม-อารมณศึกษา ของไทย ต้องไม่หยุดแค่การทำให้เด็ก “เอาตัวรอดได้” หรือ “มีสติจัดการอารมณ์ตนเองได้” เท่านั้น ต้องไปให้ถึงเป้าหมายสูงสุดคือ สุขภาวะส่วนรวม (Collective Well-Being)

- จาก “ฉัน” สู่ “พวกเรา” ครูที่มีสมรรถนะ TSEL จะใช้ห้องเรียนเป็นพื้นที่สำรวจ อัตลักษณ์ (Identity) และ พลังแห่งการเป็นผู้กระทำ (Agency) เมื่อเด็กเข้าใจว่าตนเองเป็นใครและมีพลังที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งรอบตัวได้ เขาจะเริ่มมองหาความหมายของชีวิตที่เชื่อมโยงกับผู้อื่น

- เป้าหมายที่เหนือกว่าตนเอง (Transcendent Purpose) คือ การที่ศิษย์มีเป้าหมายชีวิตที่ไม่ได้ทำเพื่อสนองตัณหาหรือความสำเร็จส่วนตัว (Hedonic) แต่ทำเพื่อมวลมนุษยชาติหรือโลก (Eudaimonic) ครูที่มี TSEL สูงจะทำหน้าที่เป็น “สะพาน” เชื่อมบทเรียนในตำราเข้ากับปัญหาจริงในสังคม ทำให้เด็ก เห็นว่า “ความรู้” มีไว้เพื่อ “รับใช้ผู้อื่น”

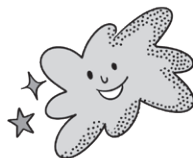
ผลกระทบระยะยาว จากห้องเรียนสู่ระดับโลก

เมื่อศิษย์เติบโตขึ้นด้วยฐานคิดแบบ TSEL ผลกระทบจะเกิดขึ้น เป็นลูกคลื่น (Ripple Effect) ดังนี้

ต่อตัวศิษย์ มีความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience) สูงมาก เพราะเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเองจะเป็นเกราะกำบังในวันที่เขาล้มลุกคลุกคลาน เขาจะไม่ได้แค่ทำงานเพื่อเงิน แต่ทำงานด้วย “ปณิธาน”

ต่อสังคม ลดความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง เพราะศิษย์ที่ผ่าน TSEL จะมีความตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) ที่ลึกซึ้ง ถึงขั้นเข้าใจความเหลื่อมล้ำและอคติ พวกเขาจะเป็นพลเมืองที่ลุกขึ้นมาสร้างความเป็นธรรม

ต่อโลก ปัญหาระดับวิกฤต (Wicked Problems) เช่นภาวะโลกร้อนหรือสงคราม ต้องการมนุษย์ที่มี *ความเห็นอกเห็นใจในระดับโลก* (Global Empathy) และมีความสามารถในการร่วมมือข้ามวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของ TSEL

“สังคม-อารมณศึกษาของไทย ต้องไม่หยุดแค่การทำให้เด็ก
“เอาตัวรอดได้” หรือ “มีสติจัดการอารมณ์ตนเองได้” เท่านั้น
ต้องไปให้ถึงเป้าหมายสูงสุดคือ สุขภาวะส่วนรวม
(Collective Well-Being)”

การพลิกโฉม (Transform) ระบบการศึกษาและครูไทย

หากต้องการให้เด็กไทยไปถึงเป้าหมายที่เหนือผลประโยชน์ของ
ตนเอง เราไม่สามารถใช้วิธีเดิมในขาคีใหม่ได้ แต่ต้อง “รู้และสร้างใหม่”
(Transformation) ดังนี้

ระดับระบบการศึกษา (Systemic Change)

1. นิยามความสำเร็จใหม่ ต้องเปลี่ยนตัวชี้วัดความสำเร็จของ
โรงเรียน จาก “คะแนนสอบ/อันดับมหาวิทยาลัย” เป็น
“ผลกระทบทางสังคมที่นักเรียนสร้างขึ้น”
2. นโยบายเน้นความเท่าเทียม ระบบต้องเลิกเน้นการแข่งขันที่
ผู้ชนะมีเพียงหนึ่งเดียว (Zero-Sum Game) เปลี่ยนมาสนับสนุน
การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning)
3. สนามพลังบวก ความปลอดภัยทางจิตใจต้องไม่ใช่ “ทางลัด”
แต่เป็น “มาตรฐาน” ที่ทุกโรงเรียนต้องมี เพื่อให้เด็กกล้าฝัน
และกล้าล้ม

ระดับครูไทย (Teacher Transformation)

1. เปลี่ยนจากผู้ควบคุม เป็นผู้อำนวยความสะดวก ต้องละวางอำนาจนิยม
(Hierarchy) และเปลี่ยนบทบาทเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก”
ที่พร้อมเรียนรู้ไปกับศิษย์

2. สร้างวัฒนธรรมถ่อมตน ครูไทยต้องฝึก “ความถ่อมตนทางวัฒนธรรม” ยอมรับว่าโลกของเด็กและโลกของครูต่างกัน และพร้อมจะฟังเสียงของเด็กอย่างเท่าเทียม
3. สมรรถนะทางสังคม-อารมณ์ของผู้ใหญ่ต้องมาก่อน ครูไม่สามารถสอนสิ่งที่ตนเองไม่มีได้ ระบบต้องสนับสนุนให้ครูได้ดูแลจิตใจตนเอง (Self-Care) และพัฒนาสมรรถนะสังคม-อารมณ์ของตนเองก่อนจะไปพัฒนาเด็ก

ระบบผลิตและพัฒนาครูต้องมีการพลิกโฉมในหลากหลายด้าน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาทั้ง “ปัญญาภายนอก” (วิชาการ) บุรณาการร่วมกับการพัฒนา “ปัญญาภายใน” (รู้จักตนเอง และผู้อื่น) โดยประเด็นสำคัญที่สุดคือ ครูต้องรวมตัวกันพัฒนาให้ โรงเรียนเป็น *ชุมชนเรียนรู้* เน้นเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่ครูร่วมกันตักตวงหลักการจากประสบการณ์ แล้วนำไปทดลองใช้ เกิดการหมุนวงจรเรียนรู้จากประสบการณ์บุรณาการอยู่ในชีวิตประจำวันของการทำหน้าที่ครู

• • • • •

บทที่ 10

วงจรเรียนรู้และพัฒนา กับ งานวิจัยในระบบการศึกษา

“การพัฒนามิตด้นสังคม-อารมณืของเด็ก เป็นงานที่
ซับซ้อน กิจกรรมที่ซับซ้อนไม่สามารถทำให้สำเร็จได้
โดยมีสูตรหรือวิธีการสำเร็จรูปต้องทำไปเรียนรู้ไป
ปรับปรุงไปเป็นวงจร ที่เรียกว่า วงจรเรียนรู้และพัฒนา
(Learning and Development Cycle)”

การพัฒนามิติต่างด้านสังคม-อารมณ์ของเด็ก เป็นงานที่ซับซ้อน กิจกรรมที่ซับซ้อนไม่สามารถทำให้สำเร็จได้โดยมีสูตรหรือวิธีการสำเร็จรูป ต้องทำไปเรียนรู้ไปปรับปรุงไป เป็นวงจร ที่เรียกว่า วงจรเรียนรู้และพัฒนา (Learning and Development Cycle) และเราสามารถนำเอาวิธีการวิจัย เข้ามาหนุนวงจรเรียนรู้และวิจัย เป็นการทำงานวิจัยในงานประจำ ซึ่งในที่นี้เป็นงานประจำของครู ส่วนที่เน้นการพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของนักเรียน บูรณาการอยู่ในการเรียนของนักเรียนตามปกติ

ได้มีการริเริ่มงานวิจัยในงานประจำขึ้นในประเทศไทย เรียกชื่อว่า R2R – Routine to Research¹ ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในงานทุกชนิด เพื่อใช้พลังของการวิจัยช่วยหนุนการพัฒนาคุณภาพงาน และในขณะเดียวกัน ก็เป็นกลไก หรือเครื่องมือ ของการพัฒนาบุคลากร (Human Resource Development) ด้วย

เนื่องจากงานพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของนักเรียน มีผู้เกี่ยวข้อง หรือมีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) มากกลุ่ม งานวิจัยที่นำมาใช้หนุนจึงควรเป็น PAR – Participatory Action Research คือเป็นงานวิจัยในการปฏิบัติ ร่วมกันทำโดยคนหลายคนหรือหลายกลุ่ม ซึ่งจะช่วยผ่อนแรงครูได้ด้วย

เนื่องจากการพัฒนามิติต่างด้านสังคม-อารมณ์ของเด็กและเยาวชน เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศการดำรงชีวิตของเด็กในภาพรวม ซึ่ง 2/3 ของเวลาอยู่นอกโรงเรียน และในปัจจุบันระบบนิเวศดิจิทัลมีความสำคัญ การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของนักเรียนจึงเป็นโจทย์สำคัญ

บทนี้เน้น “หัวใจความเป็นครู” ที่ทั้งมุ่งหนุนการพัฒนาวิชาชีพเป็นรายคน และมุ่งพัฒนาระบบการเรียนรู้ของประเทศ ที่ต้องพัฒนาไปอย่างเป็นวงจรยกระดับต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด ที่ครูต้องร่วมมือกับภาคีหลากหลายฝ่าย ร่วมกันดำเนินการ

การวิจัยทางการศึกษาและการเรียนรู้ ต้องไม่ขีดวงอยู่เฉพาะในกลุ่มนักการศึกษาเท่านั้น ต้องเชื่อมโยงสู่นักมานุษยวิทยา นักสังคมศาสตร์ นักจิตวิทยา นักมนุษยศาสตร์ นักเทคโนโลยี นักรัฐศาสตร์ นักวิชาการด้านสุขภาวะ นักวิชาการด้านผู้สูงอายุ ฯลฯ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและครบถ้วนมากขึ้น เน้นที่มุมมองเชิงอนาคต เพราะการศึกษาเป็นเรื่องของการวางรากฐานเพื่ออนาคตของบุคคล และของสังคม

รวมทั้งต้องคำนึงถึงมิติของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ของคนที่สมัยนี้อายุยืนยาวขึ้น เป็นสังคมสูงอายุ การวิจัยการศึกษาหรือการเรียนรู้จึงต้องไม่จำกัดกลุ่มอายุ และไม่จำกัดระบบนิเวศการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเท่านั้น ต้องครอบคลุมตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน ครอบคลุมทุกระบบนิเวศชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบคลุมสถานที่ทำงาน

งานวิจัยของนักศึกษาคู ระดับปริญญาตรี

งานวิจัยของนักศึกษาคู ไม่ใช่แค่เป็นวิชาเรียน แต่เป็นเครื่องมือพัฒนาคน-พัฒนาระบบ-พัฒนาสังคม คือเป็นการปลูกฝังครุณักวิจัย ผมเสนอให้เป็นกิจกรรมที่ไม่บังคับ ชักชวนและส่งเสริมนิสิตนักศึกษาคูที่สนใจ ให้ได้รับโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองในเรื่องที่ตนสนใจ รัก และคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำหน้าที่ครูในอนาคต รวมทั้งจะได้มีโอกาสทำประโยชน์ในมิติที่กว้างกว่าการพัฒนานักเรียนเป็นรายคน

เป็นการสร้าง “DNA นักปฏิรูป” ให้กับว่าที่ครูรุ่นใหม่ แทนที่จะเป็นเพียง “ผู้รับคำสั่งนโยบาย”

เป้าหมายของการวิจัยในที่มี 4 ส่วนคือ (1) ฝึกพัฒนาสมรรถนะ ด้านสังคม-อารมณ์ของนักศึกษาครู (2) ฝึกทักษะการเป็นครูที่บูรณาการ มิติด้านสังคม-อารมณ์ศึกษาเข้าในกระบวนการเรียนการสอนตามปกติ (3) ฝึกทักษะด้านการวิจัย (4) ฝึกทักษะเชื่อมโยงโรงเรียน ครู นักเรียน กับชุมชน

สิ่งที่ต้องเตรียมการณเพื่อหนุนนิสิตนักศึกษากลุ่มนี้คืออาจารย์ที่จะทำหน้าที่โค้ช และมีระบบสนับสนุนทั้งในสถาบันผลิตครู ในโรงเรียน และในพื้นที่

ลวงพื้นที่ฝึกหาใจถยวิจัย

งานวิจัยของนักศึกษาครู ควรได้รับการออกแบบให้เป็นเครื่องมือ พัฒนาคน ระบบ และสังคมไปพร้อมกัน ไม่ใช่เพียงภาระทางวิชาการ ในรายวิชา แต่เป็นกระบวนการบ่มเพาะ “ครูนักปฏิรูป” ที่มีหัวใจของ นักเรียนรู้และนักพัฒนา เรียนรู้ระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก เพื่อการพัฒนา TSEL ที่มีทั้งปัจจัยบวก และปัจจัยลบ อย่างซับซ้อน การฝึกให้นักศึกษาลงพื้นที่เพื่อหาใจถยวิจัย จึงต้องเริ่มจากการปลูกกรอบคิดว่า “ไปเรียนรู้ไม่ใช่ไปตัดสิน” และ “ไปสร้างความสัมพันธ์ไม่ใช่ไปให้บริการ ชุมชน”

การใช้เครื่องมือ 7 ชิ้นสำหรับสำรวจชุมชน ของ นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ จะช่วยให้ให้นักศึกษาเข้าใจบริบทชีวิต โรงเรียน และชุมชน อย่างลึกซึ้ง ผ่านการทำ Timeline ชีวิต (ของโรงเรียน) ผังเครือข่าย แผนปัญหา-ทรัพยากร เรืองเล่าวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การค้นหา

รากเหง้า และการวางแผนปฏิบัติการเรียนรู้ เครื่องมือเหล่านี้ทำให้นักศึกษาไม่มองปัญหาแบบผิวเผิน แต่เห็นระบบนิเวศการเรียนรู้ทั้งด้านบวกและลบ

ควรเสริมด้วยการเขียน Reflective Journal วงสนทนาแบบสุนทรียสนทนา และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างง่ายเพื่อพัฒนาทักษะด้าน SEL การคิดเชิงระบบ และการวิจัยไปพร้อมกัน กระบวนการทั้งหมดนี้ควรจัดเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การเตรียมใจ ลงพื้นที่ ตีความข้อมูล และทดลองพัฒนาแบบ PAR

เมื่อดำเนินการอย่างเป็นระบบ งานวิจัยจะกลายเป็นพื้นที่ฝึกความเป็นครูมืออาชีพ ที่เชื่อมโยงโรงเรียน ชุมชน และสังคม นักศึกษาจะไม่เพียง “ทำวิจัยจบวิชา” แต่จะพัฒนาเป็นครูที่ฟังเป็น คิดเป็น ทำงานกับคนได้ และกล้าร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระบบการศึกษาไทยอย่างยั่งยืน

บทบาทของอาจารย์โค้ชของสถาบันผลิตครู

การพัฒนางานวิจัยของนักศึกษาครูให้เป็น “เครื่องมือเปลี่ยนโลก” ไม่ใช่แค่วิชาเรียน หัวใจสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนบทบาทของคณาจารย์จาก “ที่ปรึกษา (Advisor)” ผู้คอยตรวจแก้รูปแบบวิชาการ ไปสู่ “อาจารย์โค้ช (Coach)” ผู้เป็นเพื่อนร่วมทาง ที่ช่วยปลดล็อกศักยภาพและหล่อหลอม “DNA นักปฏิรูป” ให้แก่ผู้ที่ครู การโค้ชในมิตินี้ไม่ได้เน้นที่การสั่งการ แต่เน้นการประคับประคองฉันทะ (Passion) และกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้ง 4 ด้าน คือ การพัฒนาทักษะสังคม-อารมณ์ (SEL) การบูรณาการสู่ชั้นเรียน การฝึกทักษะวิจัย และการเชื่อมโยงชุมชน

“การวิจัยการศึกษาหรือการเรียนรู้ต้องไม่จำกัดกลุ่มอายุ และไม่จำกัดระบบนิเวศการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเท่านั้น ต้องครอบคลุมตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน ครอบคลุมทุกระบบนิเวศชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบคลุมสถานที่ทำงาน”

สิ่งที่อาจารย์ได้ช “**ควรทำ**” คือการใช้คำถามปลายเปิด (Powerful Questioning) เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาคิดวิเคราะห์และหาคำตอบด้วยตนเอง พร้อมทั้งสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” ที่เปิดรับฟังความรู้สึกอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) เพื่อช่วยพัฒนาสมรรถนะทางอารมณ์ของนักศึกษา นอกจากนี้ อาจารย์ควรชวนถอดบทเรียน (AAR) อย่างสม่ำเสมอ เป็นข้อต่อช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายทรัพยากรในพื้นที่ และคอยชวนคิดว่า สิ่งที่ค้นพบจากชุมชนจะนำกลับมาพัฒนารูปแบบการสอนในห้องเรียนได้อย่างไร

ในทางตรงข้าม สิ่งที่ไม่**ควรทำ** คือการตีกรอบ หรือยึดยึดเจตกิจวิจัยที่ทำลายความสนใจดั้งเดิมของนักศึกษา รวมถึงการด่วนให้คำตอบสำเร็จรูปเมื่อนักศึกษาเจอทางตัน อาจารย์ไม่ควรยึดติดกับรูปแบบเล่มวิชาการ จนละทิ้งความสำคัญของ “ผลกระทบ (Impact)” ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ไม่ควรปล่อยให้ นักศึกษาลงพื้นที่อย่างโดดเดี่ยวโดยไร้ระบบสนับสนุนจากสถาบัน และไม่ควรประเมินผลเพียงความสำเร็จปลายทาง แต่ควรให้คุณค่ากับความพยายามในกระบวนการเรียนรู้

การสวมบทบาทอาจารย์ได้ช จึงเป็นงานที่ท้าทาย แต่ทรงพลังอย่างยิ่ง เพราะกระบวนการดูแลที่อาจารย์มอบให้ในวันนี้ คือต้นแบบที่ว่าที่ครูจะซึมซับและนำไปใช้บ่มเพาะนักเรียนของพวกเขาในวันข้างหน้า

บทบาทของโรงเรียนในพื้นที่วิจัย

โรงเรียนในพื้นที่วิจัยไม่ควรเป็นเพียง “สถานที่ฝึกสอน” แต่ควรเป็นส่วนสำคัญในการสร้างครูนักพัฒนาและนักวิจัยเพื่อสังคม บทบาทของโรงเรียนที่เข้มแข็ง จะช่วยให้การวิจัยของนักศึกษาคู เกิดคุณค่าต่อทุกฝ่ายอย่างแท้จริงและยั่งยืน

ประการแรก โรงเรียนควรเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่ปลอดภัยและเป็นมิตร เอื้อให้นักศึกษาคูกล้าลงมือทดลองทุกอย่างอย่างมีการเรียนรู้ โดยไม่มองความผิดพลาดเป็นความล้มเหลว แต่มองเป็นโอกาสพัฒนา

ประการที่สอง ผู้บริหารและครูพี่เลี้ยงควรทำหน้าที่เป็น “โค้ชภาคสนาม” ช่วยตั้งคำถามชี้แนะ และสะท้อนคิด มากกว่าสั่งการหรือควบคุม เพื่อพัฒนาทักษะวิชาชีพและจิตวิญญาณความเป็นครูไปพร้อมกัน

ประการที่สาม โรงเรียนควรสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลและบริบทจริง ทั้งด้านนักเรียน ครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมพื้นที่ เพื่อให้โจทย์วิจัยมีความหมายและเชื่อมโยงชีวิตจริงของนักเรียน

ประการที่สี่ ควรบูรณาการงานวิจัยเข้ากับการพัฒนาโรงเรียน นำผลการวิจัยมาใช้ปรับการสอน ระบบดูแลนักเรียน และกิจกรรมพัฒนา ไม่ปล่อยให้ผลงานวิจัยจบลงเพียงรายงานบนชั้นเอกสาร หรือเพียงรายงานในวารสารวิชาการ

ประการที่ห้า โรงเรียนควรสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน เปิดวงแลกเปลี่ยนระหว่างครู นักศึกษาคู อาจารย์ได้ชจากสถาบันผลิตครู และผู้บริหารโรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษา อย่างสม่ำเสมอ เพื่อยกระดับเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพอย่างแท้จริง

ประการที่หก ควรช่วยเชื่อมโยงผู้ปกครองและชุมชนเข้ากับกระบวนการวิจัย ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม รับรู้ และร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาเด็ก

เมื่อโรงเรียนทำหน้าที่เป็น “พื้นที่บ่มเพาะปัญญาและคุณธรรม” งานวิจัยของนักศึกษาคูจะกลายเป็นกลไกพัฒนาโรงเรียนและนักเรียน สถาบันผลิตครูจะได้ข้อมูลป้อนกลับเชิงลึกเพื่อพัฒนาหลักสูตร นักศึกษาคูจะเติบโตเป็นครูมืออาชีพที่เข้าใจชีวิตจริง ซึ่งรวมทั้งมิติด้านสังคม-อารมณ์ และนักเรียนจะได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างรอบด้าน

บทบาทของโรงเรียนเช่นนี้ คือหัวใจของการสร้างระบบผลิตครูที่มีชีวิต และเป็นรากฐานสำคัญของการยกระดับการศึกษาไทยในระยะยาว

บทบาทของผู้นำชุมชน ในการหนุนงานวิจัยของ นักศึกษาคู เพื่อพัฒนาระบบ และสังคม

งานวิจัยของนักศึกษาคู มิใช่เพียงภารกิจทางวิชาการ แต่เป็นกระบวนการบ่มเพาะ “ครูนักปฏิรูป” ที่เรียนรู้จากชีวิตจริงของเด็กและชุมชน ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการทำให้งานวิจัยเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกัน มากกว่าการเก็บข้อมูลตามหน้าที่ ผู้นำควรมองนักศึกษาคูเป็น “ผู้ร่วมเรียนรู้” ไม่ใช่คนนอกที่เข้ามาตรวจสอบหรือประเมินพร้อมเปิดพื้นที่ด้วยความไว้วางใจ ให้สมาชิกของชุมชนกล้าเล่าความจริงทั้งด้านสว่าง และด้านเปราะบางของชุมชน

ผู้นำควรทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อม ระหว่างนักศึกษา ครู เด็ก และครอบครัว สนับสนุนเวทีพูดคุยและวงสะท้อนคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกต่อระบบนิเวศการเรียนรู้ ผู้นำที่ดีจะกล้ายอมรับจุดอ่อนของชุมชน

และร่วมออกแบบการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ไม่ผลักภาระให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ขณะเดียวกัน ต้องไม่ให้นักศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างภาพลักษณ์ให้แก่ตนเอง หรือแก่ชุมชน หรือบิดเบือนข้อมูลเพื่อรักษาหน้า

สิ่งสำคัญคือ ผู้นำต้องยึดหลัก “ฟังเพื่อเข้าใจ ไม่ใช่ฟังเพื่อตัดสิน” เปิดพื้นที่ให้เสียงของเด็กและกลุ่มเปราะบาง และสนับสนุนการทดลองเรียนรู้โดยไม่กลัวความล้มเหลว เมื่อผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้นำและระบบนิเวศการเรียนรู้เช่นนี้ งานวิจัยจะกลายเป็นพลังพัฒนาชุมชน โรงเรียน และตัวนักศึกษาไปพร้อมกัน และก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่มีทั้งปัญญา หัวใจ และความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง

งานวิจัยระดับปริญญาเอก และโท ด้านการศึกษา

โจทย์วิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก (หรือโท) ควรแตะประเด็น 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ห้องเรียน ชั้นที่ 2 โรงเรียน/ชุมชน ชั้นที่ 3 สังคม/วัฒนธรรม อย่างเชื่อมโยงกัน โดยคำนึงถึงระบบนิเวศการเรียนรู้ของเด็กไทยทั้งเชิงลบ และเชิงบวก ระบบนิเวศเชิงลบมีอยู่ในทุกระดับ ได้แก่ ระดับครอบครัว มีปัญหาครอบครัวห่วงกลาง เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลาปฏิสัมพันธ์กับเด็ก ความรุนแรงในครอบครัว หนี้สิน ระดับโรงเรียน ปัญหาอำนาจนิยม การเรียนแบบแข่งขัน การติวสอบ ระดับสื่อ ปัญหาสื่อหลอกลวง ชักจูงไปในทางเลื่อม เด็กติดจอ การใช้ถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชัง ระดับสังคม ปัญหาสังคมลำดับชั้น ระบบอุปถัมภ์ คอร์รัปชัน กลัวความต่าง ระดับโครงสร้าง ปัญหาการสอบ การจัดลำดับ (Ranking) KPI บัณฑิตจบเหล่านี้นำผลต่อเด็ก ทำให้เด็กเปราะบาง ไม่กล้าริเริ่ม (ขาด Agency)

“เมื่อโรงเรียนทำหน้าที่เป็น “พื้นที่บ่มเพาะปัญญาและคุณธรรม”
งานวิจัยของนักศึกษาคณะครูจะกลายเป็นกลไกพัฒนาโรงเรียน
และนักเรียน สถาบันผลิตครูจะได้ข้อมูลป้อนกลับเชิงลึก
เพื่อพัฒนาหลักสูตร”

กลัวผิด ไม่กลัวคิด ปัญหาเหล่านี้นำมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยเพื่อทำ
วิทยานิพนธ์ได้ทั้งสิ้น

ในขณะเดียวกัน ในสังคมไทย และระบบการศึกษาไทย ก็มี
ปัจจัยบวกอยู่ด้วย เช่น ในมิติของครู เรามีครูที่รักและเอาใจใส่นักเรียน
เป็นครูไค้ช ในมิติชุมชน เรามีกลุ่มอาสาในชุมชน มีสมาชิกของ
ธนาคารจิตอาสา² (ที่มีจำนวนสมาชิกทั้งหมดทั่วประเทศกว่า 1 ล้านคน)
มีวัดที่ทำกิจกรรมเพื่อชุมชน มีกิจกรรมจิตอาสาที่ครูริเริ่มให้นักเรียน
ดำเนินการในชุมชน มีโรงเรียนที่เป็นชุมชนเรียนรู้ มีวัฒนธรรมเอื้อเพื่อ
เมตตา โจทย์วิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์คือ ทำอย่างไรให้เรื่องราวดีๆ เป็นเรื่องๆ
นำสู่การพัฒนาเป็นระบบ หรือเป็นวัฒนธรรม

หลัก 6 ประการ สำหรับตั้งโจทย์วิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ด้านการศึกษา

1. แต่ะ “โครงสร้าง” ไม่ใช่กิจกรรมเดียว
2. เปลี่ยนวิธีคิด/วัฒนธรรม (Transformative)
3. คิดโจทย์ในบริบทไทย ไม่ลอกโมเดลต่างประเทศ
(Contextualized)
4. นักเรียน ครู ชุมชน เป็นผู้ร่วมสร้าง (Participatory)
5. ทำต่อได้หลังจบงานวิทยานิพนธ์ (Sustainable)
6. สร้างองค์ความรู้ใหม่ ไม่ใช่แค่รายงานผลการวิจัย
(Knowledge-Building)

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของคุณ **ไม่ควรอยู่แค่ในห้องเรียน** แต่ควร “เชื่อมสู่ระบบนิเวศการเรียนรู้ของสังคม”

“แม่แบบโจทย์” สำหรับวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก

แบบที่ 1 พลิกโฉมห้องเรียน เชื่อมสู่สังคม (Transforming Classroom → Society) การพัฒนาระบบ ... ในห้องเรียน ... เพื่อเสริมสร้าง ... และส่งผลต่อ ... ในชุมชน ตัวอย่างโจทย์ “การพัฒนา ระบบ PBL-SEL ในโรงเรียนชนบท เพื่อเสริม Agency ของนักเรียน และลดความเหลื่อมล้ำการเรียนรู้”, “ระบบการเรียนรู้ร่วมกัน-โรงเรียน เพื่อพัฒนา Resilience เด็กยากจนในเมือง”

แบบที่ 2 เยียวยาระบบนิเวศด้านลบ (Healing Negative Ecology) การออกแบบระบบ ... เพื่อเยียวยาผลกระทบจาก ... ที่ส่งผลลบต่อ พัฒนาการของเยาวชน ตัวอย่างโจทย์ “ระบบฟื้นฟูสุขภาพทางอารมณ์ ของเด็กหลังน้ำท่วมใหญ่ ผ่าน PAR โรงเรียน-ชุมชน”, “การออกแบบ ระบบ SEL ดิจิทัล เพื่อรับมือวัฒนธรรมเสพติดสื่อ ของวัยรุ่นไทย”, “การพัฒนานิเวศการเรียนรู้เชิงบวกในสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมเป้าหมาย ชีวิตที่เหนือกว่าตนเอง (Transcendent Purpose) สำหรับนักเรียนระดับ มัธยมศึกษา : การบูรณาการ TSEL และพุทธจิตวิทยาเชิงประยุกต์ เพื่อศึกษาว่าการสร้างเป้าหมายชีวิตที่เชื่อมโยงกับชุมชน (Community Purpose) ช่วยลดภาวะซึมเศร้าและสร้าง Well-Being ระยะยาวให้เด็กไทย ได้อย่างไร

แบบที่ 3 พลิกโฉมวัฒนธรรม (Cultural Transformation) เปลี่ยนวัฒนธรรม ... สู่ ... ผ่านกระบวนการ ... ดังตัวอย่าง “การเปลี่ยน วัฒนธรรมอำนาจนิยม สู่การเรียนรู้แบบสุนทรีเสวนา (Dialogue) ใน โรงเรียนมัธยมไทย”, “การเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมการสอนแบบสั่งการ

สู่การเรียนรู้เชิงเสมอภาค”, “พลวัตของชุมชนเรียนรู้ทางวิชาชีพที่เน้นการฟังเชิงลึก เพื่อพัฒนาสมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ของครูประจำการ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิด SLC ของ Manabu Sato” เพื่อวิจัยกระบวนการที่ครู “ดูแลใจกันเอง” ผ่านวง SLC ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศในห้องเรียน (Classroom Climate) อย่างไร

แบบที่ 4 ช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ (Policy-to-Practice Gap) ช่องว่างระหว่างนโยบาย ... กับการปฏิบัติจริง และแนวทางเชื่อมโยงด้วย ... ดังตัวอย่าง “การแปลงนโยบายการเรียนรู้ฐานสมรรถนะสู่ห้องเรียน ผ่าน PLC-PAR”, “โมเดลการพัฒนา SEL ในโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อลดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง”

แบบที่ 5 ความยืดหยุ่นทางอารมณ์และความเป็นพลเมือง (Resilience & Citizenship) การพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตสังคมเพื่อเตรียมเยาวชนต่อ ... ดังตัวอย่าง “SEL เพื่อสร้างพลเมืองดิจิทัลในยุคข่าวปลอม”

งานวิจัยเพื่อพลิกโฉมการศึกษา (Transformative Research)

Transformative Research คือ งานวิจัยที่ไม่ได้มีเป้าหมายแค่เพื่อ “ทำความเข้าใจ” หรือ “ปรับปรุงให้ดีขึ้นทีละนิด” (Incremental Improvement) แต่มีเป้าหมายสูงสุดคือ “การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ทำลายโครงสร้างอำนาจเดิม และสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน” งานวิจัยประเภทนี้มักยืนอยู่บนฐานคิดของความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) การลดความเหลื่อมล้ำ และการ

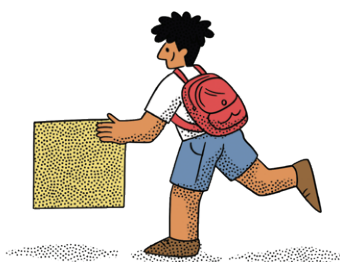
คืนอำนาจ (Empowerment) ให้กับกลุ่มคนที่ถูกทำให้เป็นคนชายขอบ หรือถูกละเลยในระบบนิเวศนั้นๆ

วิธีวิทยาของ Transformative Research แตกต่างจากงานวิจัยทั่วไป โดยของ Transformative Research นิยมใช้แนวทางผสม เช่น Action Research, Participatory Research, Design-Based Research, Narrative Inquiry, Critical Research

ลักษณะสำคัญคือ วิจัยไป → ปรับไป → ทดลองใหม่ → สะท้อนผล → พัฒนาอีก

ลักษณะที่ต่างจากงานวิจัยทั่วไป

มิติ	วิจัยทั่วไป	Transformative Research
เป้าหมาย	สร้างความรู้	เปลี่ยนระบบ
บทบาท	ผู้สังเกต	ผู้ร่วมพัฒนา
ผู้ถูกวิจัย	วัตถุ	หุ้นส่วน
ผลลัพธ์	บทความ	การเปลี่ยนจริง
คุณค่า	วิชาการ	สังคม + มนุษย์

งานวิจัย R2R ของทีมงานครูประจำการ

R2R – Routine to Research เป็นงานวิจัยที่บูรณาการอยู่ในงานประจำ แทบจะไม่มีงานเพิ่มจากที่ทำอยู่แล้ว จึงเหมาะต่อครูไทยที่มีภารกิจมากอยู่แล้ว

วิธีดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน

1. เริ่มจาก “ปัญหาที่เจ็บปวด” (Pain Point) อย่าเริ่มจากหัวข้อวิจัยที่หรูหรา แต่เริ่มจาก “ทำไมเด็กกลุ่มหลังห้องถึงไม่คุยกับเพื่อน” หรือ “ทำไมเด็กถึงไม่กล้าสบตาครู”
2. ใช้ SLC/PLC เป็นฐาน นำสิ่งที่สังเกตได้จากงานประจำมาแลกเปลี่ยนในวง SLC (School as Learning Community) เพื่อให้เพื่อนครูช่วยสะท้อนคิด (Reflect)
3. เก็บข้อมูลแบบ “จิวแต่แจ้ว” (Micro-Data) ไม่ต้องใช้แบบสอบถามยาวๆ แต่ใช้การสังเกต ภาพถ่ายผลงานเด็ก หรือการพูดคุยสั้นๆ
4. เชื่อมโยงกับ PA (Performance Agreement) สนับสนุนให้ครูใช้ผลจากการทำ R2R ด้าน TSEL นี้ไปขอเลื่อนวิทยฐานะ เพื่อให้เห็นว่า “งานวิจัยเพื่อศิษย์” กับ “ความก้าวหน้าของครู” คือเรื่องเดียวกัน
5. เป้าหมายการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม-อารมณ์ของนักเรียน (Transformative Goal) อย่าหยุดแค่เด็กเรียนเก่งขึ้น แต่ต้องดูว่าเด็ก “ดูแลใจกันเก่งขึ้น” และ “เคารพความต่าง” มากขึ้นหรือไม่

ครูประจำการนักสร้างสรรค์ (Creator และ Co-Creator)

การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (SEL) ได้พัฒนาสู่ Transformative SEL (TSEL) ใน *Handbook of Social and Emotional Learning* เน้นบทบาทครูเป็น Creator/Co-Creator ร่วมกับนักเรียน เพื่อสร้างห้องเรียนที่ยุติธรรมและยั่งยืน TSEL เปลี่ยนครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้ฝ่ายเดียวสู่ผู้ร่วมสร้าง โดยดึงจุดแข็งทางวัฒนธรรมและชุมชนของนักเรียนมาปรับใช้ ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ

วิธีการปฏิบัติสำหรับครูผู้สร้างสรรค์

ครูเริ่มต้นด้วยการ Co-Create บรรทัดฐานห้องเรียน ร่วมกับนักเรียนกำหนดกฎเกณฑ์ผ่าน Dialogue เช่น Socratic Circles หรือ Group Contracts เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของ ต่อด้วยการ Integrate TSEL Competencies เช่น Self-Awareness ผ่าน การฝึกสติ (Mindfulness Activities) และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) ที่นักเรียนนำเสนอไอเดีย เพื่อฝึกสร้างความเป็นผู้ริเริ่ม (Agency) ใช้ Restorative Circles แทนการลงโทษ เพื่อสร้างแบบอย่างของความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) และความเท่าเทียม (Equity) มีการเขียนบันทึกสะท้อนตนเอง (Reflective Journaling) ทุกสัปดาห์ ปรับหลักสูตรให้เชื่อมโยงชีวิตจริง เช่น ผลิต SDGs เข้ากับเรื่องราวในห้องเรียน ในบริบทไทย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง

จากการวิจัย พบว่าการเป็น Co-Creator สร้างบรรยากาศแห่งการยอมรับ (Inclusive Climate) ลดความเครียดและอาการหมดไฟของครูลง 20 - 30% ส่งผลให้นักเรียนมีสุขภาวะ (Well-Being) สูงขึ้น ผลสัมฤทธิ์วิชาการเพิ่ม และพัฒนาทักษะการแสดงออก (Advocacy) ต่อเรื่อง

ความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice) เกิดวงจรป้อนกลับเชิงบวก (Positive Feedback Loop) คือ ครูมีความยืดหยุ่น (Resilient) เพิ่มขึ้น นักเรียนได้รับการเอื้ออำนาจ (Empowered) ลดอคติ และบาดแผลทางใจ ทำให้ความแตกต่างลดลงในกลุ่มนักเรียนที่เปราะบาง

เชื่อมโยงสู่งานวิจัยของครู

TSEL เป็นเครื่องมือวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่สมบูรณแบบสำหรับครู โดยใช้กระบวนการที่เป็นวงจรระดับ (Cyclical Process) ได้แก่ Plan (Co-Design Intervention), Act (Implement ในชั้นเรียน), Observe (เก็บข้อมูลจากการสอบถาม และการสังเกต), Reflect (วิเคราะห์ด้วย CASEL Framework) ตัวอย่าง ศึกษาผลค่านิยมใหม่ ด้านความเป็นผู้ริเริ่มของนักเรียน (Student Agency) วัดด้วย Pre-Post Mixed Methods เช่น Likert Scales และ Narratives นำไปตีพิมพ์ในวารสารสำหรับนักปฏิบัติ (Practitioner Journals) เพื่อหาทางขยายผลงานอย่างมีข้อมูลหลักฐาน (Evidence-Based Scaling) ในไทย ครูเชื่อมกับ การปฏิรูปการศึกษา เช่น เรียนรู้เรื่อง สุขภาพโลก (Planetary Health) โดยทดลอง TSEL ในโครงการของนักเรียนที่ดำเนินการในชุมชน วัด Equity Outcomes ผ่าน SDGs Indicators สร้าง Portfolio งานวิจัยของนักเรียน สำหรับเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา

วิธีนี้ยกระดับครูสู่การเป็นนักปฏิบัติและวิจัย (Researcher-Practitioner) สร้างผลกระทบที่ยั่งยืน ยกระดับบทบาทเชิงนโยบาย การศึกษาของครู มีผลงานไปนำเสนอในการประชุมวิชาการ และตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ จะเห็นว่า TSEL ไม่ใช่แค่เครื่องมือสอน แต่เป็นตัวหนุนงานวิจัย ที่เสริมพลังครูไทยให้เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง

บทบาทเขตพื้นที่การศึกษาในการหนุน TSEL ผ่านการวิจัยโรงเรียน

เขตการศึกษาเป็นแกนกลางของการดำเนินการอย่างเป็นระบบของ TSEL เพื่อพัฒนานักเรียน ครู และผู้เกี่ยวข้อง เขตฯ ต้องกำหนดวิสัยทัศน์ชัดเจน สร้างแผนต่อเนื่องหลายปี เชื่อมโยงแผนต่างๆ จัดสรรงบประมาณ และบุคลากรสำหรับการฝึกอบรมครูด้าน Adult SEL

การสนับสนุนการวิจัยระดับโรงเรียน

เขตพื้นที่การศึกษาสนับสนุนการร่วมกันทำงานวิจัยในโรงเรียน โดยอำนวยความสะดวกโครงการร่วมทดสอบ TSEL ในห้องเรียน เช่น การบูรณาการกับวิชาหลัก หรือการสร้างสภาพแวดล้อมที่เท่าเทียมแล้วเผยแพร่ผลผ่านรายงานสั้นๆ เพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เน้นการสะท้อน (Reflect) ข้อมูล เช่น วิเคราะห์ผลลัพธ์ SEL จากการสำรวจคะแนนเรียนและพฤติกรรม ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อหาทางขยายผล

ผลกระทบต่อนักเรียน ครูและชุมชน

ช่วยลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ และพฤติกรรมดีขึ้นสำหรับนักเรียน ลดการลงโทษนักเรียน และเพิ่มสุขภาวะ (Well-Being) ของครู ในบริบทไทย เขตฯ สามารถหนุนการวิจัย TSEL เชื่อมโยง SDGs สร้างหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อปฏิรูปนโยบายโดยใช้ Mixed Methods วัด Equity Outcomes

เขตฯ จึงเป็น Catalyst สำคัญ ในการยกระดับ TSELสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนในระบบการศึกษาไทย

บทบาทการวิจัยในโรงเรียนต่อการยกระดับ TSEL และความเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์

หนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning* ยืนยันบทบาทสำคัญของการวิจัยในโรงเรียนต่อการพัฒนา TSEL สำหรับนักเรียน ครูและผู้เกี่ยวข้อง โดยเชื่อมโยงตรงกับธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ ผ่านวิทยาศาสตร์การเรียนรู้ เช่น ประสาทวิทยาศาสตร์ และจิตวิทยาการพัฒนา

ด้านประสาทวิทยาศาสตร์และพัฒนากล้ามเนื้อ

การวิจัยชี้ว่าสภาพแวดล้อมทางอารมณ์ที่ปลอดภัยช่วยกระตุ้น Neuroplasticity ในช่วงวิกฤตสมอง โดยประสบการณ์ทางสังคมเสริม Executive Function และการควบคุมอารมณ์ใน Prefrontal Cortex กิจกรรมด้าน SEL/TSEL เช่น การเจริญสติ (Mindfulness) ช่วยเพิ่มการเชื่อมโยงระหว่าง ความรู้ความเข้าใจ กับ อารมณ์ (Cognitive-Emotional Integration) โรงเรียนควรทำงานวิจัยทดลองวัดผลผ่าน Pre-Post Tests เพื่อยืนยันการเติบโตแบบองค์รวม

ด้านการพัฒนาและความเท่าเทียม

งานวิจัยในโรงเรียน เชื่อมโยง วิทยาศาสตร์การเรียนรู้ (Science of Learning) เข้ากับ วิทยาศาสตร์พัฒนามนุษย์ผ่านประสบการณ์ แสดงว่าการเรียนรู้ทั้งหมดเป็น Social-Emotional การวิจัยโรงเรียนลดช่องว่าง ความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นผู้ริเริ่ม (Agency) และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนและชุมชน (Belonging) ผ่านกิจกรรมร่วมเชิงวัฒนธรรม ที่วัดผลที่สมรรถนะ การวิจัยในโรงเรียนต้องเน้นการประเมินผลที่ พัฒนาการของมนุษย์

ด้านบูรณาการกับการเรียนวิชาการ

ผลงานวิจัยพบว่า TSEL เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ร้อยละ 11 โดยอารมณ์เป็นตัวหนุนการทำงานของสมองส่วนจัดการความรู้ความเข้าใจ และผู้ใหญ่ช่วยเป็นต้นแบบของพฤติกรรมที่เหมาะสมด้านสังคม-อารมณ์ ร่วมกับนักเรียน สร้างการเรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และฝึกใช้การตัดสินใจอย่างมีจริยธรรมตลอดชีวิต เกิดความเข้าใจว่าความสัมพันธ์เชิงบวก (Supportive) เป็นแกนกลางธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์

การวิจัยของนักเรียน

การที่ครูชักชวนและหนุนให้นักเรียนร่วมกันค้นหาโจทย์วิจัยปัญหาสังคม นำมาทำ YPAR – Youth Participatory Action Research เพื่อฝึกทำ CCI – Civic Critical Inquiry และ CCA – Civic Critical Action เพื่อฝึกกระบวนการคิด ฝึกจิตสาธารณะหรือจิตอาสาเพื่อสังคม มีรายละเอียดอยู่ในหนังสือ *พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา*³ (2569) โดยวิจารณ์ พานิช

การวิจัยเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน : พัฒนาการ ทั้งด้านทักษะสังคม-อารมณ์และวิชาการ

การวิจัยเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน คือกระบวนการที่นักเรียนลงมือค้นคว้าปัญหาจริงในชุมชน โดยเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์แบบเปลี่ยนแปลง (TSEL) จาก *Handbook of Social and Emotional Learning* 2nd edition (2025) และแนวคิดจากหนังสือ *พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา* (2569) โดยวิจารณ์ พานิช ช่วยให้

นักเรียนพัฒนาทั้งวิชาการและจิตสาธารณะ ลดช่องว่างเหลื่อมล้ำ
สร้างพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม

หลักการพื้นฐาน

หลักการสำคัญคือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory) โดยใช้
โจทย์จริงจากสังคม มาตรฐาน TSEL 5 ทักษะหลัก เช่น การตระหนักรู้ตนเอง
การจัดการอารมณ์ การตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ กับการคิดวิเคราะห์
วิชาการ เน้นความเท่าเทียมและความยั่งยืน เช่น เชื่อมโยงเป้าหมาย
การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) มีกระบวนการวนซ้ำ (Iterative Cycle) คือ
วางแผน-ปฏิบัติ-สังเกต-สะท้อน เพื่อสร้างการเรียนรู้ลึกซึ้งและเชื่อมโยง

วิธีการดำเนินการ

ใช้วิธี YPAR (วิจัยแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน) เริ่มจากระดมสมอง
ทำความเข้าใจปัญหา เช่น มลพิษหรือความเหลื่อมล้ำในโรงเรียน
ทำ CCI – Critical Civic Inquiry (สอบถามแบบมีวิจารณ์ญาณของ
พลเมือง) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์คนในชุมชน แล้วดำเนินการ
สร้าง CCA – Critical Civic Action (ลงมือแก้ปัญหาแบบมีวิจารณ์ญาณ
พลเมือง) เช่น รณรงค์ ผลิต การเจริญสติ (Mindfulness) เพื่อจัดการ
อารมณ์ของผู้ใหญ่ที่มีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก ปิดท้ายด้วยนำเสนอผลงาน
และร่วมกันสะท้อนคิด เพื่อปรับปรุง

บทบาทของนักเรียน ครู ผู้ปกครองและชุมชน

1. นักเรียนเป็นนักวิจัยหลัก ค้นหาโจทย์เก็บข้อมูลวิเคราะห์และ
ลงมือแก้ปัญหา สร้างความเป็นผู้ริเริ่ม (Agency) และพัฒนา
อัตลักษณ์ทางสังคม (Civic Identity) ของตนเอง

2. ครูเป็นผู้ชักชวนและอำนวยความสะดวก (Facilitator) สอนเครื่องมือวิจัย สร้างสภาพแวดล้อมปลอดภัยทางอารมณ์ และสะท้อนผลร่วมกัน เพื่อนำสู่การเรียนรู้ทั้งเชิงหลักการและวิธีการ
3. ผู้ปกครองและชุมชนเป็นพันธมิตรให้ข้อมูลจริง ร่วมตรวจสอบ (Validate) ผล รับการลงมือปฏิบัติ เช่น จัดเวทีนำเสนอ

ผลกระทบต่อกุฬายาย

นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์วิชาการสูงขึ้นร้อยละ 11 - 20 มีพัฒนาการด้านการคิดวิเคราะห์ จิตอาสา และสุขภาวะ (Well-Being) ลดบาดแผลทางใจ ผลกระทบต่อครู ลดภาวะหมดไฟ กลายเป็นนักวิจัยปฏิบัติ ได้ผลงานวิจัยจากการปฏิบัติ สำหรับพัฒนาการสอน และการเลื่อนวิทยะฐานะ โรงเรียนเปลี่ยนเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน สร้างวัฒนธรรมการยอมรับนับถือ (Inclusive) ครอบครัวมีส่วนร่วมมากขึ้น ชุมชนแก้ปัญหาจริงได้ยั่งยืน เช่น ลดความรุนแรงในโรงเรียนและในชุมชน

การวิจัยระบบการศึกษา

การวิจัยระบบการศึกษา : บูรณาการ TSEL สร้างพลเมืองไทยคุณภาพสูง

การวิจัยระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับการศึกษาของชาติ โดยบูรณาการการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์แบบมีเป้าหมายเปลี่ยนแปลงคนและสังคมระดับรากฐาน (TSEL – Transformative SEL) จากแนวทางใน *Handbook of Social and Emotional Learning 2nd edition* (2568) เพื่อพัฒนาความสามารถทางสังคมและอารมณ์ (SEC – Social and Emotional Competencies)

ให้สูงขึ้น สร้างพลเมืองไทยที่มีคุณภาพ มีจิตสำนึกสาธารณะและ
ทักษะแห่งอนาคต

หลักการและความสำคัญของการวิจัยระบบการศึกษา

การวิจัยระบบการศึกษา มุ่งศึกษาความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม
ตั้งแต่ระดับโรงเรียน เขตการศึกษา ไปจนถึงนโยบายชาติ ตั้งแต่ระดับ
บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศ และโลก ครอบคลุมทั้งมิติด้าน
วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์
ฯลฯ โดยใช้แนวทางผสมผสาน เช่น การติดตามระยะยาว และการ
ทดลองนำร่อง เพื่อวัดผลกระทบของ TSEL ต่อ SEC เช่น การตระหนักรู้
ตนเอง การจัดการอารมณ์ และการตัดสินใจรับผิดชอบ ซึ่งช่วยลด
ช่องว่างเหลื่อมล้ำและเสริมความยืดหยุ่นทางจิตใจ

วิธียุทธศาสตร์ TSEL เข้ากับการวิจัย

เริ่มด้วยการสร้างพันธมิตรวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน
และหน่วยงานรัฐ พัฒนารูขี้อยู่กลาง เก็บข้อมูล ตัวชี้วัด SEC เช่น
คะแนนการสำรวจ การเข้าเรียน และพฤติกรรมการพลเมือง ทดสอบ
โปรแกรม TSEL ในโรงเรียนนำร่อง เชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลาง
และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะ SDG 4 คุณภาพ
การศึกษา ใช้ กรอบ RE-AIM⁴ วัดความยั่งยืนของผลลัพธ์

ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาไทย

เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งศูนย์วิจัย TSEL ระดับชาติ
ฝึกอบรมครูให้เป็นนักวิจัย สนับสนุนการวิจัยโรงเรียนที่เน้น SEC เช่น
โครงการเยาวชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน ทุก 3 - 5 ปี ติดตาม

ผลกระทบระยะยาว วัดการเพิ่มขึ้นของ SEC ผ่านแบบประเมินมาตรฐานสากล สร้าง Feedback Loop ปรับนโยบายให้ตอบโจทย์บริบทไทย เช่น การพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น และ Planetary Health

ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือพลเมืองไทยมี SEC สูง มีความรับผิดชอบต่อสังคม ลดปัญหาสุขภาพจิตและเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการอย่างยั่งยืน กระตุ้นประเทศไทยสู่การศึกษาแบบเปลี่ยนแปลง สร้างสังคมที่มีคุณภาพสูง

สถาบันวิจัยระบบการศึกษา

ประเทศไทยมี สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)⁵ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ได้สนับสนุนการวิจัยเชิงระบบ สร้างวิวัฒนาการของระบบสาธารณสุขไทยให้ก้าวหน้า ก่อประโยชน์ต่อพลเมืองไทยจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป มีระบบคุ้มครองสุขภาพถ้วนหน้า ระบบส่งเสริมการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ที่ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมมีบทบาทสูง มีกลไกพัฒนานโยบายสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ฯลฯ ได้รับการยอมรับไปทั่วโลกว่าเป็นระบบที่ดีเลิศ ติดอันดับ Top 5 หรือ Top 10

ศ. นพ.ประเวศ วะสี ได้เสนอในสภาการศึกษาแห่งชาติให้ตั้งสถาบันวิจัยระบบการศึกษา เมื่อกว่า 30 ปีก่อน แต่ข้อเสนอนี้ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในระบบการศึกษา น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ระบบการศึกษาไทยมีคุณภาพด้อยลงเรื่อยๆ โดยที่ระบบที่จัดการโดยรัฐได้รับการยอมรับนับถือลดลงเรื่อยๆ เมื่อเทียบกับโรงเรียนเอกชน

จึงน่าจะได้พิจารณาจัดตั้งสถาบันวิจัยระบบการศึกษาของประเทศไทยขึ้น เพื่อส่งเสริมการวิจัยเชิงระบบ ที่จะนำสู่พัฒนาการเชิงระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการจัดการการศึกษาที่ควรต้องมีการ

กระจายความรับผิดชอบและอำนาจตัดสินใจ และลดวัฒนธรรมอำนาจ

สำนักงานขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา

ขับเคลื่อนให้กลไกคุณภาพที่ระดับปฏิบัติ กับกลไกคุณภาพที่ระดับจัดการระบบ มาบรรจบกันและเสริมพลัง (Synergy) กัน โดยผมมีข้อเสนอว่าไม่ต้องจัดตั้งหน่วยงานใหม่ แต่ปฏิรูป (แก้กฎหมาย) ให้ สมศ. เปลี่ยนเป็น สคศ. - สำนักงานขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ดำเนินการขับเคลื่อนแนวทางหรือวิธีการที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนไทย และพิสูจน์แล้วว่าได้ผลยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ครบด้าน (Holistic) ของนักเรียน โดยส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้และพัฒนานักเรียนอย่างรอบด้าน นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และนำเสนอแนะให้ปรับเปลี่ยนระบบจัดการการศึกษาของประเทศ

อาจกำหนดให้ สคศ. ทำหน้าที่เป็นสถาบันวิจัยระบบการศึกษา ไปด้วยเลย เพื่อลดการทำงานซ้ำซ้อน ที่สำคัญคือ ผู้อำนวยการ สคศ. ต้องมีความสามารถสูงมาก และไม่ฝักใฝ่การเมืองเรื่องอำนาจและผลประโยชน์

• • • • •

1

2

3

4

5

บทที่ 11

การปรับตัวเชิงระบบ ของระบบการศึกษา

“ระบบการศึกษาที่ดี ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยคำสั่ง แต่ขับเคลื่อนด้วย
การเรียนรู้ร่วม ไม่อยู่ได้ด้วยความกลัวแต่อยู่ได้ด้วยความไว้วางใจ
ไม่เติบโตด้วยการควบคุม แต่เติบโตด้วยความหมาย”

การปรับตัวเชิงระบบ ต้องเริ่มจากการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ หรือกระบวนทัศน์ กระบวนทัศน์ของผม ที่เข้ามาทำงานขับเคลื่อนความรู้ ความเข้าใจเรื่องการเรียนรู้และการศึกษา คือเชื่อว่าหากการศึกษาไทย ยังดำเนินการตามแนวทางเดิมๆ อย่างใน 30 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะส่งผลให้ประเทศไทยอ่อนแอ เพราะจะเป็นประเทศที่เต็มไปด้วย พลเมืองคุณภาพต่ำ

การปรับตัวเชิงระบบ ไม่ว่าของระบบใด ต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน อย่างต่อเนื่อง ระยะเวลา ที่สำคัญคือ ต้องมีกลไกสนับสนุน ให้เป็น “ระบบที่เรียนรู้” (Learning System) ดังข้อเสนอในบทที่แล้ว ให้มีสถาบันวิจัยระบบการศึกษา โดยอาจให้บูรณาการอยู่ใน สศศ. - สำนักงานขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ที่แปลงโฉมไปจาก สมศ.

การดำเนินการบูรณาการ TSEL เข้าในโรงเรียน เข้าในระบบ การผลิตและพัฒนาครู และเข้าในระบบวิจัย R2R ของโรงเรียน ที่กล่าว มาแล้วในหนังสือนี้ บทที่ 1 - 10 จะมีส่วนช่วยหนุนการปรับตัวเชิงระบบ ของระบบการศึกษาไทยอย่างมากมายมหาศาล เพราะการดำเนินการ ตามแนวทางข้างต้น จะส่งผลให้มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ต่อการเรียนรู้ ในระดับปฏิบัติ ในระบบการศึกษา พร้อมรับ และมีส่วนเกื้อหนุนการ เปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ที่จะช่วยให้พลเมืองไทยในอนาคตมีคุณภาพสูง

ระบบที่มีสัญญาณไปกลับ (ป้อนกลับ) ระหว่าง ส่วนต่างๆ ของระบบ

ระบบการศึกษาที่ดีต้องเป็นระบบที่คล้ายมีชีวิต (Living หรือ Organic) ไม่เป็นระบบกลไกที่แข็งทื่อ (Mechanistic) อย่างในปัจจุบัน การบูรณาการ TSEL เข้าในโรงเรียน ตามข้อเสนอแนะในหนังสือเล่มนี้

จะช่วยหนุนให้ระบบของโรงเรียนค่อยๆ ปรับเป็นคล้ายมีชีวิตไปโดยปริยาย โดยเป็นระบบสังคมในโรงเรียน ที่สมาชิกมีความไว้วางใจ (Trust) กัน มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างจริงจัง ทั้งหมดนั้นมีเป้าหมายสูงสุดที่พัฒนาการของผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียม (Equity) เราต้องการสภาพความสัมพันธ์แบบนี้ ระหว่างโรงเรียนกับหน่วยเหนือ ซึ่งหมายความว่าหน่วยเหนือต้องปฏิบัติต่อโรงเรียนอย่างเท่าเทียม (Equity) กัน ไม่ใช่แบบเสมอหน้ากันหมด (Equality) อย่างในปัจจุบัน

สาระสำคัญใน *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) เน้นว่า ระบบการศึกษาจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ก็ต่อเมื่อเป็น “ระบบที่เรียนรู้จากตนเอง” ผ่าน Feedback Loop ที่มีคุณภาพ ไม่ใช่ระบบสั่งการแบบกลไก

คำว่า **Feedback Loop** ไม่ได้หมายถึง “รายงานผลการดำเนินงาน ขึ้นไปตามสายบังคับบัญชา” แต่หมายถึง **วงจรการเรียนรู้ร่วมของระบบ** ที่ประกอบด้วย

1. การเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติจริง
2. การสะท้อนผลร่วมกันอย่างปลอดภัย ตรงไปตรงมา
3. การตีความข้อมูลเพื่อพัฒนา
4. การปรับการทำงาน
5. การติดตามผลซ้ำ

แล้ววนกลับไปใหม่อย่างต่อเนื่อง เป็น “วงจรชีวิต” ของระบบ ไม่ใช่เอกสารรายปี

คุณสมบัติของระบบที่มีชีวิต

ระบบที่มีชีวิตต้องมี คุณสมบัติหลัก 4 ประการ คือ

1. มีความไว้วางใจ (Trust) คนกล้าบอกความจริง กล้ายอมรับปัญหา ไม่กลัวถูกลงโทษ
2. มีความโปร่งใส (Transparency) ข้อมูลไม่ถูกบิดเบือน ไม่ถูกใช้เป็นเครื่องมือแสดงอำนาจ แต่ใช้เพื่อพัฒนา
3. มีการเรียนรู้ร่วม (Collective Learning) ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งเรียนรู้ แต่ทั้งโรงเรียนและหน่วยเหนือเรียนรู้ร่วมกัน
4. มีการปรับตัวต่อเนื่อง (Adaptation) นโยบายไม่แข็งทื่อ สามารถปรับตามบริบทจริง

ทั้งหมดนี้เกิดไม่ได้ หากไม่มี Feedback Loop ที่มีคุณภาพ

วงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) ที่ดี ในระบบ SEL

Feedback Loop ที่ดีในระบบ SEL ต้องมีลักษณะต่อไปนี้

1. เป็นกลไกของการพัฒนา (Developmental) ไม่ใช่ใช้เพื่อลงโทษ (Punitive) ใช้ข้อมูลเพื่อ “พัฒนา” ไม่ใช่ “ลงโทษ” ไม่ใช่ : ใครคะแนนตก → ถูกตำหนิ แต่เป็น : ใครมีปัญหา → ได้รับการหนุนเสริม
2. เป็นวงจรหลายระดับ (Multilevel Loop) คือใช้เชื่อมหลายระดับ
 - ห้องเรียน ↔ โรงเรียน
 - โรงเรียน ↔ เขต/สพฐ./สทศ.
 - นโยบาย ↔ ภาคนโยบาย

ไม่ใช่ทางเดียวจากล่างขึ้นบน

3. เป็นการสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) มีการ
 ฟังกลับ โรงเรียนรายงาน หน่วยเหนือสะท้อนกลับ ร่วมคิด
 ทางแก้ ไม่ใช่รับรายงานแล้วเงียบ
4. เชื่อมข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ไม่ใช่แค่ตัวเลข ต้องมีเสียง
 ต่อไปนี้ควบคู่กับตัวเลข หรือสถิติ
 - เสียงครู
 - เสียงนักเรียน
 - เรื่องเล่า
 - กรณีศึกษา

แนวทางดำเนินการวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) ของ TSEL

มี 5 กลไกหลัก

1. School-Based Reflection System ในทุกโรงเรียนควรมีระบบ
 สะท้อนผล เช่น
 - PLC เชิง SEL
 - วง Reflection รายเดือน หรือรายสัปดาห์
 - Learning Review รายเทอม
 ไม่ใช่ประชุมเพื่อรายงานงาน แต่เพื่อ “เรียนรู้จากงาน”
2. Integrated Data Platform ระบบข้อมูลต้องรวม
 - ผลการเรียนรู้
 - ดัชนี SEL

- สุขภาวะของนักเรียน
- ระบบนิเวศการเรียนรู้ของโรงเรียน
- ข้อมูลบริบท

เพื่อเห็น “ภาพชีวิตจริง” ของโรงเรียน

3. Research-to-Practice Loop (R2R – Routine to Research)

เชื่อม R2R กับนโยบาย ครูทำวิจัย โรงเรียนสังเคราะห์
หน่วยเหนือใช้ข้อมูล แล้วส่งนโยบายกลับมาพัฒนา เป็นวงจร
ไม่ใช่แฟ้มงาน

4. Safe Feedback Space ต้องมี “พื้นที่ปลอดภัย”

- ไม่เอาข้อมูลไปลงโทษ
- ไม่ประจาน
- ไม่จัดอันดับ
- จึงจะเกิดความจริงใจ

5. Policy Prototyping ต้องทดลองนโยบายก่อนขยาย

ทดลอง → ประเมิน → ปรับ → ขยาย ไม่ใช่ประกาศทีเดียว
ทั่วประเทศ

การประยุกต์ใช้ในบริบทไทย

ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน ปัญหาหลักคือ การป้อนกลับ
(Feedback) = รายงานเอกสาร ข้อมูล (Data) = เครื่องมือควบคุม
การประเมิน (Evaluation) = เครื่องมือใช้อำนาจ ความเชื่อถือระหว่าง
กัน (Trust) ต่ำ ความกลัว (Fear) สูง การพัฒนาระบบการศึกษาไทย
แนว TSEL ต้อง “กลับทิศ” สภาพดังกล่าว

สิ่งที่ควรทำ

แปลงระบบประเมินเป็น “ระบบเรียนรู้” สมศ./สคศ. → สถาบันส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ (Learning Support Agency)

1. ตั้ง “พื้นที่ทดลองเชิงนโยบาย” Sandbox ด้าน SEL/TSEL ระดับจังหวัด
2. เชื่อม R2R กับการตัดสินใจจริง ไม่ใช่ทำเพื่อเลื่อนวิทยฐานะอย่างเดียว
3. พัฒนาผู้บริหารเป็นผู้นำการเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน (Learning Leader) ไม่ใช่ผู้จัดการการปฏิบัติตามคำสั่ง (Compliance Manager)
4. เปิดพื้นที่ฟังเสียงนักเรียนในระบบป้อนกลับ (Feedback) อย่างเป็นทางการ

สิ่งที่ไม่ควรทำ

- ใช้ข้อมูลเพื่อจัดอันดับโรงเรียน จะทำลายความไว้วางใจต่อกัน (Trust) ทันที
- เพิ่มภาระเอกสาร เพราะจะทำให้ระบบหมดสภาพความเป็น “องค์กรที่มีชีวิต”
- รวมศูนย์อำนาจการตีความ ต้องกระจายบทบาทการวิเคราะห์
- เปลี่ยนนโยบายบ่อย เพราะจะทำลายวงจรเรียนรู้
- ใช้ SEL เป็น “โครงการ” แทนที่จะเป็น “วัฒนธรรม”

แก่นปรัชญาของ Feedback Loop เชิง TSEL

ระบบการศึกษาที่ดี ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยคำสั่ง แต่ขับเคลื่อนด้วยการเรียนรู้ร่วม ไม่อยู่ได้ด้วยความกลัว แต่อยู่ได้ด้วยความไว้วางใจ ไม่เติบโตด้วยการควบคุม แต่เติบโตด้วยความหมาย

การป้อนกลับ (Feedback) = การเรียนรู้ ไม่ใช่การตรวจ ข้อมูล (Data) = เครื่องมือพัฒนา ไม่ใช่เครื่องมือใช้อำนาจ การประเมิน (Evaluation) = การหนุนเสริม ไม่ใช่ลงโทษ นโยบาย (Policy) = สิ่งมีชีวิต ไม่ใช่ข้อบังคับ ความสัมพันธ์ (Relationship) = แกนกลางของระบบ

ระบบที่มีการเรียนรู้และปรับตัวของระบบในทุกระดับ

โลกและสังคมในยุคปัจจุบันมีลักษณะ เปราะบาง น่ากังวล ไม่เป็นเส้นตรง และเข้าใจยาก (BANI), ผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ (VUCA), มองต่าง ตกลงกันไม่ได้ แก้ไม่จบ เชื่อมโยงหลายระบบ แม้ที่จุดหนึ่งมีผลเสียที่อีกจุดหนึ่ง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลาย ขึ้นกับโลกทัศน์และการให้คุณค่า (Wicked Problem) ระบบการศึกษา ต้องคำนึงถึงสภาพนี้ ในการดำเนินการในทุกส่วนทุกระดับของระบบ และในการกำหนดผลการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน นี่คือเหตุผลของการที่ต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวในทุกระดับของระบบการศึกษา

การรองรับ TSEL ต้องเริ่มจากการปรับโครงสร้างการบริหารให้ยืดหยุ่น เปิดพื้นที่ให้โรงเรียนและครูทดลองนวัตกรรมการสอน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานภายนอก พร้อมทั้งพัฒนาระบบประเมินผลที่วัดทั้งความรู้ ทักษะชีวิต และความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ ยังต้องเน้นการพัฒนาครู

ในฐานะ “ผู้ออกแบบการเรียนรู้” และ “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” มากกว่าผู้ถ่ายทอดเนื้อหา

สำหรับบริบทไทย การปรับตัวของระบบ ควรมุ่งลดการบริหารแบบรวมศูนย์ เน้นเพิ่มอำนาจการตัดสินใจแก่สถานศึกษา เชื่อมหลักสูตรกับปัญหาจริงของชุมชน และส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันในทุกระดับ หากระบบการศึกษาไทยสามารถพัฒนาในทิศทางนี้ได้ การบูรณาการ SEL และ TSEL จะไม่ใช่เพียงนโยบายเชิงเอกสาร แต่จะกลายเป็นพลังสำคัญในการสร้างผู้เรียนที่พร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนของโลกอนาคตอย่างมีสติ ปัญญา และคุณธรรม

ระบบข้อมูลด้านการศึกษา

การพัฒนาระบบการศึกษาคุณภาพสูงในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องอาศัย “ระบบข้อมูลเพื่อการเรียนรู้” ที่มุ่งรับใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มากกว่าการเป็นเพียงเครื่องมือบริหารจัดการ ระบบข้อมูลที่ดีต้องสะท้อนผลลัพธ์การเรียนรู้แบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ เจตคติ และค่านิยม ตามกรอบ VASK โดยบูรณาการมิติด้านสังคม และอารมณ์เข้าไว้ด้วย

แนวคิดจากหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) ระบุว่า ระบบข้อมูลที่มีพลังต่อการพัฒนาผู้เรียน ต้องเป็นระบบที่ “เคลื่อนที่ไปกับตัวเด็ก” ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา และสามารถถ่ายทอดข้อมูลอย่างต่อเนื่องเมื่อมีการย้ายสถานศึกษา เพื่อให้ครูและผู้เกี่ยวข้องเข้าใจผู้เรียนอย่างรอบด้าน และออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคลได้อย่างเหมาะสม

หัวใจสำคัญของระบบข้อมูลตามแนว SEL และ TSEL คือ การทำหน้าที่เป็น “วงจรป้อนกลับเพื่อการเรียนรู้” (Learning Feedback Loop) ที่มีชีวิต โดยข้อมูลไม่ได้ถูกเก็บไว้เฉยๆ แต่ถูกนำมาใช้สะท้อนผล และปรับปรุงการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สำหรับผู้เรียน ข้อมูลช่วยให้เห็นพัฒนาการของตนเอง รู้จุดแข็ง จุดที่ควรพัฒนา และตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย เกิดทักษะการกำกับตนเอง และความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน

สำหรับครู ข้อมูลช่วยสะท้อนผลของการจัดการเรียนรู้ ทำให้สามารถปรับวิธีสอน เลือกกิจกรรม และออกแบบการสนับสนุนรายบุคคล ได้ตรงจุด เกิดการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องบนหลักฐานจริง

สำหรับพ่อแม่และครอบครัว ข้อมูลช่วยสร้างความเข้าใจพัฒนาการ ของบุตรหลานอย่างรอบด้าน เปิดโอกาสให้ร่วมหนุนเสริมการเรียนรู้ ที่บ้านอย่างสอดคล้องกับโรงเรียน ไม่ใช่เพียงติดตามผลการสอบ

ในระดับโรงเรียนและหน่วยงานต้นสังกัด ระบบข้อมูลควร สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันขององค์กร ช่วยให้เห็นแนวโน้ม ปัญหา และโอกาสพัฒนา โดยไม่ใช่เพื่อควบคุมหรือลงโทษเป็นหลัก

ผู้มีบทบาทหลักในการพัฒนาระบบข้อมูล ได้แก่ ครู โรงเรียน นักวิชาการ หน่วยงานนโยบาย และภาคเทคโนโลยี ซึ่งต้องทำงานร่วมกัน ในฐานะหุ้นส่วน โดยออกแบบระบบจากมุมมองของผู้ใช้จริง คือ นักเรียน ครู และพ่อแม่

การส่งเสริมการใช้ข้อมูลเชิงบวก ต้องอาศัยวัฒนธรรมวิชาชีพที่ เคารพศักดิ์ศรีผู้เรียน มีจริยธรรมข้อมูลที่ชัดเจน และพัฒนาความสามารถ ในการอ่าน วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลอย่างสร้างสรรค์

“หัวใจสำคัญของระบบข้อมูลตามแนว SEL และ TSEL คือ การทำหน้าที่เป็น “วงจรป้อนกลับเพื่อการเรียนรู้” (Learning Feedback Loop) ที่มีชีวิต โดยข้อมูลไม่ได้ถูกเก็บไว้เฉยๆ แต่ถูกนำมาใช้สะท้อนผลและปรับปรุงการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง”

ในบริบทไทย ต้องระมัดระวังการใช้ข้อมูลเพื่อจัดอันดับ ตีตรา หรือสร้างแรงกดดันเชิงแข่งขัน รวมถึงความเสี่ยงด้านความเป็นส่วนตัว และภาระงานเอกสารที่ไม่ก่อคุณค่า

การพลิกโฉมระบบข้อมูลการศึกษาไทยจึงไม่ใช่เพียงการพัฒนาเทคโนโลยี แต่เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ จาก “ข้อมูลเพื่อควบคุม” สู่ “ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน” หากดำเนินการได้อย่างถูกต้องทิศทางการพัฒนาข้อมูลจะกลายเป็นกลไกสำคัญที่หล่อเลี้ยงการพัฒนาผู้เรียน ครู ครอบครัวยุ และโรงเรียน ให้เติบโตเป็นระบบการศึกษาที่มีชีวิต และยั่งยืนในระยะยาว

ระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ในยุคปัจจุบัน มีเด็กจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่จำเป็นต้องช่วยพ่อแม่ทำมาหากิน การไปโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอทุกวันในวันเปิดเรียนทำได้ยาก ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล และวิถีจัดการเรียนรู้แบบที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) ที่สามารถจัดการเรียนรู้เชิงทฤษฎีจากการทำงานนั้นเองได้ การเรียนรู้แบบนี้ น่าจะบูรณาการเรื่องสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ เข้าไปง่าย

นิเวศการเรียนรู้แห่งอนาคต : เมื่อ “โลกการทำงาน” และ “ห้องเรียน TSEL” หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว

ในท่ามกลางความผันผวนของโลกยุค BANI ที่ความเปราะบางและความไม่แน่นอนกลายเป็น “ความปกติใหม่” (New Normal) ระบบการศึกษาไทยกำลังเผชิญกับโจทย์ที่ท้าทายอย่างยิ่ง นั่นคือการที่นักเรียนจำนวนมากไม่สามารถเข้าเรียนในระบบ “เก้าโมงเช้าถึงสี่โมงเย็น” ได้อย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากภาระทางเศรษฐกิจที่ต้องช่วยครอบครัวทำมาหากิน หากเรายังยึดติดกับระบบโรงเรียนแบบเครื่องจักรที่เน้นการเช็กชื่อและนับเวลาเรียน เราจะสูญเสียเด็กกลุ่มนี้ไปจากระบบอย่างน่าเสียดาย หนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning (2025)* และแนวคิด Transformative SEL (TSEL) ได้เสนอทางออกที่พลิกโฉมการศึกษา โดยการเปลี่ยนมุมมองจากการมองว่าการทำงานเป็น “อุปสรรค” ให้กลายเป็น “ฐานทรัพยากรแห่งการเรียนรู้” ที่ทรงพลังที่สุด

หลักการบูรณาการ : งานคือบทเรียน ชีวิตคือห้องแล็บ

หัวใจสำคัญของ TSEL ในยุคใหม่คือการสร้าง “Agency” หรืออำนาจในการนำตนเองของผู้เรียน ระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นต้องอนุญาตให้เด็กใช้ประสบการณ์ตรงจากการทำงาน (Experiential Learning) มาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เมื่อเด็กคนหนึ่งช่วยพ่อแม่ขายของที่ตลาดหรือจัดการสต็อกสินค้าในร้านค้าออนไลน์ เขาไม่ได้แค่กำลัง “หาเงิน” แต่เขากำลังฝึกฝนสมรรถนะ VASK และ TSEL อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในส่วนของเจตคติและค่านิยม (Values & Attitudes) เช่น ความอดทน ต่อแรงกดดัน (Resilience) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (Problem Solving) และการสื่อสารอย่างเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ซึ่งล้วนเป็นทักษะหลัก

ของ SEL การบูรณาการเชิงระบบ จึงต้องเน้นที่การรับรองสมรรถนะเหล่านี้ ผ่านระบบดิจิทัลที่ยืดหยุ่น แทนการกักขังการเรียนรู้ไว้เพียงในห้องเรียนสี่เหลี่ยม

การปรับระบบข้อมูลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้รายบุคคล (Individualized Education)

เพื่อให้ความยืดหยุ่นนี้เกิดขึ้นจริง ระบบข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาต้องปฏิวัติรูปแบบใหม่ ข้อมูลผลลัพธ์การเรียนรู้ต้อง “เดินทาง” ไปกับนักเรียนทุกที่ (Portable Data) ไม่ว่าเขาจะย้ายโรงเรียนหรือเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ ข้อมูลนี้ต้องไม่แสดงเพียงคะแนนวิชาการ แต่ต้องสะท้อน “โปรไฟล์ความฉลาดทางอารมณ์และสังคม” ที่สั่งสมมาจากทั้งในและนอกโรงเรียน ครูยุคใหม่จะใช้ข้อมูลเหล่านี้ในฐานะ “เข็มทิศ” เพื่อช่วยหนุนเสริมพัฒนาการนักเรียนเป็นรายคน โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือต้องเป็นการใช้ข้อมูลเชิงบวก (Asset-Based) เพื่อมองหาจุดแข็งและโอกาสในการพัฒนา มากกว่าการนำข้อมูลความขาดแคลน มาตีตราหรือตัดสินคุณค่าของเด็ก

แนวทางการประยุกต์ใช้ในระบบประเทศไทย

สำหรับการขับเคลื่อนในสังคมไทย มีประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์จริง ดังนี้

- การปฏิรูป “ธนาคารหน่วยกิต” (Credit Bank) ต้องมีการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์การทำงานและมาตรฐานการเรียนรู้ให้ชัดเจน เช่น การฝึกทักษะการคำนวณและบัญชีจากการช่วยธุรกิจครอบครัว หรือการใช้ทักษะภาษาจากการสื่อสารกับลูกค้า

*“การพลิกโฉมระบบข้อมูลการศึกษาไทย ไม่ใช่เพียง
การพัฒนาเทคโนโลยี แต่เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์
จาก “ข้อมูลเพื่อควบคุม” สู่ “ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน”*

โดยมีครูทำหน้าที่เป็น “ผู้รับรองสมรรถนะ” แทนการออกข้อสอบ
เพียงอย่างเดียว

- การเปลี่ยนบทบาทครูสู่ “โค้ชและผู้อำนวยการความสะดวก” (Facilitator) ครูไทยต้องได้รับการพัฒนาทักษะ Adult SEL เพื่อให้สามารถ “รับฟัง” และ “สะท้อนคิด” (Reflection) ร่วมกับเด็กได้ เมื่อเด็กมาโรงเรียน ครูต้องช่วยเขาถอดบทเรียนว่า “งานที่ทำสอนอะไรเราบ้างในเชิงอารมณ์และสังคม” กระบวนการนี้จะทำให้เด็กเห็นคุณค่าในตัวเองและสิ่งที่ตนเองทำ
- การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อความเท่าเทียม การเรียนรู้เชิงทฤษฎีต้องทำได้ทุกที่ทุกเวลา (Asynchronous Learning) ผ่านแพลตฟอร์มที่เข้าถึงง่าย เพื่อให้เด็กที่ต้องทำงานสามารถเข้าถึงเนื้อหาวิชาการได้โดยไม่เสียโอกาส และใช้เวลาที่มาโรงเรียนเพื่อรับการสนับสนุนทางใจและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก
- ระวังเรื่องจริยธรรมข้อมูล (Data Ethics) ในสังคมที่ยังมีการเปรียบเทียบและตัดสิน ระบบข้อมูล SEL ต้องถูกปกป้องด้วยมาตรฐาน PDPA ที่เข้มงวด และต้องมีการสร้างวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลเพื่อ “เกื้อกูล” ไม่ใช่เพื่อ “แข่งขัน” เพื่อป้องกันไม่ให้ข้อมูลเชิงลึกของเด็กกลายเป็นเครื่องมือทำร้ายตัวเด็กเองในอนาคต

unสรุป

การสร้างระบบการศึกษาที่มีหัวใจ TSEL และความยืดหยุ่นสูงคือการคืน “ความเป็นมนุษย์” ให้แก่ระบบการเรียนรู้ เรากำลังเปลี่ยนจากการผลิต “หุ่นยนต์ที่ทำตามสั่ง” ไปสู่การสร้าง “มนุษย์ที่พร้อมปรับตัว” และมีความสุขท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง และความท้าทายในชีวิต เมื่อเราโอบรับวิถีชีวิตจริงของเด็กเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เราไม่เพียงแต่จะช่วยให้พวกเขาเรียนจบ แต่เรากำลังช่วยให้พวกเขาเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความฉลาดทางอารมณ์ และมีเกราะป้องกันใจที่แข็งแกร่ง พวกเขาจะรับมือกับโลกที่เข้าใจยากใบนี้ได้อย่างยั่งยืน

ระบบการศึกษาที่เน้นความเท่าเทียม (Equity)

ระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นความเท่าเทียม (Equity) เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยความเท่าเทียมมิได้หมายถึงการปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกัน หากหมายถึงการดูแล สนับสนุน และจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับบริบทชีวิตและความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อให้ทุกคนสามารถบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนได้อย่างแท้จริง

แนวคิดจากหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) และงานวิจัยด้าน SEL/TSEL ชี้ว่าความเท่าเทียมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และคุณธรรม หากผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย ได้รับการยอมรับ และมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนการเรียนรู้ (Belonging) เขาจะมีพลังใจพร้อมต่อการเรียนรู้และพัฒนาชีวิต

หนังสือเน้นว่า เด็กแต่ละคนมีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกัน ทั้งด้านฐานะ เศรษฐกิจ ครอบครัว วัฒนธรรม สุขภาพกายและใจ รวมถึงศักยภาพทางสมอง โรงเรียนจึงไม่ควรใช้มาตรฐานเดียวตัดสินคุณค่าของผู้เรียน แต่ควรออกแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความหลากหลาย

การบูรณาการ Equity กับ TSEL เริ่มจากการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้เด็กเลือกวิธีเรียนรู้ตามความถนัด มีระบบสนับสนุนรายบุคคล และมีบริการเสริมสำหรับเด็กที่เผชิญอุปสรรคพิเศษ ทั้งด้านการเรียน สุขภาพจิต หรือครอบครัว

ในชั้นเรียน ครูควรใช้การสอนแบบตอบสนองต่อผู้เรียน (Responsive Teaching) เชื่อมโยงบทเรียนกับประสบการณ์ชีวิตจริง ฝึกทักษะการเข้าใจผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจ การเคารพความแตกต่าง และการแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนา SEL

ระบบการประเมินผลต้องสะท้อนพัฒนาการรอบด้าน ไม่เน้นการแข่งขันหรือการจัดอันดับเป็นหลัก แต่ใช้เพื่อสะท้อนความก้าวหน้า ช่วยเหลือ และพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ตีตราหรือลดทอนศักดิ์ศรี

ในระดับโรงเรียนและนโยบาย หนังสือเสนอให้จัดสรรทรัพยากรตามความจำเป็นจริงของพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย พัฒนาเครือข่ายครูพี่เลี้ยง นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อดูแลเด็กกลุ่มเปราะบางอย่างเป็นระบบ

สำหรับบริบทไทย การส่งเสริม Equity ควรเริ่มจากการลดช่องว่างคุณภาพระหว่างโรงเรียนในเมืองกับในชนบท พัฒนาระบบดูแลเด็กยากจน เด็กพิการ เด็กชาติพันธุ์ และเด็กย้ายถิ่นให้เข้าถึงการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

*“หัวใจสำคัญของ TSEL ในยุคใหม่คือ การสร้าง “Agency” หรือ
อำนาจในการนำตนเองของผู้เรียน ระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นต้อง
อนุญาตให้เด็กใช้ประสบการณ์ตรงจากการทำงาน
(Experiential Learning) มาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร”*

ควรพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ที่เปิดพื้นที่ให้เด็กแสดง
ศักยภาพหลากหลายด้าน ทั้งวิชาการ ศิลปะ กีฬา อาชีพ และจิตอาสา
รวมทั้งบูรณาการกิจกรรมพัฒนา SEL อย่างเป็นระบบในทุกระดับชั้น

บทบาทของครูต้องเปลี่ยนจาก “ผู้คัดกรองและคัดออก” เป็น
“ผู้ค้นหาและปลดปล่อยศักยภาพ” ของผู้เรียนแต่ละคน ด้วยทัศนคติ
ที่เชื่อมั่นว่าเด็กทุกคนพัฒนาได้ หากได้รับโอกาสและการสนับสนุนที่
เหมาะสม

สิ่งที่ต้องระวังคือ ไม่ทำให้แนวคิด Equity กลายเป็นการสงเคราะห์
เชิงสงสาร หรือการติดป้ายเด็กด้วยโอกาสจนบั่นทอนความภาคภูมิใจ
และความเชื่อมั่นในตนเอง

โดยสรุป การบูรณาการความเท่าเทียมเข้ากับ SEL และ TSEL
จะช่วยให้ระบบการศึกษาไทยพัฒนาผู้เรียนอย่างครบด้าน เปิดโอกาสให้
ทุกคนปลดปล่อยพลังซ่อนเร้นของตน เต็มที่เป็นพลเมืองที่มีความรู้
ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นรากฐานของการพัฒนา
ประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ความไม่เท่าเทียมที่ซ่อนเร้น

ความเท่าเทียม (Equity) ในระบบการศึกษา มักถูกพูดถึงในมิติที่
มองเห็นได้ง่าย เช่น ความยากจน โอกาสเข้าถึงโรงเรียน หรือทรัพยากร
ทางการศึกษา แต่ในความเป็นจริง ความไม่เท่าเทียมจำนวนมาก

มีลักษณะ “ลึกและซ่อนเร้น” อยู่ในระบบนิเวศของการเรียนรู้รอบตัวเด็ก ทั้งในระดับครอบครัว โรงเรียน สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งในโครงสร้างอำนาจของระบบการศึกษาเอง

แนวคิดจากงานด้าน SEL และ TSEL รวมทั้งหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition* (2025) ชี้ว่า หากต้องการสร้าง Equity ที่แท้จริง เราต้องมองผู้เรียนอยู่ใน “ระบบความสัมพันธ์” (Relational System) ไม่ใช่มองเด็กเป็นหน่วยเดี่ยว เพราะพัฒนาการทางการเรียนรู้ของเด็กขึ้นอยู่กับคุณภาพของความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ และบรรยากาศทางสังคมรอบตัวเขา

มิติแรก ของความไม่เท่าเทียมที่ซ่อนเร้น คือ “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) เด็กจากครอบครัวที่คุ้นเคยกับภาษา วิถีคิด และรูปแบบการสื่อสารแบบโรงเรียน มักได้เปรียบโดยไม่รู้ตัว ในขณะที่เด็กจากครอบครัวชนบท แรงงาน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ อาจถูกมองว่า “ไม่เก่ง” ทั้งที่จริงเพียงมีรูปแบบการเรียนรู้และการสื่อสารต่างออกไป

มิติที่สอง คือ “ความคาดหวังของผู้ใหญ่” (Expectation Bias) ครูและผู้ปกครองมักมีความคาดหวังที่แตกต่างกันต่อเด็กแต่ละกลุ่ม โดยไม่รู้ตัว เด็กที่ถูกมองว่าเก่งมักได้รับโอกาสมากกว่า ขณะที่เด็กที่ถูกมองว่าอ่อนแออาจถูกจำกัดโอกาสตั้งแต่ต้น

มิติที่สาม คือ “ความปลอดภัยทางอารมณ์” (Emotional Safety) เด็กที่เติบโตในครอบครัวที่มีความเครียดสูง ความขัดแย้ง หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ มักมีภาวะทางอารมณ์ที่ส่งผลต่อสมาธิ ความมั่นใจ และแรงจูงใจในการเรียนรู้ แม้โรงเรียนจะมีทรัพยากรเท่ากัน ผลลัพธ์การเรียนรู้ก็อาจต่างกันมาก

มิติที่สี่ คือ “วัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียน” โรงเรียนที่เน้นการแข่งขัน การเปรียบเทียบ และการตีตรา อาจสร้างบรรยากาศที่ทำให้เด็กบางกลุ่มรู้สึกไม่เป็นส่วนหนึ่ง (No Belonging) หรือไม่ได้รับการยอมรับ ในทางตรงกันข้าม โรงเรียนที่สร้างวัฒนธรรมความไว้วางใจ การเคารพ ความแตกต่าง และการช่วยเหลือกัน จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการเรียนรู้ได้อย่างมาก

มิติที่ห้า คือ “สุขภาพทางอารมณ์ของผู้ใหญ่” ครูที่ทำงานภายใต้ความเครียดสูง ภาระงานมาก หรือขาดการสนับสนุน อาจไม่มีพลังทางอารมณ์เพียงพอที่จะสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้เรียน ซึ่งเป็นหัวใจของ SEL และ Equity

ดังนั้น การสร้างความเท่าเทียมในระบบการศึกษา ต้องไม่จำกัดอยู่ที่การเพิ่มทรัพยากรให้เด็ก แต่ต้องปรับระบบนิเวศทั้งหมดของการเรียนรู้ ตั้งแต่วัฒนธรรมของโรงเรียน ระบบการประเมิน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ไปจนถึงการสนับสนุนสุขภาพของครูและครอบครัว

ในบริบทไทย การขับเคลื่อน Equity ควรเริ่มจากการสร้างโรงเรียนให้เป็น “ชุมชนแห่งความไว้วางใจ” ที่เด็ก ครู และผู้ปกครองรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ควบคู่กับการพัฒนาครูให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมของผู้เรียน

“การสร้างระบบการศึกษาที่มีหัวใจ TSEL และความยืดหยุ่นสูง คือ การคืน “ความเป็นมนุษย์” ให้แก่ระบบการเรียนรู้ เรากำลังเปลี่ยนจากการผลิต “หุ่นยนต์ที่ทำตามสั่ง” ไปสู่การสร้าง “มนุษย์ที่พร้อมปรับตัว” และมีความสุขท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง และความท้าทายในชีวิต”

ควรส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เชื่อมโยงโรงเรียนกับครอบครัวและชุมชน รวมทั้งพัฒนานโยบายที่ลดแรงกดดันจากการสอบและการแข่งขันซึ่งมักขยายความเหลื่อมล้ำ

ในระดับลึกที่สุด ความเท่าเทียมทางการศึกษาไม่ได้เกิดจากการแจกจ่ายทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการเปลี่ยน “วัฒนธรรมของความสัมพันธ์” ในระบบการศึกษา ให้ทุกคนเชื่อจริงว่าเด็กทุกคนมีศักยภาพ และสมควรได้รับโอกาสในการเติบโตอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

จะเห็นว่า ระบบการศึกษาหรือระบบการเรียนรู้ของเด็ก และของคนทุกช่วงวัย เป็นเรื่องที่มีความลึกลับ ซ่อนเร้น ที่หลายส่วนยังไม่เป็นที่เข้าใจแจ่มชัด โอกาสทำวิจัย เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ เพื่อนำสู่การปรับตัวเชิงระบบอย่างต่อเนื่อง จึงมีสูงมาก ทั้งวิจัยเชิงวิชาการ และวิจัยจากชีวิตจริง

• • • • •

บทที่ 12

เชื่อมโยงสู่การเรียนรู้ โดยรับใช้สังคม

“ระบบการศึกษาควรปรับกระบวนการวัดผลจากการมองโรงเรียน เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพียงแห่งเดียว ไปสู่การมองว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในระบบนิเวศการเรียนรู้ตลอด 24 ชั่วโมง ทั้งที่บ้าน ในชุมชน ในสังคม และในพื้นที่ดิจิทัล”

แนวคิด *Transformative Social and Emotional Learning* (TSEL) มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และความตระหนักต่อความเป็นธรรมในสังคม เป้าหมายไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาทักษะด้านอารมณ์และสังคมของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ต้องนำไปสู่การเติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

เครื่องมือสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนา TSEL คือ การเรียนรู้โดยใช้สังคม (Service Learning) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนเข้ากับการทำประโยชน์แก่ชุมชน นักเรียนไม่ได้เพียงเรียนรู้เนื้อหาวิชา แต่ได้นำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาจริงของสังคม พร้อมทั้งสะท้อนคิดต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้น กระบวนการดังกล่าวช่วยพัฒนาความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจมุมมองของผู้อื่น ทักษะการทำงานร่วมกัน และความรับผิดชอบต่อสังคม

ในบริบทของระบบการศึกษาไทย Service Learning สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน TSEL หากโรงเรียนปรับกิจกรรมที่มีอยู่แล้ว เช่น กิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์ หรือโครงการพัฒนาชุมชน ให้เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางวิชาการ และเพิ่มกระบวนการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้เช่นนี้จะทำให้โรงเรียนไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นพื้นที่ที่นักเรียนได้เรียนรู้จากชีวิตจริงของสังคม

หากดำเนินการอย่างต่อเนื่อง Service Learning จะช่วยในการพัฒนา TSEL เกิดขึ้นทั้งในระดับห้องเรียน โรงเรียน และชุมชน ทำให้ระบบการศึกษาไทยสามารถสร้างผู้เรียนที่มีทั้งความรู้ ความเห็นอกเห็นใจ และจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน

การเรียนรู้โดยรับใช้สังคม (Service Learning) ไม่ควรจำกัดอยู่ที่การเรียนรู้ของนักเรียนหรือของผู้เรียนเท่านั้น ควรเชื่อมโยงสู่ภาคีเรียนรู้ที่กว้างขวางครอบคลุม ได้แก่ ครู พ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน โดยรอบโรงเรียน กรรมการโรงเรียน ศึกษานิเทศ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ฯลฯ และควรทำหน้าที่ที่ไม่แค่จำกัดอยู่ที่การเรียนรู้ของภาคีที่หลากหลายเหล่านั้น เท่านั้น ควรได้ทำหน้าที่สร้างการพลิกโฉม (Transform) วิธีคิดหรือกระบวนทัศน์ของคนในชุมชนและสังคม ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยภาคีเหล่านั้นเป็นผู้พลิกโฉม จากการเรียนรู้จากประสบการณ์ร่วมกันของตนเอง เป็นการพลิกโฉมกระบวนทัศน์จากภายในกลุ่มของตนเอง ไม่ใช่จากอิทธิพลภายนอก

ดังกล่าวแล้วในบทก่อนๆ ว่า สังคม-อารมณศึกษา ต้องไม่ดำเนินการแยกส่วนจากการเรียนรู้ตามปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ด้านวิชาการและทักษะ (K & S ใน VASK) ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม จึงมีเป้าหมายของการเรียนรู้องค์รวม VASK หรือ Holistic Learning โดยบูรณาการ SEL/TSEL เข้าไปอย่างเนียนเป็นเนื้อเดียวกัน

หลักการสำคัญของการเรียนรู้ในบทที่ 12 นี้ คือ เน้นการเรียนรู้ผ่านการกระทำ (Active Learning) ที่เป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborative Learning) ที่ในที่นี้เป็นการร่วมมือข้ามรุ่น (Cross-Generation Collaboration) และให้หลักการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) เน้นการใช้ Kolb's Experiential Learning Cycle หากดำเนินการอย่างถูกต้องที่นำไปสู่การเรียนรู้และปรับตัวต่อเรื่องจะไม่เพียงเกิดการเรียนรู้ตามปกติ แต่จะเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน (Transformative Learning) ตามหนังสือ *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง Transformative Learning* (2558) โดยวิจารณ์ พานิช

โดยการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานหรือระดับพลิกโฉม (Transformation) นี้ จะไม่เกิดในระดับบุคคลเท่านั้น อาจนำสู่การพลิกโฉมระดับชุมชนหรือสังคมได้ด้วย

เรียนรู้สาระวิชาด้วยโครงงานรับใช้สังคม ที่มี TSEL เนียนอยู่ในกิจกรรม

หัวใจสำคัญของการศึกษาในอนาคต ตามแนวทาง *Handbook of Social and Emotion Learning 2nd Edition* (2025) และ Transformative SEL (TSEL) คือการเปลี่ยนห้องเรียนให้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมผ่าน Service Learning (SL) ที่ “เนียน” ไปกับการเรียนรู้สาระวิชา หลักการสำคัญคือการใช้ปัญหาจริงในชุมชนเป็นฐาน (Contextualized Learning) เพื่อให้นักเรียนได้ใช้ความรู้ทางวิชาการ เช่น วิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์ เข้าไปแก้ไขปัญหา พร้อมกับบ่มเพาะทักษะด้านใน (SEL) อย่างเป็นธรรมชาติ เป้าหมายสูงสุดไม่ได้หยุดเพียงแค่การพัฒนาทักษะรายบุคคล แต่เป็นการสร้าง Collective Agency หรือพลังร่วมระหว่างนักเรียน ครู พ่อแม่ และผู้นำชุมชน เพื่อสานต่อโครงสร้าทางสังคมที่เหลื่อมล้ำ และสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับรากเหง้า

ในเชิงวิธีการ ครูต้องปรับบทบาทจาก “ผู้สอน” เป็น “โค้ช” ที่ใช้การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Reflection) เป็นเครื่องมือหลัก เพื่อให้เด็กเกิดการตื่นรู้ (Conscientization) ถึงบทบาทของตนในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้แบบ TSL (Transformative Service Learning) จึงเป็นวงจรที่เริ่มจากการสำรวจปัญหา (Investigation) การวางแผน (Preparation) การลงมือทำจริง (Action) และการถอดบทเรียนร่วมกัน (Reflection) ซึ่งกระบวนการนี้จะส่งผลกระทบต่

เนื่องไปยังผู้ใหญ่ในระบบ ทั้งการปรับกระบวนการทัศน์ของครูและผู้บริหาร รวมถึงการสร้างความร่วมมือที่แน่นแฟ้นกับชุมชน จนเกิดเป็นการ “พลิกโฉมสถานศึกษา” ให้กลายเป็นกลไกหลักในการ “พลิกโฉมสังคม” ไทยให้เข้มแข็งและเป็นธรรมอย่างยั่งยืน

สำรวจชุมชนและออกแบบ

การขับเคลื่อน Transformative Service Learning (TSL) ให้เกิด ผลกระทบเชิงลึก จำเป็นต้องเริ่มจากกระบวนการ “ทำความเข้าใจชุมชน” ด้วยมุมมองจากการเป็นมนุษย์ ควรนำ **เครื่องมือสำรวจชุมชน 7 ชิ้น** ของ **นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์** มาเป็นเครื่องมือตั้งต้น เพราะ เครื่องมือเหล่านี้ เช่น แผนที่เดินดิน ผังเครือญาติ และประวัติศาสตร์ชุมชน ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การเก็บข้อมูลกายภาพ แต่เป็นเครื่องมือสร้าง **“ความตระหนักรู้ทางสังคม” (Social Awareness)** ตามหลักการ TSEL ที่เชื่อมโยงเด็กเข้ากับรากเหง้าและหัวใจของคนในพื้นที่อย่างแท้จริง

ในมิติของการพลิกโฉม (Transformation) การใช้เครื่องมือเหล่านี้ เป็นสะพานเชื่อมจะช่วยทลายกำแพงระหว่างวัย เมื่อเด็กใช้ “ผังเครือญาติ” หรือ “ประวัติชีวิต” ในการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ กระบวนการนี้จะเปลี่ยนบทบาทของเด็กจากผู้รับความรู้ เป็นผู้สืบค้นและรับฟัง (Deep Listening) ในขณะที่ผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ ผู้นำชุมชน หรือแม้แต่ผู้บริหาร การศึกษา จะเปลี่ยนจากผู้สั่งการมาเป็น “คลังปัญญาที่มีชีวิต” เกิดเป็น Intergenerational Dialogue ที่สร้างความไว้วางใจ (Trust) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการร่วมมือกันในระยะยาวเพื่อแก้ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

เพื่อให้ TSL ส่งผลกระทบเชิงกว้างและเชิงลึกยิ่งขึ้น ควรเพิ่มกลยุทธการ **“คืนข้อมูลสู่สาธารณะ”** โดยให้นักเรียนสรุปสิ่งที่ค้นพบผ่านมุมมองใหม่ๆ แล้วนำเสนอต่อผู้ใหญ่ ในรูปแบบนิทรรศการมีชีวิตหรือวงเสวนาสะท้อนคิด (Reflection) กระบวนการนี้จะทำให้ผู้บริหรมองเห็น “ศักยภาพของเด็ก” และ “โจทย์จริงของบ้านเมือง” ไปพร้อมกัน จนนำไปสู่การปรับกระบวนการทัศน์จากการศึกษาที่เน้นเพียงตัวเลขผลสัมฤทธิ์ ไปสู่การศึกษาที่สร้าง **Collective Agency** หรือพลังร่วมในการขับเคลื่อนสังคมให้เป็นธรรมและยั่งยืน ซึ่งถือเป็นการพลิกโฉมระบบการศึกษาจากภายในสู่ภายนอกอย่างแท้จริง

ชุมชนเข้าร่วม

การดำเนินกระบวนการ Transformative Service Learning (TSL) ของนักเรียนจะเกิดผลเชิงลึกและยั่งยืน เมื่อชุมชนเข้ามามีบทบาทเป็น **“ภาคีการเรียนรู้”** มิใช่เพียงผู้รับประโยชน์จากกิจกรรมของโรงเรียน การเริ่มต้นอาจใช้กระบวนการสำรวจชุมชนร่วมกัน โดยอาศัยเครื่องมือศึกษาชุมชน เช่น เครื่องมือ 7 ชิ้น ของ นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ เพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็กได้เรียนรู้จากผู้คนในชุมชน และให้ชุมชนได้ถ่ายทอดประสบการณ์ ภูมิปัญญา และมุมมองต่อปัญหาและศักยภาพของพื้นที่

บทบาทของชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้หลายระดับ เริ่มจากการ **ร่วมคิด** โดยช่วยระบุประเด็นสำคัญของชุมชนที่ควรเรียนรู้หรือพัฒนาต่อมาคือ **การร่วมออกแบบ** โครงการหรือกิจกรรม TSL ร่วมกับครูและนักเรียน เพื่อให้เป้าหมายและวิธีดำเนินงานสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ในขั้น **ร่วมดำเนินการ** คนในชุมชนอาจทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ผู้ให้ความรู้ หรือผู้ร่วมทำกิจกรรมภาคสนามกับนักเรียน

นอกจากนี้ ชุมชนยังสามารถ **ร่วมสนับสนุนทรัพยากร** ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ อุปกรณ์ เวลา หรือแรงงานอาสา ซึ่งจะช่วยทำให้โครงการมีความยั่งยืนมากขึ้น เมื่อกิจกรรมดำเนินไป ควรมีเวที **ร่วมสะท้อนคิด** ระหว่างนักเรียน ครู และชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนที่เกิดขึ้น และปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคต

ท้ายที่สุด ชุมชนและนักเรียนควรได้ **ร่วมรับผลของการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลง** ชุมชนอาจได้รับแนวทางพัฒนาหรือพลังใหม่จากเยาวชน ขณะที่นักเรียนได้พัฒนาความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกพลเมือง กระบวนการ TSL จึงกลายเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งโรงเรียน และชุมชน ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างแท้จริง

ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

การดำเนินการ Transformative Service Learning (TSL) ที่มีพลังไม่ควรถูกมองว่าเป็นกิจกรรมของนักเรียนที่ออกไป “ช่วยชุมชน” เท่านั้น หากควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของหลายฝ่าย โดยทุกฝ่ายมีบทบาทเป็น **ผู้ร่วมริเริ่ม (Co-Agency)** ทั้งนักเรียน ครู โรงเรียน ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน แนวคิดเช่นนี้ช่วยเปลี่ยนความสัมพันธ์จากผู้ให้-ผู้รับ ไปสู่ความเป็นหุ้นส่วนของการเรียนรู้และการพัฒนาสังคมร่วมกัน

ในทางปฏิบัติ การสร้าง Co-Agency อาจเริ่มจากการจัดเวทีพูดคุยระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อร่วมกันตั้งคำถามหรือกำหนดประเด็นที่ต้องการเรียนรู้และพัฒนา เมื่อได้โจทย์ร่วมกันแล้ว ควรออกแบบกิจกรรมโดยมีตัวแทนจากทุกฝ่ายร่วมคิดและตัดสินใจ จากนั้นจึงดำเนินกิจกรรม

“การศึกษายุคใหม่จำเป็นต้องก้าวพ้นการสอนความรู้เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว ไปสู่การพัฒนาเยาวชนให้เป็น “พลเมืองผู้ร่วมสร้างสังคม” แนวทางหนึ่งที่มีพลังคือ Transformative Service Learning (TSL)”

โดยนักเรียนทำงานร่วมกับคนในชุมชน เช่น การสำรวจข้อมูล การทดลองแก้ปัญหา หรือการพัฒนากิจกรรมสาธารณะ

อีกขั้นตอนสำคัญคือ การจัดเวทีสะท้อนคิดร่วมกันหลังการดำเนินงาน เพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนและมุมมองของแต่ละฝ่าย กระบวนการสะท้อนคิดเช่นนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง และอาจนำไปสู่การปรับวิธีคิดหรือกระบวนการทัศนของผู้มีส่วนร่วม

หาก TSL ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีความเป็นเจ้าของร่วมของโรงเรียนและชุมชน โครงการจะไม่จบลงเพียงกิจกรรมหนึ่งครั้ง แต่จะกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมของชุมชน ที่ช่วยพัฒนาทั้งนักเรียนในฐานะพลเมือง และชุมชนในฐานะสังคมแห่งการเรียนรู้

นักเรียนนำเสนอผลต่อชุมชนและร่วมกันหมุนวงจร DE TSL เพื่อเรียนรู้ต่อเนื่อง

Transformative Service Learning (TSL) ไม่ควรเป็นกิจกรรมที่ทำเพียงครั้งเดียวแล้วจบ แต่ควรดำเนินการเป็น **วงจรการเรียนรู้และพัฒนา**ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นแนวทางการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพราะทั้งการพัฒนาผู้เรียนและการพัฒนาชุมชนต้องอาศัยเวลา ความไว้วางใจ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงอย่างต่อเนื่อง การกำหนดระยะเวลาของหนึ่งรอบวงจร TSL เช่น หนึ่งภาคการศึกษา หรือหนึ่งปีการศึกษา จึงช่วยให้ทุกฝ่ายมีจังหวะของการเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ และการทบทวนผลร่วมกัน

ในตอนจบของแต่ละรอบ หากนักเรียนได้นำเสนอข้อมูลหรือบทเรียนจากกิจกรรมที่ทำร่วมกับสมาชิกของชุมชน แล้วจัดเวทีให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลายภาคส่วนร่วมกันสะท้อนคิดและตีความผลที่เกิดขึ้น โดยครูและนักเรียนทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยกระบวนการ (Facilitator) แนวทางเช่นนี้สอดคล้องกับหลักการของ Developmental Evaluation ซึ่งเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและการปรับตัวอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ที่ซับซ้อน

อย่างไรก็ตาม ในบริบทไทยควรเสริมบางประเด็นเพื่อให้กระบวนการดังกล่าวเกิดผลจริง *ประการแรก* ควรสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น การมีคณะทำงานร่วม หรือข้อตกลงความร่วมมือ เพื่อให้การดำเนินงานต่อเนื่องแม้นักเรียนแต่ละรุ่นจะเปลี่ยนไป *ประการที่สอง* ควรเชื่อมโยงกิจกรรม TSL เข้ากับการเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ เพื่อให้ครูสามารถบูรณาการเข้ากับหลักสูตรได้อย่างเป็นธรรมชาติ

นอกจากนี้ เวทีสะท้อนคิดควรเปิดพื้นที่ให้เสียงของชุมชนมีความสำคัญอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงการรับฟังรายงานจากโรงเรียนเท่านั้น การใช้การ *สวนเสวนา* (Dialogue) เรื่องเล่าประสบการณ์ หรือการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน จะช่วยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการตีความและกำหนดทิศทางของการดำเนินงานรอบต่อไป

หากดำเนินการเช่นนี้ TSL จะค่อยๆ พัฒนาเป็น **ระบบการเรียนรู้ร่วมของโรงเรียนและชุมชน** ที่ดำเนินไปเป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดทั้งการเรียนรู้เชิงลึกของผู้เรียน และการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมในระยะยาว

สู่การสร้างเยาวชนนักพลิกโถมสังคม

การศึกษายุคใหม่จำเป็นต้องก้าวพ้นการสอนความรู้เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว ไปสู่การพัฒนาเยาวชนให้เป็น “พลเมืองผู้ร่วมสร้างสังคม” แนวทางหนึ่งที่มีพลังคือการจัดการเรียนรู้แบบ Transformative Service Learning (TSL) ซึ่งเชื่อมโยงการเรียนรู้สาระวิชากับการพัฒนาชุมชนจริง ควบคู่กับการพัฒนาทักษะสังคม-อารมณ์ในระดับลึก หรือ Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ที่มุ่งให้ผู้เรียนตระหนักรู้ตนเอง เข้าใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

เมื่อผสาน TSL กับแนวคิด Youth Participatory Action Research (YPAR) ตามแนวทางในหนังสือ Transformative Student Voice กระบวนการเรียนรู้จะเปลี่ยนบทบาทของนักเรียนจาก “ผู้รับความรู้” เป็น **ผู้ร่วมสร้างความรู้และการเปลี่ยนแปลง (Co-Creator)** นักเรียนไม่ได้เพียงเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมจากข้อมูลของคนอื่น กลุ่มอื่น แต่เรียนรู้โดยการสำรวจ วิจัย และลงมือแก้ปัญหาจริงในชุมชนของตนเอง หรือเรียกว่า เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง

กระบวนการสร้างเยาวชนนักพลิกโถมสังคม เริ่มจากการตั้งคำถามต่อสภาพชีวิตของชุมชน สำรวจข้อมูล และสนทนากับผู้คนหลากหลายกลุ่ม การเรียนรู้เช่นนี้ช่วยพัฒนาองค์ประกอบสำคัญของ TSEL เช่น ความตระหนักรู้ทางสังคม ความเห็นอกเห็นใจ และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เมื่อได้ข้อมูลแล้ว นักเรียนจึงร่วมกันวิเคราะห์และออกแบบการลงมือทำ ซึ่งอาจเรียกว่า **Transformative Student Action (TSA)** เช่น การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ การสร้างกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม หรือการรณรงค์ทางสังคม โดยทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

อีกมิติหนึ่งที่สำคัญคือแนวคิด Critical Civic Care (CCC) ซึ่งช่วยให้เยาวชนเรียนรู้ที่จะผลานการคิดเชิงวิพากษ์กับความเชื่ออาทรต่อผู้อื่น กระบวนการนี้จึงไม่ได้เพียงสร้างทักษะการแก้ปัญหา แต่ยังหล่อหลอมคุณค่าทางจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และความเคารพ ความหลากหลาย

การดำเนินงานทั้งหมด ควรเป็น **วงจรการเรียนรู้ต่อเนื่อง** ได้แก่ สำรวจ วิจัย ลงมือทำ สะท้อนคิด และออกแบบรอบใหม่ ในเวทีสะท้อนคิด นักเรียน ครู และสมาชิกชุมชน ร่วมกันตีความสิ่งที่เกิดขึ้น และกำหนดทิศทางการทำงานในรอบถัดไป กระบวนการเช่นนี้ทำให้ทั้งการเรียนรู้ วิชาการ การพัฒนาทักษะสังคม-อารมณ์ และการพัฒนาชุมชนหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว

หากโรงเรียนสามารถจัดกระบวนการเช่นนี้ได้อย่างต่อเนื่อง โรงเรียนจะกลายเป็นพื้นที่บ่มเพาะ **พลังพลเมืองของเยาวชน** ขณะที่ชุมชนจะกลายเป็นห้องเรียนจริงของนักเรียน เยาวชนจะเติบโตเป็นคนที่คิดเป็น ทำเป็น ทำงานกับผู้อื่นเป็น และมีหัวใจเพื่อสังคม

ในระยะยาว แนวทางนี้จะช่วยสร้าง **“เยาวชนนักพลิกโฉมสังคม”** ผู้มีทั้ง ความรู้ ทักษะสังคม-อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และจิตสำนึกพลเมือง สามารถร่วมกับชุมชนพัฒนาสังคมให้เป็นพื้นที่ที่น่าอยู่ น่าเรียนรู้ และเป็นแหล่งกำเนิดความสร้างสรรค์ของประเทศต่อไป

รายละเอียดของหลักการ และการดำเนินการ ตามที่กล่าวข้างต้น มีในหนังสือ **พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา**¹ (2569) โดยวิจารณ์ พานิช

สรุปข้อเสนอแนะพัฒนาระบบการศึกษา

ที่จริงหนังสือ *พลังนักเรียน พลิกโฉมการศึกษา* เน้นใช้พลังนักเรียนเป็นกลไกพลิกโฉมระบบการศึกษา สู่ระบบที่บูรณาการการเรียนรู้เชิงสาระ เข้ากับการเรียนรู้เชิงกระบวนการ ที่นักเรียนเป็นผู้ร่วมกันริเริ่มกิจกรรม เพื่อการเรียนรู้ของตน เป็นการฝึกนิสัยหรือทักษะริเริ่มหรือก่อการ (Agency) สาระในบทนี้ของหนังสือ *สังคม-อารมณศึกษา พัฒนาคุณภาพ พลเมืองไทย* เล่มนี้ มุ่งหนุนให้นักเรียนพัฒนา TSEL ของตนควบคู่ไปกับการเรียนสาระวิชาการ (K & S ใน VASK) ผ่านพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนมีพฤติกรรมเป็น Co-Agency ซึ่งหมายความว่า นักเรียนร่วมกันพัฒนาตนเองอย่างเป็นองค์รวม (Holistic Development) ผ่านการเรียนรู้เชิงรุก เรียนรู้แบบร่วมมือ - Collaboration (มากกว่าแข่งขัน) และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในชีวิตจริง (Real-Life Experience) ที่ในบทนี้เน้นกิจกรรมที่ส่งผลรับใช้สังคม - TSL (Transformative Service Learning)

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องมีลักษณะ เรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) เรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) เรียนรู้จากการสะท้อนคิด (Reflective Learning) เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน (Transformative Learning) คนในวงการศึกษาไทยเกือบทั้งหมดคุ้นเคยกับคำเหล่านี้ แต่ไม่คุ้นเคยกับวิถีปฏิบัติ ไม่คุ้นเคยกับผลดีที่ศิษย์ได้รับจากวิธีการเหล่านั้น เพราะตนไม่เคยปฏิบัติ ยังคงจัดการเรียนการสอนแบบบอกสอน และติว ให้นักเรียนจดจำ เอาไปตอบข้อสอบ ที่ครูและโรงเรียนส่วนใหญ่ยังทำงานแบบเดิมๆ

TSL – Transformative Service Learning ที่จะช่วย หมุนการพลิกโฉมระบบการศึกษาไทย

ผมเชื่อว่าการพลิกโฉมระบบการศึกษาไทยต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งอยู่บน **ข้อมูลหลักฐาน** (Evidence-Based Transformation) มิใช่การปฏิรูปที่อาศัยเพียงนโยบายหรือความเชื่อเท่านั้น ตลอดเวลา กว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนไทย ทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ ชี้ให้เห็นอย่างต่อเนื่องว่า ผลลัพธ์การเรียนรู้ยังอยู่ในระดับที่น่ากังวล แต่ในขณะเดียวกัน ผมก็มีโอกาสพบครู และผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวนหนึ่งที่มีอุดมการณ์ความเป็นครูสูงมาก และได้ใช้พลังของอุดมการณ์นั้นสร้างการเรียนรู้ที่ออกมาให้แก่ลูกศิษย์อย่างน่าชื่นชม

ตัวอย่างสำคัญคือโรงเรียนที่สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนเพลินพัฒนา ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อโรงเรียนมีผู้นำ และคณะครูที่มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและมีความหมาย สำหรับนักเรียนไทย สามารถเกิดขึ้นได้จริง นอกจากนี้ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครู เช่น มหากรรมโรงเรียนจิตศึกษา^{2,3} ก็เผยให้เห็นว่ามีโรงเรียนจำนวนมากไม่น้อยที่กำลังพัฒนาการเรียนรู้แนวใหม่อย่างจริงจัง

ผมจึงเชื่อว่า ในประเทศไทยซึ่งมีโรงเรียนประมาณสามหมื่นแห่ง น่าจะมีโรงเรียนของรัฐอีกหลายร้อยโรงเรียนที่มีทีมครูและผู้นำที่มีอุดมการณ์และความสามารถสูง หากสามารถรวบรวมโรงเรียนเหล่านี้เข้ามาเป็น **เครือข่ายโรงเรียนแกนนำเพื่อการพลิกโฉมระบบการศึกษา** ก็อาจก่อให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบได้

แนวคิด TSL – Transformative Service Learning สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการหนุนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพราะ TSL เชื่อมโยงการเรียนรู้ทางวิชาการเข้ากับการทำงานรับใช้สังคม นักเรียนไม่ได้เรียนรู้เพียงเพื่อสอบ แต่เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ การแก้ปัญหาจริงในชุมชน และการสะท้อนคิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ลักษณะนี้ช่วยพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะชีวิต และความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม

หากโรงเรียนแกนนำเหล่านี้สามารถรวบรวมข้อมูลผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และพัฒนาการทางสังคม-อารมณ์ แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาสานเสวนาร่วมกันระหว่างครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง นักวิชาการ และผู้กำหนดนโยบาย ก็จะทำให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม และช่วยสร้าง **หลักฐานเชิงประจักษ์** ว่าการเรียนรู้ที่ดีกว่าสำหรับเด็กไทยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จริง

ในขณะเดียวกัน โรงเรียนเหล่านี้ควรได้รับการสนับสนุนให้สื่อสารประสบการณ์และผลลัพธ์ต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงสนับสนุนจากสาธารณะ กระบวนการเช่นนี้จะช่วยให้เสียงของครูและโรงเรียนที่ทำงานจริงในพื้นที่ กลายเป็นพลังผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย

การพลิกโฉมระบบการศึกษาไทย จึงอาจไม่ได้เริ่มจากการออกแบบนโยบายจากส่วนกลาง หากเริ่มจากการหนุนเสริม **เครือข่ายโรงเรียนที่พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าการเรียนรู้ที่ดีกว่าเป็นไปได้** แล้วนำบทเรียนจากพื้นที่จริงเหล่านั้นมาสร้างความรู้ร่วมกันของสังคม กระบวนการเช่นนี้จะค่อยๆ ขยายพลังของการเปลี่ยนแปลง จนกลายเป็นการพลิกโฉมระบบการศึกษาไทยในระยะยาว

TSL สร้างภาคีพลิกโฉมการศึกษาในพื้นที่ ขยายสู่ระดับประเทศ

การพลิกโฉมระบบการศึกษาไทยอาจไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการปฏิรูปใหญ่ระดับประเทศเสมอไป อาจเริ่มจากพื้นที่เล็กๆ ก่อน แล้วค่อยๆ ขยายผลออกไป แนวคิดนี้สอดคล้องกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงในระบบซับซ้อน ที่มักเริ่มจากจุดเล็กๆ ที่มีพลัง แล้วค่อยๆ งดงามและขยายอิทธิพลออกไปในวงกว้าง ผมจึงเชื่อว่าการพลิกโฉมการศึกษาไทยควรเริ่มจาก **ชุมชนหรือพื้นที่** แล้วขยายไปสู่ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และในที่สุดจึงเชื่อมโยงสู่การเปลี่ยนแปลงระดับประเทศ

แนวคิด TSL – Transformative Service Learning สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนี้ เพราะ TSL เชื่อมโยงการเรียนรู้ของนักเรียนเข้ากับการทำประโยชน์ต่อสังคม นักเรียนไม่ได้เรียนรู้เพียงในห้องเรียน แต่เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง การแก้ปัญหาของชุมชน และการสะท้อนคิดจากประสบการณ์ กระบวนการเช่นนี้ช่วยให้การศึกษาเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และทำให้ชุมชนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

การพลิกโฉมการศึกษาในพื้นที่จึงต้องเริ่มจากการมองเห็น **ภาคีหรือหุ้นส่วนการศึกษาในพื้นที่** ว่ามีใครบ้าง ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยในพื้นที่ ภาคธุรกิจ หรือองค์กรภาคประชาสังคม หากสามารถดึงพลังของภาคีเหล่านี้เข้ามาเป็นผู้ร่วมคิด ผู้ร่วมลงมือทำ และผู้ร่วมรับผลของการเปลี่ยนแปลงได้ ก็จะเกิดพลังร่วมที่เข้มแข็งกว่าการทำงานของโรงเรียนเพียงลำพัง

กระบวนการสำคัญประการหนึ่งคือการจัด **วงสานเสวนาการศึกษาในพื้นที่** เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันตั้งคำถามว่า “เราอยากให้เด็กในพื้นที่ของเราเติบโตเป็นคนแบบใด” จากนั้นจึงร่วมกันออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับปัญหาและศักยภาพของชุมชน เช่น สิ่งแวดล้อม การเกษตร วิถีวัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจท้องถิ่น แนวทางนี้ทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนมีความหมายต่อทั้งตนเองและสังคม

ขณะเดียวกัน โรงเรียนและภาคีในพื้นที่ควรร่วมกันเก็บข้อมูลผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ การคิด การทำงานร่วมกัน และพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้สังคมเห็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า การเรียนรู้รูปแบบใหม่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ดีกว่าสำหรับเด็กได้จริง

เมื่อพื้นที่หนึ่งสามารถสร้างความสำเร็จได้ ก็ควรเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายของพื้นที่ต้นแบบ กระบวนการเรียนรู้ข้ามพื้นที่เช่นนี้ จะช่วยให้แนวทางการพัฒนาค่อยๆ แพร่กระจายออกไป และสร้างพลังการเปลี่ยนแปลงที่กว้างขึ้น

ในระยะยาว การพลิกโฉมการศึกษาไทยอาจไม่ได้เกิดจากการสั่งการจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการที่ **พื้นที่เล็กๆ จำนวนมากพิสูจน์ให้สังคมเห็นว่า การเรียนรู้ที่ดีกว่าสำหรับเด็กไทย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จริง** เมื่อบทเรียนจากพื้นที่เหล่านี้ถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน และสื่อสารสู่สังคมอย่างต่อเนื่อง พลังของการเปลี่ยนแปลงก็อาจค่อยๆ ขยายตัว จนกลายเป็นการพลิกโฉมระบบการศึกษาของประเทศไทยในที่สุด

พลิกโณระบบบริหารการศึกษาของประเทศ

เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่า ระบบบริหารการศึกษาของประเทศไทย มีลักษณะรวมศูนย์สูง และมีการสั่งการจากหน่วยเหนือมากเกินไป ส่งผลให้ครูและบุคลากรการศึกษาที่ทำงานในระดับปฏิบัติการ ต้องใช้เวลามากกับการจัดทำรายงาน การตอบสนองต่อคำสั่ง และการปฏิบัติตามระเบียบขั้นตอนต่างๆ จนทำให้เวลาและพลังที่ควรใช้เพื่อเอาใจใส่การเรียนรู้ของศิษย์ลดน้อยลง ปรัชญาการณ์เช่นนี้ ทำให้ครูจำนวนมาก ไม่สามารถทำหน้าที่เป็น ครูผู้ก่อการ (Agentic Teacher) ที่ริเริ่มสร้างสรรค์การเรียนรู้และร่วมกันขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาได้อย่างเต็มศักยภาพ

หากต้องการพลิกโณระบบการศึกษาไทย จำเป็นต้องปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์ของระบบบริหารการศึกษา จากระบบที่เน้นการควบคุมและสั่งการ ไปสู่ระบบที่เน้นการสนับสนุนและเสริมพลังให้โรงเรียนและครู สามารถสร้างสรรค์การเรียนรู้ได้อย่างอิสระและรับผิดชอบ การลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของนักเรียน และการเพิ่มพื้นที่ให้ครูได้ร่วมกันออกแบบการเรียนรู้ จึงเป็นก้าวสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้ง VASK คือคุณค่าและค่านิยม (Values) เจตคติ (Attitudes) ทักษะ (Skills) และความรู้ (Knowledge) โดยบูรณาการกับการเรียนรู้ ด้านสังคมและอารมณ์ในลักษณะ TSEL – Transformative Social and Emotional Learning และใช้ TSL – Transformative Service Learning เป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการทำประโยชน์ต่อสังคม

*“การดำเนินการ TSL ที่มีพลัง ต้องเชื่อมโยงโรงเรียนกับภาคีในชุมชน
 ทั้งครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน องค์กรท้องถิ่น และสถาบันต่างๆ
 เพื่อร่วมกันออกแบบและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้
 ที่ตอบโจทย์ชีวิตจริงของสังคม*

ขณะเดียวกัน ระบบการศึกษาควรปรับกระบวนการทัศน์จากการมองโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพียงแห่งเดียว ไปสู่การมองว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในระบบนิเวศการเรียนรู้ตลอด 24 ชั่วโมง ทั้งที่บ้าน ในชุมชน ในสังคม และในพื้นที่ดิจิทัล แนวคิดเช่นนี้ ทำให้ครูและโรงเรียนต้องทำงานร่วมกับภาคีในพื้นที่ อันได้แก่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย ภาคธุรกิจ หรือองค์กรภาคประชาสังคม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และร่วมกันจัดสภาพแวดล้อมที่อบอุ่นสำหรับเด็ก ชักจูงให้เด็กเสียคน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเริ่มจากพื้นที่เล็กๆ ที่มีความพร้อม โดยสร้างเครือข่ายโรงเรียนและครูที่ทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มนวัตกรรมการเรียนรู้ เมื่อโรงเรียนเหล่านี้สามารถแสดงให้เห็นผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนที่ลึกซึ้งและรอบด้าน ก็จะกลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในระดับที่กว้างขึ้น

ในระยะยาว หากสามารถเปลี่ยนบทบาทของระบบบริหารการศึกษาให้ทำหน้าที่สนับสนุน แทนที่จะควบคุมสั่งการ และหากครู โรงเรียน และชุมชนสามารถร่วมกันสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เข้มแข็งได้จริง การเปลี่ยนแปลงเล็กๆ เหล่านี้ก็อาจค่อยๆ สะสมพลัง จนกลายเป็นการพลิกโฉมระบบการศึกษาของประเทศในที่สุด

พลิกโอมระบบประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของ การเรียนรู้

เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางว่า ระบบประเมินผลการศึกษาของประเทศไทยยังล้าหลัง และไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม (Holistic) ระบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเน้นการวัดผลด้านวิชาการเป็นหลัก คือความรู้และทักษะ (Knowledge และ Skills) ในกรอบ VASK – Values, Attitudes, Skills, Knowledge ในขณะที่มิติสำคัญของการพัฒนามนุษย์ ได้แก่ ค่านิยมและเจตคติ (Values และ Attitudes) กลับไม่ได้รับการประเมินอย่างเหมาะสม

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การประเมินส่วนใหญ่ดำเนินการโดยหน่วยงานส่วนกลาง ซึ่งไม่สามารถสะท้อนพัฒนาการที่แท้จริงของผู้เรียนได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะในมิติด้านค่านิยม และเจตคติ ซึ่งต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในกิจกรรมจริง และในปฏิสัมพันธ์ตามธรรมชาติระหว่างครูกับผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้ การประเมินเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยบทบาทของครูในฐานะผู้ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด

ระบบประเมินผลการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังเน้น AoL – Assessment of Learning หรือการประเมินผลรวมหลังการเรียนรู้ (Summative Evaluation) เป็นหลัก ขณะที่การประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ระหว่างกระบวนการ (AfL – Assessment for Learning) หรือ Formative Assessment) ยังได้รับความสำคัญไม่เพียงพอ และยังไปกว่านั้น การประเมินในฐานะส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ (AaL – Assessment as Learning) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนรู้จักสะท้อนคิดและประเมินตนเอง ก็แทบไม่ได้รับการนำมาใช้ในระบบการศึกษาไทย

กระบวนการ TSL – Transformative Service Learning น่าจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยพลิกโฉมระบบประเมินการเรียนรู้ของไทย เพราะ TSL เชื่อมโยงการเรียนรู้ของผู้เรียนกับการทำงานเพื่อสังคม ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ตามแนวคิดของ Kolb's Experiential Learning Cycle ที่ประกอบด้วย การลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด การสร้างความเข้าใจเชิงแนวคิด และการนำไปทดลองใช้ใหม่

ในกระบวนการเช่นนี้ ครูสามารถประเมินพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงของการสะท้อนคิด (Reflective Observation) และการสร้างความเข้าใจเชิงนามธรรมด้านแนวคิด หรือหลักการ (Abstract Conceptualization) ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้เรียนแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจ ความคิดวิเคราะห์ และพัฒนาการด้านค่านิยม และเจตคติ

นอกจากนี้ TSL ยังเปิดโอกาสให้ภาคีในชุมชน เช่น ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน หรือองค์กรในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการสะท้อนผลลัพธ์ของการเรียนรู้ของผู้เรียน เพราะกิจกรรมการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของชุมชน การมีส่วนร่วมเช่นนี้จะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างโรงเรียนกับสังคม และช่วยให้การประเมินสะท้อนผลกระทบของการเรียนรู้ต่อชีวิตจริงของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

หากระบบการประเมินสามารถเปิดพื้นที่ให้ครู โรงเรียน และภาคีในชุมชนมีบทบาทร่วมกันในการประเมินผลลัพธ์ของการเรียนรู้ พร้อมทั้งใช้ข้อมูลเหล่านั้นเป็น Feedback เพื่อปรับปรุงระบบนิเวศการเรียนรู้รอบตัวเด็ก ก็จะช่วยให้การประเมินทำหน้าที่เป็นเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ มากกว่าการเป็นเพียงเครื่องมือวัดผล

ในระยะยาว ข้อมูลและบทเรียนจากการประเมินในระดับพื้นที่สามารถสะท้อนกลับไปสู่ระดับนโยบายของประเทศ เพื่อช่วยปรับปรุงระบบประเมินการศึกษาระดับชาติให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวม การพลิกโฉมระบบประเมินเช่นนี้จะทำให้การประเมินกลายเป็นพลังสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยอย่างแท้จริง

สรุป

แนวคิดสังคม-อารมณ์ศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพพลเมืองไทยในหนังสือนี้ มุ่งชี้ให้เห็นว่า การศึกษายุคใหม่ต้องพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวม ครอบคลุมทั้ง VASK ได้แก่ Values, Attitudes, Skills และ Knowledge ไม่ใช่เน้นเฉพาะความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น แนวทาง Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ช่วยพัฒนาความเข้าใจตนเอง ความเข้าใจผู้อื่น และความตระหนักต่อความเป็นธรรมในสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

เครื่องมือสำคัญของการพัฒนา TSEL คือ Transformative Service Learning (TSL) ซึ่งเชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนกับการทำงานรับใช้สังคม นักเรียนเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การร่วมมือกับผู้อื่น และการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวช่วยบูรณาการการเรียนรู้เชิงวิชาการกับการพัฒนาทักษะสังคม-อารมณ์อย่างเป็นธรรมชาติ

การดำเนินการ TSL ที่มีพลังต้องเชื่อมโยงโรงเรียนกับภาคีในชุมชน ทั้งครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน องค์กรท้องถิ่น และสถาบันต่างๆ เพื่อร่วมกัน ออกแบบและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิตจริงของสังคม การเรียนรู้ลักษณะนี้ไม่เพียงพัฒนานักเรียน แต่ยังสร้างกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันของชุมชน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ ของผู้คนในพื้นที่

หากแนวทางดังกล่าวได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีการ รวบรวมหลักฐานเชิงประจักษ์จากโรงเรียนและพื้นที่ต่างๆ ก็อาจก่อให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ การพลิกโฉมการศึกษาไทยจึงอาจ เริ่มจากพื้นที่เล็กๆ ที่มีพลัง แล้วค่อยๆ ขยายสู่เครือข่ายระดับประเทศ

ในระยะยาว การผสมผสาน TSEL, TSL, การเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการประเมินเพื่อพัฒนา จะช่วย สร้างระบบการศึกษาที่บ่มเพาะเยาวชนให้เป็น “พลเมืองผู้ร่วมสร้าง สังคม” มีทั้งความรู้ ความเห็นอกเห็นใจ ความสามารถในการทำงาน ร่วมกับผู้อื่น และจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของ สังคมไทยที่เข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต

• • • • •

1

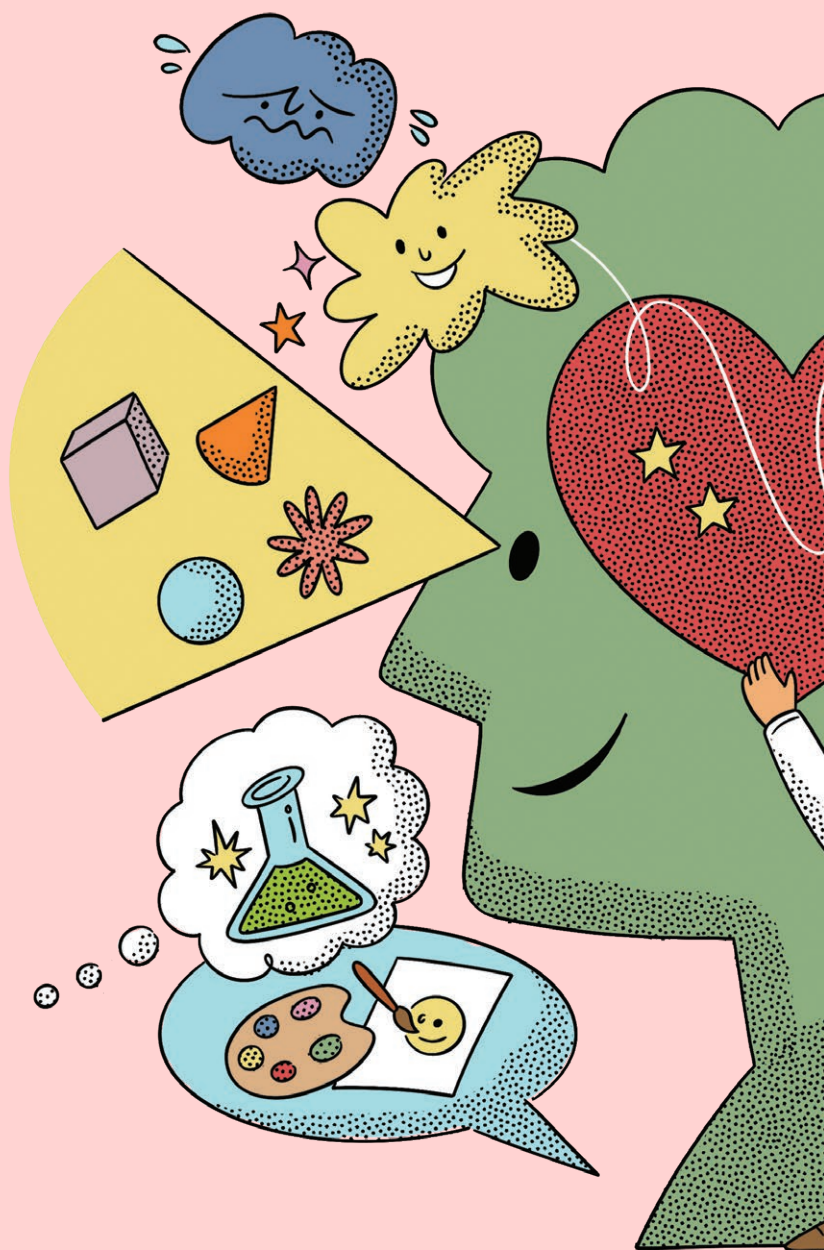

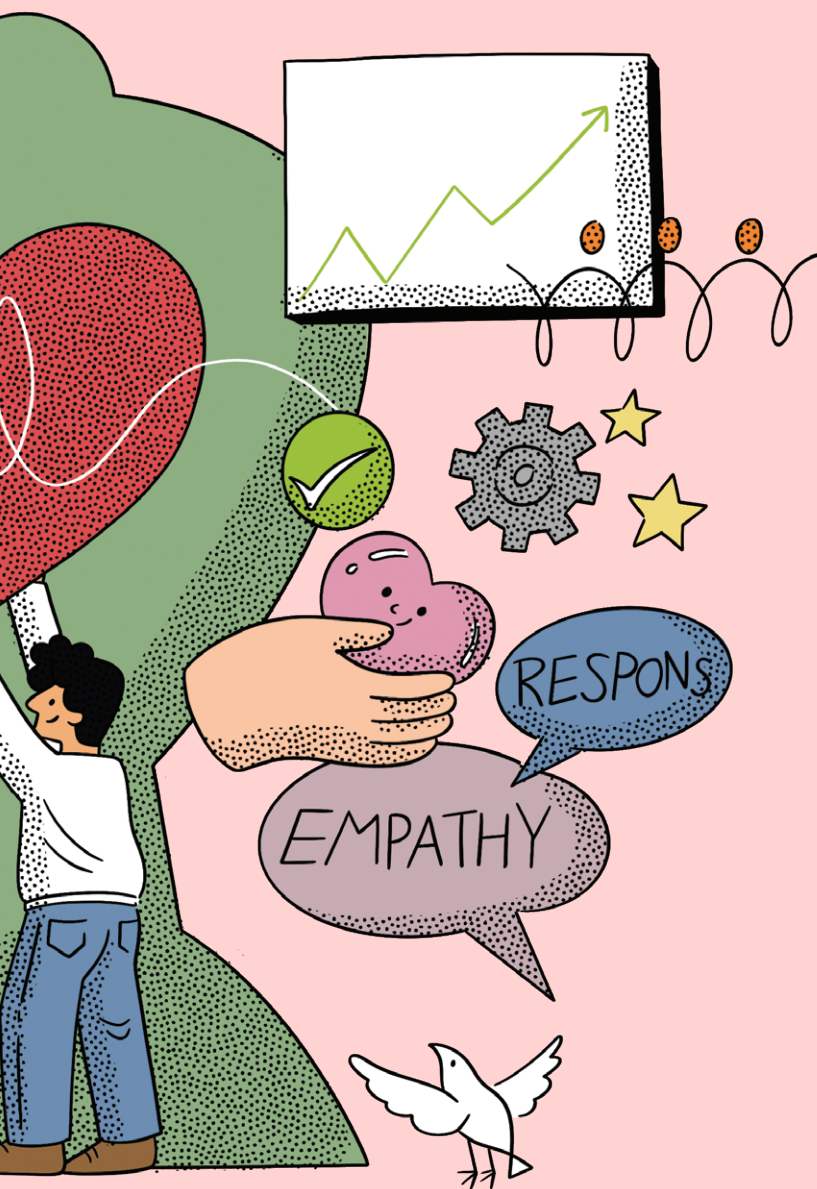
2

3

บทที่ 13

พลิกโฉมสังคมไทย สู่สังคมน่าอยู่

“เมื่อผู้คนจำนวนมากมีความสามารถในการเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และร่วมมือกันแก้ปัญหาสาธารณะ สังคมไทย ก็จะช่วย ๆ เคลื่อนไปสู่ “สังคมน่าอยู่” ที่มีทั้งความเจริญ ทางเศรษฐกิจและสุขภาวะทางสังคมและอารมณืควบคู่กัน อย่างสมดุล”

สังคม-อารมณ์ศึกษา ในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) Edited by Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Joseph L. Mahoney เน้นที่ การศึกษา และเน้น ที่เด็กและเยาวชน เมื่อเอ่ยถึง SEL ของผู้ใหญ่ (Adult SEL) ก็มองว่า เป็นเครื่องมือของการประพัตินเป็นตัวอย่างแก่เด็ก

แต่ผมคิดว่า TSEL ควรมีเป้าหมายใหญ่นั่น คือนอกจากเพื่อ สร้างคนที่มีการพัฒนาทั้งด้านนอก และด้านใน (Inner Development, IDGs) ควบคู่ไปกับการสร้างคนมีความรู้และทักษะในการทำมาหากิน เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีแล้ว TSEL ควรมีเป้าหมายเพื่อสร้างสังคมน่าอยู่ (Well-Being Society) ที่สมาชิกในสังคมทุกคนมีสุขภาวะไม่เฉพาะทางกาย และสถานะทางสังคม ยังมีสุขภาวะทางอารมณ์และสังคม ตามแนวทาง ของ TSEL ในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*

พลิกโฉมสังคมไทยสู่สังคมน่าอยู่ด้วย TSEL ในสถานประกอบการ

แนวคิด Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) มักเน้นที่บริบทของโรงเรียนและการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นหลัก แต่หากต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงลึกในสังคมไทย แนวคิดนี้ ควรขยายไปสู่การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถานประกอบการทุกรูปแบบ ทั้งภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม กิจกรรมในครัวเรือน องค์กรภาคประชาสังคม และหน่วยราชการ เพราะสถานที่ทำงานคือพื้นที่ที่ผู้ใหญ่ใช้เวลาในชีวิตประจำวัน และมีปฏิสัมพันธ์กันมากที่สุด และเป็นพื้นที่สำคัญของการหล่อหลอม วัฒนธรรมทางสังคม

การนำ TSEL ไปใช้ในสถานประกอบการไทย ควรมุ่งพัฒนาสมรรถนะภายในของบุคลากร เช่น การรู้จักตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การสื่อสารอย่างเคารพ และการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การเรียนรู้ลักษณะนี้ช่วยสร้างบรรยากาศองค์กรที่ไว้วางใจกัน ลดความขัดแย้ง และเพิ่มพลังการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นรากฐานขององค์กรที่มีคุณภาพ และมีความสุข

ในทางปฏิบัติ องค์กรสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ TSEL ผ่านกิจกรรมหลายรูปแบบ เช่น เวทีสานเสวนาในองค์กร การสะท้อนคิดจากประสบการณ์ทำงานจริง การฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) การพัฒนาภาวะผู้นำที่เน้นความเข้าใจมนุษย์ และกิจกรรม Service Learning ที่ให้พนักงานร่วมทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนรอบองค์กร ในลักษณะเน้นการรับใช้สังคมเป็นหลัก ไม่ใช่เน้นเป้าหมาย CSR ขององค์กรอย่างที่ปฏิบัติกันมา กระบวนการเช่นนี้ช่วยให้การพัฒนาสังคม-อารมณืเชื่อมโยงกับการทำงานจริง เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของทุกผู้ทุกนาม ไม่ใช่เป็นเพียงการอบรมเชิงทฤษฎี

ในบริบทของหน่วยราชการไทย การนำ TSEL มาใช้มีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะระบบราชการมีบทบาทกำหนดทิศทางสังคม หากข้าราชการมีทักษะการรับฟังประชาชนอย่างลึกซึ้ง เข้าใจมุมมองที่หลากหลาย และมีจิตสำนึกต่อประโยชน์สาธารณะ ก็จะช่วยยกระดับคุณภาพของการบริหารบ้านเมือง และสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน

นอกจากนี้ องค์กรภาคธุรกิจยังสามารถใช้ TSEL เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาองค์กรสมัยใหม่ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดองค์กรที่ใส่ใจความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน (Workplace Well-Being) และความรับผิดชอบต่อ

“ผู้นำที่เห็นคุณค่าของการพัฒนาภายในของมนุษย์จะสามารถสร้าง
วัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสะท้อนคิด
และการทำงานร่วมกันอย่างเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น”

ต่อสังคม (CSR หรือ ESG) การพัฒนาบุคลากรให้มีความตระหนักรู้ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้ธุรกิจเติบโตควบคู่กับความยั่งยืนของสังคม

หากสถานประกอบการในสังคมไทยจำนวนมากเริ่มใช้ TSEL เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กร ก็จะเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในสังคมที่กว้างขวาง เมื่อผู้คนจำนวนมากมีความสามารถในการเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และร่วมมือกันแก้ปัญหาสาธารณะ สังคมไทยก็จะค่อยๆ เคลื่อนไปสู่ “สังคมน่าอยู่” ที่มีทั้งความเจริญทางเศรษฐกิจและสุขภาวะทางสังคมและอารมณ์ควบคู่กันอย่างสมดุล

สื่อมวลชนกับวิถี TSEL : พันเพื่องมหภาคเพื่อการพลิกโฉมสังคมไทยให้น่าอยู่

แนวคิด สังคม-อารมณ์ศึกษา (Social and Emotional Learning – SEL) และแนวทาง Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ที่เสนอในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning* เน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนผ่านระบบโรงเรียนเป็นหลัก แต่ในความเป็นจริง การพัฒนาด้านสังคมและอารมณ์ของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น หากเกิดขึ้นใน “ระบบนิเวศทางสังคม” ที่กว้างขวาง ซึ่งรวมถึงครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ และสื่อมวลชนด้วย และผลกระทบของการพัฒนาดังกล่าว ไม่ได้จำกัดอยู่ในวงการศึกษานั้น แต่กระทบสุขภาวะของคนทั้งสังคม

สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบรรยากาศทางอารมณ์ของสังคม เพราะเป็นช่องทางหลักที่ผู้คนรับรู้เหตุการณ์ข่าวสารและความเห็นต่างๆ ในสังคม การนำเสนอข่าวที่เน้นความขัดแย้ง ความรุนแรง หรือการกล่าวโทษกัน ย่อมกระตุ้นความกลัว ความโกรธ หรือความเกลียดชังในสังคม ในทางตรงกันข้าม การสื่อสารที่รับผิดชอบ และรอบคอบสามารถช่วยสร้างความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ และความร่วมมือระหว่างผู้คน

ในมุมมองของ TSEL สื่อมวลชนจึงไม่ควรทำหน้าที่เพียงรายงานข่าวหรือให้ข้อมูลเท่านั้น แต่ควรมีบทบาทในการช่วยให้สังคมเรียนรู้ร่วมกัน โดยการนำเสนอเรื่องราวของการแก้ปัญหา การอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และตัวอย่างของความร่วมมือระหว่างผู้คนหรือชุมชน การนำเสนอเช่นนี้ช่วยกระตุ้นให้ผู้เสพสื่อเกิดการสะท้อนคิด เข้าใจ มุมมองที่หลากหลาย และตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันต่อสังคม

ในบริบทของสังคมไทย สื่อมวลชนสามารถมีบทบาทสำคัญในการสร้าง “บรรยากาศสังคม-อารมณ์เชิงบวก” โดยการรายงานข่าวอย่างรอบด้าน ระมัดระวังไม่ปลุกเร้าอารมณ์เกลียดชัง และเปิดพื้นที่ให้เกิดการสนทนาอย่างเคารพในความเห็นที่แตกต่าง นอกจากนี้ สื่อยังสามารถนำเสนอเรื่องราวของชุมชนที่ร่วมมือกันแก้ปัญหา หรือริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งจะเป็นข่าวที่ช่วยสร้างความหวังและแรงบันดาลใจแก่สาธารณชน

หากสื่อมวลชนทำหน้าที่เช่นนี้อย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมทางสังคมที่มีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมน่าอยู่ การพัฒนา TSEL จึงไม่ใช่ภารกิจของโรงเรียนเพียงอย่างเดียว หากเป็นภารกิจร่วมของทั้งสังคม

และสื่อมวลชนเป็นหนึ่งในพลังสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ในระบบนิเวศการเรียนรู้ตามแนวทาง Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) จากหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning* (2025) บทบาทของสื่อมวลชนไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้ส่งสาร (Messenger) แต่ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของ “ระบบนิเวศระดับมหภาค” (Macrosystem) ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการบ่มเพาะสุขภาวะทางสังคมและอารมณ์ของพลเมือง สื่อมวลชนยุคใหม่จำเป็นต้องก้าวข้ามการนำเสนอข่าวสารที่มุ่งเน้นเพียงเรตติ้งหรือการกระตุ้นอารมณ์ดิบ ไปสู่การเป็น “พื้นที่ทางปัญญา” ที่ร่วมสร้างบรรยากาศทางสังคมในเชิงบวก โดยทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนความเป็นมนุษย์ (Humanization) และเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจ (Empathy) ระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลายในสังคม

หัวใจสำคัญของการประยุกต์ใช้ TSEL ในแวดวงสื่อมวลชนไทย คือการปรับเปลี่ยนมุมมองจากการรายงานเพียง “ปัญหา” ไปสู่การนำเสนอ “ทางออก” (Solutions Journalism) ที่ตั้งอยู่บนฐานของความจริงและความห่วงใยเชิงวิพากษ์ (Critical Civic Care) สื่อควรเป็นต้นแบบของการสื่อสารที่สันติ (Non-Violent Communication) ในยามที่มีความเห็นต่าง แสดงให้เห็นว่า การจัดการความขัดแย้งสามารถทำได้ผ่านการรับฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และการใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์รุนแรง การทำหน้าที่เช่นนี้จะช่วย “เตือนสติ” ผู้เสพสื่อให้รู้เท่าทันสภาวะอารมณ์ของตนเอง (Self-Awareness) ลดการแพร่กระจายของเกลียดชัง และสร้างความไว้วางใจต่อกัน (Mutual Trust) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมที่เจริญก้าวหน้า

การจะขับเคลื่อนให้เกิดผลสำเร็จในบริบทไทย สื่อมวลชนต้องเข้ามาเป็น “ผู้ร่วมริเริ่ม” (Co-Agency) ร่วมกับสถาบันการศึกษาและชุมชน ในการรังสรรค์เรื่องราวความสำเร็จจากโครงการ TSL (Transformative Service Learning) ของเยาวชน แล้วนำเรื่องราวของความสำเร็จนั้นไปสื่อสารในวงกว้างทั่วทั้งสังคม เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้สังคมเห็นศักยภาพของคนรุ่นใหม่และพลังของการร่วมมือกัน เมื่อสื่อร่วมทำตัวเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการสร้าง **สังคมสุขภาวะ** (Well-Being Society) โดยคำนึงถึงผลกระทบทางอารมณ์และสังคมในระยะยาว สื่อมวลชนจะกลับมาเป็นสถาบันที่น่าเชื่อถือและเป็นที่พึ่งพิงทางปัญญา อันเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะพลิกโฉมประเทศจากสังคมแห่งความระแวงไปสู่**สังคมแห่งความไว้วางใจ** น่ายุ่ และพัฒนาต่อเนื่องยั่งยืนอย่างแท้จริง

ปฏิบัติการด้านสังคม-อารมณ์ในสื่อโซเชียล

ในยุคดิจิทัล สื่อโซเชียลกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้คนแทบทุกช่วงวัย ตั้งแต่นักเรียน เยาวชน ไปจนถึงผู้ใหญ่ในทุกบทบาทของสังคม จึงกล่าวได้ว่าสื่อโซเชียลเป็นองค์ประกอบสำคัญของ “ระบบนิเวศการเรียนรู้” ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาด้านสังคมและอารมณ์ของมนุษย์อย่างมาก แนวคิด สังคม-อารมณ์ศึกษา (Social and Emotional Learning – SEL) และ Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ที่กล่าวถึงในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning* ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะด้านการรู้จักตนเอง การเข้าใจผู้อื่น และการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ จำเป็นต้องเกิดขึ้นในระบบนิเวศทางสังคมทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น

สื่อโซเชียลจึงมีบทบาททั้งในด้านบวกและด้านลบต่อการพัฒนา ดังกล่าว หากใช้โดยขาดความตระหนักรู้และความรับผิดชอบ สื่อโซเชียล อาจกลายเป็นพื้นที่ที่กระตุ้นความโกรธ ความเกลียดชัง การกลั่นแกล้ง ทางออนไลน์ หรือการเผยแพร่ข้อมูลที่บิดเบือน แต่หากใช้อย่างสร้างสรรค์ สื่อโซเชียลสามารถเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเคารพ และการสร้างความเข้าใจ ระหว่างผู้คนที่มีความพื้นฐานแตกต่างกัน

ในมุมมองของ TSEL สื่อโซเชียลสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการพัฒนาทั้ง **ทักษะทางสังคม-อารมณ์** และ **การพัฒนาด้านใน ของมนุษย์** ตามที่ระบุใน IDGs - Inner Development Goals¹ โดยช่วย เปิดพื้นที่ให้ผู้คนที่ได้สะท้อนคิดต่อประสบการณ์ของตนเอง รับฟังมุมมอง ของผู้อื่น และร่วมกันแสวงหาทางออกต่อปัญหาของสังคม การสื่อสาร ในลักษณะนี้ช่วยสร้างวัฒนธรรมของความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ และความร่วมมือ

สำหรับสังคมไทย การใช้สื่อโซเชียลเพื่อหนุนการพัฒนา TSEL ควรดำเนินการควบคู่กันหลายด้าน ได้แก่ การส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ในโรงเรียนและในสังคม การสนับสนุนให้ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน ช่วยชี้แนะการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ และการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตเนื้อหา ที่มุ่งสร้างคุณค่าทางสังคม เช่น การเผยแพร่เรื่องราวของความร่วมมือ ในชุมชน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพ ในความแตกต่าง

หากสื่อโซเชียลถูกใช้ในทิศทางดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วย เสริมสร้างวัฒนธรรมสังคมที่มีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และเคารพ ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมแห่งสุขภาวะ การพัฒนา TSEL

จึงมิใช่ภารกิจของโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นภารกิจร่วมของทั้งสังคม และสื่อโซเชียลคือหนึ่งในพลังสำคัญที่สามารถช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนี้ได้

บทบาทของภาคธุรกิจเอกชนในการขับเคลื่อนสังคม-อารมณ์ศึกษา เพื่อสังคมน่าอยู่

แนวคิด สังคม-อารมณ์ศึกษา (Social and Emotional Learning – SEL) และแนวทาง Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ที่เสนอในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning, 2nd Edition* เน้นว่า การพัฒนาความสามารถด้านสังคม-อารมณ์ของมนุษย์ ต้องเกิดขึ้นในระบบนิเวศของสังคมทั้งหมด ไม่ใช่จำกัดอยู่เฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น ขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่อง Inner Development Goals (IDGs) ก็ชี้ว่า การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน จำเป็นต้องเริ่มจากการพัฒนาความสามารถภายในของมนุษย์ เช่น การตระหนักรู้ในตนเอง ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หากต้องการพลิกโฉมสังคมไทยสู่ “สังคมน่าอยู่” ทุกภาคส่วนของสังคมต้องมีบทบาทพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ของสมาชิกของตน

ภาคธุรกิจเอกชนเป็นหนึ่งในภาคส่วนที่มีศักยภาพสูง ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพราะองค์กรธุรกิจเป็นสถานที่ที่ผู้ใหญ่มากมายใช้ชีวิตและทำงานร่วมกันในแต่ละวัน หากองค์กรนำแนวคิด TSEL และ Transformative Service Learning (TSL) มาบูรณาการในระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development – HRD) ก็จะช่วยสร้างบุคลากรที่มีทั้งความสามารถทาง

วิชาชีพ และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ทักษะด้าน การรู้จักตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การสื่อสารอย่างเคารพ และการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญขององค์กรที่มีพลังและความยั่งยืน

การพัฒนาในลักษณะนี้ ยังช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ตั้งอยู่บน ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งไม่เพียง ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรเท่านั้น ยังช่วยพัฒนา คุณภาพของมนุษย์ในสังคมโดยรวมด้วย บุคลากรที่มีประสบการณ์ การทำงานในองค์กรที่ให้ความสำคัญต่อ TSEL จะนำคุณค่าดังกล่าว ไปสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบตัว

นอกจากนี้ การบูรณาการ TSEL และ TSL เข้ากับกิจกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR – Corporate Social Responsibility) ยังสามารถยกระดับบทบาทของภาคธุรกิจ จากการทำ กิจกรรมช่วยเหลือสังคมในระยะสั้น ไปสู่การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างองค์กร ชุมชน และสถาบันการศึกษา เช่น การทำโครงการ เรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน การพัฒนาชุมชนผ่านกิจกรรมบริการสังคมของ พนักงาน หรือการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคธุรกิจและ ชุมชน การดำเนินการในลักษณะนี้จะช่วยสร้างผลกระทบเชิงระบบต่อ สังคมมากกว่า CSR ในรูปแบบดั้งเดิม

การพลิกโฉมกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) จากรูปแบบ เดิมที่เน้นการบริจาคหรือกิจกรรมชั่วคราวไปสู่กระบวนการ Transformative Service Learning (TSL) จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมที่ลึกซึ้ง และยั่งยืนกว่าเดิม โดยภาคธุรกิจสามารถส่งเสริมให้พนักงานเข้าไปเป็น “ผู้ร่วมริเริ่ม” (Co-Agency) ทำงานร่วมกับนักเรียน ครู และชุมชน

เพื่อแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ด้วยความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของธุรกิจ กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างจริงจัง แต่ยังเป็น “สนามฝึกฝน” ที่มีประสิทธิภาพที่สุดให้พนักงานได้พัฒนาทักษะการเป็นผู้นำและการตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) ผ่านสถานการณ์จริงที่ซับซ้อน

ในบริบทไทย การที่ภาคเอกชนนำเอา TSEL และ TSL มาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีธุรกิจ จะสร้างแรงกระเพื่อมเชิงระบบ (Systemic Transformation) ที่สำคัญยิ่ง เพราะเมื่อผู้นำธุรกิจมีกระบวนการทัศนคติที่เน้นสุขภาวะส่วนรวม พวกเขาจะกลายเป็นปากเสียงที่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย และเรียกร้องระบบการศึกษาที่มีคุณภาพนำไปสู่การเชื่อมโยงพลังระหว่าง “ทุนทางเศรษฐกิจ” และ “ทุนทางปัญญา” เพื่อสร้างสังคมที่สมาชิกทุกคนมีความไว้วางใจต่อกันสูง มีความเท่าเทียม และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างรอบด้าน การร่วมมือกันเช่นนี้คือคำตอบของการพลิกโฉมประเทศไทยให้กลายเป็นสังคมที่น่าอยู่ สว่างไสว และงดงามด้วยพลังแห่งการเรียนรู้ที่เกื้อกูลกันอย่างแท้จริง

การขับเคลื่อนแนวคิดนี้ในบริบทไทย จำเป็นต้องเริ่มจากการพัฒนาความเข้าใจของผู้บังคับการ เกี่ยวกับความสำคัญของการพัฒนาสังคม-อารมณของบุคลากร ผู้นำที่เห็นคุณค่าของการพัฒนาภายในของมนุษย์จะสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสะท้อนคิด และการทำงานร่วมกันอย่างเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น นอกจากนี้ ยังควรสร้างความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจ ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม เพื่อให้การพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงวัยของชีวิต ของพลเมืองไทย

หากภาคธุรกิจไทยจำนวนมากเริ่มนำแนวคิด TSEL, TSL และ Inner Development มาใช้ในการพัฒนาคนในองค์กร และเชื่อมโยงการพัฒนานี้กับการสร้างคุณค่าทางสังคม ก็จะเกิดพลังสำคัญในการยกระดับทั้งคุณภาพขององค์กร และคุณภาพของสังคมไทย ธุรกิจจะไม่เป็นเพียงกลไกทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะเป็นหนึ่งในผู้นำการสร้างสังคมที่ผู้คนสามารถทำงาน อยู่ร่วมกัน และพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน อย่างมีความหมายและมีสุขภาวะร่วมกัน

ผมขอย้ำว่า ด้วยพฤติกรรมเช่นนี้ภาคธุรกิจจะไม่เป็นเพียงผู้มีส่วนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้น ยังมีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคมของประเทศด้วย

พลิกโฉมกระบวนการยุติธรรมไทย สู่ระบบยุติธรรมที่เยียวยาด้วยพลัง TSEL

การปฏิรูประบบยุติธรรมไทย ให้เข้าถึงหัวใจของความยุติธรรมที่แท้จริง ไม่อาจอาศัยเพียงการปรับปรุงตัวบทกฎหมายหรือการเพิ่มบทลงโทษที่รุนแรงขึ้น แต่จำเป็นต้องอาศัยการยกระดับสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ ของทั้งบุคลากรในระบบและของพลเมือง ตามแนวทาง Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) จากหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning* (2025) ระบบยุติธรรมควรได้รับการเปลี่ยนผ่านจากกลไก “อำนาจนิยม” ไปสู่กลไก “แห่งการเรียนรู้และการเยียวยา” (Healing and Learning Institution) โดยบุคลากรต้นน้ำตั้งแต่ตำรวจ พนักงานอัยการ ไปจนถึงผู้พิพากษา รวมทั้งเจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ย และเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ จำเป็นต้องได้รับ

การบ่มเพาะทักษะการตระหนักรู้ตนเอง (Self-Awareness) และความตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) ในระดับลึก เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเป็นธรรม ปราศจากอคติที่ซ่อนเร้น (Implicit Bias) และมีความเข้าใจในมิติความซับซ้อนของมนุษย์ที่อยู่เบื้องหลังการกระทำผิดทุกรูปแบบ

หัวใจของการประยุกต์ใช้ TSEL ในวงการยุติธรรมไทย คือการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการความขัดแย้ง จากการมุ่งเน้นการเอาชนะในคดีความ ไปสู่การใช้ **กระบวนการสมานฉันท์ (Restorative Justice)** ที่มุ่งเน้นการซ่อมแซมความสัมพันธ์และเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง บุคลากรยุติธรรมที่มีสมรรถนะ TSEL สูง จะมีความสามารถในการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) เพื่อค้นหาต้นตอของความขัดแย้ง และสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้คู่กรณี ได้แสดงออกถึงความรู้สึกและความต้องการที่แท้จริง ขณะเดียวกัน เมื่อประชาชนทั่วไปมีประสบการณ์การเรียนรู้ TSEL เป็นพื้นฐาน พวกเขาจะมีความสามารถในการกำกับอารมณ์ตนเอง (Self-Management) และพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยจิตใจที่ปรองดอง และเห็นอกเห็นใจ (Empathy) นำไปสู่ข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันอย่างยั่งยืน มากกว่าการถูกบังคับด้วยอำนาจทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว

ในเชิงปฏิบัติ การขับเคลื่อนเรื่องนี้ในบริบทไทยควรเริ่มต้นจากการบูรณาการ TSEL และจิตตปัญญาศึกษาเข้าสู่หลักสูตรวิชาชีพยุติธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างนักกฎหมายที่มี “หัวใจความเป็นมนุษย์” ควบคู่ไปกับการใช้กระบวนการ Transformative Service Learning (TSL) ในการดึงบุคลากรยุติธรรมลงไปทำงานร่วมกับชุมชนและเยาวชนเพื่อป้องกันอาชญากรรมในเชิงรุก การที่เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนร่วมกัน

สวมบทบาทเป็น “ผู้ร่วมริเริ่ม” (Co-Agency) ในการสร้างความปลอดภัย และสันติสุขในพื้นที่ จะช่วยทลายกำแพงแห่งความระแวง และสร้าง **ความไว้วางใจต่อกัน** (Mutual Trust) อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบยุติธรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และได้รับการยอมรับจากใจของพลเมือง

ในระยะยาว การวางรากฐาน TSEL ให้แก่ระบบยุติธรรมไทย จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาโลกด้านใน (Inner Development) ของคน ทั้งสังคม เมื่อทุกคนมีสมรรถนะในการรับมือกับความขัดแย้งด้วยสติและความรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) กระบวนการยุติธรรม จะไม่ใช่เรื่องที่น่าเกรงขามหรือห่างไกลตัวอีกต่อไป แต่จะเป็นพื้นที่แห่ง การปรับปรุงตัว และการสร้างสังคมใหม่ที่มั่นคงร่วมกัน ความยุติธรรม ที่เกิดจากความเข้าใจ และการเยียวยาเช่นนี้เอง ที่จะเป็นกลไกสำคัญ ในการรักษาเสถียรภาพและสันติสุขที่แท้จริง นำพาประเทศไทยไปสู่ ความเป็น “สังคมน่าอยู่” ที่ความถูกต้องสอดประสานไปกับความเมตตา และวิถีแห่งปัญญาที่งดงามและยั่งยืน

พลิกโฉมระบบราชการไทย ด้วยสังคม-อารมณ์ศึกษา และการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม

แนวคิด สังคม-อารมณ์ศึกษา (Social and Emotional Learning – SEL) และแนวทาง Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ที่เสนอในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาความสามารถด้านสังคม และอารมณ์ของมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่มีความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความยุติธรรม หากนำแนวคิดดังกล่าวมาดำเนินการ

*“สังคมไทยควรเปลี่ยนผ่านจากการพัฒนาที่เน้นเพียง
ผลิตภาพทางวัตถุ ไปสู่การพัฒนา “ทุนทางอารมณีสังคม”
และการยกระดับค่านิยมที่ดีงามอย่างเป็นระบบ”*

ในบริบทของระบบราชการ โดยคำนึงว่าการทำงานของรัฐมิใช่เพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบและนโยบายเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับความต้องการ ความทุกข์ร้อน และความคาดหวังของประชาชนโดยตรง ดังนั้น ข้าราชการที่มีสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ จึงมีแนวโน้มที่จะทำหน้าที่รับใช้ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีมนุษยธรรมยิ่งขึ้น

สมรรถนะสำคัญของ SEL เช่น การรู้จักตนเอง การควบคุมอารมณ์ การเข้าใจมุมมองของผู้อื่น การสื่อสารอย่างเคารพ และการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม ล้วนเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับข้าราชการในทุกระดับ เจ้าหน้าที่รัฐที่มีทักษะเหล่านี้จะสามารถรับฟังปัญหาของประชาชนอย่างจริงจัง เข้าใจบริบทของสังคมได้ลึกซึ้ง และสามารถจัดการความขัดแย้งหรือข้อร้องเรียนของประชาชนได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับสังคม

หากต้องการพัฒนาระบบราชการไทยให้มุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง การนำแนวคิด SEL และ TSEL มาใช้ ควรเริ่มตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกบุคลากรเข้าสู่ระบบราชการ โดยการประเมินสมรรถนะไม่ควรเน้นเฉพาะความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับทักษะการคิดเชิงจริยธรรม ความสามารถในการสื่อสาร และการเข้าใจผู้อื่น เช่น การใช้การสัมภาษณ์เชิงสถานการณ์ การจำลองเหตุการณ์ การให้บริการประชาชน หรือการประเมินการตัดสินใจในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนทางสังคม

ในด้าน **การพัฒนาข้าราชการระหว่างการทำงาน** ควรบูรณาการแนวคิด Transformative Service Learning (TSL) หรือการเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคมเข้าไปในกระบวนการพัฒนาศักยภาพ โดยให้ข้าราชการได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกับชุมชนหรือกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะ การทำโครงการพัฒนาชุมชน การทำงานร่วมกับองค์กรภาคประชาสังคม หรือการเข้าไปเรียนรู้จากสถานการณ์จริงของประชาชน จะช่วยให้ข้าราชการเข้าใจชีวิตและปัญหาของผู้น้อยอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เกิดการสะท้อนคิด (Reflection) ต่อบทบาทของตนในฐานะผู้รับใช้สาธารณะ

นอกจากนี้ ในกระบวนการ **เลื่อนตำแหน่งและประเมินผลงาน** ควรพิจารณาความสามารถในการทำงานร่วมกับประชาชน การสร้างความไว้วางใจในสังคม และความสามารถในการนำทีมทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ ควบคู่กับผลสัมฤทธิ์ของงาน หากผู้นำในระบบราชการมีทั้งความรู้ ความสามารถ และความเข้าใจมนุษยธรรม ก็จะสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดถือประโยชน์ของประชาชนเป็นศูนย์กลางได้

อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิด SEL, TSEL และ TSL มาใช้ควรระมัดระวังไม่ให้กลายเป็นเพียงกิจกรรม หรือแบบประเมินเชิงพิธีกรรม แต่ควรเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงกับงานจริง และเปิดโอกาสให้เกิดการสะท้อนคิดและพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง

หากระบบราชการไทยสามารถบูรณาการแนวคิดเหล่านี้เข้ากับการพัฒนาคนและวัฒนธรรมองค์กรได้อย่างจริงจัง ก็จะช่วยยกระดับคุณภาพของการบริหารรัฐกิจ ทำให้ข้าราชการทำหน้าที่เป็น “ผู้รับใช้ประชาชน” อย่างแท้จริง และเป็นพลังสำคัญในการสร้างสังคมไทยที่มีความไว้วางใจ ความเป็นธรรม และความน่าอยู่ยิ่งขึ้น

พลิกโฉมการเมืองไทย ด้วยสังคม-อารมณ์ศึกษา การพัฒนาภายใน และการเรียนรู้ผ่านการรับใช้ สังคม

แนวคิด สังคม-อารมณ์ศึกษา (Social and Emotional Learning – SEL) และ Transformative Social and Emotional Learning (TSEL) ที่เสนอในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition ซึ่งให้เห็นว่า การพัฒนาคุณภาพของสังคมต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณภาพภายในของมนุษย์ โดยเฉพาะความสามารถในการรู้จักตนเอง การกำกับอารมณ์ การเข้าใจผู้อื่น และการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม หากพิจารณาในบริบทของการเมือง สมรรถนะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการเมืองเป็นพื้นที่ที่ต้องเผชิญกับความขัดแย้ง ความกดดัน และผลประโยชน์ที่หลากหลาย หากผู้ที่อยู่ในระบบการเมืองขาดวุฒิภาวะด้านสังคม-อารมณ์ การเมืองก็มีแนวโน้มจะกลายเป็นเวทีแห่งความขัดแย้ง การแบ่งขั้ว และการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน มากกว่าจะเป็นกระบวนการร่วมกันสร้างประโยชน์สาธารณะ

แนวคิด Inner Development Goals (IDGs) ช่วยเสริมมุมมองนี้ให้ลึกยิ่งขึ้น โดยชี้ว่าการแก้ปัญหาในระดับของสังคมใหม่ จำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพภายในของมนุษย์ควบคู่ไปกับการพัฒนาสถาบัน และโครงสร้างสังคม สมรรถนะสำคัญ เช่น ความตระหนักรู้ในตนเอง ความซื่อสัตย์ทางจริยธรรม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความสามารถในการคิดเชิงระบบ และความกล้าที่จะทำสิ่งที่ถูกต้อง ล้วนเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อผู้นำทางการเมืองที่ต้องตัดสินใจในเรื่องที่มีผลต่อประชาชนจำนวนมาก

ในบริบทของสังคมไทย ปัญหาการเมืองจำนวนมากไม่น้อยสะท้อน ช่องว่างระหว่างคำประกาศกับการปฏิบัติ ระหว่างอุดมการณ์ที่กล่าวอ้าง กับพฤติกรรมจริงของผู้มีอำนาจ การนำแนวคิด SEL, TSEL และ IDGs มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเมืองจึงมีความหมายต่อการสร้าง “วัฒนธรรมการเมืองใหม่” ที่ตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ต่อสาธารณะ และความเข้าใจชีวิตของประชาชนอย่างแท้จริง

เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพผู้นำการเมืองคือ กระบวนการ Experiential Learning และ Transformative Service Learning (TSL) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ของสังคม เช่น การทำงานร่วมกับชุมชน การร่วมแก้ปัญหาค้นคว้า หรือ การทำโครงการพัฒนาสังคมร่วมกับประชาชน กระบวนการเรียนรู้ที่มีการสะท้อนคิดอย่างลึกซึ้งจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน เข้าใจความทุกข์และความต้องการของผู้คน และตระหนักถึงบทบาท ของตนในฐานะผู้รับใช้สาธารณะ

ในประเทศไทย **สถาบันพระปกเกล้า** สามารถมีบทบาทสำคัญ ในการขับเคลื่อนแนวทางนี้ เนื่องจากเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่พัฒนาผู้นำ ทางการเมือง และผู้บริหารสาธารณะอยู่แล้ว หากสถาบันพระปกเกล้า บูรณาการแนวคิด SEL, TSEL, TSL และ IDGs เข้าไปในหลักสูตรพัฒนา นักการเมืองและผู้นำสาธารณะ เช่น หลักสูตรสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือผู้นำท้องถิ่น ก็จะช่วยยกระดับคุณภาพของการเรียนรู้ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การเรียนรู้ในลักษณะนี้ควรประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ เช่น การฝึกการฟังอย่างลึก (Deep Listening) การสนทนาเชิงสร้างสรรค์ การเรียนรู้จากความขัดแย้ง การทำโครงการ Transformative Service

*“การพัฒนาสมรรถนะสังคม-อารมณีก่แท้จริง ต้องเป็นกระบวนการ
ที่สร้าง “อำนาจภายใน” (Inner Agency) ให้แก่พลเมือง
เพื่อให้พวกเขาสามารถกำกับตนเองและตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ
ต่อผลประโยชน์ส่วนรวม ”*

Learning ร่วมกับชุมชน และกระบวนการสะท้อนคิดทางจริยธรรม
เกี่ยวกับบทบาทของนักการเมืองต่อสังคม กระบวนการเหล่านี้จะช่วย
ให้ผู้เข้าร่วมไม่เพียงเพิ่มพูนความรู้ทางการเมือง แต่ยังพัฒนาความ
ตระหนักรู้ในตนเองและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ขณะเดียวกัน การยกระดับคุณภาพการเมืองต้องอาศัยการพัฒนา
ประชาชนควบคู่กันไป โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสื่อมวลชนควร
ช่วยกันส่งเสริมสมรรถนะพลเมืองด้านสังคม-อารมณ์ เพื่อให้ประชาชน
สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพ เคารพความเห็นต่าง
และร่วมกันแสวงหาทางออกของปัญหาสาธารณะอย่างสร้างสรรค์

หากสังคมไทยสามารถเชื่อมโยงการพัฒนาภายในของมนุษย์
ตามแนวคิด SEL และ IDGs เข้ากับการพัฒนาสถาบันการเมือง
ผ่านกลไกการเรียนรู้เชิงเปลี่ยนแปลง เช่น TSEL และ TSL ได้อย่าง
ต่อเนื่อง ก็มีความเป็นไปได้ที่จะค่อยๆ เปลี่ยนวัฒนธรรมการเมืองไทย
จากการเมืองแห่งอำนาจและผลประโยชน์ ไปสู่การเมืองที่ตั้งอยู่บน
ความรับผิดชอบต่อสังคม ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ ซึ่งจะเป็น
รากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศให้ก้าวพ้นกับดักประเทศรายได้
ปานกลาง และก้าวสู่สังคมที่มีทั้งความเจริญทางเศรษฐกิจและความ
น่าอยู่ของผู้คนในระยะยาว

พลเมืองไทยทุกช่วงวัยร่วมดำเนินการยุทธศาสตร์ สร้างชาติด้วยการพัฒนาสมรรถนะสังคม-อารมณ

การจะขับเคลื่อนประเทศไทยให้ก้าวพ้นกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่การเป็นประเทศรายได้สูงที่มีสังคมน่าอยู่ มีความซื่อสัตย์และความไว้วางใจต่อกัน (Mutual Trust) จำเป็นต้องมีการยกระดับเป้าหมายของการพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ ให้กลายเป็น “ระบบปฏิบัติการหลักของสังคม” (Social Operating System) ที่ครอบคลุมพลเมืองทุกคน ทุกอาชีพ และทุกช่วงวัย ภารกิจนี้ต้องไม่จำกัดอยู่เพียงในวงการศึกษาเท่านั้น ต้องบูรณาการร่วมกันทุกภาคส่วน โดยนำกรอบแนวคิด TSEL (Transformative Social and Emotional Learning) มาสอดคล้องประสานกับ เป้าหมายการพัฒนาด้านใน (Inner Development Goals - IDGs) เพื่อสร้างรากฐานทางจริยธรรมและสติปัญญาที่เข้มแข็งจากระดับบุคคลสู่ระดับโครงสร้างสังคม

ในทางปฏิบัติ สังคมไทยควรเปลี่ยนผ่านจากการพัฒนาที่เน้นเพียงผลิตภาพทางวัตถุ ไปสู่การพัฒนา “ทุนทางอารมณและสังคม” และการยกระดับค่านิยมที่ดีงาม อย่างเป็นระบบ สิ่งที่ต้องปฏิบัติอย่างเร่งด่วนคือการสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการ Transformative Service Learning (TSL) ที่เปิดโอกาสให้คนต่างวัยและต่างสถานะทางสังคมได้ร่วมกันลงมือแก้ปัญหาจริงในชุมชน กระบวนการนี้จะช่วยบ่มเพาะมิติ “การปฏิสัมพันธ์” (Relating) และ “การร่วมมือ” (Collaborating) ตามแนวทาง IDGs ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความไว้วางใจต่อกัน ข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ และพลเมืองอาสา ต้องฝึกฝนการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และการสะท้อนคิด (Reflection)

เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) และความห่วงใยเชิงวิพากษ์ (Critical Civic Care) ที่มุ่งเป้าไปที่สุขภาวะของคนส่วนใหญ่ในสังคม

สิ่งที่ “ไม่ควรปฏิบัติ” อย่างเด็ดขาด คือการนำ TSEL หรือ IDGs ไปใช้เพียงในเชิงรูปแบบหรือพิธีกรรมเพื่อสร้างภาพลักษณ์ (Social Labeling) หรือใช้เป็นเครื่องมือบังคับให้พลเมืองสยบยอมต่ออำนาจที่ไม่เป็นธรรม เพราะจะเป็นการทำลายเป้าหมายเรื่องความซื่อตรง (Integrity) และความจริงใจตั้งแต่เริ่มต้น การพัฒนาสมรรถนะสังคม-อารมณที่แท้จริงต้องเป็นกระบวนการที่สร้าง “อำนาจภายใน” (Inner Agency) ให้แก่พลเมืองเพื่อให้พวกเขาสามารถกำกับตนเองและตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) ต่อผลประโยชน์ส่วนรวม โดยปราศจากพฤติกรรม “ปากอย่างใจอย่าง” ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศไทยมาอย่างยาวนาน

การขับเคลื่อนสู่ประเทศรายได้สูงที่ “สังคมดี” จึงต้องอาศัยนโยบายที่หนุนเสริมให้ทุกสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ที่ทำงาน หรือสถาบันการเมือง กลายเป็นพื้นที่แห่งการตื่นรู้และเห็นอกเห็นใจ (Empathy) เมื่อคนไทยทั้งประเทศมีสมรรถนะการจัดการอารมณ์ตนเอง และมีทักษะในการทำงานร่วมกับความต่าง สังคมจะค่อยๆ พลิกโฉมจากความระแวงสู่ความร่วมมือ จากความเสื่อมโทรมสู่ความสร้างสรรค์ นำพาประเทศไทยสู่การเป็น “สังคมแห่งสุขภาวะ” ที่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเติบโตอย่างสมดุลไปกับความงามทางจิตใจ และความซื่อสัตย์สุจริตอันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยที่ยั่งยืน

สรุป

ยุทธศาสตร์การสร้างไทยให้เป็น “สังคมแห่งสุขภาวะ” (Well-Being Society) ต้องประยุกต์ใช้ TSEL, TSL และ IDGS อย่างก้าวทันขอบรั้วโรงเรียนสู่การเป็น “ระบบปฏิบัติการหลักของสังคม” ที่ครอบคลุมคนทุกช่วงวัย โดยมีหัวใจสำคัญคือการพัฒนาสมรรถนะด้านสังคม-อารมณ์ (TSEL) ควบคู่ไปกับการพัฒนาโลกด้านใน (IDGs) เพื่อสร้างพลเมืองที่มีความซื่อสัตย์และไว้วางใจต่อกัน ในสถานประกอบการ และระบบราชการ ต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมจากการใช้อำนาจ เป็นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยและการรับฟังอย่างลึกซึ้ง ขณะที่วงการการเมืองต้องสลายพฤติกรรม “ปากออย่างใจอย่าง” ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการรับใช้สังคม (TSL) โดยมีสถาบันพระปกเกล้าเป็นแกนกลางในการบ่มเพาะนักการเมืองให้มีจิตสำนึกต่อประโยชน์สาธารณะ

ด้านสื่อมวลชนและสื่อโซเชียล ต้องทำหน้าที่เป็น “ระบบนิเวศทางปัญญา” ที่นำเสนอทางออกมากกว่าการบั่นทอนอารมณ์ความขัดแย้ง เพื่อหนุนเสริมให้เกิดความห่วงใยเชิงวิพากษ์ (Critical Civic Care) ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องระวังคือการไม่ทำให้แนวคิดเหล่านี้เป็นเพียงพิธีกรรมสร้างภาพลักษณ์ แต่ต้องมุ่งสร้าง “อำนาจภายใน” (Inner Agency) ให้พลเมืองสามารถตัดสินใจอย่างรับผิดชอบต่อส่วนรวมได้จริง เมื่อทุกภาคส่วนร่วมมือกันเช่นนี้ ประเทศไทยจะสามารถก้าวข้ามหล่มประเทศรายได้ปานกลางสู่ประเทศที่เจริญทั้งเศรษฐกิจและงดงามด้วยสุขภาวะทางจิตใจได้อย่างยั่งยืน

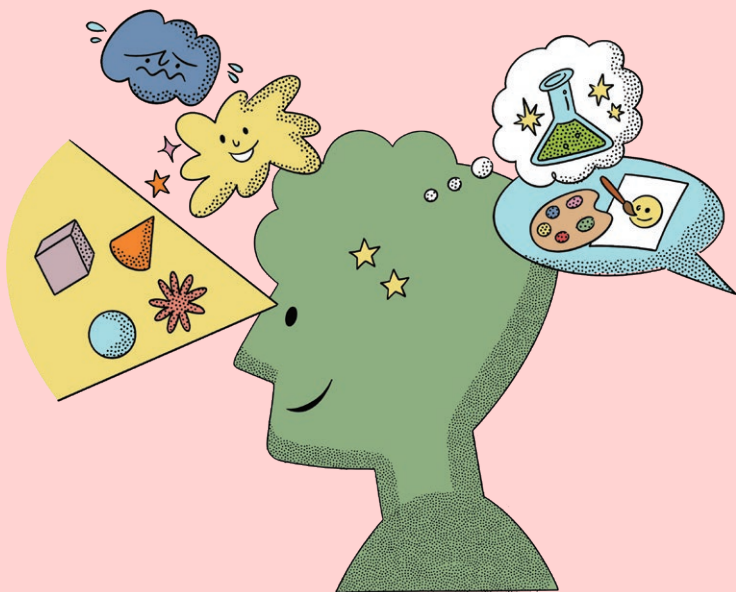

บทที่ 14

สรุป

วาดฝันสู่นาคต

“หัวใจสำคัญของการพลิกโฉมประเทศไทยสู่ความยั่งยืนไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอก แต่อยู่ที่การ “วิวัฒน์โลกภายใน” ของมนุษย์ เพื่อ “เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเอง” (Purpose-driven) ซึ่งมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสุขภาวะของตนเอง และสุขภาวะของสังคม เป็นเนื้อเดียวกัน”

ผมเชื่อว่าประเทศไทยอยู่ในฐานะที่จะพัฒนาสู่ความเป็นประเทศรายได้สูง และพลเมืองคุณภาพสูงได้ โดยต้องดำเนินการพลิกโฉมสังคมอย่างเป็นระบบ ที่ดำเนินการต่อเนื่องระยะยาว 20 ปี ในสภาพที่เป็นระบบที่เรียนรู้และปรับตัวต่อเนื่อง ทั้งสังคม มีกลไกให้ระบบเรียนรู้และปรับตัวนั้นเชื่อมโยงกันระหว่างภาคส่วน ด้วยกลไก Cybernetics¹

SEL/TSEL ที่ขับเคลื่อนโดย CASEL และเสนอในหนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition (2025) จึงไม่เป็นเพียงเครื่องมือพลิกโฉมระบบการศึกษาหรือการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่สามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของชุดเครื่องมือ สำหรับใช้พลิกโฉมสังคม สู่สังคมรายได้สูง สังคมดี พลเมืองมีจิตใจสูง โดยชุดเครื่องมือที่นำเสนอในบทสุดท้ายนี้ ได้แก่ SEL/TSEL, TSL (Transformative Service Learning), IDGs (Inner Development Goals), SEP (Sustainable Development Philosophy), Kolb's Experiential Learning Cycle, และ Cybernetics Platform

จากสังคมเชิงกลไก สู่สังคมที่มีชีวิต : การปฏิวัติกะบวนทัศน์เพื่ออนาคตไทย

สังคมไทยในปัจจุบันยังคงติดอยู่ในกับดักของ “สังคมเชิงกลไก” (Mechanistic Society) ซึ่งเป็นมรดกจากยุคอุตสาหกรรมที่มองมนุษย์เป็นเพียงฟันเฟือง เน้นการสั่งการจากบนลงล่าง (Top-Down Command) และวัดความสำเร็จด้วยตัวเลขประสิทธิภาพที่แข็งทื่อ สภาพเช่นนี้ทำให้ระบบราชการและธุรกิจกลายเป็นไซโลที่แยกส่วน ขาดความยืดหยุ่น และที่สำคัญที่สุดคือ “ขาดชีวิตจิตใจ” จนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำและวิกฤตสุขภาพะที่แก้ไม่ตก

เป้าหมายที่เราต้องมุ่งไปคือ “สังคมที่มีชีวิต” (Living Society) มองประเทศไทยเป็นระบบนิเวศที่ซับซ้อน แต่สมบูรณ์ ทุกภาคส่วนเชื่อมโยงกันเหมือนเซลล์ในร่างกายที่สื่อสารและปรับตัวร่วมกัน ผ่านวงจรป้อนกลับ (Feedback Loops) ของระบบประสาท และระบบสารเคมี เป็นสังคมที่ให้คุณค่ากับ “ความเป็นมนุษย์” และ “ความไว้วางใจ” โดยมีหัวใจสำคัญคือการสร้าง “Collective Agency” หรือพลังร่วมที่ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของสังคม และกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงจากจุดที่ตนเองยืนอยู่

การพลิกโฉมสังคมไทยครั้งนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็น “การต่อสู้เชิงกระบวนทัศน์” (Paradigm Shift) ที่ทั้งสังคมต้องฟันฝ่าร่วมกัน เราต้องเอาชนะวัฒนธรรมอำนาจนิยมที่ฝังรากลึก เปลี่ยนจาก “การควบคุมเบ็ดเสร็จ” มาเป็นการ “เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้” (Facilitation) และเปลี่ยนจากการกลัวความผิดพลาดมาเป็นการถอดบทเรียนตามวงจร Kolb's Experiential Learning Cycle เพื่อเติบโตอย่างต่อเนื่อง การศึกษาสมัยใหม่ และโลกการทำงาน ต้องบูรณาการ TSEL และ IDGs เพื่อบ่มเพาะปัญญาจากข้างใน ให้คนไทยมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ และมีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น

ท่ามกลางความท้าทาย ประเทศไทยมี “จุดแข็งและทุนเดิม” ที่น่าภาคภูมิใจและนำมาใช้ เรามี **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (SEP)** ที่พระราชทานโดยล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นหลักการบริหารระบบที่มีชีวิตในระดับสากล มีวัฒนธรรมการจัดการความรู้ (KM) และการทำงานวิจัยจากงานประจำ (R2R) ที่เข้มแข็งมากในระบบสาธารณสุข รวมถึงการตื่นตัวเรื่อง Active Learning ในกลุ่มครูรุ่นใหม่ หากเราสามารถเชื่อมต่อ “จุดแข็งที่กระจัดกระจาย” เหล่านี้เข้าด้วยกันผ่าน

National Cybernetic Platform เราจะสามารถเปลี่ยนสังคมไทยจากเครื่องจักรที่เหนียวล้า ให้กลายเป็นระบบที่มีชีวิตที่มั่งคั่งด้วยปัญญา และสุขภาวะถ้วนหน้าได้อย่างแท้จริงภายใน 20 ปี

จากแรงบันดาลใจเพื่อตนเอง สู่เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเอง

หัวใจสำคัญของการพลิกโฉมประเทศไทยสู่ความยั่งยืน ไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแค่โครงสร้างภายนอก แต่อยู่ที่การ “วิวัฒน์โลกภายใน” ของมนุษย์ หลักการของ TSEL (Transformative SEL) และ IDGs (Inner Development Goals) คือกุญแจสำคัญในการข้ามพ้นแรงขับเคลื่อนระดับ “ตัวตน” (Ego-Driven) ที่มุ่งเน้นการเอาตัวรอดและการแข่งขันไปสู่แรงบันดาลใจเพื่อ “เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเอง” (Purpose-Driven) ซึ่งมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสุขภาวะของตนเองและสุขภาวะของสังคมเป็นเนื้อเดียวกัน

หลักการแห่งการเปลี่ยนแปลง :

TSEL และ IDGs ทำงานร่วมกัน เพื่อสร้าง “พลังอำนาจร่วม” (Collective Agency) โดยเริ่มจากการบ่มเพาะทักษะการเป็น (Being) และการคิดเชิงระบบ (Thinking) ทำให้คนไทยเริ่มตั้งคำถามถึงคุณค่าที่แท้จริงของงานที่ทำ เมื่อมนุษย์เกิดความตระหนักรู้และมีความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) เป็นฐาน แรงจูงใจในการทำงานจะเปลี่ยนจากการทำเพื่อลาภยศ ไปสู่การแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อนของสังคม (Wicked Problems) ผ่านกระบวนการ TSL (Transformative Service Learning) ที่ใช้ปัญหาสังคมเป็นสนามฝึกปัญญาและยกระดับจิตวิญญาณ

กลยุทธ์สร้างกลไกพลวัตความคิด

กลยุทธ์สำคัญคือการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยทางปัญญา” ในทุกภาคส่วน เพื่อเอื้อให้เกิดวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Kolb's Experiential Learning Cycle) โดยมีกลไกหนุนเสริมดังนี้

- **Micro-Reflective Spaces** : จัดตั้งวงสนทนาเพื่อการสะท้อนคิดในหน่วยงานรัฐและเอกชน เปลี่ยนจากห้องประชุมสั่งการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนสัญญาณป้อนกลับ (Feedback Loops) ที่จริงใจ
- **National Cybernetic Platform** : ใช้ระบบข้อมูลและ AI มาเป็น “กระจกเงา” สะท้อนผลกระทบของการกระทำต่อส่วนรวม เพื่อให้คนเห็นว่าการทำเพื่อผู้อื่นส่งผลบวกกลับมาสู่ตนเองอย่างไรในระบบ

จุดแข็งของไทย : คานาจัดสู่การพลิกโฉมระยะยาว

ประเทศไทยมีต้นทุนที่ล้ำค่าคือ **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP)** ที่เป็นรากฐานของความมีเหตุผลและภูมิคุ้มกันอยู่แล้ว ผสานกับจุดแข็งในภาคสาธารณสุขอย่าง R2R (Routine to Research) ที่พิสูจน์แล้วว่าคนหน่วยงานสามารถสร้างปัญญาจากงานประจำได้ หากเราขยายผลความสำเร็จของ R2R และ SEP ไปสู่ภาคการศึกษาและธุรกิจ โดยมี TSEL และ IDGs เป็นเครื่องมือปรับจูน Mindset เราจะสามารถเปลี่ยน “แรงเฉื่อย” ของระบบราชการและสังคมไทย ให้กลายเป็น “แรงส่ง” ของระบบที่มีชีวิตที่มุ่งหน้าสู่สังคมสุขภาวะถ้วนหน้าได้อย่างมั่นคงภายใน 20 ปี

จากแรงจูงใจที่การตอบแทนที่เป็นวัตถุเงินทอง สู่การตอบแทนทางใจ

การสร้าง “Spiritual ROI” เพื่อพลเมืองไทยยุคใหม่

การพยายามพาประเทศไทยก้าวสู่การเป็นประเทศรายได้สูง (High Income Country) โดยอาศัยเพียงแรงจูงใจทางการเงินและวัตถุ (Extrinsic Motivation) เป็นเครื่องมือหลัก เปรียบเสมือนการพยายาม ขับเคลื่อนเครื่องยนต์ที่ประสิทธิภาพต่ำแต่ใช้เชื้อเพลิงราคาแพง เพราะในโลกยุคใหม่ที่ซับซ้อน **“ผลิตภาพที่สูงที่สุด” (Highest Productivity)** มักเกิดจากมนุษย์ที่มีแรงบันดาลใจจากภายใน (Intrinsic Motivation) ผู้ซึ่งทำงานเพื่อเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเอง การพลิกโฉมประเทศ จึงต้องเริ่มที่การเปลี่ยนจาก “การสะสมวัตถุ” เป็น “การสะสมคุณค่าทางใจ”

1. การยกระดับโลกภายในด้วย IDGs และ TSEL

หัวใจของการเปลี่ยนแปลงคือการติดตั้ง IDGs (Inner Development Goals) เพื่อบ่มเพาะทักษะ “การเป็น” (Being) และ “การเชื่อมต่อ” (Relating) ให้คนไทยก้าวข้ามความต้องการพื้นฐานและการแข่งขันแบบ Zero-Sum Game ไปสู่ความฉลาดทางอารมณ์แบบ TSEL (Transformative SEL) ที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อพลเมืองมีความฉลาดทางอารมณ์และตระหนักรู้ในตนเองสูงขึ้น เขาจะเริ่มค้นพบว่า “ความสุขจากการให้” และ “ความไว้วางใจในความสัมพันธ์” คือผลตอบแทนที่มีมูลค่าสูงกว่าเงินตราและยังยืนกว่าในระยะยาว

*“การเปลี่ยนใจคนทั้งสังคมไม่สามารถทำได้ผ่านการสอนในห้องเรียน
แต่ต้องผ่าน Transformative Service Learning
หรือการเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคม”*

2. กลไกการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ : TSL และ Kolb's Experiential Learning Cycle

การเปลี่ยนใจคนทั้งสังคมไม่สามารถทำได้ผ่านการสอนในห้องเรียน แต่ต้องผ่าน TSL (Transformative Service Learning) หรือการเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคม เมื่อคนไทยได้ลงมือแก้ปัญหาจริงในพื้นที่ (Concrete Experience) แล้วผ่านกระบวนการสะท้อนคิด (Reflection) ตามวงจร Kolb's Cycle เขาจะเริ่มเห็นผลกระทบของงานที่ทำต่อชีวิตผู้อื่น ประสบการณ์นี้เองที่จะสร้างความสุขทางใจแบบใหม่ ที่เรียกว่า “Dopamine of Purpose” (มีการหลั่งสารเคมีแห่งความสุขออกมา) ซึ่งเป็นการตอบแทนทางใจจากการทำเพื่อผู้อื่น หรือเพื่อส่วนรวม ที่เงินซื้อไม่ได้ และเป็นแรงขับให้เกิดนวัตกรรมที่แก้ปัญหาที่ยาก (Wicked Problems) ของสังคมได้จริง

3. วงจรป้อนกลับเชิงไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics)

ในเชิงระบบ เราต้องสร้าง National Cybernetic Platform ที่ทำหน้าที่สะท้อนสัญญาณป้อนกลับ (Feedback Loops) ให้ประชาชนเห็นว่า การกระทำที่สร้างสรรค์ต่อสังคมส่งผลบวกกลับมาสู่สุขภาวะของเขายังไร ระบบนี้จะช่วยสร้าง “วงจรเสริมพลัง” (Reinforcing Loop) ที่ทำให้ความไว้วางใจในสังคมเพิ่มขึ้น เมื่อความไว้วางใจสูงขึ้น ต้นทุนการทำธุรกรรมและการตรวจสอบจะลดลง นำไปสู่เศรษฐกิจที่คล่องตัว และรายได้ที่สูงขึ้นโดยธรรมชาติ บนรากฐานของพลเมืองที่มี “จิตใจสูง”

บทสรุป: การพลิกโฉมประเทศไทยสู่สถานะรายได้สูงที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง คือการเปลี่ยนความหมายของคำว่า “ความมั่งคั่ง” ให้ครอบคลุมทั้งตัวเงินและสุขภาวะปัญญา เมื่อพลเมืองไทยเปลี่ยนแรงจูงใจจาก “เงินทอง” สู่ “เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่” เราจะไม่เพียงแต่เป็นประเทศที่ร่ำรวยในเชิงตัวเลข แต่จะเป็น “สังคมที่มีชีวิต” ที่มั่นคงและยั่งยืนอย่างแท้จริง

จากสังคมที่มีระดับการสร้างสรรค์ต่ำ สู่การสร้างสรรค์และนวัตกรรมสูง

การพลิกโฉมประเทศไทย จากสังคมที่มีระดับการสร้างสรรค์ต่ำ สู่สังคมที่มีความสร้างสรรค์และนวัตกรรมสูง ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยการลงทุนด้านเทคโนโลยีหรือโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์และระบบการเรียนรู้ของสังคมทั้งระบบ แนวคิดของ CASEL และแนวทาง TSEL (Transformative Social and Emotional Learning) ชี้ให้เห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมเกิดขึ้นได้ดีในสภาพแวดล้อมที่ผู้คนมีความตระหนักรู้ในตนเอง มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีทักษะความร่วมมือ การศึกษาและการทำงานจึงต้องพัฒนาไม่เฉพาะความรู้เชิงวิชาการ แต่เอาใจใส่การพัฒนาสมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ของผู้เรียนและผู้ใหญ่ในทุกภาคส่วนบูรณาการอยู่ในกิจกรรมอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน

อีกเครื่องมือสำคัญคือแนวทาง Transformative Service Learning ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนและผู้ทำงาน ได้ลงมือแก้ปัญหาจริงของสังคม ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามแนวคิดของ David A. Kolb เมื่อผู้เรียนได้สัมผัสปัญหาจริง สะท้อนคิด สร้างความ

*“เมื่อสังคมสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ ปรับตัว และพัฒนา
ต่อเนื่องได้ ประเทศจะค่อยๆ เปลี่ยนจากสังคมที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำ
ไปสู่สังคมแห่งนวัตกรรมที่มีพลเมืองมีคุณภาพ มีจิตใจสูง และสามารถ
สร้างเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูงได้อย่างยั่งยืน”*

เข้าใจ และทดลองแนวทางใหม่ๆ การเรียนรู้จะก่อให้เกิดทั้งความคิด
สร้างสรรค์และความรับผิดชอบต่อสังคม กระบวนการนี้ควบคู่กับการ
พัฒนาด้านในของมนุษย์ตามกรอบ Inner Development Goals ซึ่งเน้น
การพัฒนาความตระหนักรู้ ความกล้าหาญทางจริยธรรม ความเมตตา
และความสามารถในการร่วมมือกัน เพื่อแก้ปัญหาที่ซับซ้อนของโลก

ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงกับ
Sufficiency Economy Philosophy ซึ่งเน้นความพอประมาณ ความมี
เหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน เมื่อสังคมพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
บนฐานของคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม นวัตกรรมจะ
ไม่เพียงมุ่งสร้างกำไร แต่ยังสร้างคุณค่าให้แก่สังคมและสิ่งแวดล้อม

ทั้งหมดนี้ ต้องดำเนินการภายใต้กรอบคิดของ Cybernetics ซึ่ง
มองสังคมเป็นระบบการเรียนรู้ ที่มีวงจรข้อมูลย้อนกลับ (Feedback
Loops) ระหว่างบุคคล องค์กร ชุมชน และระดับนโยบาย เมื่อสังคม
สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ปรับตัวและพัฒนาต่อเนื่องได้ ประเทศ
จะค่อยๆ เปลี่ยนจากสังคมที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำ ไปสู่สังคมแห่ง
นวัตกรรมที่มีพลเมืองมีคุณภาพ มีจิตใจสูง และสามารถสร้างเศรษฐกิจ
ที่มีมูลค่าสูงได้อย่างยั่งยืน นี่คือเส้นทางสำคัญที่จะหนุนให้ประเทศไทย
ก้าวสู่การเป็นประเทศรายได้สูง พร้อมกับการเป็นสังคมที่น่าอยู่และ
มีความหมายสำหรับทุกคน

จากสังคมตัวใครตัวมัน สู่วัฒนธรรมที่เปล่งประกาย มิติของความเป็นมนุษย์

การพลิกโฉมสังคมไทย จากสังคมตัวใครตัวมัน สู่วัฒนธรรมที่เปล่งประกายมิติของความเป็นมนุษย์ จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนและสังคม จากการเน้นความสำเร็จเฉพาะบุคคล ไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการเรียนรู้ร่วมกัน แนวคิด TSEL (Transformative Social and Emotional Learning) ที่พัฒนาโดย CASEL ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง ความเห็นอกเห็นใจ ทักษะความร่วมมือ และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบต่อผู้อื่น คือฐานสำคัญของสังคมที่ผู้คนไว้วางใจกัน

กระบวนการเรียนรู้ควรเกิดจากการลงมือทำเพื่อส่วนรวม ผ่านแนวทาง Transformative Service Learning ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนและพลเมืองได้ทำงานแก้ปัญหาจริงของชุมชน พร้อมกับสะท้อนคิดร่วมกัน ตามวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ David A. Kolb ที่เชื่อมโยงประสบการณ์ การไตร่ตรองสะท้อนคิด และการทดลองแนวทางใหม่อย่างต่อเนื่อง

ควบคู่กันนั้น การพัฒนาด้านในของมนุษย์ตามกรอบ Inner Development Goals ช่วยหล่อหลอมคุณลักษณะสำคัญ เช่น ความเมตตา ความกล้าหาญทางจริยธรรม และความสามารถในการร่วมมือกัน ขณะที่ Sufficiency Economy Philosophy ให้กรอบคุณค่าที่เน้นความพอประมาณ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และความสมดุลของชีวิต

เมื่อแนวคิดเหล่านี้ทำงานภายใต้กรอบ Cybernetics ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากข้อมูลย้อนกลับของสังคม สถาบันต่างๆ จะสามารถปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมจึงค่อยๆ เปลี่ยนจาก

ความโดดเด่นของปัจเจก ไปสู่ชุมชนที่ผู้คนเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน และร่วมกันทำให้มิติแห่งความเป็นมนุษย์เปล่งประกายในชีวิตส่วนรวม

สร้างระบบคุณค่าใหม่ ในสังคมไทย

การพัฒนาประเทศไทยสู่ประเทศรายได้สูงอย่างยั่งยืน ต้องเปลี่ยนระบบคุณค่าของความสำเร็จในชีวิตของพลเมือง จากความมั่งคั่งเงินทอง วัตถุ เป็นอันดับ 1 เปลี่ยนเป็นให้คุณค่าของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ผู้อื่นและสังคมภาพรวม เป็นอันดับ 1 การพัฒนาประเทศต้องไม่เน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจ หากต้องเริ่มจากการสร้าง “ระบบคุณค่าใหม่” ของสังคม ที่ยกย่องทั้งความสามารถทางปัญญา ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการพัฒนาด้านในของมนุษย์ แนวคิด TSEL (Transformative Social and Emotional Learning) จาก CASEL ชี้ว่า พลเมืองที่มีความตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจผู้อื่น และทำงานร่วมกันได้ คือฐานของสังคมที่สร้างสรรค์และไว้วางใจกัน

กระบวนการปลูกฝังคุณค่าเหล่านี้ควรเกิดผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยใช้แนวทาง Transformative Service Learning ที่เชื่อมการเรียนรู้กับการทำงานเพื่อชุมชน พร้อมกับการสะท้อนคิดตามวงจรการเรียนรู้ของ David A. Kolb ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนประสบการณ์เป็นความเข้าใจและปัญญา

ควบคู่กันนั้น การพัฒนาด้านในของมนุษย์ตามกรอบ Inner Development Goals จะเสริมสร้างคุณลักษณะสำคัญ เช่น ความเมตตา ความกล้าหาญทางจริยธรรม และความสามารถในการร่วมมือ ขณะที่ Sufficiency Economy Philosophy ให้กรอบคุณค่าที่เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

เมื่อสังคมไทยใช้หลัก Cybernetics ในการพัฒนาระบบนโยบาย และการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีวงจรข้อมูลย้อนกลับระหว่างชุมชน สถาบัน และระดับประเทศ ระบบคุณค่าใหม่จะค่อยๆ ก่อตัวขึ้นเป็นคุณค่าที่ เชื่อมโยงความเก่งกับความดี ความสำเร็จกับความรับผิดชอบ และ เศรษฐกิจกับจิตวิญญาณของมนุษย์ นี่คือนิยามสำคัญที่จะทำให้ ประเทศไทยก้าวสู่ประเทศรายได้สูง พร้อมกับการมีพลเมืองที่มีจิตใจสูง และสังคมที่น่าอยู่

สู่การพลิกโฉมทั้งสังคมภายใน 20 ปี

เป็นการพลิกโฉมทั้งเป้าหมาย และกลไกปฏิบัติการสร้างสรรค์ สังคมขึ้นใหม่ทั้งหมด เป้าหมายคือ สร้างสังคมที่สมดุลระหว่าง ความมั่งคั่ง สุขภาวะ และความเท่าเทียม ด้วยวิธีปฏิบัติที่ใช้การมองโลกเป็นระบบ ที่มีชีวิต คือมีระบบข้อมูลที่รวดเร็ว แม่นยำ และเป็นปัจจุบัน (Real-Time) มีวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) คล้ายของร่างกายมนุษย์ เกิดเป็น “ปัญญาประสานพลัง” ของทุกภาคส่วนในสังคม ระบบข้อมูลป้อนกลับ ดังกล่าวใช้หลักการสถาปัตยกรรมไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics Architecture)

เพื่อก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลางไปสู่การเป็นประเทศรายได้สูง ที่มี “สุขภาวะถ้วนหน้า” และ “ความเท่าเทียม” นั้น จำเป็นต้องก้าวข้าม การบริหารจัดการแบบแยกส่วน (Silos) สู่การติดตั้ง “ระบบปฏิบัติการ ทางสังคมใหม่” (New Social OS) ที่มองประเทศเป็นระบบที่มีชีวิต (Living System) ที่สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้เอง โดยบูรณาการ เครื่องมือทรงพลัง 6 ชุด ได้แก่ Cybernetics, TSEL, TSL, Kolb’s

Experiential Learning Cycle, IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) มาประสานพลังกันเป็นโมเดล “Symbiotic Intelligence Framework” เพื่อบรรลุผลภายใน 20 ปี

1. ฐานรากและกลไกขับเคลื่อนทางปัญญา

หัวใจของโมเดลนี้ตั้งอยู่บนฐานของ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ที่ทำหน้าที่เป็น “เข็มทิศเชิงระบบ” กำหนดเพดานและฐานรากของการเติบโตให้สมดุล โดยมี IDGs (Inner Development Goals) เป็นเครื่องมือพัฒนา “ขีดความสามารถภายใน” ของคนในชาติ เปลี่ยนความพอเพียงที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นทักษะที่สัมผัสได้ เช่น การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) และความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญของเศรษฐกิจฐานปัญญา ที่มี “ความไว้วางใจ” เป็นรากฐาน

ในระดับปฏิบัติการ ใช้ Kolb's Experiential Learning Cycle เป็นมาตรฐานการทำงานในทุกภาคส่วน ตั้งแต่โรงเรียนถึงองค์กรธุรกิจ คือต้องมี “การลงมือทำ-ถอดบทเรียน-สรุปหลักการ-วางแผนใหม่” อยู่เสมอ โดยมี Transformative Service Learning (TSL) เป็นสนามฝึกผ่านการรับใช้สังคม และใช้ TSEL (Transformative SEL) เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์เพื่อสร้าง “พลังอำนาจร่วม” (Collective Agency) เพื่อความเท่าเทียม

2. ระบบประสาทส่วนกลาง (National Cybernetic Platform & AI)

เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่อง ระบบต้องมี **“National Cybernetic Platform (NCP)”** ซึ่งทำหน้าที่เป็นระบบประสาทส่วนกลาง ในการรับสัญญาณ (Sensors) จากทุกภาคส่วน โดยมี **AI (Artificial Intelligence)** เป็นเครื่องมือสำคัญในการประมวลผล “Soft Data” เช่น การสกัดความรู้เชิงลึกจากการสะท้อนคิด (Reflection) ของคนทำงานทั่วประเทศ AI จะช่วยตรวจจับสัญญาณความเหลื่อมล้ำหรือวิกฤต สุขภาวะล่องหน้า และเสนอ “จุดคานงัด” (Leverage Points) เพื่อการ ปรับปรุงนโยบายแบบ Real-Time โดยใช้งบประมาณดำเนินการ ประมาณ 500 - 800 ล้านบาทต่อปี

3. การวัดผลเพื่อการป้อนกลับและการปรับตัว (Dynamic Measurement)

โมเดลนี้เปลี่ยนการวัดผลจาก “การตรวจสอบ” เป็น “การเรียนรู้” โดยวัดผลใน 4 มิติหลักที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) :

- **มิติสุขภาวะ (Well-Being) :** วัดทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา ผ่าน ดัชนีสุขภาวะ ระดับบุคคล ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับประเทศ
- **มิติเศรษฐกิจรายได้สูง :** วัดผลผลิตภาพที่เกิดจากนวัตกรรม และการเพิ่มมูลค่าบนฐานความรู้ (Knowledge-Based Economy)
- **มิติความเท่าเทียมและทุนทางสังคม :** วัด “ดัชนีความเชื่อใจ” (Trust Index) และการกระจายโอกาสที่เป็นธรรม

- **มิติการเติบโตภายใน** : วัดการเปลี่ยนแปลงทักษะ IDGs และ SEC (Social and Emotional Competencies 5 ประการของ CASEL) ในระดับผู้นำและประชาชน

ข้อมูลเหล่านี้จะถูกป้อนกลับเข้าสู่ระบบทันทีเพื่อให้เกิด “การเรียนรู้แบบวนรอบ” (Learning Loop) หากค่าดัชนีความเชื่อใจลดลง ระบบจะกระตุ้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องกลับไปทำ Reflection และปรับปรุงกระบวนการทำงานใหม่ทันทีตามวงจร Kolb

4. เส้นทางสู่เป้าหมาย 20 ปี

ยุทธศาสตร์นี้ดำเนินการในทุกภาคส่วนพร้อมกัน คือภาคการศึกษา ภาคธุรกิจ ภาคราชการ และภาคชุมชน โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

- **ปีที่ 1-5 (การเพาะเชื้อปัญญา)** เน้นการสร้างความปลอดภัยทางจิตวิทยา และบูรณาการ TSEL/IDGs ในคนทุกช่วงวัย
- **ปีที่ 6-10 (การสร้างโครงข่ายป้อนกลับ)** ติดตั้งระบบ NCP และเชื่อมโยงวงจรเรียนรู้ระหว่างภาคส่วนให้เกิดความไว้วางใจเชิงระบบ
- **ปีที่ 11-20 (สังคมสุขภาวะและยั่งยืน)** ระบบเข้าสู่สภาวะ “ปรับตัวได้เอง” (Self-Evolving) กลายเป็นสังคมที่มั่นคง และเอื้ออาทรต่อโลก

บทสรุป สิ่งที่ต้องปฏิบัติคือการรักษา “วงจรการเรียนรู้” ให้หมุนอย่างต่อเนื่อง และซื่อสัตย์ต่อข้อมูลจริง ส่วนสิ่งที่ไม่ปฏิบัติคือการสั่งการแบบบนลงล่าง (Top-Down) ที่ทำลายพลังการเรียนรู้ของคณาจารย์ การลงทุนในปัญญาประดิษฐ์และปัญญามนุษย์อย่างสมดุล คือหัวใจที่จะเปลี่ยนประเทศไทยสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง

โครงสร้างสถาบันใหม่ของรัฐบาล รัฐเรียนรู้ (Learning State)

โครงสร้างสถาบันรัฐภายใต้แนวคิด “รัฐเรียนรู้” ต้องเปลี่ยนผ่านจากระบบอำนาจนิยมที่รวมศูนย์ (Hierarchical Command) ไปสู่ระบบเครือข่ายที่มีความไว้วางใจเป็นรากฐาน (Trust-Based Network) โดยรัฐเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ควบคุม” เป็น “ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้” (Facilitator) ที่ขับเคลื่อนด้วยวงจรป้อนกลับเชิงไซเบอร์เนติกส์ สถาบันรัฐบาลใหม่นี้จะมีโครงสร้างที่ประกอบด้วย “โหนดการเรียนรู้” (Learning Nodes) กระจายตัวอยู่ในทุกภาคส่วนและทุกระดับพื้นที่ โดยมี National Cybernetic Platform เป็นระบบประสาทส่วนกลาง ที่รับสัญญาณความต้องการและปัญหาจริงจากหน่วยงานผ่านกระบวนการ R2R และ TSL อย่างต่อเนื่อง

หัวใจสำคัญคือการสร้าง “กลไกนโยบายที่ไหลเวียนได้” (Fluid Policy Mechanism) ที่นำข้อมูลจากการสะท้อนคิด (Reflection) ของผู้ปฏิบัติงานและประชาชน มาปรับปรุงกฎเกณฑ์ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง (Agile Governance) บุคลากรภาครัฐต้องได้รับการพัฒนาทักษะ IDGs และ TSEL เพื่อให้มีความสามารถในการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา” (Psychological Safety) เปลี่ยนจากการตรวจจับผิด เป็นการร่วมกันถอดบทเรียนตามวงจร Kolb รัฐเรียนรู้จึงไม่ใช่หน่วยงานที่แข็งทื่อ แต่เป็นสถาบันที่มีชีวิต ซึ่งเติบโตและปรับตัวไปพร้อมกับความผันผวนของโลก เพื่อประคับประคองสังคมสุขภาวะและความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง

ดัชนีสุขภาวะ และดัชนีความไว้วางใจ (Thailand Well-Being & Trust Index)

นี่คือมาตรวัดหัวใจของระบบสังคมที่มีชีวิต ในการขับเคลื่อนประเทศไทยสู่สังคมสุขภาวะและเศรษฐกิจบนฐานปัญญา ลำพังเพียงตัวเลข GDP ไม่สามารถสะท้อนความมั่งคั่งที่แท้จริงได้อีกต่อไป **ดัชนีสุขภาวะและความไว้วางใจ (Thailand Well-Being & Trust Index)** จะทำหน้าที่เป็น “ระบบเซนเซอร์” (Sensors) หลักของประเทศ เพื่อวัด “ความสมบูรณ์ของชีวิต” และ “คุณภาพของความสัมพันธ์” ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่มองไม่เห็น แต่สำคัญที่สุดในการสร้างระบบเศรษฐกิจรายได้สูงที่ยั่งยืน

ดัชนีนี้คืออะไรและสร้างขึ้นอย่างไร

ดัชนีนี้คือเครื่องมือประเมินสถานะของสังคมไทยที่บูรณาการข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 ด้าน คือ

1. **ดัชนีสุขภาวะ (Well-Being Index)** ครอบคลุมสุขภาวะ 4 มิติ (กาย, ใจ, สังคม, ปัญญา) โดยเน้นความรู้สึกมี Agency หรือพลังในการกำหนดชีวิตตนเองของประชาชน (ตามหลัก TSEL) และระดับการพัฒนาศักยภาพภายใน (ตามหลัก IDGs)
2. **ดัชนีความไว้วางใจ (Trust Index)** วัดระดับความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อกัน (Social Trust) และความเชื่อมั่นต่อสถาบันรัฐ/องค์กรธุรกิจ (Institutional Trust) ซึ่งสะท้อนถึงต้นทุนทางสังคม (Social Capital)

การสร้างดัชนีนี้อาศัยการจัดเก็บข้อมูลแบบ “ล่างขึ้นบน” (Bottom-Up) ผ่านระบบ *National Cybernetic Platform* โดยใช้ AI ช่วยสกัด

“Soft Data” จากการถอดบทเรียน (Reflection) ในพื้นที่การเรียนรู้ (TSL) และงานวิจัยจากงานประจำ (R2R) ผสานกับข้อมูลสถิติระดับมหภาค เพื่อให้ได้ค่าดัชนีที่สะท้อนความจริงอย่างรอบด้าน

การนำไปใช้และกลุ่มผู้ใช้หลัก

ดัชนีนี้ทำหน้าที่เป็น “เข็มทิศเชิงนโยบาย” ที่ใช้เพื่อการปรับปรุง และป้อนกลับ (Learning & Adjustment) มากกว่าการใช้เพื่อตัดสินรางวัลหรือลงโทษ ดังนี้

- ภาครัฐ ใช้ประเมินความคุ้มค่าทางสังคมของโครงการต่างๆ และปรับปรุงนโยบายให้ตรงจุดคานงัด (Leverage Points) เช่น หากดัชนีความเชื่อใจในพื้นที่ต่ำ รัฐต้องปรับจากบทบาทผู้สั่งการเป็นผู้เอื้ออำนวย (Facilitator)
- ภาคธุรกิจ ใช้เป็นตัวชี้วัดความยั่งยืนที่เหนือกว่า ESG โดยวัดว่าธุรกิจสามารถสร้างความไว้วางใจ และสุขภาพให้พนักงาน และคู่ค้าได้เพียงใด
- ภาคชุมชน/ท้องถิ่น ใช้เป็นเครื่องมือสะท้อนตนเอง (Self-Reflection) เพื่อหาทางออกร่วมกันในระดับพื้นที่

ความเชื่อมโยงกับระบบไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics)

ในเชิงไซเบอร์เนติกส์ ดัชนีนี้คือ “Error Signal” หรือสัญญาณความเบี่ยงเบนในวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) เมื่อสังคมเกิดความเหลื่อมล้ำหรือความขัดแย้งสูง ค่าดัชนีความไว้วางใจจะลดลง ระบบจะส่งสัญญาณป้อนกลับไปยัง “หน่วยควบคุม” (หน่วยงานนโยบาย และสถาบันเรียนรู้) เพื่อให้เกิดการสะท้อนคิด (Reflection) และปรับพฤติกรรม (Action) ตามวงจร Kolb’s Experiential Learning Cycle ทั้งนี้

กระบวนการนี้จะสร้าง “วงจรเสริมพลัง” (Reinforcing Loop) ที่สุขภาพและความไว้วางใจที่เพิ่มขึ้น จะช่วยลดต้นทุนการดำเนินงานในระบบเศรษฐกิจและสังคม นำไปสู่การเป็นประเทศที่มีเสถียรภาพและภูมิคุ้มกัน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) อย่างสมบูรณ์ภายใน 20 ปี

10 โครงการรณรงค์ (10 National Flagship Programs)

เพื่อให้ “โมเดลปัญญาประสานพลัง” (Symbiotic Intelligence Framework) เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางปฏิบัติและสร้างแรงกระตุ้นได้ทั่วทั้งสังคม ขอเสนอตัวอย่าง 10 โครงการรณรงค์ (Flagship Programs) ที่จะเป็นจุดคานงัดสำคัญในการพลิกโฉมประเทศไทยภายใน 20 ปี ดังนี้

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ภาคส่วนหลัก	เครื่องมือสำคัญ
1	The NCP Brain จัดตั้งระบบประสาทส่วนกลางดิจิทัล	ทุกภาคส่วน	Cybernetics + AI
2	TSEL School Revolution : โรงเรียนฐานปัญญาและความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (Agency)	การศึกษา	TSEL + Kolb's Cycle
3	IDG State Leadership Academy : สถาบันผู้นำรัฐเรียนรู้	ภาครัฐ	IDGs + SEP
4	TSL National Youth Corps : อาสาสมัครนิสิตนักศึกษาเพื่อสังคม	อุดมศึกษา	TSL + Kolb's Cycle
5	High-Value SEP Business : ธุรกิจปัญญาและทุนทางสังคมสูง	ภาคธุรกิจ	SEP + IDGs + R2R
6	Well-Being R2R Network : ระบบสุขภาพฐานงานวิจัยจากงานประจำ	สาธารณสุข	R2R + TSEL

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ภาคส่วนหลัก	เครื่องมือสำคัญ
7	Trust-Based Local Power : ชุมชนพึ่งพาตนเองและ ไว้วางใจ	ชุมชน/ท้องถิ่น	TSL + SEP
8	White Organization AI : ระบบตรวจสอบโปร่งใส และยุติธรรม	กระบวนการ ยุติธรรม	Cybernetics + Blockchain
9	Life-Long Learning Credit : เครดิตการเรียนรู้ตลอดชีวิต	แรงงาน/ ผู้ใหญ่	Kolb's Cycle + TSEL
10	Thailand Trust Census : การสำรวจความไว้วางใจ และสุขภาวะแห่งชาติ	สังคม/นโยบาย	Feedback Loop

รายละเอียดเชิงยุทธศาสตร์ของโครงการสำคัญ

1. ระบบประสาทส่วนกลางดิจิทัล (The NCP Brain - National Cybernetic Platform) สร้างแพลตฟอร์มกลางที่เชื่อมโยงข้อมูลจากทุกโครงการธำนา เพื่อเป็น “**กระจกสะท้อนสังคม**” แบบ Real-Time โดยใช้ AI ช่วยสกัดบทเรียนจากการสะท้อนคิด (Reflection) ของคนทำงานในโครงการต่างๆ มาเป็นนโยบายระดับชาติ

2. โรงเรียนฐานปัญญาและความเป็นผู้ริเริ่มกระทำการ (TSEL School Revolution) เปลี่ยนโรงเรียน 30,000 แห่งให้เป็นพื้นที่ฝึก **Student Agency** โดยบูรณาการ TSEL เข้ากับทุกวิชา เพื่อให้เด็กไม่ได้แค่ “เก่ง” แต่ “มีเป้าหมายและเข้าใจผู้อื่น” โดยใช้การวัดผลแบบสมรรถนะแทนการสอบมาตรฐานเพียงอย่างเดียว

3. สถาบันผู้นำรัฐเรียนรู้ (IDG State Leadership Academy) ปฏิรูปวัฒนธรรมราชการโดยเริ่มจากผู้นำระดับสูงและคนรุ่นใหม่ ให้มีทักษะ IDGs เช่น ความสามารถในการรับฟังเชิงลึก (Deep Listening)

และการคิดเชิงระบบ เพื่อเปลี่ยนรัฐจาก “ผู้สั่งการ” เป็น “ผู้สนับสนุน” (Facilitator)

4. อาสาสมัครนิสิตนักศึกษาเพื่อสังคม (TSL National Youth Corps) กำหนดให้การเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคม (TSL) เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรอุดมศึกษา โดยให้นักศึกษาลงพื้นที่แก้ปัญหาจริงร่วมกับชุมชนผ่านวงจร Kolb เพื่อสร้างบัณฑิตที่เข้าใจโลกในชีวิตจริง และมีจิตสาธารณะ

5. ธุรกิจปัญญาและทุนทางสังคมสูง (High-Value SEP Business) สนับสนุนบริษัทมหาชนและ SME ให้ใช้หลัก SEP และ IDGs ในการสร้างนวัตกรรมที่ตอบโจทย์สุขภาวะสังคม โดยมีสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับองค์กรที่มีดัชนีความไว้วางใจ (Trust Index) สูง

6. ระบบตรวจสอบโปร่งใสและยุติธรรม (White Organization AI) ใช้เทคโนโลยีเพื่อลด “Noise” หรือความ อยุติธรรมในระบบราชการ และธุรกิจ สร้างความโปร่งใสด้วยระบบสัญญาอัจฉริยะ (Smart Contracts) เพื่อกู้คืนความไว้วางใจของประชาชนต่อระบบสถาบัน

กลยุทธ์การขับเคลื่อน : “ประสานส่วนรุก และปรับส่วนรับ”

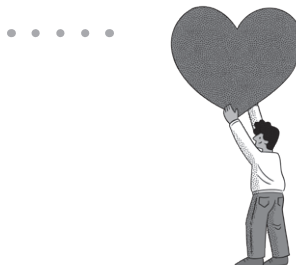
- **ส่วนรุก** : เริ่มต้นโครงการ 1-5 ทันทีในลักษณะ “พื้นที่แซนด์-บ็อกซ์” (Sandboxes) เพื่อสร้าง Quick Wins ภายใน 2 ปีแรก
- **ส่วนรับ** : ใช้ข้อมูลจาก NCP มาปรับปรุงกฎระเบียบและโครงสร้างรัฐเรียนรู้ (Learning State) ให้เอื้อต่อโครงการอื่นๆ ภายในปีที่ 5-10

ทั้ง 10 โครงการนี้ไม่ได้ทำงานแยกกัน แต่จะถูกร้อยเรียงด้วย ‘วงจรป้อนกลับ’ (Feedback Loop) ทำให้ความสำเร็จในโครงการหนึ่ง กลายเป็นแรงผลักดันให้อีกโครงการหนึ่งเติบโตขึ้นอย่างเป็นระบบ

“การพัฒนาประเทศต้องไม่เน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจ
 หากต้องเริ่มจากการสร้าง “ระบบคุณค่าใหม่” ของสังคม
 ที่ยกย่องทั้งความสามารถทางปัญญา ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
 และการพัฒนาตัวในของมนุษย์”

หนังสือ สังคม-อารมณ์ศึกษา พัฒนาคุณภาพพลเมืองไทย เล่มนี้
 เริ่มต้นที่จุดเน้นที่นักเรียนและเยาวชน ในระบบการศึกษา ลงท้ายที่
 การเสนอให้ประยุกต์ใช้ในคนทุกคน ในทุกบริบทของชีวิต และในที่สุด
 เสนอให้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของชุดเครื่องมือพลิกโฉมสังคมไทย สู่สังคม
 รายได้สูง ความเหลื่อมล้ำต่ำ และพลเมืองมีจิตใจสูง

หนังสือ *Handbook of Social and Emotional Learning*, 2nd Edition
 (2025) เสนอ สมรรถนะหลัก 5 ประการด้านสังคม-อารมณ์ ได้แก่
 (1) ตระหนักรู้ตนเอง (Self-Awareness) (2) จัดการตนเอง (Self-
 Management) (3) ตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) (4) ทักษะ
 ความสัมพันธ์ (Relationship Skills) และ (5) ตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ
 (Responsible Decision-Making) และผมได้เสนอขยายเป็น 9 ประการ
 ในบทที่ 5 ได้แก่ (6) จากเป้าหมาย “ความสุข” สู่ “ความสามารถในการ
 ฟื้นตัว” (Resilience) (7) สมรรถนะ “กลับตัวกลับใจ” (Transformative
 Learning) (8) การกำกับดูแล สังคม-อารมณ์ ร่วมกันทั้งสังคม และ
 (9) บูรณาการกับวัฒนธรรม

สมรรถนะหลัก 5 ประการ ด้านสังคม-อารมณ์

ตระหนักรู้ตนเอง
(Self-Awareness)

จัดการตนเอง
(Self-Management)

ตระหนักรู้ทางสังคม
(Self-Awareness)

ทักษะความสัมพันธ์
(Relationship Skills)

ตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ
(Relationship Skills)

